

IONEL TEODOREANU

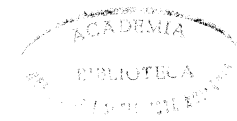
OPERE ALESE

III

*Studiu introductiv,
ediție îngrijită,
note și comentarii
de*

NICOLAE CIOBANU

LA MEDELENI 3

SCRITORII ROMÂNI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

București 1968

LA MEDELENI * 3

ÎNTRE VÎNTURI

*Îți închin, Lily,
cele trei volume ale Medelenilor,
scrise în umbra și lumina ta.*

PARTEA ÎNȚIIA

Ardeau numai luminile utile, depărtate cu precizie unele de altele, aerian izolate, cu spații de noapte marină între licăririle lor fragile. Întuneric prin umbra onctuos spintecată — spuma elicei fumega alb pe vinățul lins al apei — fără de trup, tăcut; vaporul nu era decît procesiunea somnambulă a unei constelații grupată geometric, subt tremurul captiv al constelațiilor fixe.

Nu răsuna nici un tunet spumos de talaz — salt solitar sfărmat în larguri — nici pas desculț de val nu s-auzea, împiedecîndu-se în trenea lungă. Tăcere fără cadență de frunză, iarbă, vînt sau undă: tăcerea cosmic destinată în fluida boltire a celor patru zări. Cosite, vastele întinderi abureau seva salină a mării. Amar, amar parfum de toamnă, de parcă zeul apelor adînci strivise-n palme sucul pămîntean al frunzelor de nuc și, cu o singură mișcare, îl imensificase umed pîn' la stele.

Toți pasagerii dormeau în cabinele alb și jilav mirositoare a odaie de baie, cu ferestruicile închise, înfășurați în pături groase, căci după suavele nopți mediteraniene, cu dulcea lor privire de un albastru marin subt vălurile de cadîină ale lunii, și cu suflarea lor de floare de lămîi, migdal și portocal, aspra noapte a Mării Negre înfricoșă ca ochii de corsar.

De aceea, coverta cabinelor de clasa I-a era pustie; *chaises-longues*-urile, goale. În curba molatecă a unora, cîte o

batistă uitată amintea viteazul strănut care alungase în cabină pe călătoreala hotărîită, în principiu, să aștepte răsăritul lunii.

Două *chaises-longues*-uri numai erau ocupate. Unul adăpostea o umbră, somnul unei umbre; celălalt, o lumină, o iluminare căpșunie, cu intermitențe de întuneric: ritmul luminos al pipelor pufăite. Aceasta împrăștia mirosul franc al *Maryland*-ului. Fumătorul era un fanatic al *Maryland*-ului, tutun a cărui aromă pornea elegiac din adolescența-i depărtată, cu bereta de catifea a pictorilor înclinată pe-o ureche în care viața din Montmartre răsuna cu zvon de sărutări, pahare sparte sau ciocnite și argot de midinete.

*La royne Blanche comme lis
Qui chantoit à voix de seraine
Berte au grant pié, Biétris, Alis,
Haremburgis qui tient le Maine,
Et Jehanne la bonne Lorraine
Qu'Englois brûlèrent à Rouan
Où sont-ils, où Vierge souveraine?
Mais où sont les neiges d'antan?*

Unde era Parisul de altădată? Alt sunet aveau cafenelele, alt miros. Monedele yankee și britanice ricanau cinic, ca și răsfrîngerea lor în ochii midinetelor de astăzi. Odinioară, moneda franceză aruncată pe zincul bistrului era rîsul boemei calice. Nu mai răsuna. Calicia de după război se numea mizerie, și era.

Fumul pipelor engleze și americane, adevărat *cocktail* tabagic, fiertură de tutun cu miere, santal, smochine și opiu, dulceag ca sarailiile orientale, echivoc, trîndav și cu cleioasă ceață, izgonise simplul și bărbătescul fum de *Maryland*; ori poate acesta pierise deasupra tranșeelor galice o dată cu o întregă generație al cărei parfum fusese.

Jazul antropofag, urlat, scuipat, scrișnit, orăcăit și hîrîit de gura cacofonică a negrilor buzați destrăbălase zîmbetul francez, copil al șansonetei melancolice și malițioase. Vechiul Paris ardea pe rugul valutar, încălzind obrazii congestionați ai celor care arseseră odinioară pe Ioana d'Arc și ai fraților lor transoceanici.

Alexandru Pallă, moldovean cu străbuni de pe vremea lui vodă Ștefan, nu se mai simțea contimporan cu viața Parisului. Îmbătrînise?

Cînd nu mai ești contimporanul epocii în care-ți porți declinul vîrstei, ci numai al pietrelor amintitoare a epocii apuse, te-ai sihăstrit în trecut, ca înserarea în apa brumărie a unei vechi oglinzi, printre tăceri uscate de mătăsuri.

Alexandru Pallă nu mai trăia viața Parisului, și cum pentru el a trăi însemna a picta, nu mai picta viața Parisului, dar nici viața demodată a amintirilor. Pe pînzele lui de după război curgeau apele Senei cu cenușuri lung ostentate spre funduri turburi de argint, dar nici o vîslă nu le turbura visarea, nici un catarg, nici un braț de om, și curgerea lor, ca și a timpului, era parcă solemn împovărată de imensa trenă a propriului trecut; visau cheiurile Senei cu parapete triste și pustii, c-un uuit de vînt parcă amuțit prin golul lor și un vîrtej de frunze moarte, dus; cîte un pod trecea de la un mal la altul cu pașii tăcerii prin rugina lui; se năruia un zid de casă veche cu varul măcinat ca fața de os a leproșilor.

Domina albul în toate pînzele, dar un alb a cărui fragedă lumină se stînsese, un alb colbăit ca surul fior al ațelor de paianjeni în casele părăsite.

Într-un singur peisaj, tot un parapet pe cheiul Senei, viața lăsase un semn. Sena curgea cu gestul halucinat al brațelor de oarbă bătrînă, călăuzind trupul prin locurile tinereții. Pe parapet atîrna o păreche de mînuși mici de femeie, albe. Se înecase femeia care le purtase? Poate că le uitase acolo după ce strînsese în mînile goale mînile iubitelor ei. Plecase poate fericită, cu dragostea alături. Dar ani trecuseră de atunci, desigur. Mănușile erau veștede. Parfumul delicat al mînilor care le purtase pierise. Melancolia dezumflată a albului lor mort pecetluia gestul ostentat al anilor.

Toate tablourile puteau fi intitulate: Tăceri. Tăceri ca în unele case ale epilogului romanelor lui Turghenief. În tipărirea elegiacă a timpului pe decoruri ale tinereții. Prin zgomotul barbar al epocii, „Tăcerile” lui Alexandru Pallă era un anacronism.

În apartamentul din Rue de l'Observatoire, două „Tăceri” trecuseră de-a dreptul în odaia Monicăi, deși fuseseră dăruite Olguței, și deși Alexandru Pallă socotea că mai nimerit

le-ar fi fost locul în odaia pianului negru, unde asculta nocturnele lui Chopin privind corbul pletelor Olguței desfășurându-și aripele pe profilul solitar deasupra muzicei ca figurile săpate-n prora triremelor, decît în odaia unde Monica își lucra teza de doctorat — *Baladele lui François Villon* — cu o gravitate blajină de bunică și c-un zîmbet blond de miere și de tei în cozile medievale.

*

Brusc, noaptea fu neagră.

Enorm răsărită în enorma încruntare, plată, grea, fără lumină, de un roș otoman — luna. Orizontul era straniu ca un zid care deodată ai simți că te pîndește c-un ochi de ciclop; ca un uriaș zid de marmură neagră care ar deveni deodată un ochi roș, fără trup, fără cap, fără pleoape, fără gene, fără pupilă, ochi opac, orb, care totuși te vede, vine, crește, se dilată, te cuprinde, te soarbe umplîndu-se de sîngele inimii tale...

Coșmarul se ridică de pe pieptul mării. Desprinsă de pe tăiușul zării, luna pluti masiv. Deasupra și în jurul ei pe cer se aprinse ca într-o mohorîre de fum gros sanghinul nimb al vulcanilor.

Vroiau parcă să înflorească maci din truda și mocnirea sîngerie.

Înfloriră, roși, rubinii, profirii... se topiră în largă dîră. Îngălbeniră.

Palid, nuferi galbeni tremurară.

În noaptea limpede, cu abur aiurit, plutea paloarea pură a lunii, alungată tot mai sus de groaza roșie, căzută în adîncuri, a monstruosului ochi tentacular din înclăștarea căruia scăpase. Și marea era acoperită de sudoare rece.

*

— Nu dormi, Olguța?

Trupul din *chaise-longue* nu se mișcase. Ochii nu clipeau; mari deschiși, priveau pironiți, fără să vadă în afară, ostendind fața, fruntea; privire din acelea care lasă cearcăne subt ochi și o dungă pe frunte.

— Olguța!

Alarma exagerată a glasului care-o chema o deșteptă.
— Am visat, Pașa... și dumneata ai visat? urmă glasul șovăitor, cu o ironie automată.

Întoarse capul pe o parte. Vroia să fie singură.

— A răsărit luna!

— Da.

Se răsuci pe o coastă. Pledul îi lunecă de pe picioare. Pașa se ridică, se aplecă acoperind la loc trupul suplu. Răsufli greu, ca după un efort. Scutură cenușa pipei, o umplu, o aprinse.

Zorii lunii se ridicau pe mare de pretutindeni, ca și cum luna n-ar fi fost izvorul, ci numai semnul deșteptărei lor. Albe denii în miez de noapte.

Unii oameni trăiesc în pat. Deopotrivă pentru somn și lenevirea trează, patul îi cheamă cînd iubesc, cînd cetesc, cînd visează. Viața lor e un lent și cotidian înec în pat.

Dacă și-ar face bilanțul plastic al orelor de pat și-al celorlalte, viața lor ar putea fi reprezentată printr-o vastă suprafață orizontală, într-un colț al căreia, prizărit, un mănunchi de verticale s-ar ivi ca o caravană în deșert.

Pentru Olguța, patul însemnase întotdeauna spațiul strict al somnului, și nimic mai mult. În copilărie, cînd deschidea ochii dimineața, spontan sărea din pat, resortul săriturii fiind parcă în ridicarea pleoapelor. Această elasticitate a copilăriei o păstrase agresiv de-a lungul anilor școlari și al celor următori.

Acum ședea întinsă în *chaise-longue*, trează, cu ochii deschiși. Înfrîngere de corabie cu pînzele întinse, răsturnată pe ape.

Mari, gravi, neclintiți ca fluturii de noapte în lumină, ochii priveau.

Îi era frig. Dar răceala venea mai ales dinlăuntru.

Trecuse iarăși prin vis gîndul acela, ca un ghețar plutitor. „*Voilà, il est parti le petit bobo... mais s'il venait à se répéter, il faudrait l'enlever tout de suite*“...

Fraza păstra încă, intact, parfumul farmaceutic, iodat și fenicat, al hirurgilor. Cînd o auzise întăia oară, o înregistrase superficial urechea și profund sufletul. Profesorul Mass, meridional sonor ca o peșteră cu ecouri și hirsut, albise cum se zaharisește un gavanoș cu dulceață de nuci: tumultul cîrlionțat al părului, musteților, sprincenelor și bărbii era

o cristalizare zaharoasă, din care două nucușoare verzui rîdeau: ochii. Intonată de buzele lui, fraza se impregnase de bonomie jovială. Nu putea ieși o profeție lugubră dintr-un astfel de om ilar. După cîteva luni, însă, procesul de dez-agregare al cuvintelor de buzele care le rostise și de accentul cu care răsunaseră atunci se împlinise. Fraza răsunase din nou, aton, cu miros hirurgical, impersonală ca și cum cuvintele care-o alcătuiau s-ar fi format de la sine din tăceri de spital.

„...*mais s'il venait à se répéter*“...

Olguța cînta. Monica lucra în odaia ei. Pașa își fuma pipa. Rupt, un acord răsunase ca un candelabru răsturnat.

O tăcere cu singele zvîcnind în tîmple.

Obrajii Olguței albiseră.

Apoi, capacul închis brusc răsunase lung. Pianul amuțise negru.

— Noapte bună, Pașa.

Congediat mult mai devreme ca de obicei, Pașa strînse o mîină înghețată.

A doua zi, însă, și în toate zilele care urmară pînă la îmbarcarea din Marsilia, pentru Monica, Pașa, pentru profesorul ei de pian și pentru toate camaradele ei și ale Monicăi, Olguța fu aceeași Olguță de pînă atunci.

„...*mais s'il venait*“...

Cînd îți amintești cuvintele cuiva, e o mișcare în suflet, un murmur mut, o vorbire a gîndurilor. În sufletul Olguței, însă, nici o silabisire nu răsuna. Și totuși, fraza *era*. O vedea deodată, după ce o fixase lung fără s-o vadă, ca bolnavii pironiți în ghips pe spate, desemnul sau crăpătura pîrețului din față, mereu privit, absorbit de ochi, orizont identic al cîmpului vizual.

Începutul era un coșmar. Simțise răceala viperii și înțepătura colților în sînul drept. Se deșteptase cu tîmplele reci și inima-n galop. Lucidă, imediat, își dăduse seama că în timpul somnului cruciuța cu lemn sfînt, pe care o purta din copilărie la gît, atîrnată de un lăntujel lung, îi încrustase, ostil parcă, un colț în sînul drept.

Atît. Adormise iar, pe cealaltă coastă.

Peste cîteva luni, dimineața, în odaia de baie, cu o mișcare familiară din copilărie, își apăsa pîrul cu palmele, de

o parte și de alta a cărării. Abia ieșise de subt dușul rece. Simțise o jenă, ca o haină nouă greșit tăiată, care te strînge subțioară. Făcuse mișcări cu brațele. Jena dispăruse. Reapărea însă atunci cînd ridica brațele deasupra capului. Parcă se strîmtase pielea. Descoperise cauza: o mică duritate rotundă, superficial ascunsă în sînul drept.

Ridicase din umeri și se îmbrăcase. Cîteva zile scena matinală se repetase, fără ecou diurn. Între timp, Monica plecase în Pirinei, pentru cîteva zile, la prietena lor comună Andrée Bertrand. Se dusese la profesorul Mass, din cocheta-rie, ca să-i extragă „*cette énervante boule de graisse*“.

„Extracția“ luase proporții de operație, din cauza decolorului și a cloroformului numai, căci prezența profesorului Mass, în uniformă hirurgicală, transforma lugubrul doliu alb al sălii de operație într-un alb culinar, un alb de cofetărie în care fierbe ciocolata cu dulce clocot, așteptată de mor-manele de frișcă decorativă. Olguța se așezase pe masa de operație, în lungă cămașă de noapte al cărei miros de sulfina aducea parfum de Medeleni, îndepărtată solitudine a doamnei Deleanu.

Un gest neprevăzut al Olguței dăduse un ritm alegru și zîmbitor tăcerii preliminară în timpul căreia se pregătește cloroformul. Fusese invitată să-și scoată cămașa, care nu avea deschizătură în față. Își scuturase pletele, și cu o singură mișcare găsisese soluția oportună. Trasă brusc, din două părți, de degetele lungi și impetuoase, c-un fișit metalic, olanda se rupse net pînă subt sîni. În această atmosferă de creație, Olguța își părăsise trupul de o puritate egiptiană, pe masa de operație.

După opt zile abia, își revăzuse sînul, bandajat pînă atunci, cînd profesorul Mass îi scosese firele. Puțin bosumflat, ca un obraz de copil deșteptat noaptea din somn, purta o fină semilună roză.

„...*voilà, il est parti le petit bobo..., mais s'il venait à se répéter, il faudra l'enlever tout de suite*“...

Era frig și umed pe mare. O săgeta iar cicatricea, intimidîndu-i respirația. Închise ochii, ghemuindu-și bărbia în piept. Sufletul ostenit de trup avea descurajarea luptătorului călit în lupte glorioase, cînd își dă seama că lama lungă,

tăioasa prelungire a brațului, care-l purtase pînă atunci ca o firească aripă bărbată, i-a devenit deodată grea în mînă și străină, biruindu-l și pe el.

Amiaza lunii ardea atît de intens, încît pleoapele somnului, opace, deveneau translucide ca boabele de poamă.

Nici albul mat al varului mănăstiresc, nici cerul sur al perlei în care un zbor de îngeri s-a împaienjenit și agonia unei lebede a fulguit; nici dura marmură în spuma căreia plutește alba nuditate a statuilor; nici înghețatul crin și nici fosforescența albă a zăpezii — și nici una din înfloririle, mîniile, gînguririle, curgerile, plutirile și suavitățile albului pămîntesc nu putea fi asemuită cu neclintita dezlănțuire a luminii de lună.

Fuseră parcă păduri pe mare, păduri masive. Nu mai erau. Vibrau străvezii în golul luminii care le străbătușe mistuindu-le.

Neagră, densă ca încheștarea pămîntului, marea devenise adîncă, și clarul ei afund era al lunii: în cer, ca și în mare. Fuseră pămînt, era apă haotică după somnul metamorfozei. Dar mai era pe undeva pămînt? Mai erau munți, dealuri, stînci, mari reliefuri aspre pe care pasul sună și prin care cuvîntul filfilie-n ecouri? Dar mai erau pași? Mai răsuna cuvinte?

Trecea un zbor halucinat prin toate cele, pulberea unei viteze albe. Tot ce era parcă fusese numai.

Din orizont în orizont, stea, apă și noapte, sufletul era un gol în golul fără piedică și fără de hotar al lunii.

Minutarele cronometrului arătau două jumătate. „A stat”, gîndi precipitat Monica, sărind din pat. Și încă zăpăcită de somnul întrerupt de lună ca de un pumn de apă proaspătă-n obraz, puse mîna pe beretă, reveni, smunci cămeșa de zi și ciorapii, scutură capul, alungîndu-și cozile pe spate, clipi...

Tic-tacul ceasornicului o trase de ureche. Deschise fereștrua, scoase capul, văzu ziua mare, găsi luna, o privi în-

credulă ca pe-o farsă de-a Olguței, zîmbi stelelor — era luna — și respiră adînc, punîndu-și mînile pe inimă.

Cu capul înclinat pe o parte, părea că ține-n brațe un buchet prea greu.

Prin fereastra căscată, frigul pătrunsese, rărind căldura, cutremurînd trupul Monicăi.

Închise fereastra și se așeză pe pat, bucuroasă că erau numai două jumătate, întristată că erau abia două jumătate, fericită că va ajunge la Constanța în zori, tristă că Iașul nu era port la Marea Neagră în locul Constanței, bucuroasă și tristă de toate cele, căci bucuriile Monicăi, ca și genele ei grele, se-nvecinau cu lacrimile.

Atîta aur îi îmbrăca părul, încît părea luminat de soare ca acele cupole ale bisericilor avîntate care mai strălucesc încă atunci cînd tot orașul e-n amurg. Poate de asta trupul părea mai nalt decît era, culminînd în aurul aerian.

Era frumoasă? naltă? zveltă? Nu-i erau palizi obrajii, turburi ochii? Naltă ar fi vrut să fie zveltă, dulce, limpede ca dragostea pe care i-o aducea lui Dănuț după trei ani de despărțire. Să-i fie trupul conturul și iluminarea dragostei, cum pare cupa de cristal conturul și iluminarea pură a apei care-o umple.

Dănuț! Topit în buzele ei, numele drag nu era strigăt, ci tăcere îmbrățișată. Îl iubea atît de mult, încît numai de la el primea impresia multiplă a vieții, zvicnirea ei caldă. Cînd se gîndea la Dănuț, o dulce greutate i se cufunda în suflet, și subț bătaia inimii, ultim inel deasupra unei cufundări adînci, ardeau comorile-ngropate în fluida imensitate a amintirii.

Era atît de real Dănuț, depărtatul Dănuț, încît toți ceilalți oameni pe care-i cunoștea, cu care trăia zilnic, păreau pictați pe pînze moarte, cu încremenita lor mișcare desuetă, cetiți în cărți prăfuite, cu voce tare; pentru Monica, tinerețea celorlalți părea situată în istorie, ca tinerețea străbunilor, căci singurul contemporan al inimii ei era solitarul Dănuț. Ușă al cărei mîner păstra întipărirea caldă a mîinii lui Dănuț, ușă prin care năvălea copilul mare cu vestea dragostei în ochi; fereastră la care privea Dănuț, cu bărbia în mîni, cum filfiliau albastre dealurile Iașului, spre depărtata Monica; pernă în care se îngropa capul lui Dănuț, bucle și

parfum călduț, ca un mănunchi de flori uitat de Monica pe divanul ei; carte în care ochii lui Dănuț descopereau, ca-ntr-o oglindă fumurie de-nserare, zîmbetul Monicăi aplecat spre el — sufletul Monicăi era tot ce putea fi în jurul lui Dănuț cu duioșie și cu bunătate.

Și, totuși, se ducea spre Dănuț, venind de departe; vaporul mergea încet și erau...

„A stat!”, se încruntă Monica.

Nu stătuse. Tic-tacul bătea regulat. Cu domoală hărnicie de furnici urnind uriașe greutateți, clipele mișcau trupul de lăcustă moartă a minutarului.

Erau trei fără douăzeci... și aproape cinci minute.

Minutare! Minutare!

Ochii Monicăi se opriră pe toate minutarele familiare ei. Mergeau toate? Nu se oprise nici unul? N-a rămas nici unul în urmă?

Minutarele ceasului din bucătăria de la Iași mergeau. Ceas nichelat, cu pîntece de darabană, proptit gimnastic pe patru picioare, cu casca de alarmă a clopoțelului deasupra. Rămînea totdeauna în urmă.

— De ce nu-s gata puiei?

— Da' i-ați poruncit pi la opt!

— Sigur. Îs opt și un sfert, invoca doamna Deleanu sfertul academic.

— Di unde, duduie, numai șapți jumatați-i la „riveiu” nostru, pi ochii mei, parcă ci-s chioară?!

— Uf! Am să-l dau pe foc „riveiu” vostru.

— Nichelu-i incombustibil, mamă dragă, intervenea Olguța.

Era nemuritor ceasul din bucătărie, „riveiu”, cum i se spunea de servitori, „crăcănel”, cum îl poreclise Olguța din pricina atitudinii de călăreț cu patru picioare, „blindatul”, cum îi spunea nu mai puțin nemuritorul Neculai, inventatorul cuvintelor nobile.

Trei fără douăzeci și trei de minute.

În bucătărie, focul stins, călduț încă. Bizîie somnul nazal al muștelor. Subt cuptor clocește găina preferată a „babi”. Baba... Le scrisese doamna Deleanu că baba se-mbată des, că slugile nu mai pot sta de răul ei și că „dacă mai continuă, îi dau drumul”...

Inima Monicăi se strînse. Dacă nu mai era baba, în bucătărie nu mai era piuit de pușori rotunzi și aurii, nu mai erau pisici, cîni... Dacă nu mai era baba, amintirile cu foc de toamnă, măsuța joasă, turtă dulce, cucoșei și mere coapte, din bucătăria de la Medeleni, rămîneau zvîrlite-afară, ca mîișorii lepădați.

*

Trei fără douăzeci și două de minute. Minuțioasa precizie a cronometrelor! Lumina lunii, de o intensitate solară, răspica pînă și genele minutelor. „Cukul” din sofrageria de la Iași. Cadranul negru, orele albe, minutarele aurii, cutia ca o căsuță elvețiană: și timpul e fermier în Elveția. Două fetițe cu șorturi de școală, una brună cu fulgere albe de ris și fulgere negre de ochi, alta blondă, stînd cuminte pe scaunul grav cu perniță, roșind cu genele plecate de cîte ori se aude cuvîntul „Dănuț” oftat de doamna Deleanu, învăpîindu-se cu genele ridicate de cîte ori s-aude cuvîntul „Buftea”, biciuit de Olguța.

Un zgomot de resorturi, o ușiță se deschise ca pentru o minusculă scamatorie, și apare un cucușor de lemn făcînd o reverență: „cu-cu”, cîntă cucul și dispăre-n clămpănitul ușiței urgente.

— Unu! exclamă domnul Deleanu, sorbindu-și cafeaua și consultîndu-și agenda. Și mi-i un somn!... Paa, copii. Și, ca și cucul, dispăre domnul Deleanu.

Cînta numai în trecut gușița cucului de lemn, căci numai amintiri veneau și se sculau de la masa din sofragerie, scuturîndu-și fărămiturile în cadența complimentului automat, în miros de pîne, de tutun și de cafea prăjită.

Lugubra pendulă antică din salon. De marmură neagră, masivă și întunecată, ca insula mortuară a lui Böcklin în draperia rigidă a chiparoșilor. Toate orele sunate de ea aveau accentul cobitor al miezului de noapte. Sunet slab, stins, ca un vaiet de buhnă subtpămînteană. Și cadranul ei era livid în piatra sumbră, ca o fereastră de biserică pustie în lumina lunii, prin care minutarele săgetau un zbor negru.

Trîmbițele mobilizării în noaptea de august. Dănuț venise în permisie de la Școala militară. Tuns, slăbit, timid și taciturn ca în copilărie, în uniformă grea de constrîngerii.

În anul acela nu plecaseră la Medeleni. Olguța era la Govora cu domnul Deleanu, Dănuț, la Școala de artilerie din București. Mai apăsător ar fi fost pustiul la Medeleni decât la Iași.

Noaptea de august, cu privirea ei de căprioară gonită... Se plimbase cu Dănuț pe străzi lăturalnice, unde nu erau agenți de-ai comendurei, nici coșmarul galonat, care-i dădea lui Dănuț spasmul salutului.

Rătăciseră amîndoi în ținutul de stele și umbrare al Sărării, din care pornesc străduțe laterale spre vale, ca niște visle putrezind în voia apei unui port părăsit. Erau îmbrăcați așa cum se sculasera de la masă: Monica cu capul gol, Dănuț fără capelă și fără sabie. Se coboriseră pe scări, trecuseră prin ogradă, ieșiseră pe stradă mîna-n mîna, ca îndrăgostiții de la țară, și porniseră prin Iași ca printr-o odaie familiară, cu stelele pe cer, ca o sulfină pe dulap, cu siluetele caselor întunecate ca niște mobile de nuc și de stejar, cu luminile potolite și blajine ca luciri de candelă subt iconare.

— Dănuț, să ne-ntoarcem, ne așteaptă tante Alice... O lăsaseră cîntînd la pianul din salon.

În preajma casei subt bolta unui castan... Cădeau și acum-n sufletul Monicăi stelele nopții de august, cu tot șiragul cerului desprins de cutremurul sărutării care-i răsturnase capul în imensitatea respirată cu gura și bătută cu genele a cerului care-i lăsase pe frunte umezeala și înălțimea.

Doamna Deleanu cînta.

— V-ați plimbat, copii?

Se roșiseră, cu gura pecetluită de aceeași sărutare, gravi.

— Hai să ne culcăm, e tîrziu!... Ce s-aude?

Trîmbițele. Sunetul lor spart în tăcerea Iașului.

Clopotele, grele, colosale, ca potcoavele unui cal apocaliptic pe lespezi de metal.

Uralele mulțimii. Se aprindeau lumini pretutindeni. Pendula neagră bătuse de douăsprezece ori, și se oprise, mută, fără tic-tac, cu minutarele drepte, ca și cum moartea și-ar fi ridicat degetul în fața vieții.

Doamna Deleanu se rezemase de pian. Monica încremese cu mîna pe tîmplă. Și-n tăcerea rănită din care cad

lacrimile, toată tinerețea lui Dănuț îmbătrînise într-un zîmbet și se prăbușise în umerii plecați.

— S-a declarat războiul, mamă...

Toate luminile-s stinse, numai fereastra odăii lui Dănuț e palidă, deși storul e tras și deși lampa de la biurou e cu *abat-jour*.

Dănuț scrie. Iar a băut cafea neagră. Iar nu doarme. Iar lucrează cu fereastra închisă, în fum de tutun, cu mucurile de țigări morman în scrumelnița de lîngă caiet. Nu bate la ușă. Intră de-a dreptul, în halat, papuci, cu cozile pe spate.

N-o aude. Tresare. Obrajii lui sînt în mîinile ei.

Doamne! Tîmplele lui Dănuț zvîcnind în mîinile Monicăi, în mîinile care de trei ani fac gestul rugăciunii atît de fierbinte, că parcă n-ar fi lipite una de alta de vidul lor, ci ar cuprinde tîmplele vii ale lui Dănuț.

Doamne! Prăbușita respirație de stele a fericirii! Trage storul, deschide fereastra și intră-n odaie noaptea, noaptea Iașului, tăcerea Iașului, parfumul Iașului, respirația Iașului, și Dănuț e alături, viu, în afară de Monica... și-i tîrziu... Auzi cum bate, auzi, deasupra Iașului, de patru ori, clopotul Mitropoliei, solemn, vast, cu bronzată cadență, în preajma zorilor.

— Dănuț, Dănuț, sînt patru! Ești palid, Dănuț. Ți-s obrajii reci. Vezi!...

Zîmbesc ochi în ochi, căci Monica e rumenă, obrajii ei sînt calzi.

Și se stinge, muzicală, ultima bătaie a clopotului Mitropoliei.

— Noapte bună, Dănuț.

...Oftă adînc prin zîmbetul feței în care se stingea ultima bătaie a clopotului ieșan.

Minutarele cronometrului arătau abia trei jumătate. Și iar zîmbi. Lumină de lună pe genunchii ei, sufletul Monicăi era lumină de zori la fereastra odăii lui Dănuț, în care nici-odată nu intrase decât casta ei închipuire.

Cînd luna-i plină, umbra marelor castele feudale se plimbă pe aleile parcurilor pustii, pînă departe, unde pasul

turnurilor, în ascuțită încălțăminte de cavaler în armură, descălecat, se oprește medievall, cu veacurile, printre lăncile plecate ale crenelurilor.

Pe vasele și albele alei ale mării, nici bancă de piatră goală, nici joc de ape amuțit, nici secate bazenuri, și nici umbră de castel, pornită lung.

Nimic decît aiurarea tăcerii și, deasupra, brațul de marmură al lunii, rupt din umăr: purtase-n el o dezmiardare? o poruncă? un blestem?

Plutea în înălțime gestul ciung al unei statui fără trup, și nici o umbră nu cădea pe mare.

Genele Olguței tremurară. Își ținu respirația, ca să nu alunge, să nu distrame ceea ce urechile ascultaseră, în vis parcă, și ascultau... Ascultau?

Frigul se înăsprise.

Deschise ochii asupra stelelor în abur de lună.

Era trează. Asculta. Auzea. Aceeași amplă cadență. Aceeași întunecată asprime. Aceeași inflexiune mai pură decît a fluierelor, același sunet viu, dens, cînd ascuțit ca săgeata din arc pornită, cînd boltit în vibrație gravă, bronzată cupolă a propriei sonorități...

— Nu!

Vorbise singură, poruncitor. Își smulse cascheta de piele, își clătină pletele, se ridică de pe *chaise-longue*, dreaptă ca vibrația unei lănci înfipte. Era o energie sălbatecă în gest și-n trup.

Și totuși, ochii plîngeau. Plînseseră. Se deșteptase plîngînd. Își trecu mîna pe față, iute, ca să-și limpezească ochii, ca să poată vedea trenul pornit prin întuneric, în prohodul armatelor rusești.

Sînt întîlniri prin ani, cu același gest al mîinii, al trupului și al sufletului, atît de identice, încît ai impresia halucinantă că gestul început cu șase ani în urmă îl desăvîrșești după șase ani, de pildă, că lacrimile pornite din ochi cu șase ani în urmă, acum le ștergi, abia plînseseră...

Ridicase mîna acum șase ani, pe un peron de gară, în urma unui tren pornit, să-și șteargă lacrimile, aceleași la-

crimi întîlnite acum de mîna care prin ani făcea același gest.

Sufletul basculă imens, cu tot trecutul...

Își trecu mîna pe frunte, nu văzu, desigur, trenul demult pornit cu anii, văzu marea, vaporul, cerul...

Și totuși... Ascultă. Nu se mai auzea nimic. Și totuși, cineva fluierase o arie din *Boris Godunov*, pe care... Nu se mai auzea nimic, nimic. Se prăbușise tot în trecut, cu bătăile inimii.

Se așeză din nou pe *chaise-longue*, singură, cu insomnia unei dureri care de șase ani, cu ochii deschiși, aștepta un zîmbet să-i usuce ochii sau o mîna să-i închidă.

Mort, îl iubea încă. Abia îl iubea. Dragoste grea, născută și zidită în tăceri și nopțe, ca o buhnă cu vaiet jalnic și ochi de soare somnambul, deschiși în propria criptă de întuneric.

Vania Dumșa: acesta era mortul ei.

Îl văzuse în copilărie, înainte de plecarea în America. Îl uitase cum uiți o melodie închisă în tăcerea ta. Îl revăzuse în anul 1914. Plecase iar în Rusia. Căutase să-l uite. Îl regăsise în sufletul ei în 1916. Și pribeagul, mort, nu mai plecase.

O lună după decretarea mobilizării. Doamna Deleanu și Monica organizaseră o cantină așezată lîngă peronul gării Iași, popas cu ceai, pîne, entuziasm și mîncări reci pentru convoiurile militare.

Olguța lucra la un spital, de unde o luau spre seară cantinierele de la gară.

Într-o seară, întorcîndu-se acasă, văzuseră în antretul de din față un geamantan de mușama jupuită, mînjit, umflat în curelele care-l încercuiau. Peste el, un palton ros, decolorat și o caschetă englezească.

Stăpînul lor nu ancora în nici o casă: trecea numai. Totuși, era la el acasă în orișice decor. Se instalase în salon, descifrînd cu o stîngăcie de urs partitura lui *Boris Godunov*.

— Neculai, să mai pui un tacîm, poruncise doamna Deleanu suind scările și trecînd de-a dreptul în etac, neglijînd să mai spuie bun venit celui care nu purta uniforma militară într-o vreme cînd numai statuile, copacii, bătrînii, copiii și ambuscații mai cutezau să fie civili.

— Treci tu dintăi, Monica, vorbise autoritar Olguța în fața ușii salonului, lăsînd clanța pe care-o apucase în prima bătaie a inimii.

Monica intrase în salon, Olguța în odaia ei.

Călătorul ajuns pe vîrfurile muntelui oftează: „Am ajuns?“ și se așază pe o stîncă sau pe pămînt, respiră și privește roată împrejur. Nu s-a întîmplat nici un miracol. Nu i-au crescut aripi, nici n-a început brusc un spectacol unic. Un simplu fapt: stă pe vîrfurile unui munte același trup care a stat pe scaunul de acasă, pe bancheta tramvaiului sau perna trăsorii. N-are senzația perpendiculară, de înălțime clădită, pe care o ai de pe acoperișul unei case.

Oare e înalt muntele? Între stîncă pe care stă acum și scaunul de acasă pe care-a stat pînă acum se cascadează o mie, două de metri? Într-adevăr?

Ce-i asta? Colb stîrmit? Nu. Pe mîna întinsă lăcrimează un nour aburos, din aceia care sînt o noiță pe albastrul cerului, văzuți de pe fereastra casei, cînd stai la îndoială dacă trebuie să iei bastonul sau umbrela.

E împăiat? Nu. Arhanghelul bălan, cu cioc și gheare, desface aripele și plutește vast, cu familiaritate. E un vultur pe care-l urmărești cu mîna pe ochi, paianjen desprins din bolta cerului, văzut de jos, de acolo unde cotcodăcesc găinile.

Așa! Mîna deprinsă să ia țigara sau jurnalul de pe mășuța de noapte întîlnește un nour, zborul unui vultur... poate și mîna lui Dumnezeu, căci într-adevăr ești printre stele, pe vîrfurile unui munte, alături de cer, în limpedele miracol al singurătății înalte.

Olguța se așezase pe patul din odaia ei.

Venise Vania. Patul era pat, masa — masă, zidul — zid, fereastra — fereastră.

Și închise ochii. Și-i deschise zîmbind. Iubea. Era așa de simplu, încît își pipăi mînile, își pipăi fața, să vadă dacă într-adevăr exista ea, Olguța — nu Vania.

Venea din Rusia. Pleca pe front. Războiul era pentru el o nouă călătorie, o inedită experiență. Avea ochi verzi, mici, rotunzi, de un verde atît de tare, uneori, că părea sonor. Era

îmbrăcat ca un trunchi de copac. Hainele păreau coaja lui robustă. Nu erau nici elegante, nici sărăcăcioase, nici clasă socială n-aveau.

Îl vedeai pe el, nu hainele — care altminteri erau necălcate și de lucrător mai degrabă, de muncitor manual.

Făcuse, în treacăt, în anii din urmă, tîmplărie. Mai fusese profesor de matematică la un liceu din Petrograd, și deținut „pentru idei prohibite“ și profesate din întîmplare tocmai în ora de matematică.

Evadase și venise cu geamandanul la Iași, să asculte puțină muzică înainte de a trece pe la cercul de recrutare să afle ce-i, unde-i și itinerarul. Ascultase cu neclintită seriozitate — de om care respectă mîncarea — în timpul mesei, discuțiile curente asupra războiului. Mai erau invitați la masă. Mînuia furculița și cuțitul cu delicatețea oamenilor puternici, pentru brațul cărora arma cea mai grea e ușoară. Obrajii celorlalți purtau palori convalescente alături de obrazii lui, bătuți de vînt și arși de soare. Nu era nici frumos, nici urît: puternic. Ca tăcerea unui clopot de bronz printre cristale, făptura lui făcea, fragilă și soprană, făptura citadină a celorlalți.

Dintre toți comensii era singurul care pleca pe front. Părea totuși singurul impermeabil pentru moarte. Metalic. Mîncase copios. Nu era congestionat.

La *liqueur*-uri, discuția alunecase peste Nistru, venind de la Verdun, via Ardeal. Invocarea „marei noastre aliate“ stîrni un entuziasm unanim.

— Blinî, zîmbi Vania, jovial, cu o voce gravă prin timbrul ei.

Și explicase că „blinî“ e echivalentul slav al clătitelor moldovenești. Adică: o foaie de clătită, rotundă ca un talger de aluat, bine muiată în unt, pe care presori icre negre. Apoi îi pui capac o altă foaie, bine muiată în unt, pe care așezi sardele. Apoi o acoperi cu o foaie identic tratată, pe care torni smîntînă; vine la rînd alta, pe care o pavezi cu mezeluri. Și tot așa, foaie cu foaie, treaptă cu treaptă, suie toate categoriile de mîncări imaginabile: de preferință cele mai indigeste. În sfîrșit, o ultimă foaie are rolul acoperișului pe o clădire. Peste ea torni unt proaspăt topit, mult, din belșug... Și imediat înghiți o felie, mori, bei un pahar

de vutcă, învii, înghiți alta, mori, reînții cu vutcă și mori iar cu blinî.

— Rusul e nemuritor, încheiase Vania, dar „marea noastră aliată“ e o mîncare indigestă pentru stomahul românesc. Și, în protestul general, adăugase: În schimb, România pe o foaie de blinî e un ingredient apreciabil pentru stomahul rusesc.

*

Obștescul oamenilor, cînd sînt acasă, se așază comod pe scaun, canapea sau pe divanuri, rezemîndu-se de speteze ori de pîreți.

Vania ședea mereu lîngă ferestre. Se profila pe cer, ca stejarii solitari. Prezența lui nu era durabilă; într-o încăpere dădea impresia provizoratului, ca trupul paserilor de pradă cînd stau. Iminența pornirii parcă îi avînta masivitatea trușească, dîndu-i elasticitate, tăiuș și vîrf.

Cioplît oarecum în substanța puterii, ca pietrele și trunchiurile, voinicia lui părea involuntară și permanentă ca a corpurilor grele. Aveai impresia că o mîna de-a lui lăsată pe umărul cuiva l-ar fi îndoit cu un gemăt; că pasul lui avea soclu, ca al statuilor. Așa că zîmbetul acestui om era o delicată surpriză, ca prezența unei flori luminos întîmpinînd de-a dreptul din stîncă.

Zîmbea rar.

Dar zîmbise Olguței.

Natural, Olguța îi cîntase din *Boris Godunov*. Adică i-l cîntase în întregime. Partitura o căpătase de la Vania în 1914.

Trecuse miezul nopții. Toți se culcaseră. Nici Monica nu mai era în salon. Ea știa bine prețul unei ultime nopți, cînd unul dintre cei doi pleacă pe front. Și mai știa, tot atît de sigur, că Vania era „al doilea“.

Vania șuiera. Nu șuiera aproximativ partitura, urmărind mai ales melodiile, cum fac în genere amatorii de șuierat, care de îndată ce un pian sau o orchestră începe, fixează o stea, un tablou sau plafonul, și, cu aerul inspirat al unui robinet comunicînd direct cu luna și privighetorile, își dau drumul în sus. Șuiera ca unii șefi de orchestră pasionați și afoni, care exprimă prin șuier toate glasurile pădurii instru-

mentale ai cărei animatori sînt. Apoi, șuieratul lui Vania nu era siropos, nici cu un singur registru. Dulceața glasului de femeie și vîrtoșenia glasului de bărbat, devenite șuier, supleță și vigoare, cum șarpele e deopotrivă braț de titan lovind și trup de Salomee ondulînd, șuieratul lui Vania, izvorit din buzele cărnose, avea intensitatea tăcerilor din catedrale, gravitatea orgei și a violoncelului și puritatea soprana de emisiune a gușelor cu aripi numite privighetori.

Auzise la Petrograd, pe cînd se numea Petersburg, *Boris Godunov* cu Șaliapin, cîntărețul întunecat ca o grotă marină în care vîjiitul vîntului și elegia undei ar fi cîntecul gemut de glasul lui Satan.

Îi vorbise de Șaliapin, pe care Olguța nu-l auzise, situîndu-l față de Caruso, al cărui glas curgea prin toate pîlmiile gramofonelor, ca ploaia prin uluce. În Caruso vibra senzualitatea meridională, exprimată în literatură de d'Annunzio. Glasul lui Șaliapin, ca și gîndul lui Ibsen, era răzvrătire și singurătate.

Lumina electrică se stinsese la unu, înlocuită cu lumînări.

Vania explica textul, traducînd abrupt din rusește. Curgea parcă Nistrul între cuvintele celor două limbi, care-și smulgeau una alteia asprimile, blestemele, durerile, ca o luptă călare, la lumini de torți, prin aprigul hotar al apei.

La începutul fiecărui act, evoca decorurile, sculptînd cu mîna scorbura neagră a unei ferestre deschise pe noaptea țarului, aruncînd acolo spaima unui candelabru cu limbile vîlvoi, dincolo clădind fastul sinistru al tronului uzurpatorului împărat. Astfel, decorurile aveau iluminarea fragmentară, dură, zvîcnitoare a luminilor de fulger.

Lîngă Vania nu puteai concepe somnul. Viața curgea prin el fluvial, ca o mulțime în mers, văzută noaptea, fragmentar în lumină, cu mii de fețe, gesturi și glasuri, îmbulzită la poarta unei cetăți: era și poarta, și mulțimea.

Salonul dispăruse, ca toate odăile în care trăia el, mistuit de decorul pe care-l impunea evocarea lui.

Boris Godunov, în noaptea aceea de septembrie, murise în palatul țarilor, cu străji neclintite ca marile buhne, cu scări atît de vaste, că parcă așteptau să le suie pasul reflu-

xului oceanic, cu acoperișuri pe care flăcăii înfipt destinul ca un steag mortuar, deasupra întregii împărății de coruri, de blesteme, de biserici și de temnițe.

*

A doua zi, dis-de-diminează, dispăruse, lăsându-și geamandanul și paltonul.

Olguța nu se mișcase de acasă toată ziua, cu ochii la fereastra dinspre poartă. Spre seară se înapoiase, în haină de recrut care izbutea să fie ridicolă fără să-l facă și pe el. Haină de postav verzui, rigidă ca un carton păros, cu mâneci scurte și umeri normali de strâmți față de amploarea celor care-o purtau; pantaloni lungi cu șireturi, corcitură de izmene cu șalvari; bocanci mopși, care imprimă ritm de scandinav picioarelor, dându-le sunetul lat al potcoavei de cal normand; și capelă holbată-n colțuri, deșălată-n mijloc, bleagă-n cozoroc: însăși tichia tîmpeniei cu cap de ridiche de lună în unghiul salutului de răcan.

Astfel intrase îmbrăcat de regiment împăratul inimii Olguței.

*

„Cina cea de pe urmă“ fusese veselă: Courteline ar fi putut-o iscăli, cum ar fi putut iscăli întreaga activitate din acea vreme a cercurilor de recrutare. Și Cercul de recrutare Iași se mutase, cu și prin Vania, în sufragerie.

Așteptase la cerc de la șapte dimineța pînă la cinci seara; căci cercul era atît de ocupat, încît toată lumea aștepta, fără nici o excepție, cauza preocupărei fiind aglomerarea din ogradă, cauză care „sta drept“ în ograda cercului, efectul aglomerației fiind inactivitatea înfrigorată a gradaților, efect care sta „în repaos“ față în față cu cauza.

—...Așa se întîmplă cînd „cauza“ e recrut și „efectul“ e gradat.

Plutonierul Vulpe, de la „biuroul mobilizărei“, era obligat să fie sever din pricina sprincenelor — dens stufoase — și spiritual, din pricina musteților cu șmecher șfichi. Acest

dublu decor contradictoriu îl conciliase, recurgînd la injuria națională „cruci și dumnezei“, pe care o murmură cînd nuanța sprincenelor, faraonic, cînd nuanța musteților, diabolico-săltăreț. Pe Vania îl cinstise cu ambele nuanțe, înversîndu-le ordinea, căci numele „Vania“:

— Ia taci!? — dezlănțuise, prin neverosimilitatea lui națională și ostășească, un cutremur ilar al musteților locutorii, iar foaia matriculă a lui Vania — nesupus la încorporare, judecat și achitat, apoi nesupus la toate concentrările — provocase o cavernoasă privire, și — miracol — exprimarea la singular a pomenitei locuțiuni panteice.

— Umflă-l. Bagă-l la bașcă! tunase plutonierul Vulpe. Nu se mișcase nimeni, căci toți îl știau „dat dracului“ pe plutonier, și de asemeni cunoșteau toți amnistia generală din 1916, pe care de altfel o dezaprobau. Aceasta aflase Vania din interjecționala conferință pe care i-o ținușe plutonierul Vulpe despre amnistie și închisoare. Frontul față de închisoare era socotit ca o vilegiatură glorioasă, nemeritată:

— Așa-i, mă leat, românul: iertător...

— Bini, bini cu amnistie la timp di paci, da' la război mai bini fără, insinuase un negustor usturoiat, care cîștădea din ochi cu ochiul, nara și plămîinii buzunarelor plutonierului. Negustorul prefera vilegiatura închisorii.

Intervenția neașteptată a unui locotenent precipităse serviabil actele operetei militare. Locotenentul fusese elevul lui Vania. Teroarea pe care o inspira profesorul de matematică fostului elev născut era atît de durabilă, încît îl salutase pe Vania cu gestul alarmat al ridicării din bancă și cu un — „vă salut, domnule profesor“ — exotic în acel decor. Și îl servise cu promptitudinea cu care odinioară ștergea de pe tabelă cu buretele nerozia lent cifrată, sub ochii verzi ai profesorului de pe catedră.

Epilogul. La plecare, plutonierul Vulpe îi strînsese mîna:

— Îmi pare bine, domnule profesor... Cum ați zis?

— Vania.

— Vania, oftase admirativ Vulpe. Frumos nume... Ei, bietu tatu-meu m-a botezat Ion, că m-a făcut mama de Sfîntul Ion. Știți, nevoile...

- Am onoarea, domnule plutonier.
— Zi-mi Ionică, că-i mai particular.

★

După masă, încredințase Olguței geamandanul în care-și avea „biblioteca” și „garderoba civilă”. Olguța-i împrumutase un geamandan al ei, mai mic, în care-și rânduise rufe: spălate și cîrpite de mîna de bărbat. Răspîndeau un miros tare de săpun în calup.

— Să ne vedem sănătoși! se adresase tuturor din pragul salonului: cordiale în hotărîtul lor contur, vorbele tuturor plecărilor. Obrajii Olguței erau foarte albi și gura încleștată.

Îl însoțise pînă la poartă, dimpreună cu Monica.

Încă o dată:

— Să ne vedem sănătoși!

Șuierau locomotivele. Tremurau stelele cerului de septembrie. Bocancii sunau metalic pe asfalt. Se îndepărta calm, masiv, drept, spătos. Pășind în răsărul unei ape repezi, tot așa ar fi mers.

Îl vedeai în noapte, ca printr-o mulțime care s-ar fi dat în lături în fața lui.

Trecuse pe subt lumina unui felinar. Cotise.

Tremurau stelele cerului de septembrie în sufletul Olguței, aplecat deasupra nopții, căci de la nici o fereastră de-acum nu mai putea să-l vadă.

★

Totuși, îl mai văzuse chiar în acea noapte.

Curînd după plecarea lui Vania, cu spontaneitatea impetuoașă pe care o regăsisese de îndată ce fusese singură, se hotărîse să-l însoțească la gară.

Plecuse fără știrea nimănui, prin starea de asediu a orașului. Gara era o cazarmă revărsată. Acolo noaptea mirosea a toval, ca o tăbăcărie; mai puternic decît mirosul cărbunelui, mirosul mobilizării stăpînea. Pretutindeni, pe cimentul sălii de intrare, îngrămădiți ca sacii în antrepozite, prăbușiți ca trunchiurile în pădurile tăiate, soldații, împachetați pentru front.

Durerea cu palmele bătătorite fuma mahorcă și scuipa amar.

Peronul era pădure scundă, prin care sticleau roș ochii de lup ai locomotivelor.

Treceau cu pieptul împletit în pielării galbene, cu scîrțit de gemandan nou, sublocotenenți cu aer de liceeni deghizați. Unii aveau ochi de juncă și fumau pentru întîia oară. Alții înjurau cu miros de alcool. Ordonanțele duceau lazi de lemn cu inscripții albe, lunguiețe și rigide ca raclele. La lumini fugare de chibrit, vedeai o mîna cu o bucată de mălai, o traistă vărgată, o raniță, un obraz de femeie înmărmurit ca la căpătîiul unui mort,

Răsunau numai ordinele militare, această brutală telegrafie verbală. Mulțimea tăcea: vorbele se înapoiaseră în sate, de la barieră, ca niște mînji pe lîngă carele și căruțele care se întorceau goale, cu o femeie, cu un copil, cu un bătrîn.

Cineva cînta nazal și tînguitor dintr-un fir de iarbă. Mai exista iarbă, primăvară?

Olguța trecuse dincolo de peron, dincolo de baraca ceaiurilor, spre un tren lung, împresurat de mișcările mulțimii.

— Tu ești, Olguța?... Pe cine cauți? vibrase deodată noaptea, bărbătește.

Își făcuse loc, înlăturînd cu mînile două grupuri și răsărise în fața ei.

Olguța plecase ochii și capul. Vorbise fără lacrimi, dar în șoptă răspicată:

— Am venit, Vania... am venit... să-ți spun... să te întorci sănătos.

O clipă, mînile Olguței fuseseră în mînile lui Vania: izvor în vad de fluviu.

Plecuse. Nici o vorbă. Nici fața nu i-o văzuse, fiindcă nu îndrăznise să ridice ochii. Plecuse, plecuse. Apoi, ascunsă într-un ungher de gară, așteptase, așteptase, fereastră pustie cu noapte și stele, pînă tîrziu, mult după miezul nopții, cînd trenul pornise.

Trecuse locomotiva, peșteră de iad cu fum, flăcări, lopeți și negre zvîcniri, apoi vagoane, vagoane nenumărate, cu tăceri, coruri, glasuri, cai, furgoane, lumini...

În urma trenului...
Și nu-i mai văzuse fața.

*

Vania Dumșa era un simplu soldat printre sutele de mii. În tot timpul războiului, geamandanul, cascheta și paltonul lui Vania îl așteptaseră în odaia Olguței.

Abia în 1919, în ajunul plecării la Paris, Olguța umblase în geamandan. În compartimentul „garderobă” erau hainele, cam sărăcăcioase fără de forma puterii stăpînului lor.

În compartimentul bibliotecă, dăceau cărțile de matematică. Puțină literatură rusească, *Les opinions de Jérôme Coignard*, un volum de Kipling, *Kim*, și *Baladele* lui Villon.

La fund tocmai găsisese cele cinci caiete, care-i cutremuraseră minile. Cinci caiete de cifre, formule și semne matematice. Singura urmă vie a celui dus era inaccesibilă și enigmatică pentru Olguța, ca aurul astronomic al constelațiilor.

Tîrziu, noaptea, Olguța umpluse la loc geamandanul, și după ce privise lung pe fereastră pustiul întregii lumi, așezase în geamandan cascheta englezească și paltonul, care pînă atunci, scuturate și periate zilnic, stătuse afară.

*

Și totuși plecase, trăise. Viața ei din ultimii ani nu avea gestul crengilor rupte. Își pierduse poate exuberanța de odinioară. Ca obrazul adolescenței de pescar crescută pe mare, energia ei devenise mai gravă, mai concentrată, de o amploare sobră în mișcările ei. Apoi muncise.

Ceas cu ceas, zi cu zi, ultimii trei ani petrecuți la Paris erau ogor arat de minile ei, cu toată puterea brațelor și încordarea trupului. Muncise cu severitate, despuiată de orgoliu. Sîngele de cal arab al minilor ei se răzvrătise la început, constrîns de disciplina monotonă a gamelor și a exercițiilor zilnice. Îl stăpînise. Deget cu deget, mușchi cu mușchi, mișcare cu mișcare, își refăcuse minile.

Erau perfecte, dulci și dure, suple și ferbinți, cu ncheietura brațelor flexibilă, și fiecare deget stăpîn pe strălucirea

lui distinctă în armonia celorlalte, ca stelele în constelații. Puteau scoate din claviatură sunetul pur care-i lumină-n nopțile cu lună plină și armonie dominatoare în Beethoven; sunetul grav, care-i privire în ochiul lui Dumnezeu și armonie solemnă în Bach, sunetul fraged, luceafăr în calea magilor din Bethleem și radioasă armonie în Mozart, sunetul stins, care-i prelungul gol al oglinzilor istorice în muzeele pustii și armonie mistuită în Chopin.

Putea smulge gloria, cum smulsese împăratul corsican coroana împărătească din minile papei. Își pregătise minile în umbră, și le călise în apa vie a sufletului.

De ce?

Pentru cine?

Era singură ca perfecțiunea acalmică a mării pe care plutea. Moartea lui Vania îi cruțase viața, lăsîndu-i intactă energia elanurilor, răbdarea înfrumusețării lor — dar îi luase dragostea.

Monica îl iubea pe Dănuț; toate camaradele ei iubeau. În toate vibra un clopot, trist sau vesel, dar vibra. În ea, nimic. Își pierduse sonoritatea esențială a vieții. Nu mai putea iubi. Și-abia acum își dădea seama că Vania murise. Nu crezuse pînă acum. Mîntea știa că Vania murise, cum știi că Dumnezeu nu-i; totuși, te închini, și absența-i o prezență.

Nu și-l putuse închipui pe Vania mort. Un mort e galben, cu minile inert încrucișate pe inima oprită. Sufletul ei nu-l putea răsturna în moarte. Ca un clopot, care la gestul răsturnării răspunde aprig, tot mai aprig din cerul lui de bronz, mai viu îl vedea pe Vania, pe măsură ce-l credea mort.

Se pregătise pentru el, deși îl știa mort. Dar îl aștepta. Muncise, se adîncise, devenise frumoasă, aprig frumoasă, ca un acord fără pedală. Pentru cine?

„*Mais s'il venait à se répéter, il faudrait l'enlever tout de suite.*”

Știa că murise Vania, fiindcă abia acum vorbele doctorului Mass, cu prevestirea lor lugubră, se prefăcuseră în cenușă ușoară.

Calmă, se ridică din *chaise-longue*. Alexandru Pallă adormise cu bărbia în piept. Învăluit în vastă pelerină neagră, cu barba luminoasă, părul alb în ondulată răscoală

și trăsăturile solemn frumoase, părea un mitropolit mort ascultînd coruri.

Umbra Olguței trecu lîngă el, spre marginea covertei. Își rezemă coatele pe ea. Înclină capul. Pletele-i alunecară pe tîmple, deschizînd aripele lor de corb heraldic. Adînc, adînc, privirile căzură ostenite în lumina apei.

Luna se înclinase. Fără cută, cer senin de dimineată, marea aștepta obrazul lunii.

— Bietul papa...

Îl vedea, acum trei ani, pe debarcaderul portului Constanța, cu tîmplele acoperite ușor, mătăsos, de fumul alb al bătrîneții, pe care degetele ei îl dezmierdau uneori. Plin de păcatele normale tuturor bărbaților, dar ținîndu-le în vitrină, și totuși pur ca și surîsul de copil pe care anii nu i-l izgoniseră; înecat în datorii de bacara, muncind de dimineată pînă seară ca să-și sporească noaptea datoriile la club o dată cu nesomnul; devotat tuturor, înșelat de oricine vroia, zîmbind de toate, mai ales de el; cu fruntea lui bombată ca o minge zvîrlită de un copil pe-o margine de acoperiș și cu pasiunea lui total admirativă pentru Olguța.

Venise la Constanța, smulgîndu-se de la un proces important, ca s-o mai vadă pe Olguța. Sosise cu un sfert de oră înaintea plecării vaporului. Nu găsisese trăsura. Venise pe jos: în goană. Era nădușit. Părea mai îmbătrînit în lumina crudă a soarelui marin. Venise încărcat de pachete. Bomboane de mintă, ca acele pe care în copilărie le oferea Olguței din biuroul de la Medeleni, șocolată, un buchet de violete, un carton de prăjituri, o sticlă de colonie: tot ce putuse cumpăra în goana trăsurii care-l dusesese de la Palatul Justiției din București pînă la gară. Olguța era mai naltă decît el. Îi dezmierdase tîmplele nădușite și fruntea fără de astîmpăr. Ea era singurul lui camarad adevărat. Pleca.

— Fetita mea...

Și-l văzuse micșorat pe chei, din depărtare, fluturînd batista sub soarele necruțător, cu brațul întins ca un copil care și-a pierdut zmeul.

Îi telegrafiasse ziua sosirii la București.

Scutură capul deasupra apei cu umedă suflare. Ar fi vrut să puie mîna pe fruntea tatălui ei și să-i spuie:

— Papa, să nu fii supărat pe mine. Tu ești bun. Dac-ai ști, și tu mi-ai da voie.

Uită tot și pe toți...

Respira liniștit. Și trupul și sufletul o ascultau.

Va face un plonjon, va înota — apa era glacială — și se va îneca. Imaginația își stinse luminile pe toate zările. O preocupau detaliile mărunte: să-și scoată paltonul, pantofii și rochia. Voia să fie suplă, cu mișcările libere în apă. Nu putea primi s-o îneca, s-o asasineze greutatea hainelor. Vroia să înoate lung, frumos, tăind apa pe o coastă, cu avinturi ascuțite, pînă cînd, ostenit, înghețat, la fel cu sufletul, trupul va consimți frățește să se odihnească definitiv în adîncimea aceluiași pat de lumină curată.

În vîrfurile picioarelor se îndreptă spre proră, depăr-tîndu-se de Alexandru Pallă. Își descheie unul cîte unul nasturii paltonului.

Toată marea era o aureolă ușoară între zări de argint umbrit.

Fiecare mișcare, proiectată pe clarul deșert, era simplă ca în stampele biblice.

Își deznodă fularul de la gît, fără grabă...

— ...?

Își trecu mîna peste frunte, plecă urechea, ascultînd. Lîmpede, șuierul răsuna din nou.

Mașinal, își înnodă la loc fularul.

Boris Godunov intră în sala tronului, își vede copiii. E nefericit. Stafia țareviciului ucis e în inima lui...

Cine șuiera?

Se strînse în palton, încheindu-și nasturii cu degetele-n friguri.

Cine șuiera moartea lui Boris Godunov?

— Va...

Numele frînt în întîia silabă se rostogolise ca o tidvă, nu din buzele Olguței, ci din trecutul căscat.

Era îngrozitor de straniu șuierul mortului, cîntecul buzelor lui, suflarea lor, răsunînd după șase ani, în singurătatea mării.

Cine șuiera întocmai ca Vania?

Cine cuteza?

Sub fruntea Olguței ochii se înăspiră, deasupra lor sprincenele își desfăcură aripele curbe.

Șuierul venea de jos. Traversă puntea, coborî îngustimea scării repezi, cu șuierul în urechi, călăuzit de el, cu pumnii strînși, cu dinții strînși. Vroia să-l vadă și să-i spuie:

— Taci.

Cui?

Nu se mai auzea nimic.

Coverta cabinelor de clasa III-a mirosea a gudron, a ulei și a cauciuc încins. Mormane de parîme, clădite ca niște buți de frînghie. Lăzi. Buccelle. Panere.

S-auzeau mașinile duduind înfundat.

Un marinar neverosimil, de tinichea parcă, în mărime naturală, proiectat pe cer.

Șuierul...

După un morman de parîme era șuierul, omul. Nu era. Marea, luna, frînghiile, tîmplele, mașinile vaporului îi băteau în tîmple.

— Vania.

O umbră culcată într-o barcă de salvare se ridică, mult mai înaltă decît Olguța, cresc, cresc, mult mai înaltă decît cerul, se aplecă... Un uriaș o culege în palmă, o ridică spre ochii lui verzi, minusculă în tremurul de libelulă al inimii, o lasă, o ridică, o lasă, o ridică... Ochii verzi, marea, înecul într-o privire verde... Și o orgă, în catedrala lumii, cu toate vînturile mării, înălță un singur acord:

— Olguța!

Și amuți secată.

Tremura. Cu tot trupul și cu dinții. Se destrăma în ploaia unui tremur, care-i cernea mintea, gîndurile, amintirile. Dinții ciocniți mărunț îi sunau ca o măzărîche de gheață pe sticlă. Nu putea vorbi. Nu putea zîmbi. Dezagregat în tremur ca o ninsoare, cu undulări de vifor, sufletul își piérduse conturul.

Mormanul de parîme de care-și rezema spinarea avea o duritate vînjoasă de rădăcini seculare. O învelise cu paltonul lui peste paltonul ei. Pe podele, sub ea, așternuse un pled cu o arsură neagră: de țigară probabil.

Ochii ei aveau intensitatea de întuneric și mișcarea amplă a ochilor de paralytic. Îi urmărea toate mișcările.

Întîiul gînd se formă deodată și răsună absurd, fermidabil de absurd, în tăcerea de cataclism care-l născuse.

— Un „primus“.

Vania fierbea apa într-un ceainic de metal, la flacăra unui „primus“ așezat pe o lădiță.

„Un primus“, stăruî gîndul, și după el, a doua absurditate răsări: „*Primum vivere, deinde philosophari.*“ Cu această maximă își inaugurase cursul de filozofie profesorul de la Humpel.

Poate că întîiul om, Adamul biblic — deschizînd ochii în care se năștea privirea omului cu mugurul luminii în ea și mișcînd mîna cu care ridica lespeda veacurilor — și-a frecat ochii, mahmur, ca orice om care se deșteaptă din somn. Dar strănepoții au vrut ca ediția princeps a omului, încă umedă de țiparul dumnezeirii, să fie sublimă, deși în clipa aceea n-avea cine s-aplaude.

De aceea, deșteptarea întîiului om e reprezentată floral: crin pur al întîii mirări desfăcîndu-se gol, mireasmă și petală, în mîna lui Dumnezeu.

Din absurd în absurd, din glumă în glumă, din amănunt în amănunt, sufletul Olguței se refăcea. Miliarde de paianjeni zideau din nou golul prin care statura unui uragan trecuse, lăsînd portalul dimensiunii lui. Vania existase pentru ea din clipa cînd își auzise numele spus de el, dar existase astronomic, nebulos: cum o planetă-i pentru altă planetă. Apoi, totalizat în contur geografic, ca un continent: Vania — ca un continent răsărit din ape — viața lui Vania. Exista viața lui Vania. Mai mult o certitudine decît o realitate.

În vaste vîrtejuri concentrice, sufletul se apropia de el. Pînă cînd, uman, ultimul cerc încremeni în zîmbetul umed al privirii care-l cuprinse pe Vania, se topi și, viu, căzu de pe gene de-a lungul obrazilor.

— Bea, Olguța.

Cu o mînă îi sprijini capul, cu cealaltă îi duse ceașca fierbinte la gură. Sorbi ceaiul, cu lacrima pe buze, și abia atunci își dădu seamă că era trează.

Tremurul de frig se convertise în profundă vibrație de căldură, cu unde repezi.

Copiii, cînd intră vara pe ușa sofrageriei, prăpădiți de murdari și rupți, după ce o după-amiază întreagă au bătut mînea, au obrajii Olguței. Acești obraji sînt gloria singelui. Dar și ochii în negru erau la fel cu obrajii. Și buzele, în roș, erau la fel cu ochii. Numai capul i se vedea, aprins în aroma agerii tinerețe, deasupra mormanului de stofă care-i înghițise trupul.

Tăcea cu vioiciune. Tăcea cu absolută sinceritate a obrazilor, a ochilor și a buzelor. Sufletul abdicase: culoare în obraji, privire în ochi, umezeală pe buze, era adînc avînt de sevă pentru faptul fraged al fericirii.

— Îmi pare bine că te văd, Olguța.

Un prietin îți oferă la el acasă, ca aperitiv, o tartină de icre negre. Crusta pîniții e blondă și sună sfîrmicios ca o cojiță de purcel fript; miezul e o spumă de aluat pufos; untul, pur ca privirea vacii; icrele, boabă cu boabă delectabile în gură cum sînt mîrgărintarele în șirag.

Minunea comestibilă e cumpărată, amănunt cu amănunt, de la brutărie, lăptărie, băcănie. La rîndul tău, cu bani identici, vei oferi prietenului o identică sinteză de delicii. Te oprești, din întîmplare, lîngă un zidar care mîncă pe o schelă. L-ai văzut din depărtare. Îl admiri. Apetitul său franc, în decorul muncii oprite — var, cărămidă și căldări — dă seducțiunii imperioase pînii care rîde lat, maslinii brune și-ndrăcit sărate și slăninii vîrgate cu cioric ardeiat. Te uiți la schelă, te uiți la zidar, înghiți. Se întîmplă să te vadă și, spontan, să-ți taie cu cuțitul o felie de pîne, una de slănină și să ți le ofere cordial.

Cele mai simple vorbe spuse de Vania dădeau impresia că și le smulge dintr-o substanță limitată, că-i împuținează hrana lui; astfel căpătau semnificația prețioasă a unui dar rupt de la gură.

— Îmi pare bine că te văd, Olguța.

Să-i spuie:

— Și mie, Vania.

Nu. Era inutil.

Dar cînd spui cuiva pe care nu l-ai văzut de șase ani, după o tăcere de șase ani, „îmi pare bine că te văd“, și cînd vorbele sînt spuse sobru, cu seriozitatea unei bucurii prea adînci ca să fie exuberantă, înseamnă că cel care se bucură văzîndu-te te-a ținut minte, te-a regretat poate.

— Mi-e cald, Vania, ia-ți paltonul.

— E frig. Păstrează-l.

— Tu?

— Eu beau ceai.

Niciodată Olguța nu acceptase privilegiul creat de bărbat femeii slabe, atunci cînd e frumoasă. Adică bărbatul să tremure fiindcă paltonul său cavaleresc... Sau să primească dușul ploii torențiale fiindcă umbrela sa ocrotitoare... E penibil să vezi un bărbat răzbit de frig, livid, cu dinții clăntănitori, zîmbindu-ți protector, și e și mai penibil să-l vezi subt ploaie, permeabil, bleg, gutunărit, caricatură omenească a sifonului, contemplîndu-te cu ochi prometeici de pompier care-a stins focul.

Acceptă totuși paltonul lui Vania pe umerii ei, fiindcă Vania nu tremura, și ea, fără paltonul lui, desigur c-ar fi tremurat. Numai lîngă Vania accepta să fie femeie. Și era într-atît, încît nu se miră nici de ea, nici de Vania.

Îl vedea ca întotdeauna, profilat pe cer. Își bea ceaiul, rusește, cu o bucată de zahăr în gură, sorbindu-l clocotit dintr-o farfurie albastră, scobită adînc. Așezat pe o lădiță, cu genunchii desfăcuți, aplecat deasupra farfuriioarei, avea atitudinea soldaților în tabără cînd își beau supa din gamelă.

Nu se schimbă. Absorbea enorme cantități de ceai, la masă mîncă întreit mai mult decît ceilalți comeseși, dar fără lacomă pripire, grav și concentrat ca cei care-și fac semnul crucii înaintea de a se așeza la masă — și isprăvea o dată cu toți.

Într-un muzeu cu armuri medievale, statura lui n-ar fi părut confecționată în atelierele de croitorie ale unui veac debil. Văzîndu-l pentru întîia oară, cuvîntul „bărbat“ îți venea pe buze cu intonația amplă cu care exclamai: „un munte“ — cînd ochii și gestul mîinii ridicate îl văd și îl salută.

Rasă, dură ochiului, fața lui nu părea luminată de brici, britanic, ci rebelă părului ca stîncă toridă.

Rotunzi și foarte mici, după criteriul spațial, ochii lui Vania erau obositori de intenși. Două puncte verzi dilatate într-atît, încît vibrația culorii devenea lumină. Păreau concentrarea altor ochi mai mari, ca soarele trecut prin lupă. Văzîndu-l de profil, te frapa nasul.

Un nas strașnic, cu nări groase, curb arcuite deasupra buzelor cărnoase. Însă, după ce exclamai în fața nasului — comic în sine ca toate nasurile mari — vedeai împlin-tarea masivă a frunții scunde, late, bombată deasupra arcadei ca metalele, nu ca petalele, vedeai agerimea netă a bărbiei scăpărînd și-ți dădeai seama că linia întregului profil, cu proeminența dominantă, întrecea linia profilu-lui normal nu după ritmul deformant al caricaturii, ci în măsura în care capul calului din frunte, suprem distins în plină viteză, întrece la potou nările calului de alături. Vedeai profilul avîntului spre viață, întrecîndu-l pe-al ce-lorlalți, și deveneai simplu spectator.

Acest profil — pe atunci descarnat și famelic — în pri-măvara anului 1917, pornise din lagărul de prizonieri români, tîrînd prin noapte un trup vărgat de bătaie, se ridi-case ca fumul negru și se aplecase deasupra unei sentinele cu cască prusacă, gîtită cum storci un burete, trecuse prin toate nopțile Germaniei, ca printr-un tunel, săpat pe brînci, cu fruntea și cu mîinile, și se înălțase subț cerul atît de suav comercial al Elveției, hirsut, pămîntiu și enorm. Nu se oprise. Pornise din nou spre Germania cu armatele franceze, la pas, pe brînci, tranșee cu tranșee, în uniformă albastră; apoi, sergent în corpul expediționar francez, ple-case în Rusia. În 1921 era la Geneva, improvizat librar. Cel mai ciudat librar al Genevei. Nu accepta în librărie decît preferințele sale, pe care le impunea clienților.

De pildă, clientul intra cerîndu-i *Sous les yeux d'Occi-dent* de Joseph Conrad. Brațele amplului librar se ridicau și cădeau vast dezolate.

— Stimate domn, e o carte slabă. Acest Conrad e polo-nez și scrie englezește. Această carte scrisă în englezește de un polonez expatriat descrie sufletul rusesc văzut de mintea unui englez. Vedeți ce amestec înfiorător! Dacă vi se oferă un voiaj gratuit în Japonia sau o carte de Loti despre Japonia, cred că n-o să ezitați și o să alegeți vapo-rul. Ei bine, stimate domn, eu vă ofer o călătorie gratuită în sufletul rusesc: toate volumele Dostoievski, Fedor Dos-toievski.

Nu ezitați. *Sous les yeux d'Occident!* Dumneavoastră aveți ochi de occidental, eu vă ofer autentica dramă slavă.

Cumpărați un volum de Dostoievski, iată: *Frații Karama-zov*. Costă și mai ieftin pe deasupra.

Clientul șovăia.

— Stimate domn, vă rog acceptați această carte. V-o împrumut, v-o dăruiesc. Permiteți-mi să adaug și *Les posse-dés*.

Clientul, uluit, ieșea cu două cărți subț braț, pentru care fantasticul librar nu acceptase bani.

Alt client cerea o carte de Paul Bourget. Se pomenea cu o carte de Mirbeau, în care fadul Bourget se topea ca un elegant borcan de briliantină la dogoarea unui foc hai-ducesc, la care se pîrjolesc în frigare berbeci întregi.

— V-am cerut Bourget, răspica lectorul.

— Mi-ați cerut, stimate domn, o otravă cu care desigur v-ați intoxicat. V-am oferit antidotul.

— Dar...

— Vă rog, acceptați-l.

— Domnule...

— Îmi veți fi recunoscător.

O domnișoară cerea *Toi et moi* de Paul Géraldy.

— „*Ariane, ma soeur, de quelles amours blessée, vous mourûtes, aux bords où vous fûtes laissée?*” recita Vania, îndulcind metalica octavă a glasului său, dîndu-i pentru Racine timbrul de oboi. E frumos acest suspin, nu, domni-șoară? Cumpărați Racine, domnișoară. E miere curată, vă asigură un urs adevărat. Géraldy e un manechin de modă. Îl vedeți în toate vitrinele, gratuit. E păcat să dați bani...

Uneori, oferea ceai clientului incredul și făcea lungi lecturi irezistibile. Glasul gros exalta luminozitatea netedă a frazei lui Anatole France, care apărea cărnoasă, goală, albă și rotundă ca o nimfă ondulînd printre trunchiuri de pădure seculară. Tragedia în lumini de zîmbete și de legume a lui Crainquebille, cînd ridică din greșeală vîlul Justiției, care-i dă lipsă la cîntar, lui, negustorul ambul-lant, cu umilă și onestă balanță; duhul doctului și sfințu-lui abate Jérôme Coignard, măsluitor la joc de cărți, fur, asasin și linge-blide, în cugetul căruia zîmbetul, ca și lumina soarelui, e veșnic și se formează din fuziunea cor-purilor solide ale seriozității; Bergeret, savantul dascăl universitar, încornorat de nevastă subț ochii lui, și care în loc să facă moarte de om își ia coarnele de pe frunte,

coborîndu-și-le în cugetare ca un emoționant motiv decorativ săpat pe zidul unei peștere primitive de întîii oameni; Paphnuce, cel care-și servea trupul de o murdărie îndîrjită, cerului, în vîrfurile unui stîlp, ca un aperitiv în vîrf de scobitoare, oferit lui Dumnezeu; și toate făpturile născute din lumina păgînă și zîmbetul lui France ieșeau din rafturile și din paginile dughenei acestui librar care vindea viața sau o dăruia.

Refugiaților ruși le semnala și împrumuta recenta literatură rusească. Lirismul fioros al poemului *Celor doisprezece* de Alexandru Blok, prin glasul lui Vania, năvălise în sufletul refugiaților ca un vînt siberian, fosforescent de albul și imensități.

Evident, dăduse faliment.

— Comerțul nu e o instituție filantropică, epilogase Vania.

Aflase de la niște refugiați basarabeni că de curînd murise un alt Dumșa, fără urmași direcți, lăsîndu-i o moșie în Basarabia, dar că Vania era considerat ca mort, și că pe deasupra fusese condamnat la moarte în contumacie, de militari, pentru dezertare la inamic.

Se instalase la Marsilia, hamal în port, ca să-și agonisească banii pentru repatriere. Directorul unui circ îi propusese să devie „șampionul Siberiei“ la lupte franceze. Refuzase. Avea o profundă aversiune pentru aspectul sportiv al puterii, mai ales comercializat. Întîrziase mult la Marsilia, deși era bine plătit pentru excepționalele sale merite mușcolare, din cauza cîtorva concerte interesante ascultate de sus la galerie, unde spatele care încărcă și descărcă sacii în port se înălțase ca o colonadă înfiptă-n vîrf de munte, spre cerul de vînturi, fulgere și luceferi al muziceii.

Pe coverta clasei a treia, adevărată mahala de naționalități, curînd după îmbarcare, Vania devenise un personaj respectat cu teroare la început, cu simpatie mai apoi. Pe același vapor se îmbarcaseră la Marsilia, cu destinația Constantinopol, doi boxeuri negri *poids-lourds*, expulzați de boxul francez pentru grave abateri de la loialitatea pugilatului în ring: Sam și Jimmy. Cu păr funinginiu și creț ca sîrma de parchete, cu ten de bocanci galbeni, vâcsuiți negru, cînește cîrni, buzați ca biftecul în sînge, cu rînj

alb și ochi de ou răscopt, hîiți, pociți la față și la vorbă, Sam și Jimmy păreau corcitură de bivoliță cu un cazan de smoală.

Erau formidabili și puerili. Teșită, fruntea matahalelor conținea naivități de buratec și zburdălnicii de limonadă gazoasă. Ca munții acefali din poveste, se băteau cap în cap, glumeți. Prindeau muște ca dulăii și le mestecau c-un zîmbet gîdilit în falcile blindate. Dimineața se antrenau, cu iuțeli săltărețe de purici în gabele de smoală statuară, luîndu-și fiecare dușul bolohănos de pumni reciproci, c-un zîmbet de săpun.

După amiază jucau cărți, în doi, trîniți la pămînt, ca niște malaci miopi cu botul într-o cutie de bomboane colorate. Se furau unul pe altul, trișînd neconținut, cu o enormă evidentă, ceea ce egaliza jocul. Rîsul le venea ca un strănut săltat în trombă. Cîștigătorul jubila astfel.

Spre seară înghițeau alcool, cu sticla, umăr lîngă umăr, cu brațele încrucișate, sticla lui Sam vîrsîndu-se în gîtlejul lui Jimmy, sticla lui Jimmy gîlgînd în botul fără botniță al lui Sam. Apoi, turtiți de beție ca o baltă africană sub soarele harapilor, cîntau pe două glasuri.

Sam bolborosea ca o broască devenită tobă mare, mîlos și fleșcăit de duioșii subite; Jimmy horcăia nazal și bas ca un trombon devenit contrabas prin răgușeală, și mugetul tîmpeniei prin metempsicoză. Apoi dormeau lași ca vîrsați din butoaie cu nămol, și somnul lor buzat avea nări sforăitoare de harmasar între iepe.

Într-o zi, un glumeț îi înfierbîntase cu alcool înainte de a-și fi isprăvit jocul de cărți. Alcoolul devenise geniu în craniul lui Sam, care observase că Jimmy trișează.

Bătaia se învîrtejise subit ca un simun, fără mînuși de box. Marinarii cercaseră să intervie. Zburaseră ca pleava, frînți. Atunci se întîmplase miracolul vieții lui Sam și a lui Jimmy, fenomen cardinal în mintea lor, cum ar fi căderea Romei pentru antichitate.

Bătaia lor era un nod vertiginos, cu dimensiuni de par. Două brațe îl deznodase subit, dublînd unicatul. Un pumn alb în ochii lui Sam, un pumn alb în ochii lui Jimmy, cu scînteile de rigoare. Așa se prezenta fenomenul. Sam în stînga, Jimmy în dreapta; brațele lui Vania între ei. Se îmbulzeau capetele înfricoșate ale rasei albe, de jur împrejur.

Jimmy se ridicase. Sam la fel. Vania între ei, nemișcat. Ritmul vertiginos al bății părea suspendat o clipă pe culmea unei îndoite prăbușiri a negrilor spre albul impostor.

Miracol! Reacția celor doi negri fusese aceeași. Ca mai-muștele avântate după o insectă, care în plin elan, întilnind o nucă de cocos, uită de insectă și apucă nuca, Sam și Jimmy, de o parte și de alta a lui Vania, îi contemplau pumnii, ca pe un aerolit sfărmat în două de capetele lor. Un idol pentru Sam, altul pentru Jimmy. O porție pentru Sam, alta pentru Jimmy.

— A-oo! se hlizi Jimmy, cu fetișism de negru și accent englezesc.

— A-oo! se hlizi Sam întocmai.

Reputația lui Vania era stabilită. Era tratat cu deferența datorită unui zeu, cu brațele însuflețite de mari motoare. Până și bucătarul înțelegea să-i aducă ofrande, amplificându-i porțiile, omagiu la care Vania era foarte sensibil, căci, după cum spunea el arătându-și cu dezolare întinderea trupească, avea de hrănit o familie numeroasă. Accepta totul pînă la nas. Trupul călătorea în clasa treia, dar nasul nu accepta mirosul promiscuității dormitorului comun. De aceea își alesese drept culcuș o barcă de salvare suspendată pe punte. Nimeni nu-i spunea nimic. Noaptea își fierbea apă pentru ceai. Nimeni nu observa. Toată noaptea, șuiera. Nimeni nu auzea. Capriciile lui erau încorporate în peisajul uman al clasei a treia, ca ale unui munte, cu norii și zăpezile lui, în scobitura cu sate din vale.

E drept că devenise simpatic tuturor. Pentru copiii mici care plîngeau, Vania era o jucărie cu proporții de monument și agilități de paiată. Rîdeau și oamenii mari, copilărește, cînd, mai pe franțuzește, mai pe nemțește, mai pe românește, Vania deforma o povestire de Cehov pe înțelesul bucuriei acestor oameni veșnic triști fără să știe.

— Vania, de atîtea zile călătorim împreună! răsună dezolat glasul Olguței.

— Tu sus, eu jos, zîmbi Vania, gesticulînd cu un deget în sus și în jos.

— Dacă știam... îți țineam tovarășie, urmă Olguța cu o ușoară încordare a sprincenelor.

— Nu se poate! Tu sus, eu jos, reluă Vania, cu același gest, refrenul.

Sprincenele Olguței se îmbinară deasupra agerimei ochilor. Nimeni, absolut nimeni și nimic n-ar fi putut-o opri să-i ție tovarășie lui Vania „jos“, cum spunea el. Era atît de evidentă răzvrătirea ei, încît Vania zîmbi.

Serioasă o clipă, sub zîmbetul lui, dojenitor de serioasă, fața i se dăruie toată în culorile obrazilor și zîmbetul ochilor. Cuvîntul „jos“ își pierdea vertiginos semnificația pe care i-o dădea Vania, în glumă de altfel — „sus“ căpăta o semnificație de surghiun, umilitoare pentru Olguța, și „jos“ devenea inaccesibil, încîntător, cum e fereastra casei sărăcicioase la care răsare, acolo și numai acolo, obrazul fericii.

Vania nu mai călătorea în clasa treia. Clasa treia era locul care-l adăpostea pe Vania; clasa întâia, decorul fad și mort prin care Vania nici nu trecuse. Vaporul își schimbă configurația obiectivă, căpătînd una lirică, așa cum se întîmplă în orașele în care deodată te-ai îndrăgostit de cineva. Cartierele cele mai frumoase, pe care le preferai, devin sarbede; cartierul prin care trece, sau în apropierea căruia locuiește iubirea — cartier pe care-l ocoleai pînă atunci — îți pare atît de inaccesibil, chiar dacă e foarte sărăcicios, încît cea mai modestă casă de acolo te intimidează ca o rudă a ființei iubite. Și dacă nu-s grădini pe acolo, grădină-i pentru tine-ndrăgostitul, presimțirea micii respirații călătore.

Cînd ai trăit o viață întreagă printre lucruri și fapte aspre, purtîndu-ți colții condensatei tale singurătăți, cînd ai trăit războiul, dîndu-ți seamă că civilizația e o pictură, nu un organism viu, tenul unui fard, nu al singelui, cînd ai simțit mereu că fiecare om, prieten ori dușman, e un copac vasal al codrului primordial, la umbra căruia, în loc de bancă, un lup așteaptă, în crengile căruia, priveghe-toare, o gorilă clipește lubric; cînd te-ai deprins să nu mai socoți viața ca un mănunchi de flori, idilic, cules de îngeri

și prefirat din poala lui Dumnezeu, ci ca o absurdă îndîrjire milenară într-o vastă indiferență spațială; și cînd șuieri melodiile muzicei ca să nu scuipi și-ți apleci ochii pe file ca să-i speli de viață, nu ca s-o găsești acolo — e ciudat, foarte ciudat, să simți deodată frăgezimea unui zîmbet omenesc, hărăzit ție!

Față în față cu zîmbetul Olguței, Vania întoarse capul, încet de tot, ca o enormă lacată cu cheia demult pierdută, deschisă de o floare, ca o lacată dată în lături cu poarta de fier pe care o cetluse pînă atunci.

Sufletul pierduse curajul — sau nepăsarea — unei mișcări. În fața zîmbetului Olguței, sufletul lui Vania ședea de profil. Ciudat!... Ca și cum în cerul pe care-l știi deasupra capului, cu indiferența absolută a miliardelor de stele, s-ar întîmpla deodată ceva nu în legătură cu astronomia, ci cu tine.

Să simți deodată că o stea — răzvrătindu-se, rupîndu-se din legile constelațiilor, desprinzîndu-se din algebra lumilor strălucitoare — te privește, se uită la tine, și ceea ce pînă atunci era lumina ei devine un zîmbet pentru tine, s-o simți a inimii tale, nu a cerului, și să-ți fie frică nu de un trăsnet, ci de o stea care te-a ales.

De șase ani sufletul pierduse libertatea unei mișcări. Un glas lăuntric edictase o lege: „Acolo n-ai să te uiți“.

„Acolo“ era Olguța. „Acolo“ era o scenă pe un peron de gară: o fetiță — nu? — venise în goană la gară, trecînd printr-un oraș întunecat, plin de soldați, ca să-i spuie: „Să te întorci sănătos“ cu ochii plecați și mînile ei — mînile de o suverană energie deasupra clapelor pianului — subțiri, ușoare și timide în mînile lui...

Fără voie, Vania își privi mînile — trecuse tot războiul asasin prin ele, cu baionete, puști, evadare, gîtuire, granate, glod, sînge — și găsi, neșterse, mînile subțiri, ușoare și timide.

Oare venea într-adevăr în țară pentru o moștenire?

„Acolo n-ai să te uiți.“

„De ce?“

Respiră adînc și nu se uită.

Dar îi era sufletul ca un munte învăluit în violete. Se stinsese zîmbetul și culoarea pe obraji Olguței.

Abia acum își dădea seama că Vania se schimbase: nu mai vorbea cu ea. Ședea singur, privind marea, cu capul întors. Profilul i-l vedea numai luna.

*

Cu douăzeci de ani în urmă, Vania Dumșa, văr de al doilea după tată cu doamna Deleanu, sosise — sau, mai exact, căzuse la Iași, refugiindu-se din Rusia, unde tînărul student revoluționar avea de ispășit o pedeapsă de 10 ani în frigorișul politic al Siberiei. Cu păr ceva mai lung — curînd retezase scurt acest romantism aparent — cu bluză rusească, geamandan pirpiriu, palton, șapcă și pungă plată. De pe atunci cu geamandanul, ca Don Quichotte cu Rosinanta pe căile-lactee ale morilor de vînt.

Devenise imediat gloria facultății de matematici. Dar o glorie neagră, ca Lucifer printre îngerii fondanți ai paradisului. Inaugurase ironia și chiar sarcasmul în dialogul matematic dintre bancă și catedră. Nivelul cugetării celorlalți era al hîrtiei cu cifre, clădite în volum prin suprapunere, pe cînd cifrele palpitau înalt în cugetarea lui, ca stelele vii ale cerului. Pentru ceilalți matematica era o profesie, pentru el, o aspirație sufletească, același elan care pe unii îi duce spre Dumnezeu, pe alții spre pămînt.

Dar concomitent cu activitatea matematică, nefîndes-tulat, întreprinsese diverse activități publice, în genul celorla din Rusia, care-l făcuseră să devie scandalul universității și al benignului oraș moldovenesc.

Vroia, de pildă, pămînt pentru țărani, el, un Dumșa, fecior de boieri adevărați, student pe deasupra. Vroia pămînt pentru ei, fiindcă socotea că numai pămîntul posedat pe veci va fi generatorul de civilizație al acestei clase formidabile numeric, deci al țării întregi, căci, spunea el, civilizația orașelor nu însemna civilizarea țării, după cum tratamentul estetic al obrazului plin de coșuri, cu pudră și sulimeneli locale, nu înseamnă purificarea infecției sîngelui. Concepea de asemenea exproprierea nu ca o gratificație de acordat țăranilor, ci ca o restituire.

Reacționa în acest fel față de toate realitățile sociale soluționate agreabil, pe atunci, pentru clasele dominante.

Vroiau și alții ceea ce vroia Vania, dar vroiau moldovenește, decorativ, blajin, așa cum aspiră spre cer timidele și molaticele dealuri ale Moldovei: gesturi de fum mai mult decât de pământ. Aducea puțin Nistru în Moldova Prutului și-n Iașul Bahluiului.

Animator, găsisse aderenți mai mult fanatici între camarazii săi. Înjghebase o revistă intitulată scurt *Nu*, care opunea un veșnic veto „da“-urilor obștești. Evident, nici profesorii nu erau cruțați de acest „nu“, „*erga omnes*“, cum spuneau colegii de la Drept. Revistele universitare, în-deobște, au un public limitat, căci, în genere, n-aduc altceva decât entuziasmul tineresc de care buzunarele părinților sînt blazate. Revista lui Vania însă aducea în orașul lui Panu acel pelin al sarcasmului, pe care mulți bătrîni îl apreciaseră în tinerețe. Așa că *Nu* în Iași era prețuit esteticeste. Ciudat: ceea ce era destinat acțiunii sociale, destructivă pentru doctrina reacționară, era aplaudat în saloanele Iașului. În sfîrșit! revista era discutată, apreciată, hulită, criticată, detestată: într-un cuvînt avea lectori. Directorul ei avea dușmani. Colaboratorii ei, prestigiu. Revista pamflet e un edificiu cu un singur paratrăsnet. *Nu* îl avea pe Vania.

Trăsnetul solicitat apăru din senin, o femeie: Ioana Pallă. Femeile mai îndrăzneț curioase sufăr o străveche atracție pentru oamenii reputați „răi“: aceeași impulsivitate, în ordinea intelectuală, ca cea care le face să prefere alimentele pipărate, muștarurile, sosurile englezești, în ordinea alimentară. Răutatea e „picantă“. În salonul „închis“ al Ioanei Pallă intrase tînărul revoluționar transnistrian.

Cast trupește și sufletește cum numai palizii ruși, nu englezii cu sînge și ten de tomată, știu uneori să fie, Vania reacționa agresiv, cinic, brutal — în idei, evident, căci, profund inițiat de propria-i delicatete, nu confunda, rămînește, vulgaritatea cu puterea — în fața Ioanei Pallă, preraphaelită pe atunci, în discuții, ca un vitraliu cu suavități de crini lunari și stînjenei vespérali.

Vorbele lui Vania consumau dinamita și vitriolul tuturor atitudinilor explozive în revoltă și corosive în judecăți. Brutalizată, Ioana admira în el fastul barbar al puterii bărbătești, și-l stimula, pe tărîmul discuțiilor.

Majuscula inițială a atitudinii lui Vania — iarăși în discuții — față de fenomenul „femeie“, alături de părerile curente, era același „nu“ prometeic al tinereții universitare în jurul lui grupate.

Nu! Femeia nu poate fi o proprietate individuală, cît timp Adam e un plural și Eva la fel, de cînd cu gramatica paradisului pierdut. Căsătoria monogamă: invenția creștinismului, utilă preoților prin virtualitatea de noi căsătorii, și avocaților prin divorțurile prealabile. Poligamia naturală e anatimizată de preoți și condamnată de legiști, de vreme ce le expropriază latifundiile profesionale.

Nu. Fidelitatea e crimă de les-biologie. Viața este proces de experiențe cît mai variate, nu de monotonii reiterate. Toți oamenii de geniu, toate formulele proeminente ale vieții sînt rezultatul unui adulter proxim sau depărtat. În pomicultură adulterul moralei e sfînta instituție a altoiului. Și însuși pămîntul e fructul unui adulter cosmic.

Nu. Femeia să fie nesinceră, perfidă, diversă, conglomerat de sincerități autonome; să poată iubi mai mulți bărbați deodată, cum marea primește în același culcuș de apă suplă, în care trupul ei e veșnic altă lumină cu alte unde, revărsarea, felurit ritmată și colorată, a fluviilor care-i dau viață și vigoare.

Iubirea platonice? Nu. Nu există. Există glande și există frumusețea. Varsă cincizeci de ani pe dragostea eternă a lui Romeo și Julietei; Julieta va închide fereastra ca să nu răcească, trăgînd storul pe splendoarea lunii, care incomodează somnul; Romeo, numai la gîndul că există scări — de lemn comod, nu de mătase elegantă — va binecuvînta eternitatea plană, cu perne moi, a patului. Reia-le cei cincizeci de ani, și fiziologic vor fi lirici în poemul lui Shakespeare.

Nu! Nu! Nu!... Corsar negru în fața flotelor imense ale da-urilor, distrugea.

Într-o zi, Ioana Pallă, campioana suavităților în discuții, spusese da. Și Vania. Adică „da“-ul căzuse între ei ca un măr copt; vorba devenise fapt trupesc.

Ioana gustase cu o profundă jubilară savoarea decepției. Era întîia femeie a acestui padișah al haremurilor verbale. Trupul Ioanei, ca întîiul steag înfipt în Polul Nord, filfia pe o împărăție de zăpezi intacte, fără urme de galoși, în bătaia unor vînturi nealterate de nici un iz omenesc. Epi-

logul întîiului dialog trupesc fusese neașteptat pentru Ioana. Vania îi ceruse să plece cu el! Unde? Oriunde. În Africa, în America, în Australia; de pe atunci avea aptitudini continentale. De ce? Nu putea să accepte ignobilul gest de a saluta și surîde omului bătrîn care era soțul amantei sale. De ce? Prefera să bea apă din pumni sau să moară de sete decît să-și moaie buzele după altul. De ce? Fiindcă o iubea. Ei și?

— Cum?

Așa cum ar striga profetul tînăr în fața cerului crăpat deodată, gol, fără Dumnezeu: „Cum?“ cu sufletul spart ca și cerul.

— Bună seara.

— Ne vedem mîne, Vania, zîmbise Ioana Pallă, care cunoștea perfect legile gravitației.

Dar nu-l cunoștea pe Vania. A doua zi, tînărul revoluționar plecase în America. Îi era scîrbă nu numai de Iași, de Moldova, de România, ci de întreaga Europă. Oceanul despărțitor era de rigoare: atlantică batistă dusă la nas.

Desigur că și Ioana Pallă ar fi plecat după el în America — gestul lui Vania bătea recordul picantului — dar între timp sosise din Franța Alexandru Pallă, dînd o inedită savoare Europei.

De atunci — douăzeci de ani — Vania cunoscuse femeia, așa cum mînci din picioare, așa cum bei din fîntîni, mereu altele, la drum lung, în scurtele popasuri.

Dincolo de trup, nici o femeie nu trecuse în mînăstirile dragostei zăvorîte de blestem.

*

Se înclina mereu obrazul de palori al lunii pe umărul ei gol.

Pe tipsia mării, un parfum de trandafiri galbeni — era vag apusul lunii.

Pe toate zările, sălciile tăcerii, ogîndindu-se în ape. Simțai, în noapte, clipa de cufundare lăuntrică a toamnei, cînd singură își spune cu cea dintîi frunză căzută: Du-te.

Pe unii oameni în momentele grele ale vieții îi persecută același motiv exterior. Un stor, de pildă, pe care l-au văzut

legănîndu-se în vînt, în clipa cînd au aflat o moarte, îl văd în fața ochilor de cîte ori durerea, îndoiala sau melancolia îi apasă. Pe alții, o melodie de gramofon. Pe alții, unghia stupidă a degetului lor arătător. Pe alții, o caterincă și un papagal verde ca harta Irlandei.

Pe Vania, gîndul Americii. La aceeași fereastră sufletească, din același vîrf de turn în care rareori se suia, vedea exact același contur: America. Continentul era acolo, lipit de fereastră, ca un paianjen în ața lui. Numele noului continent avea în sufletul lui un răsunset psihologic, nu geografic. America nu era dincolo de Atlantic, ci în creierul lui, ca un centru autonom, determinînd anumite reacții particulare, anumite ticuri. America, un fel de epilepsie a libetății.

Rupse tăcerea, întorcînd capul spre Olguța.

— Știi că plec în America...

„Iarăși“, dădu să îngîne Olguța, dar tăcu, fiindcă spaima îi împrejmuise vorbele.

Glăsuțul lui Vania era liniștit și informativ. Dar vibrația lui așternea pe obraji Olguței, ca gerul pe fereastră, abur peste abur, paloare peste paloare, alb peste alb. Și iarăși o impresie nouă, de o noutate stranie, pentru Vania. Dacă pămîntul pe care mergi, pe care-l calci, fără să te gîndești la el — duritate încorporată în pași ca cerul în ochi — ai simți deodată că suferi din pricina ta, fiindcă pașii tăi sînt grei, dacă ai simți înlăuntrul lui ca o durere fără de expresie aparentă, fiindcă îl calci — ce-ai face: ai merge înainte sau te-ai opri?

Zeflemeaua, ironia, sarcasmul, duritatea le înfipsea în oameni, cînd trebuia, ca să înainteze prin indiferența lor masată: prora nu despică val sau liniște, cînd pînzele-s desfașurate?

Și iată că, deodată, mișcările lui, capriciile libertății lui, pornirile nevoilor lui — limitate la trupul și sufletul lui — porunceau durere sau bucurie în altcineva.

Își pierdu echilibrul firii lui, ca un om educat de presiunea atmosferică a pămîntului, deșteptîndu-se într-o planetă nouă, în care pasul devine salt, brațul — aripă. Vrei să te pipăi, și te lovești îngrozitor cu propria ta mișcare, detractată. Lacrima-i glonț; șoapta — bubuit.

— Am moștenit o moșie în Basarabia. O vînd și plec... Mă vezi tu pe mine proprietar în România?

Să cauți fraze, oarecum hazlii, în fața unor ochi negri care te privesc cu un fel de mirare amară...

„Mă vezi tu proprietar în România“; un ecou răspicat îi repetă vorbele în craniu. Ce însemna asta? Motivarea acțiunilor lui! De ce? Pentru cine? Niciodată nu dăduse socoteală nimănui. Niciodată nu-și anunțase, nici explicase intențiile, necum faptele.

Era jenat, intimidat. Tot ce făcea devenise deodată forțat, nenatural. Actele lui cele mai simple aveau spontaneitatea tunetului. Șterpise din el umbra cabotină pe care analiza o pune în jurul faptelor, concomitent cu formarea lor, atenuîndu-le vigoarea sigură. Acum le culegea și le dădea drumul, ca unor foști vulturi deveniți muște cu pretenții.

Perseveră totuși, fiindcă prefera să fie ridicol decît să existe istovitoare transparentă a tăcerii între sufletul lui și ochii negri.

— ...Mi-a revenit fobia Europei. Aș fi plecat în Rusia, dar s-a schimbat.

Capul căuta cuvinte. Nici construcția frazelor, banal gramaticale, nu mai avea abruptul frazei lui. Culegea cuvintele din dicționare. Nu mai aveau sînge, necum sîngele lui.

— Rușii au devenit un popor de spioni dintr-un popor de sclavi. Asta-i îngrozitoare invenție a bolșevicilor. Au etatizat mahalagismul, făcîndu-l spionaj... Plec în America. Mă fac fermier.

America devenise un carton de jucării, în care era o fermă de lemn, cu iarbă artificială, animale cu miros de clei și etichetă.

Căuta cuvinte cu febrilitate. Era în sufletul lui mișcarea dezordonată a picioarelor de cărăbuș întors pe dos.

Tăcerea începea.

— America...

Tăcerea se forma, limpede, de cristal dur.

Tăcu, prins în ghețar, ca un gol de aer.

— Vania...

Ce se întîmpla?

Buzele Olguței se chinuiau în neastîmpăr. Știa să vorbească. Orice gînd găsea conturul sunetului precis în buzele

ei, care nici în copilărie nu bîlbîiseră. Întotdeauna viața îi dăduse cuvintele care devin faptă, călcînd pe buză ca pe un hotar de luptă.

Dar acum?

Era în sufletul ei o îngenunchiere, cu mîinile împreunate, care cerea cerului cuvintele.

— ...ești hotărît să pleci în America?

Își înclină capul, prezentînd fruntea ca un scut.

— Da.

Fruntea Olguței se plecă mai tare, și genele.

— Vania...

Șoptise numele desprins din bătăile inimei.

— ...mă iei și pe mine?

Își aplecase capul de tot, cu fruntea pe lespede de destinației.

— De ce?

Aspre, cuvintele porniseră cu pumnii strînși din gura lui Vania spre fruntea lui, nu spre Olguța. O loviră. Îl privi cu ochi în care nici o stea nu răsărise: Noaptea începutului.

— Fiindcă te iubesc.

Azvîrlise un soare în brațele unui om.

— Și eu te iubesc.

Cine vorbise?

Olguța știa fiindcă ascultase: Vania nu, fiindcă vorbise.

Din nou plecată, Olguța își răcorea buzele pe lespede de destinației.

*

— Cînd plecăm?

Glasul Olguței trecea pe subt umbrare cu mult soare printre frunze. Sunetele erau grave de fericire, oboseite de belșugul lor.

Dacă și-ar fi întors fața spre Olguța, i-ar fi răspuns: „Cînd vrei“.

Dar și-o ținea în palme, grea. „E un copil, e un copil“, cîntau coruri de glasuri în el. „Cruț-o... las-o, e un copil“, porunceau glasurile în el.

Vorbi, ținîndu-și capul aplecat:

— Sînt un vagabond...

— Știu.

— ...Sînt... unchiul tău...

Glasul se înăsprise.

— Știu.

— ...Sînt cu douăzeci de ani mai mare decît tine...

Cum ar spune vîntul: vin de departe, am pornit cu ghețarii, am fost amar prin brazi, crîncen pe mări, am scuturat floarea livezilor de portocali și am venit cu rîndunelele. Sînt bătrîn.

Olguța zîmbea. Se rumenea omătul piscurilor pe obraji ei.

— ...Am iubit o femeie...

Ochii Olguței se micșorară și, fără să vrea, scutură pletele, care-i cădeau în ochi, descoperindu-și fruntea.

— ...Acum douăzeci de ani, urmă Vania, sfărîmînd cu inima tăcerea buzelor.

Olguța regăsi un zîmbet care clipise.

— ...Viața... viața...

Pieptul larg al lui Vania se umflă. Călca în sfîrșit pe pămîntul lui.

— ...Viața...

O privi pe Olguța cu ochii care priviseră mereu viața în față, dominînd-o cu trupul bătut de toate vînturile, de toate nevoile, de toate greutățile...

Și întîlni un zîmbet, cu duioșie ireverențios.

— Viața... e grea.

Atît găsise ca să bată medalia infernului al cărui miros ars îi palpita în nări.

— Știu.

Un „știu“ de rîs topit.

Și pe aceeași față zîmbetul se stinse, trăsăturile se ascuțiră, fruntea se ivi, copleșind și dominînd rotunjimea copilăroasă a obrazilor.

— Știu, Vania...

Mînile lui Vania, pe genunchii lui încleștate, se umplură parcă de conturul obrazilor Olguței, rămînînd tot pe genunchii lui.

— ...Te iubesc, șopti Olguța.

Obrazul Olguței se înclinase fraged pe viola prăfuită a vorbei vechi.

Și iarăși zîmbetul aprinse feerii de ger subt lună.

— Cînd plecăm?

Ședea în fața Olguței, aplecat spre ea, cu mirare și fără mirare, ca o mare statuie de granit, care deodată ar vedea cu ochii ei de piatră macul privit de ochii orbi pînă atunci, în zeci de primăveri.

Înlătură cu o mișcare a mîinii grămezile de ani din jurul lui, și cu un zîmbet care se resemna să fie fericit vorbi încet, cu glasul lui adînc:

— Plecăm, Olguța.

Prin somn îi simțise toate mișcărilor, cum simte fundul mării umbra unui nour din cer, călătorind altfel decît umbra vietăților adîncului mut.

Alexandru Pallă se deșteptă neliniștit ca și cum ar fi pierdut ceva. Întoarse capul: *chaise-longue*-ul Olguței era gol.

Îl privi totuși, și după ce ochii constatară absența, nu cum te uiți la un scaun de curînd gol, ci cum măsoari conturul precis al singurătății.

Spumoasele crengi ale lunii în declin atîrnau frînte de propriul lor belșug.

Își umplu pipa, o aprinse. Un căscat alungă întiul fum înainte de-a fi intrat în piept. Privirile-i alunecară pe punte, pe mare, pe cer, pe zare.

Trase un fum mai îndesat și-i dădu drumul cu putere, oftînd.

„S-a dus în cabină.“

Niciodată gîndul lui n-o desemna pe Olguța nominal. Însă pronumele care-o cuprindea avea un timbru și o inflexiune specială. Într-o carte religioasă, tipărită negru, ar fi fost majusculă cu roș chenar, pe care un fir de busuioc și-ar fi lăsat piperul: dar o carte pe care nimeni n-ar îndrăzni s-o deschidă, închisă între scoarțe pentru vecie.

Fetele lui... Le iubea deopotrivă, adică voia să le iubească deopotrivă... Cînd se gîndea la Monica, o vedea lumină de soare uitată de trecut într-o fereastră ogivală, vestind senin cu rîndunele — și zîmbea. Deasupra Monicăi se boltea cerul Florenței. Presimțita și fireasca vecinătate a aceluia cer o făcea parcă atît de surizător blondă — dimpreună cu teii — și atît de pur înaltă, deasupra spicului bogat. Cînd se gîndea la Olguța... prefera să fie alături și Monica: astfel, numai emoția lui îndrăzne să zîmbească.

De trei ani era tovarășul lor, camaradul lor sur, într-o măsură bunicul lor. Cuvîntul „bunic“ îi inspirase statornic aversiunea pe care și-o dau cuvintele împăiate de literatură: lună, dor, Veneția... Acum îl înspăimînta, mai puțin alături de Monica — față de care toți oamenii vîrstnici aveau atitudini de bunici măguliți — imperios, însă, alături de Olga.

De acum înainte...

Îl aruncase viața între ele, cum ar arunca vîntul o pelerină asupra unui zbor de cocori.

Dar fără miracolul tovarășiei unui cîrd de cocori cu o pelerină, aceasta e o sumbră bucată de postav bleg cu fald romantic și miros de „Maryland“. Și atît. Bună de pus în cuier.

Se întorcea în țară, fiindcă se întorceau fetele. Le însoțea pînă la capăt, cu toate că acum trei ani plecaseră hotărît să nu se mai întoarcă.

Plecarea de atunci!

Oroarea de atunci, în stare să răstoarne un munte, nu o inimă!

O muscă veninos și gras lucioasă, înșurubîndu-se într-un hoit, e un spectacol hidos, firesc însă, care te dezgustă de moarte și de heruvimii ei verzi.

Dar un frag rumen, fraged, aromat, mărgean de rouă, răsărind pur ca luceafărul diminețelor biblice pe buzele unui hoit, te-ar dezgusta de fragi pe vecie. Așa era înfiorătoare copilărie a frumuseții Adiei pe sufletul ei: frag pe buzele unui hoit.

După cinci ani de căsătorie, cînd se deștepta dimineața cu Adia alături, o privea cu zîmbetul nou al celui care a dormit în iarbă de primăvară și s-a trezit în zori, om, între viorele și rouă.

Anii treceau pe alături de ea, ca o armată în marș, care s-ar despică de la sine, călcînd flori tinere, și-ar merge în vîrfuri, strivind miresme, ca să nu turbure somnul unei ciobănițe frumoase, adormită în luncă.

El îmbătrînea, Adia rămînea tînără. Îi sacrificase pictura, adică i-o hărăzise ei. Din 1914, de cînd se căsătorise cu ea, pînă în 1919, pînzele lui erau ferestrele unui mare palat, prin care se juca o infanță cu păr roșcat ca ruginile soarelui și ochi verzi de răcoare vegetală; răsărind la o fe-

reastră, la alta, cu alt neastîmpăr, alt zîmbet și altă mirare răsturnată în visteria luminilor și a culorilor.

Sufletul lui o iubea fără pauzele care sînt clipirea ochilor dragostii, o iubea cu ochii veșnic deschiși, ca ai apelor.

Cele mai mari iubiri au clipe, ore și zile moarte — au osteneli, au saț trecător, au reculegeri în singurătate, au discontinuități, intermitențe; au, într-un cuvînt, ca și pămîntul, anotimpuri care după exuberanțe în afară poruncesc tăceri și înviorări subterane. El o iubise pe Adia mereu. Miliardele de clipe ale celor cinci ani fuseseră toate iubire, adorare, uriaș pomicandru cu toate luminile aprinse pentru ea, pentru cele mai mărunte și neînsemnate mișcări ale ei.

Alți oameni, cînd iubesc, nu orbesc pentru priveliștea mulțimii celorlalte femei. O iubire pentru ei e o virtualitate împlinită, dar celelalte virtualități rămîn disponibile și agere. Parfumul părului altei femei decît cea iubită rămîne în nara lor lung palpitînd; rîsul unor buze mai tinere decît cele pe care le sărută le dă uneori vigoarea, alteori nostalgia mușcăturilor umede: și șerpuirea unei coapse, dacă nu le fulgeră sîngele, le lasă spirala unei istovitoare visări.

El o iubise total. Un fluviu duce mării toate ploile și toate apele unui vast ținut mărginit de munți. Acolo sînt șipote, izvoare, și cerul oglindit de ele, și florile, și brazii, și plopilor, și stejarii, și căprioarele care s-au adăpat, și zigzagul trăsnetului solitar în creier de munte, și freamătul pădurilor, și aripa cu zimț a diavolului în miez de noapte, și inelul de argint care s-a înfiorat pe miezul pulpei de țărancă, și piscul zborurilor, vulturul, și nufărul de-o clipă al pîntecului rîndunelei, și tăcerea zăpezilor, și parfumul toamnei. Un fluviu aduce mării care e o adîncă oglindă a constelațiilor tot misterul lumii topit în oglinzile lui curgătoare.

Astfel o iubise: cu toată simplitatea sufletului și cu întreg fastul talentului.

Natural, dorințele și capriciile cele mai absurde ale Adiei erau primite nu de voința lui, ci de dragostea lui, cu porți împărătești deschise pentru ea.

Astfel, în timpul războiului, cînd hotarele pribegiilor frumoase îi erau închise, cumpărase casă mare la Iași, unde nopți de-a rîndul ofițerii aliați, mai ales medicii armatelor aliate, cunoscuseră ospitalitatea unui boier moldovean trăit

la Paris, biblioteca unui român poliglot și artist și candoarea unui mare pictor ale cărui coarne aveau dimensiunile și paleta unui curcubeu interaliat.

În timpul zilei Adia era soră de caritate întru Cythera și Lesbos, dimpreună cu nedespărțita sa cumnată Ioana Pallă. El se închidea în atelierul de pictură cu pipa, trudind și chinuind culorile, cum Dumnezeu le-a chinuit înainte de a face lumile.

Verzi erau ochii Adiei; el pribegea cu soarele în brațe prin luncile, crîngurile și codrii verdelui, ca să găsească ochii Adiei.

Roșii erau buzele Adiei: inima lui era rană în piersici și însîngerare în rodii ca să le presimtă.

Roz era chipul Adiei și trupul cu obrajii sînilor: sufletul lui era nisip printre scoici și vînt printre caiși, ca să-l atingă.

El trăia în atelierul de pictură cu Adia, ca livezile confundate în meditația primăverii. Cu Adia rareori era singur. Se întorcea de la spital seara tîrziu, împreună cu Ioana Pallă, purtînd pe frunte crucea sanitară, însoțite de un alai întreg de uniforme albastre, verzui etc. Mesele aveau îmbelșugare și cadență de chef deghizat în banchet.

După masă oaspeții dansau cu cele două amfitrioane.

El privea zîmbînd, nu cum privește un bărbat îndrăgostit pe femeia lui frămîntată de alții, ci cum privește un părinte îndrăgostit pe fetița lui zburdînd printre păpuși și jucării.

Se culcau foarte tîrziu. Adia adormea cu o spontaneitate copilărească, răsturnînd pe pernă părul și obrajii la care paleta și penelul rîvniseră. O privea la lumina mică a lămpii de noapte, îi auzea respirația care-i puneă un abur pe inimă, îi privea mișcările somnului înmugurînd încă, o creangă înflorită — și era fericit.

Între timp, scandalul luase proporții de monument public. Spitalul la care lucrau Adia și Ioana Pallă adăpostea mulți soldați. Foștii țărani, întorși de pe front mutilați, aduceau o resemnare încruntată pe masa de operație, și-n noua viață, pe lângă picioarele sau brațele de lemn, acea mirare a sutelor de mii, în fața căreia reformele sociale trebuiau să răsară nu ca un act de generozitate, ci ca un act de prudentă. Acești țărani din moși-strămoși cunoscuseră desfrîul turcilor, al fanarioților și al boierilor corciți sau

băștinași — și-l socotiseră ca un drept boieresc. Dar acum, de cînd mîna lor mînuise prea multă vreme pușca și sabia, ca să nu uite toată resemnarea coarnelor de plug din urma coarnelor de bou, nu mai puteau accepta ceea ce pînă atunci nici nu cutezaseră să judece. Verdictul invalizilor vîrstnici fusese drastic: izgonirea celor două infirmiere care confundau crucea roșie cu felinarul roș. Aceasta, după ce răniții mai tineri priviseră săptămîni de-a rîndul, de pe ferestruica unui closet al etajului de sus, cum într-o odăiță albă cu sofa, dosită tuturor privirilor și ferestrelor, „două muieri scîrnăveau pămîntul lui Dumnezeu“. Într-o zi ferestruica closetului care făcea victorioasă concurență vorbelor și gravurilor obscene de pe ziduri se purificase. Spartă cu cîrjele și brațele valide, ușa se prăvălise. Adina și Ioana Pallă, goale, cu blănille pe ele și desculțe în pantofi neîncheiați, trecuseră prin „huideo“-ul unor oameni prea scîrbiți ca să-și spurce cîrjele lovind ceea ce se lovește cu scuipatul numai.

Scena făcuse înconjurul întregii societăți ieșene înainte ca să ajungă la urechile lui Alexandru Pallă, abia atunci cînd devenise amintire picantă din vremea războiului. Lovise pe cel care-l informase, somat să explice o glumă echi-vocă. Nu credea. Nu putea crede. Intrase totuși neanunțat, pe furiș, în casa fratelui său, unde Adina își petrecea după-amiezele, și văzuse tabloul familiar ferestruicii closetului de la spital. În acea clipă nu-l îngrozise atît palpitarea nudă a celor două femei, cît zîmbetul candid de copil deșteptat din somn cu care Adia-l privise prin fagurii revărsați ai părului.

Frag răsărit pe buzele unui hoit.

Soluția divorțului îi apăruse atunci în toată trivialitatea ei. Să pui în vitrină viața nupțială! Nu.

Părăsise tot. Nu luase nimic din casa în care rușinea și scîrba urlau a pustiu. Însărcinase pe prietenul său de club, avocatul Iorgu Deleanu, să-i administreze averea înjumătățindu-i venitul între el și femeia care-i purta numele. Numai formalitățile pașaportului îl mai rețineau. Pleca la Paris, în orașul tinereții.

Acceptase cu distrată indiferență la început, apoi cu surdă enervare, apoi cu lehamete resemnată rugămîntea domnului Deleanu de a fi însoțitorul Monicăi și Olguței, care plecau în Franța pentru studii. În schimb, nu cedase

de loc stăruințelor de-a renunța la itinerarul pe apă, alegînd trenul în locul vaporului. Și Olguța prefera vaporul, așa că plecaseră pe mare, fără știrea doamnei Deleanu, cu consimțimîntul smuls domnului Deleanu și complicitatea lui.

Acum treni ani... Aceeași noapte rece sub stele, ca un dar de înălțimi al munților, coborît pe mare. Aceeași punte goală. Aceleași *chaises-longues*-uri părăsite pe rînd. Același Alexandru Pallă, învăluit în amplă pelerină, cu pipa, cu barba sură, părul alb ondulat, aceeași față palidă cu trăsături de o înaltă frumusețe, dar scurmată, devastată. Schimbase cu fetele încredințate lui formulele de strictă politețe, și atît. Monica se retrăsese îndată după masă în cabină, Olguța se instalase pe punte într-un *chaise-longue*.

Plecaseră, unul cîte unul, toți admiratorii nopților, afară de Olguța. Alexandru Pallă așteptă mult, și din ce în ce mai ostil, plecarea ei. Îl sîcîia și tăcerea, pe care o presupunea febrilă, guralivă și futilă, a tinerei lui tovarășe. Și pe deasupra, tinerețea femeiască nu-i mai apărea ca o răcoare înviorătoare pentru ochi și suflet, ci ca o pîndă veninoasă.

Olguța nu pleca. El n-o privea. Avea impresia că se îndărătnicește lîngă el, lîngă celebritatea lui, așteptînd exclamația, vorba, conversația: dezvelirea monumentului ilustru.

Olguța nu pleca. El fuma pipă după pipă. De la o vreme, o uitase. Suferea atît de mult, că uneori îi venea să ofteze și să geamă ca țărani cînd bolesc pe prispă. Miliardele de clipe în care ardea o iubire de cinci ani fumegau înecăcios, ca luminările de său stinse. Îngreșoșarea era vastă și profundă, ca acele crăpături care despart continente, dar o iubea încă pe Adina. O iubea, fiindcă simțea nevoia de a o lovi cu pumnii; impulsivitate care tot spre trupul ei îl mîna.

Dacă marea, în loc să fie cuprins de apă sărată, ar fi groapă de putrefacții, fluviul tot acolo s-ar vărsa. Dar Alexandru Pallă era om, nu fluviu, și sufletul său alungat de aceeași mișcare prin același vad, se încrețea de scîrbă în preajma trupului nopți de-a rîndul vegheat și adorat, zile de-a rîndul cîntat și împodobit.

Cum? Tot nu plecase? Întîlnise profilul Olguței proiectat pe stele, cu ochii deschiși. Tînăra lui tovarășă nici nu dormea, nici nu vorbea, nici nu-l iscodea. O privise de cîteva

ori de-a lungul nopții înghețate, regăsind-o cufundată în același gest spre stele.

Zorii, răsăritul soarelui. Nu exclamase nimic. Nu-i notificase priveliștea. În argint de dimineață, profilul tovarășei lui era sever și închis în semnificația lui, ca o literă chinezească de tuș.

— Bună dimineața, ați dormit bine, domnișoară?

— Mulțumesc. Am dormit bine.

Plecaseră. De ce mințise tovarășa lui tînără, care o noapte întreagă veghease cu ochii deschiși? Iubire? La vîrsta ei iubirile au insomnii cu scurt circuit. Durere? La vîrsta ei durerile plîng și adorm în culcuș comod, nu pe scaune, fie ele și *chaises-longues*-uri.

Atunci?

Cîteva nopți, tăcerea lui Alexandru Pallă se mirase alături de tăcerea Olguței. Apoi o stimase. Tăcerea unei fete frumoase și tinere, care nu doarme, alături de veghea unui bărbat, e o perlă neagră mai prețioasă decît lumina, fumul și scilpirea celor albe.

Astfel descoperise Alexandru Pallă tăcerea Olguței, înainte de a o descoperi pe Olguța. Se mirase din nou. Tăcitură lui tovarășă de nesomn nu era nici timidă, nici tăcută. Vorbele spuse de ea aveau îndoitul aspect al chipului ei: hotărîte și agere, ca trăsăturile și ochii, copilăros vesele, ca plinul obrazilor. Cu aceeași siguranță vorbea, glumea, tăcea și se mișca. Nu căuta nici să placă, nici să se impuie celorlalți. În atmosfera de înfrățire specială călătoriilor pe vapor, cu fizionomia ei unanimă, datorită unor cauze identice acționînd asupra unei grupări omologate de identitatea decorului în care se mișca, Olguța trăia izolat, fără să fie ursuză, singură, fără să fie retrasă. Spre deosebire de ceilalți, care erau veseli, visători sau preocupați numai cînd și fiindcă și ceilalți oameni erau la fel, cum ai îmbrăca smochingul, fracul sau sacoul — după cum te duci la un ceai, la un banquet sau pe stradă—, Olguța avea tăceri, veselii și umbre ale ei, numai ale ei, de propriile-i legi ordonate, distincte de-ale celorlalți, dar intense ca ale tuturor la un loc.

Uneori toamna are nevoie de o pădure întreagă ca să-și desfășure șalul persan cu arabesc de crengi, colorit de frunze, căderi de franjuri. Dar sînt copaci solitari, cedrii de pildă, pe al căror trunchi nu cresc coroanele de crengi ale copaci-

lor în turmă, ci păduri. Umbra lor e un cer așternut la picioare. Toamna e toamna lor, păunul de aur hrănit, crescut și desfăcut în palma imensității lor. Prin crengile lor, nici luna, nici soarele nu trec — popas fugar pe o bancă — ci călătoresc.

Sufletul lui Alexandru Pallă cunoștea îmbelșugarea acestor singurătăți, tumultul acestor tăceri. Înainte de a cunoaște sufletul Olguței, îi bănuise dimensiunile.

Fetele tinere, când nu glumesc, au deseori cochetăria să-și valorifice puerilitatea buzelor cărnoase și candoarea ochilor limpezi vorbind lucruri serioase. Nici haina de doliu, din acest punct de vedere, nu le displace: frăgezește tenul și întinereste tinerețea mai bine decât fardul.

Și femeile bătrâne au uneori predilecție verbală pentru lucrurile serioase, îndeobște rezervate bărbaților. E lugubru. Atunci seriozitatea nu mai e un aspect dur, unghiular al vieții, ci o pulbere înecăcioasă a morții.

Olguța nu vorbea niciodată lucruri serioase. Le ocolea poate. Dar seriozitatea era subțilă și glumele ei ca pământul subțil pasul copiilor și oamenilor mari deopotrivă.

Existența statornică a acestei seriozități — din care se desprindeau toate mișcările ei, vorbe mici, fapte mici, gesturi zilnice — îi purifica vioiciunea de acea futilitate gazoasă, apreciată uneori ca un atribut exuberant al feminității, care dă valută-fleac și greutatea-fulg comportării femeilor în genere. De aceea, alături de ea un bărbat putea să rămîie bărbat, fără instantaneul „tuns, ras și frezat“ după care bărbatul ridică ochii spre femeie ca spre o oglindă menită să-l satisfacă. Cuvîntul „camaraderie“ suna cinstit și plin alături de Olguța.

Debarcînd la Marsilia, Olguța îi spunea lui Alexandru Pallă „Pașa“; Alexandru Pallă îi spunea tovarăsei lui „Olguța“. Nici Olguța nu se înălța, nici Alexandru Pallă nu se cobora.

Cînd doi oameni s-au cunoscut, în fața morții, de pildă, se cunosc perfect. Dar rareori oamenii au prilejul să se cunoască așa de bine. Unii oameni însă, foarte loiali, despuiați complect de cabotinism, se pot cunoaște foarte bine în condiții de o banală normalitate. Mai tîrziu, se vor sătura poate unul de altul, dar decepții nu pot avea niciodată.

Alexandru Pallă se împrietenise în așa chip cu Olguța, și în așa măsură prețuia prietenia Monicăi — cînd de lampă intimă, cînd de candelă subt icoane, cînd de fereastră spre lanuri de grîu — încît devenise în tot timpul șederei la Paris oaspele familiar mesei de seară în apartamentul din Rue de l'Observatoire. El locuia în ostrovul Senei, numit „La Cité“, în preajma Catedralei Notre-Dame. Acolo avea și atelierul cu pînze înourate de cenușiu și alb. O dată cu Adia aruncase și paleta culorilor ei. O regăsise însă și-o re-luase.

Prietenile lui, Olguța și Monica, lucrau: Monica, la Sorbona și la Bibliothèque Nationale, Olguța, la profesorul ei de pian și acasă. Atmosfera de muncă tînără a casei lor dăduse lui Alexandru Pallă voința de-a ridica sceptrul culorilor, aruncat. Paleta de la Iași arzătoare și fragedă de tinerețea culorilor tari, îmbătrînise ca un om: pălise, surise, albise, în împaienjeniri de zîmbet stins.

Mult alb, dar pierise soarele, și stinse erau stelele pentru acel alb, și doar o lună subterană ca ocnele de sare îl căruntea cu veacurile ei.

Și cheiurile Senei pe care le picta erau amare și pustii, ca sufletul celui care-și așternea singurătatea chinuită pe pînze, izgonind-o treptat din el, creată.

Zilele treceau. Artistul copleșea încet cu încetul pe omul de pînă atunci, încorporînd în actul creator toate experiențele care devastaseră sufletul și trupul omului. Alexandru Pallă se echilibra în noua viață. Adia, mistuită în alburi de scrum, de fum și de cenușă, nu mai era o amintire tragică, ci profundul ferment al unei noi configurații picturale. Pe cheiurile Senei îmbătrînise o dragoste; apele Senei prohodau un trecut.

Spre seară, pe la șapte, Alexandru Pallă privea ceasornicul, cu ochi de lucrător pentru care seara e o răsplată, o vacanță. De la el pînă la apartamentul fetelor erau vreo doi alegri kilometri parizieni, împetrițați de tinereță univertară pînă la Jardin du Luxembourg, de unde Boulevard-ul Saint-Michel, oprit o clipă, bătrînește, în dreptul grădinii pline de copii și de baloane colorate, pleca pacificat, se întîlnea cu amintirile de vals din fața Balului Bulier și, întinerit, se bifurca împrejmuid grădina Observatorului, ca

un buchet cuprins în brațe, în fața căreia Alexandru Pallă, pieton greoi, se oprea să răsufle.

— *Vos nièces sont à la maison*, îl anunța inutil, cu o regularitate cronometrică, consierja imobilului, un fel de chioșc de ziare devenit femeie, cu obraji puponi, sprincene și mustăcioară de pîslă și glas de tenor sopranizat în gramofon.

Urca scările pe care coborau gamele pianului de sus, suna și intra. Gamele încetau. Monica venea, blondă, cu tîmplele zburlite și mînile studioase pătate de cerneală; Olguța, brună, scuturîndu-și pletele pînă atunci aplecate pe game. În clipa aceea, toți trei intrau „în recreație”, ca școlarii. La Paris, Alexandru Pallă înlocuia pe domnul Deleanu. Ca și el, sosea cu surprize: uneori stridii proaspete, alteori brînzeturi picante, faimosul *saucisson de Lyon*, o langustă, un *pâté*, sau baclavale, cataif, bunătăți cu gust de-acasă, exotic la Paris, fabricate numai într-o cofetărie din Boulevard Saint-Michel la întretăierea cu Rue des Écoles, în drumul lui Alexandru Pallă.

Acolo, în sufrageria solidului apartament de burghez francez, Alexandru Pallă cunoscuse un aspect întinerit al vieții de familie, al vieții de la Medeleni. Căci Olguța, cînd se înveselea, era și copilăria Olguței, dar și domnul Deleanu, iar Monica, rămînînd Monica, era și doamna Deleanu. Ea conducea redusa gospodărie, urmînd dogmele de acasă, dar cu grația tinereții ei blînde. Monica făcea *menu*-ul, dezorganizat de surprizele, previzibile de altfel, ale lui Alexandru Pallă. Tot ea, așezată în capul mesei, servea, veghind cu gravitate ca Olguța să mănînce, dojenind-o la nevoie, ceea ce stabilea de îndată între ele raporturile dintre Olguța și doamna Deleanu.

Olguța întinerea scripitor în acele clipe, iar Monica se maturiza în felul fetițelor îmbrăcate cu rochii de femeie. Tot Monica prepara, în ibric adus de acasă, cafeaua turcească: raritate la Paris. Cafeaua era destinată lui Pașa, dar Olguța nu accepta acest privilegiu, după cum nici Monica nu accepta ca Olguța să-și strice somnul bînd cafea. Ceea ce însemna o acceptare, după luptă, din partea Monicăi. Luau masa într-o atmosferă de cordialitate neumbrită.

La aceste mese participau, uneori, prin vorba Olguței, cei de acasă. Olguța reconstitua c-un vîrf de zîmbet scenete

de la Iași și Medeleni. Printr-un tacit acord, războiul era eliminat din discuție de toți trei. Războiul aparținea tăcerilor izolate: vorbele îl ocoleau, ca să poată respira și zîmbi. După masă, Monica își relua lucrul în odaia ei, Olguța cînta, Pașa fuma.

Uneori plecau împreună la concerte, la operă sau la teatru, ca trei buni camarazi; apoi supau împreună.

Duminica, Pașa prezida un dejun de fete: prietene de ale Olguței și Monicăi. Unele frumoase, altele sluticele, dar toate tinere, toate gătite și copilăroase în veselie, fiindcă era duminică după o săptămînă de intensă muncă. Intimidate la început de maiestatea frumuseții lui Alexandru Pallă — mitropolit într-un pensionat de fete — și de celebritatea lui — de mult pariziană — se familiarizaseră cu el ca hulu-bii Veneției cu statuile glorioase. Mîncau lucruri bune, preferau dulciurile — de care se îngrijea mai ales Pașa —, fuma cu o ignoranță încîntătoare țigarete obligatorii fiindcă băuseră cafea turcească, susțineau controverse literare, în complicarea căroră Olguța excela drăcește, beau și cite un deget de *curaçao* sau o „fină” cu proporții de degetar, avînd convingerea că au făcut o adevărată orgie, rîdeau fiindcă se credeau amețite — în realitate erau numai îmbujorate — dansau, privind cu impertinență de școlăriță care joacă pe catedră cînd profesoara e în fundul clasei portretul domnului decorat și demodat: bunicul proprietarului apartamentului mobilat, dansau, dansau, și plecau tropăind ostentativ pe scări, gata să cînte *Marseillesa* și să dărîme Bastilia; lă-sînd în urma lor o dezordine atît de irezistibilă, încît Monica, în loc să se încrunte ca doamna Deleanu, rîdea ca Monica și ca Olguța, privindu-l pe Pașa, care, furat și el de revoluție, scutura scrumul pipei pe covorul proprietarului.

Din ce în ce, Pașa participa mai adînc și mai amănunțit la viața lor. Teza de doctorat a Monicăi, *Baladele lui François Villon*, crescuse subt ochii lui, foaie cu foaie, capitol cu capitol. Subiectul tezei era datorit într-o măsură Olguței. Ea i-l sugerase. Vagabondul slut, poltron, uscățiv și nemernic, care-și ducea sufletul printre tîlhari, bețivi și dezmațați, ca o desagă de heruvimi, intrase demult în sufletul Olguței prin glasul lui Vania, celălalt vagabond, dispărut, ca și Villon, în fluviul pribegiilor, nu în căminul mormîntului.

Pașa, la fel cu profesorul Monicăi, se îndoise că Monica va putea duce la bun sfârșit o lucrare care, în afară de cunoștințe istorice și lingvistice, cerea o adâncă experiență a vieții, a unei vieți care nu accepta raftul bibliotecii, ci numai arșița sau viscolul drumului și popasul crîșmei. Dar acea viață rebelă literaturii exista totuși în baladele vagabondului. Exploda în ritmul biografic al baladelor; cetindu-l pe Villon, trăiai viața lui Villon. Așa că experiența necesară priceperii lui nu era nevoie numaidecît să fie prealabilă lecturii, căci o căpătai cetindu-l.

*En ce temps que j'ay dit devant,
Sur le Noël, morte saison,
Que les loups se vivent de vent
Et qu'on se tient en sa maison,
Pour le frimas, près du tison;
Me vint un vouloir de brisier
La très amoureuse prison
Qui souloit mon coeur débrisier...*

Olguța se dilata cetind aceste versuri, care-i umflau pieptul cu nostalgie de crivăț. „Poezia lui Villon decolorează întreg lirismul sedentar al Franței“, spunea drastic Olguța, și Monica împărtășea blînd această judecată.

Îmbărbătată, aparent numai de Olguța, Monica își aplecase sufletul asupra odiseei villoniene. În năframa Veronicăi, abur delicat țesut, nu se întipărise mai viu decît în piatră, lemn și marmură chipul lui Isus?

Monica lucra cu simplitatea pietății. Uitase că scrie o teză de doctorat, deși munca informațiunii biografice și bibliografice și scrupulozitatea ei studioasă îi aduceau mereu aminte de caracterul lucrării. Scria despre baladele lui Villon cu aceeași sinceritate cu care îi vorbea lui Dănuț despre literatura lui. Nu rîvnea nici să fie originală — obsesie juvenilă a lucrărilor de doctorat — nici să scrie frumos — pacoste a debutanților.

Pentru ea Villon nu era un subiect sau un pretext, ci un om. Un om atît de om, încît în el erau mai mulți oameni — unii răi, alții buni, alții și mai răi. Din pricina asta era poet. Monica știa că ea e o simplă fată îndrăgostită din copilărie pentru totdeauna de un Dănuț nestatornic, felurit, uneori fățarnic, care-i ascundea multe lucruri urîte subț căl-

dura vorbelor frumoase, dar că Dănuț o iubea și că poate iubirea lui Dănuț era mai prețioasă decît a ei, fiindcă Dănuț, feluritul Dănuț, era un cor de oameni, pe cîtă vreme ea, Monica, era un singur glas, știind un singur cîntec. De cîte ori îl iertase pe Dănuț, de cîte ori îl va ierta...

*Vous portastes, digne Vierge, princesse,
Jésus regnant qui n'a ne fin, ne cesse.
Le Tout Puissant, prenant notre foiblesse,
Laisa les cieux et nous vint secourir,
Offrit à mort sa très chière jeunesse;
Notre Seigneur, tel est, tel le confesse,
En cette foy je veuil vivre et mourir.*

Și înțelegea foarte bine tînăra îndrăgostită că dacă pă-mîntul n-ar plămădi ticăloși ca Villon, Fecioara Maria n-a mai avea pe cine să primească în cer, avînd pe buze zîmbetul mamei vagabondului cînd îl vedea sosind rupt, murdar, urmărit de legi și totuși dulcele ei copil.

Astfel, Monica se prinsese tovarășă cu steaua zidită într-un păcătos trup de om, mînat de vînturi.

Cu tîlharii, cu popii derbedei, cu femeile care se vînd prin temnițe, prin taverne, prin gropi, pretutindeni, drumul lui Villon era pur printre păcate și dureros printre cîntece. Viața lui era viața unui fluiet căzut din cer, apropiat de toate buzele, zvîrlit din toate mîinile și cules din nou de mîna care-l scăpase prin somn, mînjit, dar cu același sunet.

Aplecată pe biografia vagabondului, Monica niciodată nu se încruntase, niciodată nu roșise. Cu drept cuvînt Olguța poreclise pe foasta Melizandă „La mère de Villon“. Stilul Monicăi avea delicată siguranță și meditativul calm, care călăuzesc copita calului de munte prin cele mai anevoioase poteci.

Alexandru Pallă, zi cu zi urmărind lucrarea Monicăi, era uimit de maturitatea judecății, de lipsa totală de pedantism scolastic, de independența unei gândiri nealterate de învățătură și de bunătatea înțelegătoare, care se desprindeau din rîndurile așternute de o mîna hărăzită parcă dezmierdării pe frunte. Lucrarea Monicăi era vie. Semăna cu ea. Contemporană cu Villon, aceeași Monică desigur că dacă l-ar fi întîlnit i-ar fi întins mîinile cu bunătate, fără nici un

dezgust. În filigranul lucrării de doctorat, Alexandru Pallă vedea această scenă.

Totuși, cu o zi înainte de susținerea lucrării, Pașa nu-și găsea astîmpăr. Avea obsesia „tracului“. Reacționa cum ar fi trebuit să reacționeze Monica. Dar Monica era calmă.

Și Pașa și Olguța asistaseră la examen. Olguța, încrunțată, măsurînd cu ochi caricaturizanți soborul învățaților examinatori. Pașa, fără pipă, căutînd-o mereu, frămîntîndu-și minile și răscolindu-și barba. Sala, plină de publicul parizian specializat în astfel de spectacole. De altfel, vînătoarea de gazele are un deosebit farmec pentru amatorii de emoții crude și fragede totodată.

Ceea ce izbise mai întîi sala fusese slujenia — normală de altminteri — a examinatorilor, de îndată ce Monica se izolase de public pe scaun, înaintea lor.

Ochii tuturoră întîlniseră, însořit ca vitraliile cu timplele iluminate de cer, un profil desprins de pe vitraliul unei catedre franceze. Cu minile încrucișate pașnic pe genunchi, Monica aștepta, sala o privea — o priveau și savanții dascăli, înainte de-a-i examina știința. Plutea un început de zîmbet — istoric, nu ironic — în sala Sorbonei.

Desigur că cei care-o examinau cunoșteau altfel alchimia limbei franceze, și alt orizont aveau pentru situarea în priveliștea franceză a operei lui Villon. Era mică învățătura candidatei în fața specialiștilor coalizați din fața ei.

Dar Monica, în colocviu cu slujii învățați, părea tînăra contemporană a lui Villon, și ei — posteritatea lui bătrînă. Le vorbea despre Villon, răspunzîndu-le la întrebări, cu gestul recules pe care-l are cel ce pomenește de un mort în preajma căruia a trăit odinioară.

Era într-o măsură, prin felul cum le vorbea, o bunică informînd cu siguranță blajină pe savanții ei strănepoți despre un om pe care ei l-au *studiat*, pe cînd ea l-a cunoscut.

*Femme je suis pauvre et ancienne,
Qui riens ne çay: oncques lettres ne leus.*

Parcă pluteau deasupra ei versurile baladei în care mama vagabondului vorbește cerului, adunînd îngerii spre ea, cum vin copiii la fereastră cînd ninge alb.

Se forma un zîmbet desuet pe toate buzele. Întrebările prea filologice se sfiiseră. Colocviul se-ndepărta de bibliotecă, apropiindu-se de viață.

Le răspundea cu un bun-simț care dezarma dogmele științifice și severitatea fizionomiilor interogative. Astfel, Ioana d'Arc, țărăncuța, avea un zîmbet rumen și o vorbă sănătoasă, care cîștigau victorii, comandînd științei războinice a căpeteniilor militare.

Olguța zîmbea, un zîmbet care săruta obrajii Monicăi și chiar pe-ai dascălilor.

Rumoarea sălii, după examen, aducea vorbe insolite în acel decor rigid și doct.

— *Elle est charmante!*

— *Délicieuse, la petite roumaine!*

— *Quelle grâce!...*

— Parcă ieșim de la Operă, după o reprezentație de-a Pavlovei, rîdea Olguța, braț la braț cu Pașa și cu îmbujoratul doctor în litere, îndreptîndu-se spre poștă, de unde succesul trebuia să treacă în România.

La Paris festivitatea succesului fusese organizată de Pașa. Participase și profesorul de litere al Monicăi, bătrîn cu ochelari malițioși, indicat comeșean al Olguței, care găsisese momentul să-și răzbune emoțiile încercate în timpul examenului. Zece fete și doi bărbați. O veselie de douăsprezece persoane, cu șampanie și trei sticle de Bourgogne-Musigny, de mult pregătite de Pașa. Profesorul Monicăi nu știa dansuri moderne, pe cele vechi le uitase și avea reumatism.

Dar răzbunarea Olguței prelungise diabolic valsul, început cu Monica și reluat de alte nouă fete vindicativ tinere, pînă cînd profesorul de literatură, clipind miop, suflînd precipitat, cu gulerul moale și trupul la fel, fusese purtat de fete spre divan ca un simplu candidat cuprins de leșinul celor respinși la examene.

Astfel trecuseră trei ani. În ajunul plecării, Pașa, printre cufere și pachete, în dezordinea absorbită sistematic de lăzi, avea aerul nedumerit al unui obiect familiar, pe care nici un geamandan nu-l accepta.

— Pașa, adică de ce n-ai veni cu noi în țară? exclamase Olguța, rezumînd situația.

— Adică de ce să nu vin? meditase Pașa.

Și venise cu fetele îndărăt, spre țara pe care o lepădase la plecare.

*

Cînd ai adormit noaptea tîrziu, cu fereastra deschisă pe o livadă neagră, și cînd dimineța o vezi deodată, izbucnitor de albă, dimineța-n dimineță, hohot de flori pe obrazul luminii — exclami ca un nerod:

— Primăvara!

Și ești ca un voievod atunci încoronat, în zalele primăverii. Te-a surprins, dar o așteptai de cu noapte. Strigătul cu buzele deschise în adîncul inimii pîndea.

Dar cînd, călătorind pe aspră mare, cu luna și cu noaptea, cu apa și tăcerea, ai uitat că-n acea clipă pămînturile-s verzi de pasul ierbii, și zorii zărilor, argint și rumen, sînt floare în livezi, și cînd deodată primăvara e asupra ta, îți cade în brațe cu mii de trupuri calde, cu mii de aripi vii, cu mii de glasuri picurate — ești în miracol, taci și privești cerul deschis deodată ca un fluier cîntat.

Așa căzu primăvara asupra vaporului plutind pe unda Mării Negre. Venea din cer, aripă lîngă aripă, pană sprintenă, gușă albă, zbor ascuțit, subțire glas. Ca mii de frunze revărsate-n poala vîntului de mii de crengi, ca mii de aplauze din cer venind și ca un nebunesc veștmînt de umbre și de ciucuri, căzut deodată la picioarele dansatoarei dezgolite în spirala opririi în vîrfuri, brunul stol de rîndunele învăluu cu vînt, cu ciripit, cu freamăt și cu inimioare vaporul de lemn și fier.

Le vezi pe sîrmele de telegraf, albe și brune de neastîmpăr ca ochii gitanelor cînd te privesc; le vezi dînd streșinei blajine mișcare de arcaș; le vezi subț cer zigzagul negru — dar niciodată brațul omenesc nu poate fi creangă acestor muguri de noapte și de trăsnet, nici tovarăș.

Dar acum, domnițele cerului se-nvecinau cu palma bătătorită a omului și cu tot ce această palmă, grosolan, clădise și-mpletise.

Veneau de departe, din Africa toridă a palmierilor și a nisipurilor iuți. Degetul tînăr al primăverii întorcea o foaie de poveste din Africa, peste mări, cu cerul zugrăvit albastru și literele risipite-n vers.

Primăvara! Simțeau alături tîmplele primăverii, aplecată asupra rîndunelor ei.

Și viața omenească a vaporului deodată se sfii, greoaie, zîmbind captiv, țesută-n rîndunele.

*

Sunetul mării îl găsești simplificat în cîteva litere ale alfabetului, dacă îl cauți acolo, în loc să-l cauți în coardele și în gîtlejurile instrumentelor muzicale. Îl găsești în *s*, în *f*, în *ș* și în *v*.

S. Un *s*, ascultat pe o imensitate. Marea e liniștită. Nici un relief de val, nici o frunză de apă nu-ți vădește pădurea de adîncuri. Calm. Totuși, urechea ascultă marea, pe care ochiul o vede mută. Ce răsună? De unde? Ce fior catifelat dezmiardă auzul? Ssssss... Astfel, șampania, după ce s-a potolit în clara cupă de cristal, musează încă pe margini. Același *s*, nezimțat de nici un *z*, același *s* șoptit de buza aerului — dar *s*-ul mării musează delicat într-o cupă atît de vastă, că zările abia îi pot cuprinde claritatea în mîni. E oftatul aburit al imensității calme.

F. Foșnet, dar ca de fum. Nimic nu se clatină pe mare.

Pe albastrul cu afunduri verzi, un sul de spumă rîde alb. Fffff... E lenea moale a mării. E spuma plină ca o gușă de hulub. E zborul onctuos ca al buhnelor albe în lumină de lună.

Ffffff... Se desprind fulgi de pe aripa uriașă a pămîntului.

Ș. Fierbe spuma în clocote mari, șuierînd. Șșșș. E ca o gară din care toate locomotivele lumii, în aburi și în fum, ar porni, clătînd temeiile pămîntului, cu uraganul lor de fier înspumat.

V. Ochii se închid ca să nu vadă. E gura de leu a pămîntului, cu colții împlîntați în urlet. E vîjiitul vînturilor, sfărîmat în colții altei imensități. Pe nici o coardă n-a cîntat.

Dar uneori marea tace. Lîngă ea, urechea e ca lîngă un zid de care trupul e lipit. Atunci, de pe țarmuri, se aud numai glasurile pămîntului venind pe mare. Stai pe malul mării și auzi greierii ca în livadă. Ești lîngă undă, și-ți auzi inima cu urechea pe ea. E straniu că și cum marea ar fi de-

venit spațiul împovărat dintre gândurile tale. Și-n locul mării apăsată, oftezi, ușurînd-o.

*

De mult nu mai exista pentru ureche. Plecase. Tăcea ca o bancă de curînd goală, dar o bancă de pe care zece munți s-ar fi ridicat, lăsînd mirarea absenței lor formidabile.

Lin ca în lunecare unsă de arcușuri, lumina se ivi pe zare.

Și marea, dispărută din urechi, începu să existe pentru ochi atît de suav, încît îți venea să o respiri ca pe o floare atunci deschisă. Fără cută, abia înălăbăstrită, avea petala de inserare a stînjeneilor viorii, pe care o clipă de soare îi decolorează. Lumina zorilor înlocuia lumina lunii, înclinînd palori. Mîni delicate în văzduh și imensități sfiite în fața lor.

Ținînd ochii închiși, numai cu plămîinii știaai că se luminează. Și totuși, apusul lunii, prin lumina zorilor, și ochii pur încercănați ai mării fără val lăsau o sfîșietoare tristeță.

Simțeau că tîmplele în jurul cărora ar fi lucit această aureolă s-ar fi înclinat ca tîmplele crucificatului.

*

Zîmbise prea mult. Era luminos ostenită. În fața ei veghea Vania, ca un foc aprins pentru ea; de jur împrejur, popasul istovit al rîndunelelor. I se închideau genele, și în tremurul lor vedea lumina alergînd desculță pe ample trepte albe, ochii verzi ai lui Vania și capul rotund al rîndunelelor. Cînd deschidea genele, îi surîdea lui Vania ca prin somn, răcorindu-și fruntea cu o clătinare a capului.

Știa că e fericită, știa că e ostenită. Somnul și Vania — două fețe profund îmbinîndu-și oglindirea, cu umbre și lumini, în sufletul ei. Îi era rușine să-i spuie lui Vania: „Mi-e somn“ — și-i era atît de somn! De mult ședea încremenită pe pledul lui Vania, rezemîndu-se de mormanul de parîme — acum turelă de rîndunele — învelită cu paltonul lui Vania peste al ei. Uitase de trup. Era numai un obraz cuprins în plete și doi ochi care clipeau. Vorbise și glumise mult, și se simțise adunată și adăpostită în tăcerea lui ca un joc de ape într-un bazin de piatră.

„Îi lipsește un nasture și am să i-l cos“.

— Îți lipsește un nasture ș-am să ți-l cos, repetară buzele hotărîrea gîndului.

Somnul o făcea să vorbească așa cum rîzi în ger. Căuta sunetul vorbelor ca să nu adoarmă de-a binelea.

Și-ar fi culcat obrazul pe pieptul lui Vania, acolo unde-i lipsea nasturul, ca să închidă ochii fără să-i mărturisească somnul care-o cuprîndea moale, dens, ca blăni de lutră, dar era prizonieră în paltoane.

— Ți-e somn, Olguța.

Tresări clipind ca la azul bubuitului în munte. Îl măsură cu ochii mari, îl revăzu. Rîsul îi acoperi din nou fața cu somn, aplecîndu-i genele.

— Nu.

Și adormi.

Vania o privea, alături de ea, așa cum stă nisipul la marginea mării, umbrit și luminat pe rînd de capriciul undelor. De cîte ori capul Olguței se înclina pe-o parte, cu pleoapele grele ca somnul fluturelui pe tulpină subțire, îi venea să întindă palmele lui mari, și nu îndrăznea, c-o bătaie de inimă. Era atît de treaz în cadența adîncă a inimii, încît tot ce se întîmpla în fața și în jurul lui devenea straniu și prea gingaș, ca apropierea zorilor după nesomn. În fața capului cu plete negre și obraji rotunzi, care tresărea, clipea sperios și nu zbura — la fel cu toate rîndunelele — era ca un cioplitor, trăit numai în cariere de piatră, mînuitor de daltă și ciocan, deprins s-audă sunetul tare al fierului intrînd în stei, deprins să ridice puterea grea a blocului colțuros, care deodată ar vedea, cu daltă împlîntată și ciocanul ridicat, acolo unde erau stane, mărunt norod ușor de zburătoare.

Chiar adormit, semăna atît de mult cu rîndunelele capul fără trup al Olguței, înclinat în aripele lucioase ale pletelor, împrejmuit de zborul oprit al rîndunelelor, că nu îndrăznea să-i adăpostească somnul în mîinile lui, cum nu îndrăznești să-ți apropii mîna de trupul rîndunelei care stă pe zborului ca o stea în cer, imens depărtată, deși clară ochiului.

Trecuse noaptea, și zorii luminau minunea adusă de noapte, curînd; curînd trebuiau să se deștepte oamenii. Ochii lor aveau să întîlnească, în decorul familiar privirii, capul înclinat printre rîndunele. Îi venea să alunge rîndune-

lele ca să le cruțe de privirea oamenilor —și-i era milă de istovirea lor. Îi venea să deștepte capul adormit — și nu se îndura să se despartă de el.

Într-un pustiu, el singur, ca să cruțe odihna rîndunelilor și somnul capului împrejmuț de aripi brune, ar fi dus vaporul în brațe, fără gemăt, cu fața sleită, nădușită și arsă, dar cu un zîmbet fericit.

De ce nu era în pustiu cu povara de aripi în brațe?

Era printre oameni. Aveau să se deștepte din somnul care-l izola de ei, aveau să privească, să zîmbească, așa cum zîmbesc oamenii cînd văd alături de un bărbat chiar un cap de rîndunică adormită.

Mînia nu-i strîngea pumnii; îi micșora numai ochii, înțepător.

Soarele era subt orizont, ca o bătaie de inimă subt platoșă.

— Olguța...

Șoptise, încovoiat cu mii de crengi asupra ei. Rîndunelile soprane vorbeau mai tare decît glasul gros. Poate rideau în aerul fraged, cum rîd subt streșini.

— Olguța...

Se ruga.

Dacă n-o trezea el, ar fi trezit-o soarele, peste o clipă, două, trei... Un tumult îmbelșuga lumina.

— Olguța...

Îi puse mîinile pe umeri, luîndu-i paltonul, cum desfaci un mugur.

Olguța tresări.

— Nu dorm!

— Nu dormi, dar ți-e somn, zîmbi Vania, și ușor o ridică.

Și o văzu în proaspăta lumină a dimineții, întregă, trup în loc de zbor, aducîndu-i un zîmbet somnoros pe o înaltă tulpină, din acelea care cresc atît de sus, încît își înclină floarea la fereastra casei cu o lenă sprintenă.

— Ce să fac, Vania?

Clipea de somn.

— Să te culci.

Plecară cu pași șovăitori. Umblau printre rîndunele ca printre flori atunci deschise, fără alei. Ajunseră lîngă scara îngustă și repede. Unul lîngă altul se opriră. Olguța își

ridică somnul cu genele spre el. De pe orizont, întreg, cu gest de lampă ridicată de împărătească mînă, soarele îi lumina roș obrazii.

Vania crezu că a făcut un pas îndărăt, dar nu-l făcuse decît sufletește. Era ca un turn neclintit, înfiorat de un fir de iarbă care crește. Olguța îi întinse fruntea cu semnul soarelui. Vania era atît de mare, că ar fi trebuit să se aplece, și atît de împietrit, că ar fi trebuit să se dărîme ca să ajungă fruntea întinsă lui.

Olguța aștepta, cu fruntea ca un zbor oprit plutitor; ridică genele, văzu și, cu o alintată mișcare ocrotitoare, își alătură obrazii de marele piept bărbătesc. O clipă, cit soarele întrecu orizontul. Fugi pe scări în sus. N-o mai văzu. Îi atîrna o icoană pe piept.

Respiră larg.

Curgea parcă un zvon de izvoare subțiri printre rîndunele. Pornise zborul soarelui. C-un singur avînt, izbucniră ascuțit, săgetînd cu tuș negru, roșul de lac chinezesc al soarelui rotund. Se cufundară în văzduh, departe, mai departe, pînă cînd se șterseră pe cer, ca o inscripție măcinată de veacurile clipei cerești.

Puntea era goală. Puteau să vie oamenii, cu viața lor de toate zilele.

În dreptul soarelui, ședea drept un om din larg clădit, ca o poartă închisă cu lacăt de veci, prin care trecuse Dumnezeu.

Vîntul dă mării bucla des lucind a huilei, dar calmul așternă nebuloase alei-lactee, țesute-n fum de perlă, în argint pufos și alburiu ca al mugurului de salcie, în albastru suav aburit ca al gușei de stînjinel, în brumăriu de prună și în sur de promoroacă.

Gingășia risipelor de pe aripele fluturilor străvezii, dar pe vigoarea unei imensități adînci. Diafana fibră a zorelelor, cernută prin tremurul aripei de libelulă, sclipind pe puste de borangic.

Cădeau polenuri de cer, albăstrind lumina. Era ca o evaporare în vibrație a ponderei și a conturului, în marea luncă de culori neînflorite.

Gîndul se înclina, și, fum, se topea alene.

Marea: jilavă respirație și lumină de seră, cu multe violete și înserare în vitralii largi.

Sufletul era o mișcare de voaluri prea străvezii ca să existe: mănunchi aurit de adieri.

Totul era departe și albăstriu, ca așezat pe zări de toamnă cu nelămuriri de cer și de zbor dus. Îți venea să privești cu mîna pe ochi sau printre gene, ca și cum marea pe care pluteai ar fi fost un punct pierdut în cer, albastră dispariție, pastel al golului și-al vagului.

Pe hotarul dintre concret și abstract, marea era un început sau un sfîrșit de somn al luminii, cu visul nopții pîlînd între gene.

Dacă ar fi existat vorbe, ar fi avut parfumul cățuilor cu mirodenii ale basmului arab, crescînd în zmalțul tăcerilor.

*

Deși o noapte întregă, femeile, mai friguroase decît bărbații, se înveliseră cu pleduri, dorind flacăra sobei — acum, în preajma sosirii, se gătiseră cu rochii subțiri, cu imprudența cochetă a florilor în dimineți de primăvară.

Dimineața marină le pedepsea, împlîntîndu-le fiorul verzui care încrețește pielea obrazului cu vibrația bătrîneții. Culorile vii, exaltate de soare, dădeau punții înfățișarea unei plaje de lemn. Pantofii albi hulubăreau, doi cîte doi, plini de neastîmpărul pe care-l dă femeiei apropierea balului și a uscatului.

Comozi, bărbații își păstrasera paltoanele pe umeri, ca la plimbarea de toamnă prin grădină. Binocurile erau în plină activitate, cum sînt la varieteu, cînd, de departe, prin sticla măritoare, iei ca aperitiv optic piciorul dezvelit al dansatoarei. În loc de jartieră, farul Constanței avea medalia verzuie, cu vorbe solemne și profil domnesc. Cîteva capete se trudeau să fie coloniale, prin căștile de plută cu înveliș de pînză și răsufllători, rude cu bostanul și cupola. Altele copiau din răsputeri fizionomia flegmatic energică a ofițerilor de marină, care la rîndul lor o importau din Britania și din literatura lui Claude Farrère, ale cărui volume sînt garda de onoare a bibliotecii marinarilor recenți.

Copiii erau navigatori prin inscripția și panglicele berețelor, și muște prin întrebările cu care-și sîciau mamele, muște și ele, la rîndul lor, pentru consortul cu privire de amiral și nervozitate maritală.

Intimitatea de sofragerie, rău de mare, punte și dans, care înfrățise aproape două săptămîni familia cosmopolită a clasei întîia, se dovedea precară în fața uscatului. Fiecare cap de familie devenea feudal între bagajele, odraslele și nevasta lui.

Flirturi și idile se încheiau cu vagul în privire al răului de mare și cu gest grabnic de batistă pentru gutunatul suav al ochilor.

Obsesia indiscreției vamale încrețea multe frunți, școlărește, ca la apropierea orei de matematică.

Țărnul se apropia, pierzîndu-și vîlul albastru așternut de zări, avînd în frunte Cazinoul, care este întîiul păcat al Constanței în fața mării, al doilea fiind statuia lui Ovidiu, în fața cerului și a eternității Imperiului roman.

Pe punte începea înfrigurarea călătorilor de pe peron, cînd se anunță expresul urgent, prin palpația clopoțelului și duduitul șinelor. Sentimentul plecării copleșea absurd pe cel al sosirii. Femeile erau enervate de gîndul că au uitat ceva în cabină și o priveau recapitulativ, bărbații își pipăiau toate etajele buzunarelor și se uitau la ceas, tic echivalent cu al femeilor cînd se uită în oglinda poșetei.

Comandantul vasului se suise la comandă, într-un fel de costum de tenis, galonat. Vaporul își încetini mersul, devenind parcă mai greu. Începu manevra elegantă, dar mult prea migăloasă, a intrării în port. Înălțate deodată ca poștele pe sfoara zmeului — pe catargul mare, pavilioanele, cu numele vaporului, filfiiră colorat.

Două stegulețe se ridicară: albastru pentru pilot, galben pentru vizita medicală.

Din port se desprinsă un fel de gîscă, rapid plutitoare, cu gît de fum, care, apropiindu-se, deveni vaporeș cu direcție impertinent perpendiculară pe flancul vaporului. Venea, crescînd, dar din ce în ce micșorat în contrast cu enormitatea sporită a vaporului, ca o țigaretă serviabilă de la care o havană cu proporții de castravete solicită focul.

Pilotul se sui pe vapor. Actul întâi se isprăvisc. Așteptai cortina și aplauzele.

Pilotat de noul-sosit, vaporul trecu printre faruri, intrând solemn din mare în cușca portului, cu statura lui clădită pentru larguri, dar demnă în exil.

Între comandă, proră și pupă începu schimb de porunci, gesturi și urlete, ca o sfadă stacată proiectată pe cer, de la prea mare distanță ca să devie bătaie. Comanda: „Fundă“ slobozi un huruit apocaliptic, ca și cum vaporul, fără să știe, ar fi adus în pîntecele său un cataclism. Prin nările vaporului, ancora se prăvăli ca o cruce pe un mormînt de cruciat, însoțită de cascada zornăitului de lanțuri și fierării, ca un galop medieval.

„Bandulele“ zburară festiv ca serpentinele. Parîmele vînjoase fură prinse de „babalele“ cheiului, enorme boturi de fier de care sînt priponite vapoarele. Și, nebunește, hîrîind delirant, ca într-un atelier de croitorie în care toate mașinile deodată trepidează, vinciurile vaporului se dezlanțuiră, aducîndu-l inert spre chei, captiv între parîmele întinse, ca trupul unui Gulliver ostatic în țara piticilor.

Cînd ai ajuns în fața peronului cu trenul, te cobori grăbit. Cînd ai ajuns cu vaporul în fața cheiului, lipit de zidul debarcaderului, stai. Stai tot pe vapor, cum fierbe apa în oală, dar stai. Ai impresia că ești atîrnat în cuier.

Formalitățile se suiră imediat pe punte, vamale și medicinale. O dată cu ele, și infrațiunea, adică micul privilegiu, atît de reprezentativ pentru țara pe malul căreia vaporul acostase. Infrațiunea era încarnată de un avocat. Avocatul era domnul Deleanu. Nu era nici vameș, nici doctor, dar băuse vermut și cu doctorul, și cu vameșul, formînd cu ei o trinitate care pășea inseparabilă pe puntea vaporului oprit.

— Olguța!

O căuta prin mulțime, cu privirea vertiginos lucidă a jucătorului de cărți, care desparte cupa, trefla, pica și caraua în iureșul mașinei de treier.

Avea tîmplele albe și masca mistuită a bătrînetii, mască numai, căci ochii erau de copil la ușa pomului de Crăciun, inima la fel și mișcările capului și-ale brațelor dovedeau agilități de veveriță.

— Olguța!

O avea în brațe, o strîngea, o săruta, spunîndu-i numele printre sărutări, ca o veste.

— Fetița tatii!

Și era ciudat și înduioșător să vezi pe acest copil cu părul alb strîngîndu-și în brațe păpușa regăsită, spunîndu-i cu ochii părintești umezi: „Fetița tatii“ — în timp ce „fetița“ mai mare decît el și imperios tînără îi dezmierda tîmplele albe, de care curînd avea să se despartă, înălbîndu-le mai tare și mai greu decît anii.

PARTEA DOUA

Înainte ca ochiul să o vadă, mult înainte, cataracta Niagarei se anunță formidabil urechii. O auzi, o simți. E vibrația surdă încă a unei drîmbe cu dimensiuni de fluviu, pe buză de uragan; apoi e vîjîitul unei coarde de contrabas de himalaică statură. În preajmă-i, întinderea unui ocean, cutremurată, s-ar încreți. Dar timpanul? Pe fondul enormității sonore, bubuitul tunetului îți pare fleac efemer, situat în ordinea liliputană a insectelor, și explozia tunului, pușcă de soc, infantilă șagă. Fără să vadă cataracta, urechea a apreciat vastitatea ei, căpătînd un nou criteriu sonor, care pregătește ochiul pentru năprasnica arătare a mugetului cosmic, îmbălat de spume.

Așa trebuie să fie și cu orașele, în care viața se adună și răsună exploziv; să existe pentru auz, cu fizionomia lor distinctă, înainte ca ochiul să le întâlnească ziditul contur, felurita configurație. Dacă un orb care a trăit într-un oraș, revenind în el, după o lungă absență, nu-l va recunoaște ascultîndu-l numai cum sună și cum tace în contratimp, orașul acela există pe harta țării, dar viața tumultoasă a orașelor l-a expulzat din rîndurile ei agresive. Orașul acela e mort. Dacă ar fi om, i-ai spune: „Sinucide-te“.

Un astfel de oraș e capitala Moldovei. Iașul nu mai are puls de oraș diurn, nici zvon de oraș nocturn.*

Ascultat cu ochii închiși, Iașul e aceeași trepidație hodorogită de căruțe — și trăsurile ieșene au sunet de căruță pe străzile ieșene — a tuturor orașelor de provincie moldo-

venească, în care tăcerea spațiază ca la sate, lătrat de cîni muget de vite și rare accente omenești.

Are totuși și Iașul un sunet vioi, o impetuozitate sonoră, care domină un singur moment al zilei: dimineața.

Acel răsunet de viață îl dau harabalele de gunoi ale primăriei.

Dis-de-dimineață, somnul ieșenilor tresare, tresaltă și se cutremură. Bucureșteanul, care de la cinci dimineața doarme într-un urlat organizat, distribuit în toate ungherile capitalei cu felurite nuanțe de intensitate, ar dormi înainte, fără să-i pese de biziitul de bondar în grabnică traiectorie. Dar ieșeanul — răsfățat o noapte întreagă în tăceri de undă submarină — saltă cu bătaii de inimă, indignat. Cine-i tulbură liniștea fără cută a somnului de dimineață care e pentru somn ceea ce caimacul e pentru cafeaua turcească? Cine-i învîrte la ureche această uriașă huruitoare de Moși? Cine? Harabalele primăriei. Din dealul Sărării, vreo douăzeci-treizeci de harabale, la care-s înhămate cele mai jalnice gloabe, gunoi al rasei cavaline, se revarsă la vale de-a dura, în goană hurducată și dîrdîtită, fiindcă-i pantă, căci pe drum drept gloabele lehametei de-abia ar putea urni harabalele goale. Conducătorii acestor vehicule sînt tinere hai-manale, veseli derbedei, cu fața roză și muc de țigară în colțul gurii: sfîrc impertinent al buzei de jos, ținînd loc de musteață; cu un bici care e o vargă cu șfichi de sfoară putredă, ridicat spre cer cu gest imperial de sceptru; cu fața mînjită ca a hornarilor, haine peticite și chiot haiducește țuguiat.

— Hii, hiiii... Hio, hiooooo...

Și harabalele se prăvălesc la vale ca butoaiile deșarte, rostogolindu-se dogit, sărînd la hopuri în epileptica destrăbălare a ciolanelor de lemn, una după alta, ca mătăniile și ca sudălmile, improșcînd vrăbiile ulițelor, viscolind colburile, răsturnînd pietroaiile, evocînd carul sfîntului Ilie beat, în dezmățata lor fugă — chiuînd, țîpînd, urlînd, cu ritm de jaz și de orgie, cu gest de talgere și darabane.

Gata?

Gata.

Harabalele au intrat în ograda primăriei pentru lung popas.

Iașul reintră cardiac în somnolența-i de basm; dealurile albăstresc pe zări surisuri de liliac și stînjenei; colbul cade din nou pe ulițele sale; tăcerea se coace în soare ca pînea în cuptor, așteptînd noaptea, care o va deschide viorie cu roza petunie a lunii.

Mult va mai ține coșmarul harabalelor municipale? se întreabă ieșenii somnului etern. Desigur că nu. Orașul e sărac și, cu sau fără harabale, trăiește în murdăria sa ca Veneția între lagune și ca volumul în anticărie. Într-o zi, gloabele primăriei vor deceda. După război și gloabele s-au scumpit, așa că Iașul va scăpa de gloabe. Harabalele vor rămînea anatomic în grajdurile din dealul Sărării. Atunci abia capitala Moldovei va avea liniștea caselor bătrînești, unde servitorii fac grijitura de dimineață în vîrfurile picioarelor desculțe, sau n-o fac de loc, ca să nu tulbure liniștea boierilor.

Ș-atunci, în sfîrșit, Iașul va avea tăcerea de hrisov îngăbenit, uscat și prăfuit, deschis pe pupitrul dealurilor, ca un fragment de istorie — subt privirea albastră a cerului.

*

Foasta odaie a Monicăi, numai cu mobile vechi de la bunica ei. Oglinda, ovală și ușor brumată, ca lumina toamnei cînd încep funigeii. Masa de scris, rotundă, acoperită cu un șal pios cîrpit; masă pe care vezi coada de păun multicolor a unei pasiente, ochelarii cu antene lungi și curbe, și chiar o pisică în care somnul are sfîrșit de samovar în odaia de alături.

Dar în foasta odaie a Monicăi locuia Dănuț. Viața odăii se concentra aplecată asupra mesei. Miros de tutun fumat, și fum de tutun în lentă erupție. Cenușii arabescuri, lungi temenele de cadîne în voaluri străvezii, perdeluțe răsucite, ațe de paianjeni, poteci aeriene... Pe masă, două scrumelnițe, adevărate panoplii tabagice; creioane, un cuțitaș, cărți, caiete, o batistă și o lampă cu picior elastic și glugă de metal, din care lumina își apleacă obrazul palid de călugăriță pe caiet, pe carte sau pe creionul ridicat în aer interogativ, ca o cumpănă de fîntînă la răspîntii.

Fața lui Dănuț, chiar dacă nu-l cunoști, ai mai văzut-o. Unde? Cînd?... Ciudat, gîndul care vrea să-și aducă aminte,

în loc să caute printre oameni tineri, fuge în trecut, mai în trecut, la o parte de oameni, printre tăceri, printre ziduri vechi... și a găsit. E chipul pe care-l întâlnești în unele case bătrânești, într-un portret cu ramă de lemn negru sau de catifea roasă. E chipul tinereții imberbe, cu păr buclat și fața îndulcită de un zîmbet sau o lumină de toamnă, a unui strămoș care a murit tînăr sau a rămas tînăr într-un portret atîrnat pe zidul unei odăi cu amintiri, ori trimis într-un pod cu vechituri. Tinerețea lui e mai blîndă decît a strănepoților, fiindcă e în trecut, și e mai delicată, fiindcă zîmbește brumt într-un portret îngălbenit, cu ramă veche.

Cu aceste capete ale tinereții străbunilor anonimi semăna blîndeța obrazului lui Dănuț, în bucla castanie a părului rostogolit pe spate. Și tenul lui avea paloarea ușor smolită a vechilor portrete. Și surîsul lui — de altfel, obrazul purta îndulcirea ovală a unui veșnic surîs somnolent — nu părea de loc contimporan al epocii de energie care-a transformat pacea într-o tensiune de război neîndurat între conaționali. Surîs anacronic, trimis acestui obraz de o epocă în care foșneau mătăsurile valsului, luminate de candelabre, purtate de berline și calești. Acest veșnic surîs cu ochi castanii și obraz copilăresc prin curbe, grav prin frunte, făcea pe Dănuț să pară unora timid, altora ironic, altora distant, altora visător, altora adormit, altora prostuț. Acest surîs, însă, aducea ritmul altei epoci, mai blînde, mai leneșe, mai reculese și poate mai armonioase. Tinerețea lui Dănuț se înapoiasă cu acest surîs din războiul tunului și al tranșelor. Alții veniseră vociferînd, alții cu pumnii strînși, alții cu pieptul plin de decorații — funcționari ai gloriei —, alții, reformatori sau profeți, alții cinici, cu apetit de viață festivă. El venise fără decorații și fără glorie, cu acest surîs care la început părea timorat ca al copiilor crescuți de oameni bătrîni cînd intră în societate. Demobilizat din armată, se demobilizase din epocă. Din pricina aceasta numai acceptase, supunîndu-se rugăminții cu ochi umezi, păr alb și vorbe puține a mamei lui să rămîie la Iași cu ea, fără de Monica și Olgața. Era ostenit. Profund ostenit. Parisul nu-l mai atrăgea, ca odinioară. Ar fi plecat și el acolo, numai ca să nu se despartă de Monica. Altminteri, viața exterioară în formele ei cele mai încîntătoare și fastuoase — și Parisul pentru orice tînăr e sinteza tuturor seducțiunilor contradic-

torii — nu-l mai chema. Dorea izolarea. Iașul, orașul lepădat de viață în istorie, i-o oferea ca un azil de bătrîni. Fetele plecaseră fără de el, cu toate eforturile lui Herr Direktor de a-l trimite și pe Dănuț. Numai Monica știa că Dănuț, rămînînd la Iași, cînd ele și aproape toți camarazii lui plecau în străinătate, nu făcea decît un singur sacrificiu: acela de-a se despărți de ea. De aceea, Monica îi scria zilnic. Fiecare foaie nouă a calendarului aducea o altă scrisoare. Într-un saltar avea manuscrisul, ordonat scos din plicuri, al celor trei ani de viață pariziană ai Monicăi. De altfel, de trei ani trăia mai cu seamă printre manuscrise. În orașul Iași, unde numele Deleanu avea o notorietate obștească — de la chelneri și birjari pînă la cei mai mizantropi pensionari — Dan Deleanu era aproape un necunoscut prin pronume. El nu exista social.

— Aa! Sînteți fiul lui conu Iorgu!

Acest refren i-l repetau, cu mici variante, toți cei pe care se întîmpla să-i cunoască.

În India, izbucnitoare de lavă vegetală, orașele trăiesc atîta vreme cît energia lor umană e mai puternică decît a pămîntului fecund pe care își înalță armoniile de piatră și de marmură. Fiecare oraș e monumentul unei victorii asupra solului, al cărui belșug e virulent ca ura. Dar brațul omului zidar al clădirii care-l va adăposti și împodobi trebuie să vegheze ca al pilotului pornit pe mare cu corabia, căci în pămîntul biruit, cu încordări de rădăcini adînci, pîndește furtuna vegetală, gata să-și arunce valul de frunze, înecînd fapta omului temerar.

Astfel, orașele din India trăiesc atîta vreme numai cît întemeietorul lor, omul, știe să fie și oșteanul lor.

Dar ce frumoasă le e moartea atunci cînd omul luptelor se pierde-n vis prea lung. Fanfarele pădurilor cîntă înalt agonia vieții omenești. Lespezile netede, pe care fruntea făpturii drepte și-a prosternat gîndul la picioarele zeilor, tresar ca lespedeza învierii lui Hristos, și, sfărîmate, lasă drum avîntului de rădăcini. Statuile lui Budha, solar sculptate-n aur, cu mari ochi de smarald deasupra zîmbetului de dumnezeiască miere, se-ntunecă, în noaptea vegetală a lianelor gigante.

Vezi o pădure în hoarda pădurilor indiene. Cine-ar crede că-n inima ei e o cetate înălțată de mii de oameni de-a lun-

gul veacurilor lungi! Și totuși, sute de cetăți de marmură, fildeș și aur, faguri ai roiului uman, se sting în vastele păduri, ca stelele căzute de pe boltă în nopțile de veci.

Murea și Iașul. Bietul pământ moldovenesc nu putea spune: „Veniți, păduri“. Murea ca regele Lear, orb cerșetor, la poarta faptelor sale domnești.

Dar în odaia Monicăi, sufletul unui tânăr întristat de viață și poate-nfricoșat, pregătea Iașului ceea ce pământul nu-i putea da: cîntecul agoniei și moartea frumoasă.

În frământarea singurătății și tăcerii, visul căuta elanul marelui gest vegetal al lianelor indice, trudindu-se să fie de ajuns de înalt și de ajuns de vast, ca să culeagă în elegia brațelor moartea capitalei trecutului românesc.

*

Incantațiune

Pasăre e și buhna, pasăre e și rața. Dar între făptura hieratic dreaptă ca brațul ridicat din cot al faraonului pe tron, și friptura cu trup și puf de baletistă și măcăit de broască răgușită, noaptea și-a înălțat pînă la stele statura ei de mister. Buhna e în noapte, rața în ogradă. Mănîncă-ți rața cu varză călită, dar lasă buhna cu vaiet antipatic superstiției, și dumitale, a cărui ureche apreciază mac-macul diurn al comestibilului și trilul bine reputat al privighetorii.

Cuvîntul poate fi și buhnă și rață, același cuvînt. Rață în ograda dumitale e buhnă în noaptea mea.

De cîte ori pe zi spui: „aur“. E un cuvînt. Îl ai pe buze și ești sărac dacă nu-l ai și-n buzunar. Dă-mi-l. Nu-ți trebuie. Îl voi lua — îl vezi? e un cuvînt, o împărechere de silabe, o deschidere și o închidere a buzelor, dar eu îl voi lua în mîni, și mînile deodată-mi vor fi grele. Nu deschide ochii mari! Nu te mira! Nu sînt boscar! Dar mînile mi-s grele de cuvîntul lepădat de buza dumitale. Le vezi. Capul iubitei cu păr blond n-a fost mai dulce povară în mînile dumitale decît acest cuvînt în pumnii mei. Îl vezi! E capul despletit al iubitei mele, care-a adormit în mînile acestea. E somnul blond, cu obraji calzi. Respiră. Nu te-apropia! E un simplu cuvînt. Mîna dumitale nu va găsi nimic. Privește numai.

Spuneam că-i greu cuvîntul murmurat de dumneata? Nu! E ușor. Mînile mi-s grele, căci masiv trebuie să fie pocalul în care

strugurii cu boabă deasă — busuioci în dulcea respirație a unei toamne de demult — vor plînge busuiocă lacrimă.

Uite. String mînile încet. Respiră lung. Parfum de tei? Ce blonde sînt miresmele cînd curg din faguri storși!

Acuma închide ochii. Nu brutal. Nu-ți încreți fața; ți-o va încreți bătrîneța, curînd. Închide ochii ușor. Adu-ți aminte de jocul de-a baba-oarba. Ești băiețel mic. Ai pantaloni scurți, genunchii zgîriați și bucle. Scoate-ți ochelarii. Descrește-ți sufletul. Lasă-l ușor. Deschide oblonul și fereastra cu miros de colb; copilăria-ți intră prin fereastra deschisă. O simți? E un parfum de liliaci albi. Ești în grădină. A plouat puțin. Cerul e vioriu spre înserat. O fetiță vine să te lege cu batista ei. Las-o. Îți tremură buzele sau zîmbești? O iubești pe fetiță, dar nu știi că dragostea se joacă de-a baba-oarba. Vrei să-ți ridici șosetele răsfrînte, dar nu îndrăznești. Nu mai vezi nimic. O noapte cu parfum de liliac ud, o fetiță care plutește albă cu liliacii, și rîsul ei mut e albă tăcere în parfumul liliacilor. Îți bate inima. Ai prins-o pe fetiță. Smulgi batista. Ai strîns prea tare mîna fetiței. Tace întristată; taci trist. Cerul e albastru, și întîia stea, de aur subțire, tremură deasupra capetelor voastre, ca lacrima pe care nici unul n-ați plîns-o.

Uite steaua. E în mînile mele, desprinsă din tremurul genelor copilăriei, într-o seară cu cer albastru și liliac alb.

Închide ochii. Îți poruncesc. Închide-i tare, cum îți astupi urechile în preajma sunetului năprasnic.

Încoardă-te. Proptește-ți bine picioarele. Vor izbucni milioane de trîmbițe. Ia seama. O pădure de aramă își va trimite urletul drept în făptura ta. Pregătește-ți inima: să-ți fie scut, nu spaimă.

Deschide ochii.

Soarele!

Vezi sau auzi?

Și ochii, și urechile, și trupul ți s-au cutremurat. Ți-a trîmbițat soarele epopeilor, soarele legendelor, fabulosul soare. Ai ascultat cîntecul gloriei.

De-acum înainte să știi bine cine ești cînd mergi cu umbrela subt soare și cînd tragi storul dimineța, ca răsăritul să nu-ți tulbure somnul.

...Mi-ai împrumutat un cuvînt: aur; na-ți-l îndărăt.

Nu uita însă atît de curînd că între buhnă și rață noaptea și-a înălțat pînă-n stele statura ei de mister.

Iunie, 1915

Dănuț șterse cu două linii titlul de atunci, *Incantațiune*, înlocuindu-l cu următorul: *Hocus-pocus*.

Adăugă mențiunea: „1922“.

Aceste schimbări de titluri, cu adăugirea anului, se întîmplau de cîte ori Dănuț răsfoia caiete vechi. Titlul nou era în genere expresia unei atitudini critice față de celălalt. De multe ori, paginile de proză aveau mai multe titluri, succesiv adăugate, fiecare sentenționîndu-și mirarea, ironia sau dezgustul, pentru titlul precedent.

Își răsfoia deseori caietele, cum alții cercetează fotografiile din tinereță, în decorul anualelor vilegiaturi. Își revedea etapele sufletului cu atîta precizie, încît ar fi putut descrie gestul care însoțise cutare pagină și toate preocupările lăturalnice.

Între *Incantațiune* și *Hocus-pocus* trecuse războiul. Caietul de atunci avea următorul titlu: *Peștera lui Ali-Baba*. Peșteră plină de cuvinte. Era îndrăgostit de ele. Descoperirea rînd pe rînd cîte un cuvînt, încorporîndu-l în bătăile inimii lui, dîndu-i o viață proprie prin modulația adjectivului, prin ritmul verbului, fosforescența metaforei și perspectivele visului.

Era obsedat de cuvinte. Cum alții trăiesc printre femei, el trăia printre cuvinte. Le vedea în distinctul lor contur, le auzea, le respira. Nu le căuta prin dicționare, lexice sau cronice. Nu le alegea după vechimea lor față de contemporaneitate, nu-l interesa arhaismul, exotismul sau capacitatea lor poetică de pînă atunci, adică numărul plăcilor de gramofon care cîntau prin pîlnia lor înțepenită.

Pentru el, cuvîntul întîlnit începea o viață nouă, ca și cum și-ar fi pierdut memoria vieții de pînă atunci. Între el și cuvînt se întîmplă fenomenul numit dragoste între bărbat și femeie, care face pe femeia îndrăgostită să devie altfel frumoasă, altfel femeie, cu nou suflet și

proaspăt trup, pentru ultimul iubit, de nerecunoscut pentru penultimul.

Viața lui de atunci era o veșnică bătaie de inimă pentru un alt cuvînt. Pe acela îl întîlnea tînăr și robust legat, ca o față de țară care scoate apa — cu mînecele suflecate — dintr-o fîntînă de răscruce în preajma unui codru negru, arătînd obraji răcoros roși ca fragii și cozi negre împletite parcă din adînc de codru. Bătăile inimii erau un galop haideucesc, ducînd de-a curmezișul șei creanga îndoită de belșug a unui trup de față mare.

Alt cuvînt îl privea, frăgezit de spaimă, în grația opririi cutremurate, ca o căprioară întîlnită la izvor. Întindea mînile. Avea în mîni, ca și izvorul, bot umed de căprioară îmblînzită.

Găsea în drumul prăfuit al tuturor cuvinte dulci ca mătasa păpușoiului; cuvinte care păreau surcelușe moarte și care în suflarea buzelor spuneau mirări de fluier încă necîntat; cuvinte inerte, care, atinse de căldura buzelor, deschideau ochi atît de negri, că-ți plecai genele în fața lor.

Abia atunci cunoscuse bogăția frustă a limbii românești, pe care literatura, departe de-a o istovi, nici n-o ostenise măcar.

Vorbit desigur de buza strămoșilor păstori și războinici, cuvîntul românesc adăpostise și literatura, ca un pămînt pe care-au poposit nomazi în corturi. Dar rari erau cei care l-au arat adînc.

În limba franceză, de pildă, în care Dănuț scrisese la început — cînd limba românească îi părea inexpresivă și săracă — fiecare vorbă e o statuie definitivă. Limba acestei țări e o vastă galerie de statui. Cel care ar vrea din nou să sculpteze, în loc de blocuri ar trebui să sfarme vechile statui, și-n ele să închege noua formă, să deștepte altă viață. Dar cine s-ar încumeta să sfarme marmura Venerei din Millo? Ce daltă și ce mîna ar îndrăzni să tulbure și să cîlcească o perfecțiune întrupată? Doară barbarul sau nebunul pentru care așchia de marmură sfărmată și lovitura care sfarmă sînt priveliște și muzică mai prețioasă decît tăcerea închisă în lunara eternitate a statuii; sau nerodul care crede că, mîngîind o formă existentă, o creează din nou.

Această conștiință profundă a limbii naționale îl făcuse a doua oară român, înainte de-a deveni scriitor.

Acest fenomen prealabil de naționalizare artistică îl socotea ca un punct de plecare în evoluția sa.

Dar ceea ce-l izbea acum, în 1922 — caietul data din 1915 — era tonul epatat, nu orgoliul, mai degrabă vanitatea care se desprindea din rîndurile *Incantațiunii*, de pildă. Fiecare rînd al *Incantațiunii* se fălea parcă: „Uitați-vă la mine ce bogat sînt! Uitați-vă ce pot face eu dintr-un cuvînt! Nu mă aplaudați, nu mă felicitați, dar uitați-vă la mine. Am nevoie de privirea voastră ca să-mi măsoar mai bine puterea și bogăția. Un rege fără de norod nu mai e rege. Fiți voi norodul regalității mele. Voi, nivelul mării; eu, muntele.“

Lămurea gesturi de parvenitism literar în paginile acestui caiet, în sufletul acelei epoci hotărîtoare pentru el prin naționalizarea sufletului, prin adîncă și personala încorporare a sunetului românesc în sonoritatea lui. Ai fi zis că nu se născuse în palatul său sufletesc, ci într-o colibă, și că deodată devenise stăpîn într-un palat al său, dar în care nu trăise și nu intra cu gestul firesc al stăpînului, ci cu fanfaronadă exuberantă, sau abia stăpînită, a norocosului îmbogățit.

Literatura unor evrei din România îi dădea aceeași impresie de nefiresc, de ostentativ, de febril. Peștele, dac-ar deveni subit om, ar fi epatat că are mîni, picioare și glas. În loc să se folosească de mîni, de pildă, ca de un organ cu care s-a născut, le-ar *produce*, le-ar pune în evidență, ca pe-o distincție nobiliară pe care vrea s-o observe toți. Ș-atunci fiecare gest făcut de acele mîni — oricît de natural în sine — ar deveni pretențios și ratat. Dacă ți-ar oferi un chibrit, n-ai ști ce să-i spui și ai șovăi între: „Mulțumesc pentru chibrit“ și „Da-da. Am văzut! Ai mîni. Felicitările mele.“ La fel cu celelalte atribute, de curînd dobîndite.

Acest gest, corcitură de utilitate și vanitate — falsă monedă prin aceasta — îl vedea în literatura cîtorva evrei români. Cuvîntul întrebuițat de ei, dacă era românesc, devenea prea românesc, tinzînd parcă să dovedească naționalitatea lor neoaș românească, mai mult decît să exprime rigu-

roasa nuanță a unui gînd. De altfel, cei care ocoleau mai zeloși, în literatura românească, neologismul, erau evreii scriitori. Ei importaseră arhaismul cel mai greoi; *import*, căci îl aduceau din țara cronicelor, atît de nefiresc el, domolul cuvînt de munte sau de șes, în febrilitatea și subtilitatea lor citadină.

Și în ordinea lecturilor se reedita aceeași atitudine. Scriitorii cei mai lăudați de evreii literați sau gazetari erau Eminescu și Creangă. Admirația pentru Caragiale, mai reală și foarte explicabilă, era mai puțin sunată, căci Creangă e zvonul franc al zătului românesc, clădit din lut și baligă, iar Eminescu e cotnarul amar, cu amintiri de nuc, al celor mai pure podgorii natale.

Îl mira acum această asemănare de ton între literatura lui din 1915 și literatura unor evrei români. Se vede că pe atunci, de curînd descins din literatura franceză, era un român debutant, sau, mai exact, un român neofit, cunoscut fiind zelul excesiv al neofitului, saltul dincolo de spinarea calului, de teama lui *dincoace*.

În toate faptele, întîmplările și creațiunile vrîstelor crude vei găsi imperfecțiuni, vulgarități și dezarmonii, pe care luciditatea sporită de experiență și maturizare a vîrstei din pragul căreia te judeci și analizezi retrospectiv le poate ușor desprinde și sublinia. Dar gestul revelator într-o măsură e admirativ, ca și al corecțiunii părintești. Căci toate cusururile vrîstelor din urmă îți arată o mai exuberantă energie, îți dovedesc o mai impetuoasă vitalitate — într-un cuvînt, îți amintesc viguros de o tinereță treptat dusă prin eliminarea imperfecțiunilor care-au caracterizat momentele ei succesive, făcînd din perfecțiunea actuală, presupusă poate, o caducă încremenire.

Acest caiet din 1915, *Peștera lui Ali-Baba*, aparținea unui Dănuț mai tînăr, mult mai tînăr. Poate că tînăr, pur și simplu. Căci acum, privind îndărăt prin anii războiului, regreta parcă acel accent de juvenil triumf al sufletului de atunci, deși îi descoperise viciul.

Schimbă mașinal — adevărat tic al mîinii — vechiul titlu, prefăcînd *Peștera lui Ali-Baba* în *Game*, luînd astfel caietului semnificația sau pretenția de tezaur, dîndu-i-o pe aceea de exerciții verbale.

Închise caietul *Gamelor*, luînd unul mai recent, intitulat *Ceasul cucuvaieielor*.

Titlul acesta i-l pusese noaptea, o noapte de acum trei ani, curînd după plecarea Monicăi.

Casa era goală. Vechea casă Dumșa, cu două etaje masiv suprapuse și toate odăile pustii, afară de etacul mamei lui și de foasta odaie a Monicăi, locuită de el. Nu primise încă nici o veste. Aflase din întîmplare nebunia domnului Deleanu — așa numea Dănuț această slăbiciune a tatălui său — de-a consimți ca fetele să plece pe marea plină încă de mine plutitoare. Cu o săptămîină înainte, un vapor se cufundase.

Mama lui nu știa nimic. Domnul Deleanu era la București.

A cincea noapte de la plecarea Monicăi; întîia, însă, cu gîndul călătoriei pe mare.

Sedea cu cotul rezemat de marginea ferestrei deschise. O navelă începută, intitulată *Mîmile*, se vestejise fad. Sufletul o lepădase. Odaia era ostil curată. Se făcuse grijitură mare înainte ca Dănuț să se instaleze în ea. Totul era rigid așezat de mîna servitorilor. Mirosul de terebentină al podelelor ceruite așternea ca o pojghiță de gheață acolo unde zîmbiseră flori. Cînd întorcea capul înlăuntrul odăii, vedea pe masa Monicăi — nu devenise încă masa lui de lucru —, luminată în plin de lampa cu picior elastic și glugă de metal, o fotografie de-a Monicăi, încadrată în lemn negru, la fel cu masa, cu lemnul fotoliului, cu polița dată cu baie și cu „bahut“-ul bombat.

Cînd Monica era la Iași, făptura ei luminoasă, chiar cînd lipsea de acasă, punea o vibrație de blond cald pe toate mobilele vechi de lemn închis. În încăperea profund locuită de ea, ca în odăile cu mari buchete de crini, era o luminozitate și ca o prăfuire de polen.

Dar plecarea Monicăi pe mare, mirosul tare al terebentinei și aerul împăiat al decorului orînduit de servitori restituiau lemnului negru accentul său mortuar, lăsîndu-l să domine.

Așa veghease în timpul războiului, în unele nopți de acalmie. Tăcerile nopților de pe front erau mai stranii și mai greu de înfruntat — căci aduceau gîndul — decît bubuitul tunului și țacănitul mitralierei, care porunceau fapta. Instinctiv, toți camarazii lui simțeau aceasta, și dacă acți-

unea îi izola pe fiecare la bateria lui, inacțiunea militară îi coaliza, ca preajma cimitirului pe cei care se plimbă noaptea la țară. Se adunau în grup compact, ca să alunge tăcerea, s-o uite. Improvizau distracții cît mai puerile, ca școlarii în recreație. În genere, jocul de cărți, cu ritmul său iute, cu emoțiile sale tari, — un fel de parodie a războiului, în care riscul vieții e înlocuit prin al pungii — satisfăcea și nevoia de uitare în comun, și dorința de combativitate, de exterminare a aproapelui, fără de care distracția își pierde piperul, devenind anodină, fadă. Incapabili de-a secreta veselia din ei — aportul de glume și anecdote adus de foștii civili se epuizase repede — o absorbeau din sticle, căutînd să respecte în acest mod de înveselire principiul vaselor comunicante. Discuțiile evocau mai ales femeia — războiul, ca subiect de discuție, era monopolizat de societatea străină frontului. Evocau femeia cu cinism și cu brutalitate fiziologică, așa cum în genere e discutată femeia de grupurile bărbătești, care echilibrează prin trivialitatea comună sentimentalismul individual, a cărui pudoare cu ciudat aspect e trivialitatea.

Dănuț nu putea participa la aceste desfătări — patetice prin tăcerea împrejmuitoare. Era inapt pentru petrecerea în comun. De cînd era în liceu, încercase cheful între camarazi, fără să izbutească. Veselia unui grup omenesc îl întrista. Hohotul de rîs destrăbălat al veseliei colective, în loc să-l asimileze săltăreț, îl expulza, amar. Pe lîngă aceasta, nu știa să joace cărți și nu putea bea alcooluri nici cît o mireasă. O cupă de șampanie pentru el era un efort, a doua, o pedeapsă, a treia, o imposibilitate. Nici glumeț nu era între oameni, căci zîmbetul isteț al glumei numai singurătatea i-l stîrnea uneori, ca o semință explozivă, întîmplător adusă de vînt.

Această inaptitudine nu-l făcea mîndru cum face pe unii oameni ipocriți sau mahmuri din pricina ficatului, care văd în izolarea de veselie sau incapacitatea de veselie semnul superiorității. Dimpotrivă, îi invidia blajin pe ceilalți, cum invidiezi pe orășanul grav cu care te plimbi la țară cînd îl vezi dansînd alături cu țărani o horă, o sîrbă sau o bătută, puțin ridicol, dar superior ție prin accesul ritmurilor ale gre și naive, în fața cărora ironia ta e totuși pedestră și ignorantă.

Natural, se resemnase în singurătate, complect despersonalizat de uniformă și de viața în comun.

Veghease multe nopți la ușa unui bordei, pe prispa unei case țărănești cu geamuri sparte și ograda pustie, pe trunchiul unui copac sfărmat de un obuz, pe scaunul rigid al unui cheson sau pe stînca de munte, subt stele mortuar apropiate de suflet.

Era ca o antrenare pentru neclintirea și tăcerea trupului în moarte veghea lui fără cuvinte și mișcări. Nici o revoltă. O resemnare ca a pietrelor, dacă natura le-ar fi dat conștiința nemișcării lor minerale, printre ritmurile vegetale, animale, umane și astrale. Își pierduse complect facultatea artistică de-a își împodobi tăcerile. O disprețuia. Pe-atunci, literatura morții și a deznădejzii îi apărea cabotin fățarnică.

Cum poți să versifici sau să exprimi frumos tristetea, de pildă, pe care o proclamă profundă și definitivă? Expresia artistică, ritmul inerent ei conține în țesutul ei intrinsec un optimism, o bucurie, o activitate satisfăcută, o energie măgulitoare, care dezmint categoric autenticitatea tristeții astfel exprimate. Mortul, în clipa cînd moartea l-a pecetluit, nu spune: „Sînt mort. Priveți-mă.“ Neputința definitivă de-a notifica această stare îl face să fie mort. Altminteri, ar fi un pseudomort. Dar natura nu umblă cu fleacuri, nici nu-i cabotină. Mortul nu e vanitos, nici orgolios, fiindcă-i mort în fața celui viu alături de secretul său indescifrabil. E mort pur și simplu. E definitivul punct. Literatura, însă, după fiecare moarte pune două puncte.

Această energie vanitoasă și ipocrită făcea pentru el impură sinceritatea literară, îndepărtîndu-l de lecturile care i-ar fi fost singurul refugiu accesibil împotriva singurătății și tăcerii. În acele veghi, dragostea lui pentru Monica își pierduse strălucirea literară, fastul decorativ, înduioșările agreabile, căpătînd o amploare sobră, care domina, cu linie pură de munte pe orizont, toate văile, toate terasele sufletului, toate liniile curgătoare de ape.

Gîndul Monicăi nu-i mai trimitea măgulitor parfum de tei înflorit la fereastra lui, ci grav miros de brazi. Cuvîntul „etern“ între dragoste și moarte — amplu și egal prezente — devenea simplu ca semnul crucii făcut de țăran la auzul clopotului de bronz, deasupra căruia, tot clopot, e cerul.

În timpul războiului nu scrisese nici un rînd. Sufletul se simplificase în jurul Monicăi, adîncindu-se treptat subt bolțile religioase ale tăcerilor de-atunci.

Pe front, însă, moartea îl împrejmuise pe el, exaltînd lumina Monicăi în întunericul lui.

Acum presimțea moartea lîngă Monica, dureros, ca firul subțire al tăcerilor de pe front. Altăceva e să mori, și altăceva să ți se prăbușească religia, cu cerul care o adăporea, lăsîndu-ți vidul. Pentru sufletul lui, moartea Monicăi ar fi fost un fapt minuscul și enorm, cum ar fi dispariția unui inel nelipsit degetului, care ar avea drept piatră, miraculos, cerul cu toate constelațiile — pierderea lui lăsîndu-ți dunga de vid a unei absențe pe deget și toată aiurirea vidului deasupra.

...De la o vreme, veghea devenise stranie. Ceasul Mitropoliei bătuse miezul nopții deasupra tăcerii, ca o toacă de utrenie într-o mănăstire cu călugări morți în chilii.

Avea două tîmple capul lui aplecat la fereastră. Una, cea dinspre noapte, însoțea cu zvicnirea ei un vapor înaintînd pe mare; cealaltă, dinspre odaie, simțea privirea luminată de lampă a unei fotografii. Și între ele — fir mai subțire decît trilul greierilor — tăcerea frontului, sufletul lui.

Ceasul Mitropoliei bătuse unu. Nu-l auzise. Urechea lui asculta mărele, mărele... Pe nesimțite, tîmpla dinspre odaie se întorcea și ea spre fereastră, intrînd în noapte, dîmpreună cu cealaltă, cu înclinarea frunții grele.

Cînd *privești* îndelung întunericul, sau cînd veghezi în întuneric, cu ochii deschiși, lumina deodată întîlnită, e ca o spaimă. Cu ochi de noapte, întorcîndu-se, privise brusc fotografia luminată în plin. Și se cutremurase din creștet.

Existase Monica?

Gîndul îl străbătu cu îndoiala, o clipă de fulger numai, dar covîrșitor ca o zvicnire de halucinație și nebunie, dilatăndu-i creierul în aburi reci.

Existase Monica?

Sau se îndrăgostise, ca anahoreții, de chipul zugrăvit al Madonei?

Există un chip iluminat de focul nebun al privirii lui. Dar viața, viața Monicăi existase?

Și dacă nu existase, atunci el?...

Gîndul era ca un om zidit între oglinzi, care caută ferestre și aer.

I se prăbușise fruntea pe brațe, cu geamătul scurmat al pieptului.

Și noaptea, ca în miracolele vremurilor evanghelice, îi puse un pui de cucuvaie pe marginea ferestrei. Ridicase capul. Întîlnise ochii rotunzi în aurire ai pasării, privindu-l. Venise să-i fie tovarășie pasărea nopții. Era o prezentă alături de fruntea lui, ca o cunună și ca o mîină. Ochii ei de aur umed, ca două candelă pogorîte din cer, îi aduceau înălțimi. Și ce suveranitate în trupul mic, în portul capului rotund, cu penițele de deasupra ochilor, în nimb! Mică, și totuși ca un pisc de munte, dreaptă, deasupra înălțimilor purtate-n trenă.

Pasărea morții?

Nimic lugubru în tovarășia puiului de cucuvaie. Dimpotrivă, ochii ei îl înălțau, apropiindu-l de cer, deasupra sufletului ca deasupra norilor, în calmă armonie de senin.

Zburase.

Dănuț luase fotografia Monicăi din odaia cu mobile negre și o așezase pe marginea ferestrei, în locul puiului de cucuvaie. Adormise cu fruntea pe brațe, împrejmuț de calm și stele...

*

Ceasul cucuwaielor

Capul ți-e greu, ochii răi, inima amară. Așteaptă.

Stringi pumnii, buzele te dor în sînge, oamenii ți-au fost haini. Așteaptă.

Brațul Domnului e lung. Scurt ți-e brațul. Pe mări, departe, în calea luminii tale, mîna Domnului ridică vîntul, să ți-o stingă, crapă valul, să ți-o înghită. Brațul ți-e scurt, puterea lui, nemeritică. Nu poți alunga vîntul, nici ocroti lumina scumpă inimii tale. E Dumnezeu. Ești om. Așteaptă.

Nu te uita în viață. Întoarce-ți ochii de la oameni. Ascunde-le și lacrima, și zîmbetul. Nu te uita la cer. Întoarce-ți ochii de la Dumnezeu. Nu cere, nu cerși. Așteaptă.

Să vie noaptea, să vie tăcerea, să fie pustiu pămîntul mormintelor și-al somnului, să fii singur, părăsit de toți, lepădat de lumină, gonit de soare, să te ardă flacăra singurătății. Așteaptă. A-

pleacă-ți capul pe fereastră. Să-ți fie fruntea lespede călcată greu de talpa vieții; să-ți fie inima potir pentru cenușă numai; să-ți fie ochii orbi luminii, și mînile, ca rădăcinile în piatră seacă.

Și în adînc de noapte neagră-n tine și-n afară — cînd vei auzi: „Cu-vau, cu-vau...” — înalță-ți capul prăbușit de viață printre cucuvaie. Și-așteaptă noua zi cu fruntea dreaptă printre cucuvaie, căci toată noaptea, răcoarea stelelor lăsînd izvoare pe o frunte mai înaltă decît piscul munților, îți va spăla de praful vieții fruntea înălțată printre cucuvaie.

*

Dacă între sufletul creator și societatea ambientă s-ar stabili ad-hoc un raport geometric, sufletul reprezentînd centrul, iar societatea circumferența care-l include cu o succesiune neînteruptă de puncte, roind la egală distanță de punctul central, activitatea literară a lui Dănuț, din ultimii trei ani, ar putea fi caracterizată prin două mișcări: una centrifugă, alta centripetă. Avea și înainte de război aceste două mișcări contradictorii, dar pe atunci le realiza în felul următor: pe cea dintîi, mișcarea centrifugă, trăind, adică învățînd la școală, făcînd sporturi, fiind elegant în fața oamenilor și pentru ei, cetînd literatură, iubind-o pe Adina Stephano cu toate resursele trupești, afirmînd asupra ei drepturi de proprietate, simțînd în fața ei grijă de proprietar amenințat pe toate hotarele, de viclesugul și cupiditatea vecinilor, și înlăuntrul proprietății terorizat de însăși mișcarea terenului flotant pe care a clădit; gustînd în Sevastîțe, libertatea și sălbăticia stepelor în care turmele fără frîul vasalității zburdă suverane; cunoscînd cu Rodicele porcina desfătare a lefăitului în glod gras, prin faldul căruia rîtul descoperă o cireasă, o coajă de harbuz sau un măr, ronțăite cu zîmbet și bale; experimentînd cu Ioana Pallă opiata putere de idiotizare a unor femei din rasa mitologică Circe...

Pe Monica o excludea din aceste categorii exterioare, nu din delicateță, ci pentru simplul motiv că Monica, demult plămădită în substanța lui sufletească, urma alte legi, avînd o mișcare de creștere și descreștere în conștiința lui, dar rămînînd permanentă, ca o stea gemănă lui, din aceeași constelație.

Mișcarea centripetă, pe atunci, o realiza scriind.

Scrisul era un refugiu: sufletul se retrăgea în el ca anahoreții în pustiu după ce păcătuiau, ispășind prin singurătate păcatul vieții.

Acele două mișcări, însă, erau succesive îndeobște, ca două anotimpuri distincte. Epocile de viață exterioară declinau prin lehamite și marasm, însoțite de nostalgii neputincioase de scris — asemănătoare cu învîrtirea elicei vaporului în vid — și dispăreau în clipa de hotar a scrisului absorbant și purificator.

În timpul războiului, o singură mișcare îl dominase puternic și statornic, mișcarea centripetă. Deși războiul fusese epoca de permanență și energică activitate — mai intensă decât celelalte prin caracterul altfel silnic și altfel serios decât cel al activității școlare — niciodată nu se izolase de viața exterioară mai complect decât în timpul războiului. Dar nu prin literatură. Se izolase alături de moarte în atitudinea de rugăciune mută a dragostii.

După război, sufletul lui Dănuț își pierduse activitatea proprie. Era ostenit. Se oprise lângă Monica, aducându-i docil tot sufletul, ca un mare covor persan abia început pe harfa țesătoare care i-a sunat înțele acorduri colorate. Un an întreg se odihni alături de Monica. Ea urma la Facultatea de litere cursurile ultimului an. O însoțea la Universitate, ascultând uneori și el distrat cursurile de la Litere, deși era înscris la Drept. Seara se plimbau împreună la Copou. Alteori făceau, împreună cu Olguța, excursii cu automobilul spre munții Moldovei. Astfel, un an trecuse, ca o plimbare pe subt tei înfloriți.

Monica plecase, dezaxându-i singurătatea. Se mutase în odaia Monicăi. Nu demult, începuse o nuvelă stranie, intitulată *Mimile*. Noaptea de spaimă și de deznădejde îl înstrăinase de ea. Apoi veniseră primele scrisori de la Monica, fiecare deschizînd vitralii cu lumina Monicăi în singurătatea lui. Astfel, sufletul se deșteptase la o nouă viață, limpezind cu noi reliefuri în calme lumini toate prefacerile, achizițiile și experiențele de pînă atunci.

Cele două mișcări de odinioară reveniseră, dar simultan, nu succesiv. *Ceasul cucuwaitelor* reprezenta mișcarea centripetă. Un elan de lirism, care-l făcea să înainteze în adîncurile lui, prin tuneluri săpate numai cu puterea mînilor.

Dar concomitent cu această mișcare, tot în izolarea deplină, mișcarea centrifugă îl ducea spre oameni.

Începuse o serie de nuvele cu pronunțat caracter psihologic, în care cerca să creeze obiectiv psihologii distincte de a lui.

Această osmoză a celor două mișcări, potrivnic îndrumate, îi crease o stare de singurătate durabilă, distinctă de a celorlalte vrîste. Era singur, dar împrejmuit de o viață intensă, care-i primenea mereu izolarea, dîndu-i dominante putere, robust calm. Rămînînd în pură izolare, era totuși aplecat asupra vieții tuturor, ca un cer. Elanul care odinioară îi porunca să trăiască în rîndurile oamenilor, să se zbată, să păcătuiască și să sufere cu ei, de astă dată îl ducea spre viață, cu viața în brațe, vîrsînd-o pe hotarul de la care începe viața, dar oprindu-se acolo și revenind, aspirat de el ca roua de soare după ce a căzut.

Astfel, actuala lui izolare nu însemna istovitoare contemplare a unui punct fix în deșert, ci conștiința de mulțime lăuntrică, de vastă și diversă pluralitate, pe care o dă faptul născut al creațiunii omului planetar, singur în armonia universală.

*

Ceasul Mitropoliei bătu de douăsprezece ori, solemn și amiliar, ca o pendulă într-un mare salon cu luminile stinse. Urechea lui Dănuț înregistrează ora imediat, dar mintea o consideră mult după ce clopotul o sunase. Această anticameră a sunetelor în ureche îl făcea să pară distrat între oameni, obligîndu-i inutil să repete o întrebare, de pildă, pe care o auzise perfect, dar la care răspundea mai tîrziu decât cel ce trăiește exclusiv în realitatea prezentă. Era socotit distrat și visător, și era tratat în consecință, cu o tolerantă nuanță de superioritate. La tribunal, colegii vorbeau mai tare cu el, cum vorbești cu surzii și cu cei care dorm în tren. Distrat? Ochiul și urechea lui înregistrau minuțios, filmau și fonografiu neconținut tot ce se petrece în jur — dar fără ostentație, involuntar. Pentru majoritatea oamenilor, însă, a observa înseamnă a holba ochii ca cei care privesc petele lunii în telescop; a asculta înseamnă a-ți face cornet cu mîna pe ureche, ca cei care vorbesc la telefon cu alt oraș alungînd

mînios pe oricine vine să-i tulbure din activitatea absorbantă.

Omul normal, cu o exclamație măgălită, îți notifică luna pe care, continuînd să vorbești cu el, demult ai *simțit-o* și ai urmărit-o răsărind cu coada ochiului și ochiul mare al memoriei vizuale. Și totuși, el are aerul că ți-a dat bacșiș răsăritul lunii. Astfel că tu, distratul, veșnic Cristofor Columb în descoperirea realităților inedite, ești nevoit să înduri ca toți oamenii normali să-ți servească de călăuză în țările demult cunoscute pasului tău, să taie generoși pentru tine foile cărții de tine scrise, să se socoată amfitrioni pe pragul caselor tale.

Omul normal are o conștiință simplu construită, întocmai ca ochiul lui omenesc, al cărui cîmp vizual e de ajuns de restrîns. Această conștiință, ca și ochiul, poate înregistra ceea ce e situat în față, între ea și obiectul sau faptul observat trebuind să existe raportul dintre retina fotografică și tabloul care o impresionează. Ca să observe ceea ce e prea lăaturalnic, sau situat îndărătul său, trebuie să facă o mișcare importantă. Întoarce capul ca să observe ce se întîmplă la spate, dar cum privirea peste propriul său umăr e incomodă, întoarce și trupul, așezîndu-se întotdeauna cu fața atunci cînd observă. Astfel, starea de observare a omului normal îi dă o atitudine specială, generalizată în tot trupul — un fel de mobilizare generală a făpturii sale. Acest efort îl face să trăiască exclusiv în prezent, în actul pe care-l săvîrșește.

Conștiința observatorului înăscut, însă, e omeneste anormală, ca ochiul cameleonului. Mișcările iuți, mici și circulare ale ochiului de cameleon nu proclamă niciodată pînda sa. Crezi că doarme, tocmai în clipa cînd limba sa vertiginosă își pregătește traiectoria cleioasă, în tact cu ochiul care-i indică microscopic apropierea vietății savuroase.

Astfel, conștiința adevăratului observator îmbracă aparența somnolenței, ceea ce-i dă puțința să nu incomodeze sau să alarmeze acele mărunte fapte și atitudini cu dimensiuni de insectă, care exprimă adevărul omenesc altfel decît sinceritatea verbală și faptul declarat la vamă, căci adevărul omenesc e numai contrabandă. Cu singura deosebire că în natură mătăhălosul copac nu se ocupă de educația

cameleonului cu aparență trîndavă, nici nu-i spune, cînd vede o insectă, cu glasul său de bas vegetal:

— Hei, cameleonule, trezește-te! Scoală! Uite, ți vine mîncarea.

Pe cîtă vreme, Dănuț, între oameni, simțea supărător bunavoința lor masivă ca bocancul potcovit de a-l trezi din toropeală și inerție.

★

Uitată, țigara i se stinsese între degete, insinuîndu-i în nări duhoarea de mahorcă a tutunului de după război, miros asemănător cu al tovalului soldătesc. Respiră, întorcînd capul spre fereastra deschisă, suflarea de lilieci abia înfloriți a nopții de primăvară. Și abia atunci ascultă cele douăsprezece bătăi ale orologiului Mitropoliei, de mult stinse. Ascultă, și revăzu Mitropolia față în față cu ruina gălbuie numită Palatul Justiției.

Această fugară și involuntară evocare a decorului profesional — de un an era avocat — îi alungă zîmbetul care-i îndulcea trăsăturile. Fața slăbi deodată, arătîndu-și osatura descurajată, ca la bolnavii de piept. Sufletul își închise porțile, lăsîndu-l în afară pe cel care putea să tulbure cu griji omeneste fastul catifelat al fluturilor de noapte. Strînse caietele. Aprinse o nouă țigară. Era alt om, odaia era alta. O trapă scufundase omul și decorul de pînă acum. Prefacere totală și instantanee. Asemănarea lui Dănuț cu vechile portrete ale tinereții străbunilor dispăruse. Obrazul de acum l-ai fi putut întîlni la fereastra unui spital de copii în preajma Crăciunului.

Clipele acestea erau echivalentul amar, în epoca tinereții, al întristărilor lui de copil, cînd duminica se apropia de luni, cea mai aguridă zi a săptămîinii școlare.

A doua zi avea un proces la Curtea cu juri, după amiază, și altul, dimineața, la Judecătoria de ocol.

— Domnule judecător, dosarul acesta...

— Domnule președinte, onorată curte, domnilor jurați, în fața domniilor voastre...

Dosarul de la judecătoria era alcătuit din cîteva procese verbale dresate la comisariat, cu cerneală verde, oțetită-n ochi, consemnînd bătaia și sudălmile dintre un proprietar

și chiriașul său. Dănuț reprezenta interesele chiriașului, care era și reclamant și inculpat, grație strategiei avocatului proprietarului bătauș. Cuvintele „porc“, „haimana“, „stîr-pitură“, „șpagă“, „bou“, „tîmpit“ și altele asemenea alcătuiau armonia specială a acestui dosar. Clientul lui Dănuț doare să „arate canaliei de proprietar cine-s eu“ — și plătea șase sute de lei, dînd acout două, ca Dănuț să-l facă „alb de cîne“ pe proprietar, în fața comahalagiilor invitați la festinul oratoric. Adversarul lui Dănuț era vestitul Todiriță-bun-de-gură, un vlăjgan mehenghi, care purta în buzunaru-l de la piept, cel destinat batistei, cîte doi-trei ardei roși, fiindcă mîncă mereu în tîrg din pricina aglomerației proceselor, și nu putea suporta mîncarea neardeiată. Acest Todiriță era o glorie a judecătorilor de ocol. Înainte de a-și începe pledoaria, se crăcăna plescăind din limbă.

— Onorată judecată, articula el, îndreptînd o mișcare de taur spre placidul jude.

Și, concomitent, cu sfîrcul pleoapei clipea către public.

— E dat dracului! răsuna în sală opinia publică, dilatată.

Auditorul, dacă nu judecata, era cîștigat.

Pe lîngă aceasta, faimosul Todiriță avea impunătoare atribute bărbătești. O statură de dulap, capul flocos cum e coada dulăilor de stîină și o musteață pe care degetele o puteau parcurge de-a lungul unei depline perioade oratorice.

Ce putea face Dănuț în fața lui Todiriță decît să zîmbească? Cu zîmbetul însă poți cîștiga femeile reale, dar justiția cu ovare de bronz, nu. În pretoriul dreptății judiciare, zîmbetul și tăcerea sînt suveranele atribute ale magistraturii. Avocații trebuie să vorbească mult. Clientul plătește kilogramul de vorbe și sucul lor concret: sudoarea, așa-zisă, a frunții.

Dă-i-l, dă-i-o, de vreme ce faci acest negoț de vorbe și sudoare.

Așadar, mîne dimineață, Dănuț — imberb ca un adolescent cu chip de fată, suspect de tinereță auditoriului matur, care vede în musteață un testimoniu cerebral — trebuie să împrumute de la incomparabil virilul Todiriță, din ale sale plăci de gramofon, o placă între plăci, și să-i dea drumul cu gura căscată în emisiune, și să asculte, pe deasupra, din gura sa ieșind, vorbele cu ciorapi roși ale lui Todiriță.

Pe mîni te speli cu aspră perie și cu săpun, torni și alcool și ești curat. Pe dinți te freci cu perița gras fardată de pastă dentifrice, gura ți-o clătești cu apă fenicată sau oxigenată, și ești dezinfecat.

Dar buzele — buzele mîrșăvite într-o judecătorie de ocol, într-un decor de crîșmă de rohatcă, în fața mahalalei care pute și ascultă pe bănci — cu ce le speli, cu ce le arzi?

Între timp, prin micile grădini ale Iașului, primăvara răstoarnă proaspete buchete de liliac.

La amiază, după inhalațiile Judecătoriei de ocol și după taciturnul dejun în doi cu doamna Deleanu, pornește spre Curtea cu juri, care e instalată în localul Școlii primare „Gheorghe Asachi“.

Curtea cu juri e pusă între santinele, ca un cuvînt în ghilimete, fiindcă o clădire nu poate fi arestată. La porțița de intrare, un comisar asudă, cu șapca pe ceafă și țigara, scobitoarea sau scuipatul între dinți. Face baie de soare. Sui treptele cu sonoritate de recreație școlară și cu miros de latrină tot școlară. În ograda școlii se joacă vrăbiile. Jurații se plimbă pe coridoare, necăjiți ca părinții cu odrasle repetente. În sala de ședință, mirosul rău e un solist care-și acordă instrumentul în surdină. Curînd își va calma stridențele de fanfară municipală.

Păreții sînt decorați cu planșe anatomice și cu diverse portrete animale. Vezi o vacă grasă, cromolitografic albă, cu ugerul ca o lună plină împănată cu sparanghel roz în sfîrc, suptă de un vițel cafeniu, ceea ce dă o grandioasă icoană a cafelii cu lapte șviteriene și a maternității. Vezi un cal zdravă, dar cuviincios — de lemn, ai zice — care nici nu baligă, nici nu nechează. Un elefant își înalță palatul animal, cerșind cu trompa o portocală sau o notă bună pentru copiii palizi. Locul justiției e marcat de o alăturare de mese lungi, foarte asemănătoare cu acele mese insolit plantate la poarta grădinelor publice, cînd se dau serbări de binefacere patronate de cucoane din înalta societate. Cel dinții răstignit în încăperile justiției este Hristos. Îl vezi pe crucea lui, pătat de muște, prezidînd monumentalele călimări judiciare, condeiele cu penițe crăpate și tenul sanghin al codurilor Hamangiu.

Grefierul în robă e premergătorul celorlalte robe, cu mai multă sollicitudine pentru digestie decât cea subalternă. E negru ca un pian închis într-o sală de concert goală. Îți cere o țigară și te încurajează, indicându-ți „jurații lui“. Căci fiecare grefier de curte cu juri are jurații lui, ca un pachet de cărți cu care vei câștiga matematic. Te apleci cu el — mirosul de cufăr cu molii al grefierilor! — asupra listei juraților, ca pe o listă de mâncare, alături de chelnerul competent și serviabil. Asculți un lung monolog. Dacă acuzatul și-a ucis nevasta infidelă, grefierul taie pe toți jurații înșelați care erau să-șiucidă nevasta, dar au revenit. Cum majoritatea juraților ignorează drama lor conjugală, jurații disponibili sînt numeroși, recuzările anticipative, reduse. Dacă acuzatul și-a dat foc casei, grefierul alege birchetul celor despăgubiți de casele de asigurare împotriva incendiului. Pentru omucideri rurale, sînt buni jurații evrei. Pentru tâlhării sînt contraindicați. Pentru avorturi, mamoșii oferă antidotul achitării.

Cînd ți-ai ridicat fața de pe lista comentată de buzele grefierului, orașul, cu toți cetățenii săi majori, pute ca un canal desfundat. Grefierul îți mai cere o țigară. Îi dai trei — grefierii în contact cu știința avocaților cunosc dictonul „*Alle gute Dinge sind drei*“ — și pleci pe sală, unde te așteaptă acuzatul între sentinele. Pentru a zecea oară te întreabă:

— Ce să spun, domnule avocat?

Căci avocatul, universal ca Dumnezeu, știe mai bine decât clientul faptele acestuia, solitar săvîrșite.

Între timp, lumea se adună în sală, ca la foc, ca la bătăie, ca la luptele cu tauri. Publicul curților cu juri vrea emoții tari. Sentimental și lacrimogen la început, cînd acuzatul plînge, și cînd din sală îi răspunde bocetul nevestei și al copiilor adevărați sau tocniți ad-hoc, publicul își șterge ochii. Dar cînd reprezentantul familiei victimei zgrăvește cu badanaua gesturilor oratorice și cu mugetul vitelor în incendiu ticăloșia criminalului, publicul îl urăște pe cel compătimit la începutul ședinței. Și ura publicului crește cu filfierea neagră a oratoriei în robă a procurorului. Acuzatul e condamnat. Finalul rechizitorului, cu silueta

brațelor avîntate în lături, e ca o cruce neagră de corbi pe un mormînt. Dar se ridică suav și insidios apărătorul. Inimile publicului sînt suspendate ca legumele în coșurile olteanului.

Preludiul apărării moaie ochii, îndulcește inimile, ca orchestrele care te fac să oftezi sentimental în restaurante, pe cînd îți tai bucata de friptură în sînge și-ți aduni cartofii rumeori.

Pe rînd, apărătorul e filozof, e uman, e analist, e jurist, e biblic: ai zice că vorbesc cu ritm și dulce grai foile bibliotecilor de popularizare pentru adulți.

Cîte nu învață publicul de la un avocat în vervă! Dar e teribil apărătorul! Întrerupt de procuror, îl sfarmă ca un automobil în plină viteză pe o biată zburătoare.

Dar e și șmecher apărătorul! Întrerupt de președinte, se-ndulcește, se transformă, ca un cazan cu smoală fierbinte devenit revărsare de sirop de fragi. Mamele ar vrea să-l aibă ginere; fetele — logodnic; femeile măritate—amant; bătrînii—fiu; copiii—tată.

Ce fericit e acuzatul care are un astfel de avocat! Fiecare rîvnește — ideal — această onoare.

Dar bietul acuzat! Ce om de treabă! Ce om necăjit! Publicul află ororile jandarmeriei, care smulge mărturisiri inchizitorial...

— ...E ca pe vremea lui Ignațiu de Loyola...

Tunată, comparația frapează ca un vers minulescian. Publicul ar vrea să strige ca la întrunirile politice:

— Jos cu el!

Dar clopotul președintelui protejează memoria lui Ignațiu de Loyola, și apărătorul, profitînd, ridică un diti-ramb vibrant magistraturei imparțiale și civilizate. E ca un început de migrenă în sală. Dar masajul oratoric continuă pînă cînd întregul public — cu mica fracțiune de public privilegiat a juraților — va fi omogen în mîinile febrile ale oratorului.

Și deodată fenomenul se întîmplă. Avocatul e suprem. Ridică brațele spre cer — cu kilogramele palpitatorii — și cere achitarea cu un gest care trîntește fleșcăit și inert întregul aluat al publicului și al juraților. Aștepti să-și ștergă sudoarea cu dosul palmei — ca rîndașii după ce-au

frământat aluatul cozonacilor. Nu! E sudoarea sfântă a muncii. O lasă să curgă, beat.

Publicul achită. Justiția populară, la fel.

Aplauze. Clopoțel. Tumult teatral.

Mulțimea vine spre apărător, ca moașa cu fătul în brațe spre patul lehuzei palid zîmbitoare.

Ș-afară, afară a trecut limpede printre lilioci înfloriți o zi de primăvară, c-un mănunchi de ceasuri ale tinereții tale.

Dar Curtea cu juri e o instanță excepțională, cu viață sporadică. Decorul cel de toate zilele al avocatului ieșan e Palatul Justiției, așezat pe strada Ștefan cel Mare, în fața Mitropoliei.

Strada Ștefan cel Mare! Numele voievodului moldovean sună ciudat celui care mai simte ecoul istoric, nu asfaltat, al acestor silabe ecvestre, printre dughenele de încălțăminte, galanterie și comestibile, cu firme în „ici“, „feld“ și „sohn“, care întovărășesc domnescul bulevard pînă în fața Mitropoliei, se opresc, lăsînd spațiu naltelor clopote, și-l însoțesc iar pînă la biserica Trei Ierarhi, care-i un cor în noaptea Învierii, în aur de odăjdii și flăcări, avînd în spate stampele albastre ale dealurilor, și-n față, tot firmele în „ici“, „feld“ și „sohn“.

Cînd minutarele ceasului Mitropoliei arată douăsprezece, curtea fostului palat roznovenesc — de mult intrat în melancolia epilogului boierimii — e plină de țărani ca un iarmaroc trist. Procesele încep la unu, dar pe citații ora judecăților e douăsprezece, așa că țărani, încrezători în cuvîntul scris, așteaptă de la unsprezece judecata anunțată la douăsprezece, principal începînd la unu, și efectiv la unu jumătate. În așteptarea judecății, se descaltă — căci au făcut drum lung —, scot merindele din desagi, mănîncă și rabdă cu dinți strînși sau gura căscată.

La abator, în clipa cînd vita-i înjunghiată, muștele verzi rîd mai aproape, și javrele flămînde ale mahalalelor înaintază în procesiune somnambulă.

În preajma lui douăsprezece, sosesc premergătorii baroului, cu nările dilatate. E cuconul Ștefanache, e nenea Petrache, e domnul Matache, e Mitriță, pur și simplu, cel mai șoltic dintre tineri, care calcă pe urmele bătrînilor. Sînt cei mai gravi avocați, premergătorii în viteză. Nu se uită

nici în dreapta, nici în stînga la norodul orizontal. Îmbrăcați în negru, redingotă mai ales, au inel masiv de aur cu brillant — sau cvart —, focos bombat pe degetul gesticularilor, deocamdată în repaus pe mînerul bastonului purtat ca un sceptor. Subt brațul stîng au o geantă plată, cu care dimineața au adus pînea și zarzavaturile din piață. Lanț de aur pe burtă. O culoare la butonieră, care să fie sau să samene cu insigna unei decorații. În buzunar au cel puțin o sută de cărți de vizită, cu numele, toate titlurile lor — fost subprefect, licențiat în drept, locotenent de rezervă — și adresa în mărime supranaturală.

Sosesc cîte doi sau trei deodată — fiindcă toată dimineața au pîndit și s-au pîndit pe străzi — dar au aerul că nu se cunosc între ei. Trecerea lor prin ograda plină de țărani — clienți în perioada de incubație — e austeră și grandioasă ca o procesiune de arhimandriți. Țărani văd în ei un fel de prapur al justiției — n-au aflat că ei, țărani, sînt coliva — și, ridicîndu-se în grupuri, îi salută adînc.

E un adevărat balet decorativ în straie albe, prin care lebedele negre ale baroului trec cu geanta subțioară. Trec, nu se opresc, nu văd, nu știu nimic; se duc direct spre intrarea palatului, cu pasul solemn al celui care merge spre altarul catedralei și direcția imperios orientată a celui care se duce la closet pe coridorul hotelului.

Au intrat.

Au dispărut.

Suspendată în urma lor reverențios, viața își reia fizionomia de mică ținută.

Unde-s?

La o fereastră-i unul; la alta, celălalt. Ochiul nautic al lui Ulyse nu era mai profund decît al lor. Una, două, trei, patru, cinci, șase, șapte perechi de ochi, cu ochelari sau fără, la ferestrele obscure ale justiției, radioscopează chimirul țaranilor din ogradă.

Oricine poate fi împricinat; nu oricine, client. Căci nevoia, beleaua sau năpasta cad pe oricine, dar banul ocolește pe mulți. Ochii de la ferestre sînt de avocați, căci știu să aleagă, fără vorbe, pe clienți de împricinați, în categorii distincte. Alegerea e sigură, definitivă. Pădurarul spune dintr-o dată copacilor pe nume: acela-i frasin, acela-i ulm, acela-i fag, acela-i stejar. Adevăratul fumător, trăgînd

un singur fum, va deosebi tutunul basarabean de cel bîrlădean, pe acesta de cel dobrogean; precum și tutunul de Cavalla de cel de Smirna și așa mai departe. La fel, băutorul afinat îți va preciza vîrsta și podgoria vinului gustat. Această aptitudine se numește ochiul sau gustul profesional.

Acest ochi profesional, în avocatură, nu-l capeți la Facultatea de drept. Îl ai sau nu-l ai. Facultatea de drept îți dă — sau se zice că-ți dă — știință. Ochiul profesional, însă, îți dă clienți. Și avocatura, cînd se mărginește la știință, e „natură moartă“, ca și Facultatea de drept.

Așadar, cuconul Ștefanache, nenea Petrache, domnul Matache și emulul lor, juniorul Mitriță, după ce și-au deschis ochiul profesional îndărătul ferestrelor, intră în acțiune profesională. Căci descoperirea vocațiunii de client în masa împricinaților e abia un preludiu al vîntorii care curînd va începe. O deschide cuconul Ștefanache, decanul de vîrstă al celorlalți. Iesă din palat așa cum a intrat, cu același pas de statuie, dar privește, măsoară, cîntărește, prubuluiește, țintește în dreapta și în stînga. Și deodată se oprește.

— Ce-i cu tine?

Inima țaranului interpelat e ca o maslină în scobitoarea privirii lui cuconu Ștefanache.

— ...Ce să fie, boierule!... Ia, nacazuri... oftează omul, cu căciula în mîna, trecîndu-și dosul palmei peste musteață.

— La cît ești condamnat?

— Pentru nica toată, boierule! Mi-o suduit muierea, mi-o cotonogit scroafa! Rabdă el omu, da'...

— I-ai dat cu parul?

— Cu parul, sărut mîna, da' la chicioare...

— Greu! meditează cuconu Ștefanache, holbînd ochii bulbucăți și lăîndu-și gura cleioasă de broască în rut.

— Greu, nu zîc! oftează omul.

— Cîte pogoane ai?

— An prost, boierule! Mi-o murit vaca, gițica bolește, muierea o căzut gre...

— Și te ții de ticăloșii, mișelule! tună cuconu Ștefanache. Omori oamenii!

— Da' n-o murit 'racan di mini! Ne-am împacat. Vini amuși cu căruța la tîrg.

— Legea nu iartă! ripostează subt bolțile veșniciei crunte cuconu Ștefanache, care știe că în materie de loviri simple împăcarea părților stinge acțiunea publică.

Țaranul și-a înfipt privirea în pămînt, ca o roată de car pe care nu-l mai poți urni.

— Dă citația.

Se supune. Își desface briul, scoate o batistă cu floricele, se dă puțin în lături, pieziș — dar cuconul Ștefanache a și văzut sutarii coșcoviți în sul uleios deasupra citației păturită cu sfințenie. Ia citația, scoate ochelarii cu ramă de aur, îi așează pe vîrfurile nasului, dă capul pe spate — cu aerul statului de bărbați politici care citesc un discurs —, descifrează conținutul șapirografiat al citației, stă, privește cerul, se oțărește în pămînt, scoate agenda, o deschide, notează ceva mărunț, păturește citația, o închide în agendă, agenda intră în buzunar. Țaranul simte că a devenit ca ursul cu inelul trecut prin nări în mîna ursarului care ține lanțul, și, greoi, urmează pașii mărunți ai lui conu Ștefanache.

Cînd au ieșit împreună din Palatul Justiției, sulul bu-măștilor din chimirul țaranului a trecut plat în buzunarul lui cuconu Ștefanache. Dar țaranul, devenit client, nu se miră. El a văzut pe dregătorii din grefă înclinîndu-se cu respect în fața avocatului său; el a văzut degetele cu strălucirea briliantului umblînd, așa cum ai încerca o varză, cu dosarul în care e luna de pușcărie — și simte că și-ar vinde și gițelul numai să-l scape cuconu Ștefanache de cei trei ani de temniță pe care domnul procuror, în talmăcierea lui cuconu Ștefanache, îi cere judecății împotriva lui.

Încetul cu-ncetul, pînă la unu, tot ce era susceptibil să devie client a devenit. Gloată clienților, împărțită în loturi, aparține avocaților premergători, ale căror agende, la ziua respectivă, albe dis-de-diminează, s-au acoperit de nume, ca un zid nocturn de ploșnițe.

Se apropie ora legală. Sosesc trăsurile cu avocați, și avocații pedestri, urgenți, cu servieta subțioară, ca pasagerul ajuns la gară o dată cu soneria clopoțelului.

Intră. Intră. Intră. Cum trec, trec, trec, trec, stîlpii de telegraf, oblici, pe lîngă ferestrele expresului.

Unu.

Împrecinații evrei, care își pierd vremea cu folos la cafenea, nu la Palatul Justiției înainte de ridicarea cortinei, sosesc în grupuri. Discută, gesticulează și se opresc în răstimpuri, gata să se ia la bătaie, dar nu se iau; pornesc iar și discută. Deși n-au servietă subțioară, toți par avocați prin febrilitate, gesticulare și tonul peremptoriu. Înăuntrul palatului ei sînt în mediul și în largul lor. Zîmbesc avocaților, clipesc grefierilor, dezmiardă umărul apozilor, interpelează pe copiiști cu porecle și salută cu mătănii musulmane trecerea cu pas descompus a magistraților de la curte.

Unu și cinci.

Dosarele din grefă au trecut pe mesele de ședință. La ușa secțiilor, grupuri-grupuri se îngrămădesc în jurul listelor de procese, ca în fața afișelor de mobilizare. Sălile de ședință absorb mereu. Băncile împrecinaților au aspectul galeriilor de cinematograf, în timp ce filmul rulează. Primul film îl rulează avocații din incintă, înainte de intrarea magistraților.

Fumatul e interzis pentru public. Avocații fumează, scupă și leapădă scobitorile uitate între dinți de la prînz, căci numai în tren aceste gesturi sînt penalizate cu amenzi instantanee. Unii își citesc dosarele, cum învață lecția școlarii înainte de intrarea profesorului în clas. Căci avocatul e isteț prin definiție, și ca să știe un proces n-are nevoie să citească dosarul. Îl știe prin intuiție, punîndu-și degetele în contact cu dosarul. Așadar, deocamdată, avocații discută: un fel de *passe de arme*, preliminar. Aceste discuții tind neglijent către spirit, ironie și humor. Nici unul nu tace: tăcerea în această profesie e viciul suprem. Dacă vorbele ar putea fi materializate în mucuri de țigară, de pildă, discuția premergătoare intrării magistraților ar reprezenta o cantitate pentru care întreg Palatul Justiției ar fi scrumelniță neîncăpătoare.

Clienții de pe bănci sînt în extaz. Ei simt într-un singur avocat mai mult zgomot decît într-un oraș industrial. Cum să n-aibă încredere în avocați? Această potență sonoră creează un prestigiu special avocatului în Palatul Justiției. Femeile cunosc astfel un aspect sonor al virilității, altul decît cel al pintenilor militari. Cele care au divorțuri

simt lămurit că ar divorța numai de dragul avocaților. Tot publicul trăiește mai intens în acest mediu locvace. Fiecare simte că prinde viață, ca în fața mării sau a sprîntului. Se stabilește încet cu-ncetul un ritm epileptic. Împrecinații capătă ticuri nervoase, au nostalgii săltărețe de sîrbă și bătută. Părțile adverse simt că devin mai adverse; cele dispuse la conciliere se sfiesc și renunță la această lășitate, inculpații pentru schimb reciproc de palme se miră și regretă că n-a fost de pumni și de picioare; cei cares-au instalat zvicnesc în aripele captive ale sudălmilor; în sfîrșit, surdina conflictelor umane, scoasă treptat, sloboade și dezlănțuie aprig instinctele în incinta justiției, ca în codrul primitiv. Cu singura deosebire că în acest codru al civilizației supreme instinctele apar la ghișeuri separate. Aceste ghișeuri de instincte verbalizate sînt avocații. Onoare acestor vestale. Ședințele au fost deschise, procesele au început. Avocații nu mai merg: aleargă. Ferească-se din calea lor clientul staționar!

O diră: a trecut un avocat. Alta: altul. Vezi-le. Evită-le. Traectoria acestor stele are ghionți și lasă vînație.

Publicul înghesuit în întunericul coridoarelor tremură și palpită.

Din pragul secțiilor, apozii urlă și se tînguie, ca geamanurile și ca sirenele în ceață.

O mîna, o batistă pe frunte, o servietă care spînzură în goană e un avocat care-a pledat la o secție și-a izbucnit la alta.

— Idiotule!

E clientul care-a răspuns lung și prost la interogator.

— Lasă-mă, cucoană, nu mă-nnebuni!

E clienta cu divorțul.

— Pitacii!

E procesul cîștigat în stare agresivă de onorar.

Fiecare sală are mișcări de flux și reflux, clipă cu clipă. Oameni răsar, oameni dispar. Oameni? Umbre? Păpuși automate?

În rumoarea generală, glasul pare că strănută, sughiță și nechează. E ca o bătaie vorbită. Brațele boxează, fără să lovească. Picioarele aleargă, fără să înainteze. O hîrtie înclieată pentru muște, dar imensificată și cu muște umane.

Două secții de curte, două de tribunal, Parchetul și cabinetele de instrucție lucrează, lucrează, lucrează, sună, sună, sună.

Există tăcerea?

Întineric și fum pe toate coridoarele, ca în preajma erupției vulcanice. Closetele își trîmbițează fetidul amoniac acru din colț în colț, din etaj în etaj.

Nefericit suflet cu trenă lungă, ce cauți în acest decor?

Are și Palatul Justiției un loc de odihnă, de înviorare, de reculegere. E așa-zisul restaurant al coanei Lența Bodron, văduva plutonierului Lică Bodron, fost aprod pe vremuri al Curții de apel, apoi client al Parchetului, pensionar al Penitenciarei, mort pe câmpul de onoare — ierte-l Domnul, că Lența l-a iertat.

Numitul restaurant e o încăpere mult mai scurtă și ceva mai largă decât culoarul unui vagon de cale ferată pe linia Crasna-Huși. Un sfert al acestei încăperi e bucătărie; urmează un paravan de scînduri și localul propriu-zis al restaurantului. O singură masă îl ocupă în întregime. Două bănci de locanță muncitorească se îndoaie sub povara nobilă a avocaților în repaos. Fața de masă a fost albă pe vremea cînd coana Lența Bodron se numea Lența Ilieș, căci coana Lența a îngropat trei bărbați, de la care are șase feciori și trei fecioare, dintre care cea mai fragedă e aghiotantul opulentei sale mame cu statură de maior intendant.

— Țico, un șpriț ca la „Capșa“.

Țica Bodron — e cu plutonierul, ultimul mort al Lenței — știe că „șprițul ca la «Capșa»“ e formula aristocratică a șprițului tare. De aceea, mîna ei culinar mirositoare varsă în paharul — din care cu o simplă mișcare a lepădat restul șprițului precedent — o licoare roșie ca sfecla stricată, numită vin, pînă aproape de buza paharului, ațîțînd-o cu un șfichi de sifon.

— Țico, o costiță de Constantinescu.

— Țacă Marița, o costiță de porc, zîmbește Țica, complice și părtaşă la spiritul politico-gastronomic al juristului înfometat.

Țaca Marița e a doua odraslă, mai vrîstnică și mai trecută, a coanei Lența, care a făcut-o cu domnul Popovici, al doilea defunct în ordinea maritală, inspector al podarilor, pe cînd trăia.

Țaca Marița, divorțată, gătește; Țica servește, iar coana Lența priveghează, ține casa și răcnește.

— Țico, pardon, un rahat cu apă rece.

Țica vîră mîna într-un fel de puțină de tinichea, din care desprinde un rahat curb în degete, ca un limbric roz.

— E de trandafir, pentru dumneavoastră, servește Țica rahatul, ripostînd c-un madrigal „pardonului“ hăzos.

În această atmosferă — în care numele Țica, trecînd din gură-n gură, e ca o gamă săltăreacă de țimbal, și glasul coanei Lența, ca un arcuș mîriitor de contrabas — avocații gustă un bine meritat repaos în antractele proceselor. Anecdotele au precădere; cele pornografice, proeminente. Fetele coanei Lența nu-s sfioase, iar mama lor, în clipe de mînie, întrece în savoare și cruditate vocabularul anecdotelor din jurul mesei. Mediul e cordial. Pe bănci stau avocații bătrîni; la spate, pajii baroului ascultă și se inițiază. Clienții se îmbulzesc la ușa cu geamlîc, fiindcă înlăuntru nu încap. Ochii lor au solicitudini calde pentru odihna apărătorului respectiv. Dacă avocații ar fi ouă, puiul din ei ar evolua și ar ieși numai sub privirea clocitoare a clienților de la ușa.

Dar această săliță este importantă și din alt punct de vedere. În ea, reprezentantul presei ia contact cu viața judiciară. Cronicarul judiciar al presei ieșene are un nume autentic desigur, pe care-l știe numai actul său de naștere, și un pseudonim gentil, cunoscut tuturor lectorilor de ziare: Menestrel. Menestrelul judiciar e un tinerel cu păr vertical creț, cu lavalieră violetă, precipitat la vorbă, cu o ușoară gîngăvire, care dă un acompaniament de mandolină vorbelor sale repezi ca o cădere din balcon. Avocații îl numesc Pîrțișor, pseudonimul Menestrel pîrîndu-li-se fad. El însă, consecvent cu punctul său de vedere, preferă să i se spuie Menestrel. Cînd reportajul judiciar e măgulator pentru avocat, Menestrel e numit Menestrel. Cînd, dimpotrivă, diabolicul Menestrel, succint și lapidar, informează publicul că avocatul X a apărut pe negustorul

Y, care a fost condamnat pentru speculă, avocatul X îl interpelează pe Menestrel în agoraua Lenței Bodron:

— Măi Pîrțișor, tot tachinezi gazetăria?

Dar același avocat se duce după Pîrțișor, și într-un fund de coridor îl prinde, îl acopere, cu atitudinea cetățenilor care zăbovesc cu fața lîngă un zid dosnic, spunîndu-i cor-dial:

— Menestrel dragă, să dai o notă la ziar. L-am achitat pe Goldmann, știi, cel cu fabrica de sifoane. Și Menestrel dă, dar, satanic, elimină numele avocatului pledant, ceea ce-l face să redevină Pîrțișor, căci viața lui e sunetul acesta alternat de Pîrțișor cu Menestrel, și Menestrel cu Pîrțișor.

În Palatul Justiției și activitatea și inactivitatea e febrilă. Un avocat care n-a avut nici un proces e tot atît de ostentat ca și unul care a pledat la toate secțiunile. Așa că spre seară avocații care părăsesc Palatul Justiției sînt unanim istoviți. Pornesc în grupuri, profesional vociferante, profesional familiare. Toată lumea îi cunoaște și-i salută. Ei se înrudesc cu întregul județ, căci toți cetățenii le sînt clienți. Pavajul pe care calcă e o afacere de ei pledată. Casa în dreptul căreia sînt de ei a fost evacuată, închiriată, vîndută, donată sau ipotecată. Omul pe care-l salută cu un zîmbet special — tradus în vorbe, zîmbetul ar însemna: știi, știi, n-ai nici o grijă! — e o dată în agendă, un termen, un acout și-un onorar. Birjarul care-i solicită reverențios i-o contravenție. Femeia care le zîmbește lung e-un adulter, o bigamie, un avort sau un divorț. Vatmanul tramvaiului, cu mîna ostășește la chipiu în față-le, e un omor prin imprudență. Băcanul cu față de șuncă și zîmbet tos — ca și zahărul dat lipsă la cîntar—care-i invită la aperi-tive gratuite, e un proces de speculă sau o contravenție la legea repausului duminical.

Ei nu calcă pe uliți, ei nu respiră floarea liliacilor, ei nu trăiesc în Iașul dealurilor și-al tăcerii, ci-ntr-un spectral oraș profesional, clădit din procese și afaceri, capital investit, poliți protestate, falimente născînde. Fereastra su-fletului le e agenda, în care viața e repartizată pe secții de tribunale, pe cabinete de instrucție, pe secții de curți de apel, civil, penal sau comercial. Pentru ei nașterea e un act de stare civilă; căsătoria, un contract bilateral; viața e o minoritate, o succesiune de procese și tranzacții;

moartea, un testament urmat de un proces sau o succesiune *ab-intestat*.

Răsăritul soarelui e pavilionul ridicat de judecătoria de ocol, care încep la nouă dimineața; amiaza e storul tras la tribunal sau curte, în timpul pledoariei cu batista pe frunte; iar seara, vestibulul clientelei din biuroul de acasă. Noaptea lor îmbracă tot un caracter profesional, căci, impregnați de pledoariile, replicile și ripostele zilei trecute și obsedați de combinațiile zilei viitoare — ca doctorii, de iod și izuri fenicate — visează ce-au vorbit și ce-au gesticulat și sînt neliniștiți de larvele obscure ale pledoariilor viitoare.

Și desigur că dacă la sunetul trîmbișilor transcerești ale supremei judecăți — tot judecată — în fața cerului, a Creatorului, a îngerilor și a sfinților, fapăturile umane s-ar trezi din somnul morții cu vorbele pe buze, avocații ar începe în cor:

— Domnule președinte și onorat tribunal...

*

De ce se înscriese Dănuț la Facultatea de drept? Fiindcă orice om tînr, care nu-și simte nici o vocațiune profesio-nală, dar trebuie să facă ceva, se înscrie la Drept, această facultate fiind pentru tineret o adevărată răs-pîntie de nehotărîri.

De ce devenise avocat? Fiindcă orișice licențiat în drept care nu se sinucide, nici nu intră în sicriul de lux al robei judecătorești, se înscrie în barou.

De ce profesia? Dintr-un drastic sentiment de pudoare pentru activitatea lui literară, pe care n-o concepea ca o profesie, ci ca o religie solitară. Avea douăzeci și șase de ani, vîrstă la care orișice om valid care nu cîștigă e un parazit, un ambuscat. Camaradul și prietenul adolescenței și tinereții lui, Mircea Balmuș, doctor în filozofie din Ger-mania, minte și suflet înalt, care nu izbutise să capete o catedră la Universitatea din Iași, era profesor de liceu, avea și lecții particulare, lucra în redacția revistei *Viața contimporană*, și în acest fel rămînea independent, izbutind să nu fie sarcină mamei lui, rămasă văduvă în timpul războiului, cu pensiunea de magistrat la Curtea de apel.

Dănuț, care nu plătea chirie, pensionat în chip firesc în casa părintească, nu putea concepe la vârsta lui gestul de a cere — nici cu echivocul titlu de împrumut în familie — bani de buzunar, bani pentru haine, țigări și cărți, de la părinții lui, mai rău, de la mama lui, cu-atât mai mult cu cât frecventarea tribunalului îl pusese la curent cu ipotecile Medelenilor micșorați de expropriere, bîntuiți de ani secetoși, exploatați în propriul profit al administratorului Haralamb Scrobohaci, credincioasă ploșniță a familiei Deleanu.

Apoi, mai presus de toate, Monica. Căsătoria lor, situată hotărît în viitorul cel mai apropiat, n-o putea privi ca o pagină de lirism pur, deși era, ci ca un fapt real, cu temelia în viață, și mai ales în viața de toate zilele. Sufletește, Monica era copilul părinților lui, soră cu el și cu Olguța. Dar civilmente, Monica nu era sora lor, nu făcea parte din neamul lor. Era o orfană crescută de părinții lui, dimpreună cu copiii lor. Viața ei în casa lor, judecînd obiectiv, era vasală carității soților Deleanu. Solicitudinea părinților față de proprii lor copii e o datorie umană și socială. Trebuie să-i îngrijească, trebuie să se sacrifice pentru solida clădire a vieții lor, fiindcă i-au făcut fără consimțimîntul lor, al copiilor. Gratiudinea copiilor față de părinți e firească, dar nu e obligatorie. Copilul slab, cu suflet și trup bicisnic, dezarmat în viață fiindcă nu-i decît o versiune mai debilă a propriilor lui părinți — dacă-i va urî sau dușmăni fiindcă l-au condamnat la viață prin fapta lor, nu va fi un monstru, ci un judecător imparțial, liber pe cugetul și verdictul dat în fața conștiinței sale.

Dar creșterea unui copil străin e o donațiune cu nete și imperioase obligațiuni din partea beneficiarului față de donatorii săi.

Ori, acest sentiment de obligatorie recunoștință față de părinții săi, din partea Monicăi, era o povară pentru Dănuț, fiindcă presimțea că restrînge libertatea sufletească a Monicăi, poruncindu-i un gest totdeauna umilitor cînd e obligator și poruncit. Recunoștința e pură și ușurătoare pentru suflet numai atunci cînd se naște de la sine, ca un parfum involuntar al conștiinței libere. Recunoștința e dar regesc, nu plocon de serv.

Dacă, de pildă, Monica nu l-ar fi iubit pe Dănuț, și dacă Dănuț ar fi fost vădit nenorocit de înstrăinarea Monicăi de el, și dacă doamna Deleanu, mai adînc mama lui Dănuț decît a Monicăi, i-ar fi spus:

— Așa-ți arăți tu, Monica, *recunoștința* pentru noi?

Ce-ar fi putut răspunde Monica? Să spuie că dragostea și recunoștința nu se confundă, că sînt două mișcări distincte și neatîrnate ale sufletului? Să răspundă astfel unei mame rănite de suferința copilului singelui ei?

Nu! De prisos! Ar fi trebuit să plece capul, recunoscînd astfel că iubirea pentru altul decît Dănuț e o ingratiudine față de familia Deleanu.

Aceste scene grele, însă, erau neverosimile, dat fiind iubirea lor și raporturile de filială afecțiune și delicată stimă dintre Monica și părinții lui.

Totuși, germenul exista, fatal. Oricînd putea da naștere unei atingeri, foarte ușoară, abia nuanță, nu lovitură de ciocan — dar acea simplă atingere a Monicăi l-ar fi înstrăinat dureros pe Dănuț de părinții lui.

De altfel, dorința de independență care-o făcuse pe Monica să-și continue studiile la Universitate și să-și dea examenul de capacitate, intrînd în rîndurile profesorilor de liceu—înainte de plecarea la Paris—vorbea clar. Nu era o mișcare de răzvrătire, de scuturare a jugului agreabil. Era o mișcare de neatîrnare firească oricărui om pentru care viața începe în clipa cînd devii stăpîn pe tine, dispunînd așa cum hotărăști deliberat. Foarte cu greu Monica acceptase plecarea la Paris pe socoteala Olguței, care dispunea de la majorat de averea moștenită de la Fița E-lencu. Olguța îi smulsese acceptarea, într-o conversație necunoscută lui Dănuț. Monica îi spusese atît: că Olguța are nevoie efectivă de tovarășia ei, și că, de altfel, doctoratul în litere, pe care și-l va lua acolo, îi va fi de folos.

Așadar, Dănuț nu numai că dorea să contribuie la independența Monicăi, dar vroia să răscumpere într-un fel obligația de recunoștință contractată de ea față de părinții lui, luîndu-i caracterul de troc, lăsîndu-i-l pe acel de afecțiune pură. În clipa căsătoriei, Dănuț se hotărîse să renunțe în favoarea Olguței la partea lui de avere. Această renunțare trebuia să fie zestrea eliberatoare a Monicăi.

Ca să poată face însă acest gest, trebuia să fie în stare să câştige, alături și împreună cu Monica, banul cel de toate zilele.

Cum?

Sufletul îi oferea o corabie cu pânzele umflate pe pragul ondulat al mărilor. Viața îi oferea Palatul Justiției.

Alege!

Monica! Monica!

Ziua, cu clienții, rob; noaptea, cu corabia, stăpîn.

Dar somnul?

De zece ani scria; pe-atunci însă nu știa că scrisul, ca și tuberculoza, e boală de lux. Ce crease timp de zece ani? Nimic. Făcuse game. Își pregătise degetele să fie suple, docile, să poată clădi acordul vast, să poată culege sunetul gingaș. Dar ce clădise? Nimic. Căsuțe de nisip, palate de scoici, catedrale de hîrtie.

Acum putea clădi. Acum putea primi viața în palate și o putea îngenuchea în chilii. Dar cînd?

În clipa cînd Dumnezeu a hotărît înfăptuirea lumii, avea în față șase zile de trudă și șase nopți de odihnă.

El n-avea zilele, și nici odihna nopților.

Monica! Monica!

Nu putea s-o sacrifice pe Monica. Dar nici sufletul nu putea să și-l sacrifice, căci, sacrificîndu-l, ar fi împruținat și alterat însăși dragostea lui, care avea dimensiunile sufletului său întreg, nu ciung.

Trebuia să câştige el singur prin munca lui, și trebuia să scrie. De aproape un an de zile, de cînd era avocat, cîștiga mai mult sau mai puțin, dar cîștiga. Dureros și umilitor cîștig!

În genere, avocații debutanți sînt nehotărîți pe pragul profesiei. Intimidați de siguranța agresivă și ironică a înaintașilor lor — în care nu disting tartarinismul —; descurajați de aspectul suburban al judecătoriilor de ocol, unde-și fac stagiul de începători; sensibilizați de vîrstă și literatură pentru trivialitatea vieții procesuale; sfioși la vorbă și lesne intimidabili în această profesie în care vorba și cutezanța sînt organic necesare, ca brațele pentru tîmplar și picioarele pentru ciclist; licențiați în drept, dar neofiți în avocatură, dîndu-și seamă că întreaga învățatură de pînă atunci e ca pămîntul văzut din planeta Mar-

te, pentru cel hărăzit traiului între oameni; decepționați de avocatura visată și decorativ privită din afară, acum, cînd sînt în rîndurile ei intime, ca cei care rîvnesc epismul vieții de cavalierist înainte de-a fi cunoscut cazarma: tinerii avocați sovăie, gata să renunțe la cariera visată. Dar cade și în buzunarul lor, deodată, greutatea onorariului. Gustă și ei, prin surprindere, ritmul gesticulărilor la bară și murmurul admirativ al sălii. Confratele mai bătrîn decît ei se dovedește mai puțin colțos și mult mai puțin primejdios la bară decît pe coridor, pe sală, pe stradă și în opinia publică. Și, minune, însăși frenezia timidității lor le dă un curaj pieptos, în fața căruia curajul avocatului bătrîn apare ros în coate, greu în genunchi, cu respirația scurtă. Atunci observă cu mirare că nu se cunoșteau, că s-au descoperit mult superiori propriilor lor așteptări, paralizate de debut. Avocatura i-a prins, dezbărîndu-i de acel esențial principiu de viață și desăvîrșire al omului: îndoiala de sine. Sînt siguri. Sînt însăși inima vieții și creierul care comandă. E ca o îngrășare subită a sufletului, pînă atunci zvelt și flexibil. Sînt avocați. Sînt în perfect echilibru cu viața și cu ei înșiși. Vor trăi pînă la capăt, radioși, cu iluzia supremației intelectuale, în cocardă. Un om a murit, un avocat s-a născut: trăiască avocatul!

Dănuț nu murise, nu vroia și nu putea să moară. În contact zilnic cu avocatura, zilnic îndîrjirea lui era sporită. Profesia nu-l putea asimila.

Pledase întîiul proces alături de domnul Deleanu. Invidiat de toți camarazii de vîrstă ai baroului, debutase la Curtea cu juri într-un proces celebru în anele proceselor scandaloase.

Acuzatul, om cu vază în societatea ieșană, moșier bogat, își violase propria fiică, trăind cu ea maritalmente vreme de doi ani. Într-o zi fata fugise cu un tînar vecin de moșie la Iași. După o noapte petrecută la hotel, își denunțase părintele.

Pledau patru celebrități penale ale baroului ieșan, în frunte cu domnul Deleanu. Debutantul Dănuț era supra-numerar.

Opinia publică era de perfect acord cu justiția și chiar cu opinia particulară a propriilor apărători ai incestuosului: acuzatul era un monstru, fata, o victimă. Dar acuzatul

era foarte bogat, așa că patru avocați trebuiau să lucreze în răspărul opiniei publice și al intimei lor convingeri, pentru a obține onorarii de achitare.

Avocații angajați se mărginiseră să citească actul de acuzare, copioasă relatare a faptelor, însoțită de aferentele considerațiuni juridice. Dănuț copiase întreg dosarul, cu mîna lui, și citeva nopți în șir, cu creionul nuvelor și al poemelor, meditase grafic problema pe care trebuia să o rezolve dintîi în fața curiozității lui de viață, și apoi în fața judecătorilor. Lecturile din Freud, și în special teoria „complexului Oedip“, îi dăduse sugestii prețioase pentru dezlegarea acestui proces.

Moșierul incestuos avea o biografie relativ normală. La treizeci de ani se căsătorise cu o fată de șaptesprezece ani, pe care o idolatruse. Cu ea avuses un singur copil: fata care-l adusese pe banca acuzării. După patru ani de căsnicie, fusese înșelat, adică aflate. Își bătuse și alungase soția necredincioasă, trimetînd fetița la o soră a lui din București. Nu vroia să mai știe nimic despre fetița. Îi trimetuse bani, dar atît. În timpul războiului, fetița, rămasă la București în timpul ocupației germane, dovedise, pare-se, după spusa mătușei care o creștea, aptitudini categorice pentru destrăbălare.

După război, moșierul se recăsătorise cu o văduvă frumoasă și săracă. Între timp, sora lui de la București, alarmată de moravurile și independența sfidătoare a nepoatei, o expediase tatălui ei, cu o scrisoare edificatoare. În clipa revederii, copilul de odinioară devenise femeie, exactă reproducere în castaniu a mamei ei roșcate, de mult plecată în străinătate, unde i se pierduse urma. Pentru fată, în casa părintească, începu o viață de neîndurată severitate. S-ar fi zis că ispășea nu numai purtările ei, ci și păcatul mamei. Închisă la moșie, nu vedea pe nimeni, nu ieșea nicăieri, era controlată pas cu pas, și pe deasupra pusă la învățătură subțiriv privegherea tatălui ei și a mamei vitrige.

Dănuț lămurise, analizînd microscopic toate amănuntele acestei intimități în trei, ecoul și revanșa vechii gelozii, premergătoare păcatului descoperit al mamei, îmbinîndu-se surd cu severitatea bărbaților, în genere, pentru tot ce-i în legătură cu apetitul sexual al fiicelor lor tinere. Această

severitate a tatălui e întotdeauna deosebită de a mamei, căci tatăl vede cu o incomodă repulsiune că și copilul său e tot *femeie*, și replica acestei repulsiuni nemărturisite — care dă ceva impur atitudinii față de copilul-femeie — e excesul și brutalitatea posomorită în severitate.

Moșierul își supraveghease exclusiv fata. Amănunt pe care Dănuț îl reținuse, dîndu-i toată valoarea, căci această exclusivitate în supravegherea fetei dovedea o detașare de femeia lui în ce privește gelozia. Natural, văduva frumoasă și săracă, prudentă atîta vreme cît cea mai mică nesocotință i-ar fi periclitat situația, profitase de relaxarea supravegherii în ce-o privea. Profitase din cale-afară, căci fusese prinsă și expulzată, ca și întîia femeie — dar *calm*. Nici bătaie, nici scandal. O simplă constatare cu jandarmi a adulterului și izgonirea din casă, lăsîndu-i timp să-și facă bagajele.

Rămăs singur la țară cu fata lui, moșierul devenise mai sever. Nemaivînd înlocuitor pentru îndeaproape supraveghere, ședea tot timpul acasă, încrunțat, rigid, taciturn, poruncitor, lovind fără cruțare la cea mai mică nesupunere.

Renunțînd la o evadare imposibilă — ferestre cu gratii, ușă închisă cu cheia și cu lacăt pe deasupra — fata, în plin clocot de nubilitate, văzînd în tatăl ei nu tatăl — un tată nu se improvizează prin severitate — ci temnicerul ei, *bărbat*, găsisese calea de îndulcire a vieții ei așa cum i-o indica poruncitor natura: să-i devie simpatică, să-l îmbuneze, să-l moaie, să facă din el un tovarăș cît mai agreabil, în lipsa altora.

După o săptămîină, citeau și vorbeau împreună. Mai mult, feciorul care-i servea la masă — martor în proces — văzuse pe stăpînul său rîzînd.

După două săptămîni, ieșeau amîndoi la plimbare, călări sau cu docarul. Împreună supravegheau munca țărănilor de pe moșie.

Într-o zi, rochiile, găteliile și fardurile cu care venise de la București trecuseră prin surpriză în odaia ei.

Pînă atunci erau sechestrare în odaia tatălui ei.

De-atunci, zi cu zi, își pierdu aspectul de penitentă, luîndu-l pe acela de femeie, care, înveselind intimitatea mohorîtă a unui bărbat izolat, devine floarea și stăpîna casei.

Conștiința ascensiunii în dominațiune creează nu numai la femei, ci la toți oamenii publici elanul abuziv. Într-o zi, fata propusese tatălui ei o călătorie în doi la București. Scena se întâmpla seara, la masă.

— ...Odată s-o încruntat boieru, de-am crezut c-o sfarmă! I s-o umflat vinele de pe frunte, s-o făcut roș ca sfecla, o strîmbat capu-n jos și o plecat de la masă cu șarvătu la git, ca un om beat. Musca nu zbirnîia.

Așa spunea feciorul, martor al acestei scene.

În aceeași seară, fata — nu mai era închisă — bătuse, în halat de noapte, la ușa etacului părintesc. Deschisese ușa. Se apropiase de pat.

— Ce vrei? răsunase după o lungă tăcere un glas cavernos.

Tăcere.

Se așezase pe marginea patului.

Tăcere.

Venise cu părul despletit pe spate. Se aplecase pe obrazul tatălui ei.

— ...Nu mai știam, dragă băiete, gemuse în fundul cancelariei închisorii omul bătrîn către Dănuț, nu mai știam ce-i cu mine! Era lîngă mine, trup lîngă trup, femeia pe care o iubisem... Plîngea, ștergîndu-și ochii tulburi, plini de vinișoare sanghine, cu degetele tremurătoare... pe care am iubit-o în tinereța mea.

Fără gemăt, fără protestare, fata devenise amanta tatălui ei.

— ...Dragă băiete, să-mi fi spus odată: „Ce faci, tăticle?” scui-pam pe mine și mă zvîrleam în apa Prutului...

Doi ani, fata fusese amanta tuturor noptilor tatălui ei. Călătoriseră împreună în străinătate. Rochiile, în garderoba ei, erau val neîntrerupt. Capriciile ei deveneau imediat faptă. Exasperată de conștiința păcatului oribil, virilitatea omului bătrîn răspundea frenetic femeii tinere de lîngă el.

Coaptă sexualicește nu prin dragoste, ci prin viciu, de la o vreme fata se blazase de formula pe care o presimțea incompletă și dorise dragostea idilică. Făcuse cunoștință cu un tînăr vecin de moșie. Fugise cu el. Rațiunea denunțării? Mai presus de toate, panica de-a nu fi prinsă și ucisă. Vinele umflăte pe fruntea bătrînului lubric în brațele ei și glasul cavernos o urmăreau neliniștitor. Condamnarea lui la temniță însemna liniștea și libertatea ei.

Dar teama de scandal? Tînărul cu care fugise, îndrăgostit ideal de grația nevinovăției ei, o descoperise, natural, femeie coaptă, de mult cadentată de dragoste. Dramă între ei. Dar fata — femeie — prefăcuse drama în tragedie, ea devenind eroina, tînărul, spectatorul îngrozit. El denunțase — revolta lui n-avea capacitate omucidă: era și student la drept pe deasupra —, fata recunoscuse și narase. Fusese siluită, după cazne, lupte, amenințări cu revolverul.

De ce nu denunțase? Era supravegheată strîns și amenințată cu moartea.

Acesta era procesul. Ordonanța definitivă, rechizitorul și actul de acuzare nu erau decît o reeditare cu amplificări și comentarii juridice a interogatoriilor fetii.

Acuzarea era fata; acuzatul, tatăl. La mijloc, avocații. În față, justiția. Iar cerul, podelele și zidurile erau opinie publică. Sala era pavată, decorată și clădită cu opinie publică în opinia publică.

Magistrații proiectaseră ședință secretă. Dar deasupra tuturor puterilor constituite sînt femeile. Femeile Iașului obținuseră ședință publică pentru acest spectacol.

Apărătorii — în afară de domnul Deleanu, care nicio dată nu participa la conciliabulele confrăților — decretaseră singura soluție salvatoare: nebunia. Aveau și un punct de reazăm, într-o întâmplare care coincidea cu debutul raporturilor incestuoase. O cădere în cap, de pe cal, a moșierului, de pe urma căreia zăcuse în pat cîteva zile, rămînînd cu ticuri faciale și cu insomnii febrile. De altfel, un avocat poate dovedi oricînd nebunia clientului său. Cu atît mai ușor se poate dovedi nebunia unui monstru.

Dănuț nu era consultat. El n-avea nici glas, nici vot în acest conciliabul care se ținea de altfel în ultimul moment, pe coridorul Curții cu juri, în preajma closetelor: singurul loc neinvadat de public.

Ochii spectatorilor — în majoritate femei: mame, și fete: studente — aveau luciri tulburi.

Dar vorbele și murmurile erau indignate.

Dănuț era trist. O tristețe care-l paraliza. Văzîndu-l palid și abătut, domnul Deleanu, cu o înduioșătoare soliditate, îl ocrotea cu brațul, îmbărbătîndu-l.

— Dacă nu te simți în vervă, lasă, Dănuț. Lasă-l pe tata.

Asta cu glas încet și ochi copilărești buni.

Și subit redevenea alt om, impulsiv, agresiv, neastîm-părat, impunîndu-și ritmul întregii dezbateri, comentînd cu glas tare lectura actului de acuzare, răsturnînd c-o replică rîsete în sală, oțet pe magistrați.

Președintele venise hotărît să imprime dezbaterilor gravitate, decență, dramatică sobrietate. Cu neputință! O simplă otheadă a avocaților, subliniind caracterul echivoc al unei fraze din actul de acuzare, dezlănțuia hopuri săltărețe de rîs sughițat cu batista la gură.

Clopoțelul suna.

Dar acest rîs al sălii nu putea fi potolit decît cu pom-pele de incendiu. Era nechezatul cu nări dilatate și ochii în friguri al sexualității stîrnite.

Gravitatea lui Dănuț, între gesticulările neîntrerupte ale confratilor, impresiona agreabil pe femeile romanțioase. Și tinereța lui palidă cu păr castaniu. Se simțea lins de priviri din sală. Era îngreșat.

Interogatorul începu. Acuzatul își pierduse vorbele, cal-mul rostirii silabelor. Din buzele sale ieșea un gemăt nepu-tincios, bîlbîit. Articulație de mut, în care sunetele deznă-dejdii sînt ca cioatele pădurilor tăiate. Maska și gemătul convulsionat ale acestui bătrîn îți dădeau fiorul care suflă ger la rădăcina părului și încrețește spinarea. Și totuși, nimeni nu spunea: „Lăsați-l. E penibil. E odios. Să se isprăvească odată!”

Întrebările stăruiau, amănunțite. Ochii sălii străluceau, la pîndă.

Bătrînul rupea sunete din gura cutremurată. Oedip, cu grozăvia faptelor în ochii arși cu fierul roș, așa privea, așa era.

Apariția fetei — adusă pe sală din camera martorilor — produse o explozie succesivă de capete, ca a bidoanelor de benzină, apoi de murmure. În sfîrșit, o tăcere holbată de mulțime în fața eclipsei de soare pietrifică pe fiecare, cu gîtul întins, cu ochii bulbucăți, cu urechile căscate. Curiozitatea hîise toate chipurile, ca o enormă oglindă convexă în care întreaga mulțime s-ar fi oglindit. Uitaseră să mai tușească. Tăceau, strîmbi.

Fata se drapase în negru, ca o văduvă. Trecu prin mul-țime cu genele plecate. Ochii tuturor o dezbrăcau. În

clipa cînd se opri în fața curții te mirai că nu-i goală ca un hrean trecut prin dinții răzătorii. Păstra încă o atitudine de călugăriță cufundată în evlavie. Mîinile încrucișate pe batista pregătită — alb pe negru — umerii plecați, capul înclinat, cu efect negru de gene pe fuga de palori a obrajilor pînă-n ovalul bărbiei. Bărbații, în treacăt, îi zăriseră sîinii de profil: aveau vibrant contur. Din spate îi vedeau glez-nele subțiri în ciorapi negri, pierzîndu-se cărnose — pulpe — în negrul flotant al rochiei de ajuns de scurte ca să dea trupului, în contrast cu subțimea gleznelor, aspect de corolă învoaltă pe tulpina ei. Văzută din spate, părea o pariziană orfană de război — filmată pentru străinătate —, în clipa cînd vine să depună un buchet de violete — cu batista la gură — pe mormîntul Soldatului Necunoscut.

Fără să fie întrebată de nimeni, începu în șoaptă, cu ochii plecați, frămîntînd batista.

— Mai tare, îndrăzni un glas.

— Mai tare! Mai tare! Nu s-aude nimic! murmură corul sălii, cu ochi devoranți și urechi flămînde. Clopoțelul sună.

— Vorbește mai tare, domnișoară. Nu-ți fie teamă. Întoarce-te cu fața la domnii jurați, vorbi președintele cu glas scăzut, ca la ureche.

— Jurații au fața, noi spatele. Tristă meserie! trecu o șoaptă dinspre banca avocaților.

Președintele clopoțel clipi, briliantul inelarului sclipi.

Tot în șoaptă, dar mai umflată — ca aluatul dospit, cînd, buzat, întrece marginea vasului — fata urmă.

Nu era deprinsă încă să vorbească în public.

Și deodată, fără legătură narativă, imprecizia izbucni, însoțită de mîna, ca nechezatul calului de vîrf sulitei, în plin atac.

— ...Omul acesta, monstrul acesta și-a bătut joc de virginitatea mea...

Dănuț notă: „Virginitatea mea. Restul e secundar pen-tru ea.”

Glasul se iuțise, cu stridențe care, împroșcate din șoa-ptele de pînă atunci, surprindeau ca un ardei blînd la înce-put, îngrozitor de iute, deodată.

Publicul o urmărea cu ritmul de gîffire al pasiunii. Jurații deveniseră numai ochi. Perechi lîngă perechi, sus-

pendate-n aer. Un singur jurat, chel, știrb, fără dantură, cu bărbia hîită-n sus, își aplecase urechea din stînga cu mîna, întorcîndu-se de profil. Acea singură ureche între cele unsprezece clipiri de ochi era monstruos coșmar, un fel de ochi păros al tîmplei, cu aripi de carne răsucită.

Mișcările fetei, liberate de constrîngerea premeditată, căpătaseră elasticitatea revelatoare a trupului și impetuo-zitatea roșie a sîngelui. Descrîa caznele îndurate, căci monstrul de mult o pîndea. De ce alungase din casă pe nevasta lui? De ce-o închidea într-o odaie cu zăbrele și lacăt la ușă? De ce-o ținea nemîncată? De ce-i îngropase tinereța într-un mormînt?

— ...Acest vampir cu chip de om mi-a supt tinereța, mi-a distrus viața...

Și pe mama ei, sărmana, o bătuse și o alungase din casă, monstrul, satirul, fiara cu chip de om. Vorbea pe nerăsuflăte. Îl acuza, îl acuza, îl acuza, cu trepidația mistrețului mîniat. O ură uscată, fără lacrimi, vehementă, impudică. Era atît de trivială în gest, vorbă și glas, deși frumoasă și foarte tînără, încît omul dintre puști — tatăl și amantul ei, acuzatul cu păr alb și fața vitriolată de privirea publicului — ridică deodată spre ea ochi de mort care-ar vedea din nou lumea, o clipă numai, cu o mirare putredă. Așa, dar, el era *tatăl* acestei fete...

Închise ochii viermănoși.

Fata văzu și, sprijinită de aprobarea tuturor, exclamă:

— Un singur lucru trebuia să faci: să te ucizi. Să nu mă tîrăști aici, pe banca infamiei...

— Strașnic temperament! comentă banca apărării, apreciind temperamentul feminin, nu cel oratoric.

Umerii obrajilor i se înroșiseră, violent fardați de beția sonoră. Fiecare întrebare însemna pentru ea un avînt de trambulină. Riposta lung, sacadat, îmbelșugat, ambalîndu-se, făcînd din fiecare răspuns un zoier cu lături, aruncat în obrazul tatălui ei, reluînd cu nouă vigoare amănunte repetate de mai multe ori. În clipa cînd președintele o invită să se retragă, fără să-și dea seamă, stăpînită de beția ritmică a interogatoriului, avu pasul lubric, saltat din șold, al dansatoarei care se coboară de pe masă, în aplauzele și duhoarea de vin și patimă a bărbaților excitați, cu tamburina dansului, devenită în mîna ei talger pentru

chetă. Batista-i era uscată. Ochii, foarte strălucitori. I se oferî un scaun. Se opri alături de el, cu mîna pe spetează, arătînd unghii ascuțite, lăcuite purpuriu, unghii împlîntate parcă într-o inimă vie. Ședea cambrată, c-un șold proeminent, cu sîinii vii. Nu-și găsea astîmpăr. Numai patul, dansul, răcnetul, beția sau crima ar fi putut-o ușura.

— Oribil spectacol, papa! S-a dat pe față adevăratul monstru al procesului.

— Taci, Dănuț, să nu te-audă cineva!

— ...?

— Tu nu vezi? a cucerit sala.

O cucerise într-adevăr. Ochiul rutinat al domnului Deleanu văzuse just. Sala vibra. Rechizitorul procurorului nu mai avea nevoie să dovedească nimic.

După audierea martorilor, procurorul se rezemă exclusiv pe „tragedia acestui copil fără de mamă, prostituat de propriul ei tată“; pe „accentul adevărului și al suferinței“, cules din gura unui copil căruia atît îi mai rămîne: strigătul deznădejdiei.

— ...Nu mă adresez juraților, mă adresez reprezentanților tuturor părinților, cetățenilor care sînt copiii părinților de ieri... cetățenilor care sînt părinții copiilor de astăzi... Acest om...

Degetul procurorului fu țevă de revolver.

— ...Acest om, pe care nu-l acceptă nici mormintele părinților, nici leagănul neprihănit al copiilor, trebuie să piară dintre oamenii liberi. Altminteri, Dumnezeu își va întoarce fața de la pămîntul făpturilor sale.

Ședința fu suspendată, pentru felicitări. După avizul unanim, procurorul — un vibrant glas de bariton cu musteață brună — se întrecuse pe sine.

Întîia cădere de cortină a tragediei avea aplauzele ei, palme pe sufletul lui Dănuț.

Și apărătorii îl felicitară pe procuror, aprinzîndu-și țigările de la același chibrit, cordiali.

Condamnarea exista în sală, ca zidurile, ca podelele, ca scaunele, ca ferestrele.

Într-o astfel de atmosferă, avocatul rutinat știe că jurații cîștigați de procuror, hotărîți să condamne, trebuie mai întîi să uite complect tot ce s-a întîmplat pînă atunci. În mintea lor, procesul trebuie să dispară ca o rîndunică

în somnolențele albastre ale cerului. Activitatea liminară a pledoariei trebuie să se concentreze asupra memoriei juraților, făcându-i pase magnetice. Avocatul trebuie să surprindă pe jurați, să-i minuneze, să-i uluiască, printr-o introducere depărtată de proces, ca Polul Nord de Polul Sud. Avocatul trebuie să distreze, să încinte, să dispună, să ademenească prin șagă, anecdotă, glumă, haz și considerații generale — pe înțelesul tuturor și în consensul banalității obștești. În acest fel, jurații vor merge pe un alt drum decât cel al procesului —, cu fanfară în față, în cadență unanimă — pînă departe, hăt departe, unde avocatul îi va lăsa, dezorientați, să se reculegă. Fiecare dintre ei se va simți orfan, ostenit, gata de somn, conciliant, preocupat numai de el, de binele lui, de comoditatea lui. Astfel, narcotizați și izolați, cu pleoapele grele și luciditatea aburită, jurații trebuie din nou treziți, căci, dacă adorm de-a binelea, procesul e pierdut.

Atunci răsună un tunet vocal, din senin, răstit, crîncen, hain, care are efectul sărurilor englezești — săruri de lavandă în amoniac — destupate subț nas.

Jurații tresaltă. Ce s-a întîmplat? Cine s-a supărat? Sînt amenințați? Viața lor e în primejdie? Nu! Nu! Nu!

Pledează avocatul, surîzînd serviabil dezmeticirii lor, ca un conductor de tren în compartimentul somnului deputătesc, dar indignat pe ceva sau cineva.

E agreabil să vezi un orator care-ți surîde că distruge cu tot focul artileriilor verbale pe altcineva. E măgulitor să fii stimat de un om *tare*, a cărui putere urzicătoare, corozivă, contondentă și explozivă se exercită în fața ta pe spinarea altcuiva.

Jurații simt atunci că trebuie să-l asculte pe acest om primejdios, să-l urmărească reverențioși, să-l aprobe cu capul, să nu-l indispuie, să nu-l irite, să nu și-l facă advers. Avocatul deci, în această atmosferă, e ca un taur intrat într-un bal, ale cărui dansatoare, văzîndu-l, dezbracă hainele roșii, arborînd cele mai albe danturi, cele mai intime steaguri albe, cele mai benigne fizionomii, cele mai calmante atitudini. Sigur pe urechea și ochiul juraților, avocatul se ocupă de craniul lor. Dacă trepanația reușește, jurații achită; dacă nu, avocatul va casa la Înalta curte „această decizie strigătoare la cer“.

— Aveți cuvîntul.

Dănuț se ridică. Tinereța încruntată din fața juraților nu era nici mască de avocat cu buza pe halba elocvenței, nici statuară tăcere de orator popular. Fața urei, pumnii strînși ai revoltei. Primele vorbe fură pietre aruncate în judecătoria.

Domnul Deleanu, palid cum fusese Dănuț înainte de-a se ridica, își aplecase fruntea pe brațele încrucișate deasupra pupitrului. După întiile vorbe aruncate ca de-o catapultă, ridicase fruntea. În această clipă regăsea în Dănuț vibrația Olguței. Uită complet că-i avocat, nu-și mai dădu seamă de formidabila gafă profesională a lui Dănuț și redeveni studentul tînăr de odinioară, cu ochii săgetînd sub scutul agresiv al frunții. Pe-atunci așa era și el în fața oamenilor. Tinereța lui, în contact cu viața, devenea trîmbița revoltei.

Lapidați, după uimirea prealabilă — care dilata mirări cum se deschid umbrele —, jurații începură să se răsucească în fotoliile mîncate de molii.

Dar norul trecuse, lăsînd în fizionomia sălii dezordinea grindinei mari. Toți erau solidari împotriva unui singur om: avocatul. Acuzatul fusese uitat la părete, ca un copil la colț cînd se ceartă părinții.

Descongestionat de furia acumulată de-a lungul orelor de tăcere, Dănuț își începu pledoaria cu altă gafă, mai formidabilă decât cea dintăi: o întrebare, aruncată în plin obraz fetei care-l privea, încadrată de capetele spectatorilor:

— Dar dumneata, dumneata, care ți-ai condamnat tatăl la moarte, de ce nu te-ai sinucis?

Clopoțelul sună, exprimînd indignarea generală.

— Domnule avocat, n-aveți dreptul să insultați o femeie nenorocită, răspică președintele, avîntîndu-și capul peste masă.

Domnul Deleanu sări ars, dar în salt își schimbă fulgerător fizionomia, îmbrăcînd un zîmbet inocent:

— Întrebarea mînie n-are, domnule președinte. A întrebă băiatul, n-a ordonat...

O gargară ilară transformă sala, solidarizînd-o glumeț cu avocații împotriva magistraților.

Hopul trecuse.

Întrebarea lui Dănuț fusese explozia indignată a unei idei.

O reluă calm, arătând pe îndelete că actul sexual pentru o fecioară se traduce prin durere, prin teroare, prin revoltă fiziologică. Înaintea plăcerii — cardinală vieții feminine — fecioara cunoaște actul sălbatic, lovitura organică, pe care trupul o primește cu o mirare înfricoșată, crispat. Acest dintâi contact sexual, pentru fecioara îndrăgostită e un sacrificiu pe care-l face plăcerii bărbatului iubit. Întâia apropiere de bărbat e o deziluzie. Dulceața strângerii de mână și a sărutării devine deodată agresiune brutală. Femeia care-a acceptat se teme de bărbat după ce-a fost trupește iubită, și numai masca recunoștinței bărbatului ostenit alături de ea, redevenit prevenitor și calm, atenuează spaima femeii care-a văzut în brațele ei metamorfoza sărutării în mușcătură, a dezmierdării în strivire, a vorbei în gemăt dezarticulat — a turturelei în gorilă. Întâia reacție a femeii, posterioară actului sexual, e revolta, deviată îndată prin conștiința sacrificiului. Ultima reacție e măgulirea, cu un ațîțător fior de spaimă din care se desprinde curiozitatea: întâia poftă.

Dar când actul consimțit îndeobște e smuls prin viol, de către un om de care te desparte o îndoită repulsiune — a legăturii filiale și a vârstei —, când omul care te îndurează e un monstru, atunci revolta e pură și ia proporțiile demenței.

Ucizi, răzbunându-te.

Sau te ucizi, ca să dispari dimpreună cu greața de tine și de ai tăi.

Dănuț arată că revolverul — subț amenințarea căruia fata pretindea că fusese violată — era un corp distinct de trupul acuzatului. Un om nu poate iubi cu revolverul în mână. Poate cel mult obține consimțimântul inițial, cedarea. O dată obținute, o dată dorința devenită act, revolverul, în chip firesc, iese din mîna și mintea celui preocupat de actul dragostii, absorbit de el.

De ce nu-l folosise atunci, în clipa de istovire a bărbatului din brațele ei, desființându-l, sau desființându-se? Căci după săvîrșirea actului, în clipele imediate, raportul de forțe era inversat: bărbatul, dominator înainte de act — prin puterea bărbătească înzecită de dorință — era istovit

prin plăcere, și istovirea sexuală a unui om bătrîn echivalează cu o letargie, cu o apatie în tot cazul, care-l face inofensiv; pe cîtă vreme femeia, în plin clocot al urii, al scîrbei, al deznădejdiei, e o forță atunci născută, o energie atunci izbucnită, ale cărei manifestări niciodată nu pot fi pasive.

Care era reacția fetei, posterioară actului? Pasivitatea? Melancolia? Dezgustul debil? Dar aceste reacții echivalează cu o resemnare. Ori, fata pretindea că luptase mereu, ceas cu ceas, clipă cu clipă — pe cîtă vreme revolverul neutilizat dovedea contrarul.

Vra să zică, principalul izvor de informații al acuzării — victima — era suspect. Adevărul în genere nu e un atribut al victimelor; nici de data aceasta nu era.

Cu această suspiciune, Dănuț revizui întreg procesul. Începuse o sumară expunere a teoriilor lui Freud, explicînd semnificația „complexului Oedip“.

— Cine-i Freud? întrebuse un confrate pe altul.

— Un jidan parșiv!

— Aa! Se explică.

La lumina teoriilor lui Freud, Dănuț întreprinsese biografia paralelă a părților din proces. Tăgădui că ar fi existînd „glasul sîngelui“.

Rumoare în sală. Clopoțel prezidențial.

— Domnule avocat, sînteți prea tînăr ca să cunoașteți „glasul sîngelui“.

— Într-adevăr, mulți părinți iubesc în virtutea „glasului sîngelui“ pe copiii prietenului casei, ripostase tare domnul Deleanu, cu degetele în răscoiala jiletcei, privind cu fruntea toată sala.

Risete, cu ochii la alții.

Dănuț urmă, arătînd procesul de latentă formațiune al dragostii părintești, care nu apare ca trăsnetul. Arată că dragostea părintească se naște din contactul zilnic, că e o însumare, o totalizare a treptatului atașament de copilul pe care-l vezi crescînd sub ochii tăi. Că părintele care nu și-a văzut copila din clipa cînd era un aluat de carne și un tril de greier, umanizîndu-se treptat în forme grațioase; devenind copil, ocrotit de el; distrat de el cu povești, cu minciuni; dezmierdat și adormit de mîna lui; vegheat cînd e bolnav, noapți de-a rîndul, cu sfîșietoarea și neputincioasa milă a omului mare pentru copilul dezarmat în fața

suferinței; cînd, într-un cuvînt, nu și-a retrăit copilăria alături de copilul lui — acel copil, devenit om mare, e copilul său prin voia întîmplării, nu prin perspectiva amintirilor înduioșate. Față de acel om, care e copilul său, părintele, dacă nu e fățarnic, va avea reacția normală raporturilor dintre oameni necunoscuți. Îl va evalua, față de criteriile, preferințele, slăbiciunile și antipatiile înrădăcinate în el. Îi va fi simpatic, antipatic sau indiferent, ca orișice om pe care l-ar întîlni în viață, exterior egoismului său. Va avea obligațiuni față de el. Desigur. Dar obligațiunile sociale nu creează stări sufletești conforme cu natura acelor obligații. Plătești impozite statului nu fiindcă-l iubești, ci fiindcă n-ai încotro: de ochii lumii sau de teama sancțiunilor legale.

Mai departe, Dănuț arată că *psihologiceste* acuzatul nu era tatăl fiicei sale.

Și de la această nuanță porni în analiza bărbatului bătrîn, singur la țară cu fetița turburată de nubilitate. Această fetiță, icoană castanie a tinereții mamei ei roșcate — deosebite prin culoarea părului, dar înzestrate cu aceeași neliniștitoare feminitate — reprezenta pentru tatăl ei momentul culminant al tinereții lui, momentul cînd își izgonise prima soție, cu violența convulsivă a pasionaților sanghini. O izgonise — dar o dorea. Dacă n-ar fi plecat în străinătate, pierzîndu-i-se urma, desigur că ar fi rechemat-o, supunînd-o aceluiași regim penitenciar la care-și supusese fiica trimisă de la București pentru purtări rele.

Tratamentul fetei făcea să apară în viața conștientă a bătrînului o energie brusc dispărută în sufletul obscur, cu ani în urmă, după ce-și alungase soția. Trecutul și prezentul se îmbinau, răscolind sufletul turbure al adîncurilor. Fata lui era fiica lui pentru mintea lui clară. Dar fundul sexual al sufletului vedea în ea o femeie care-l făcuse să sufere, care-l putea încă, și neconținut, face să sufere. Tratamentul fetei era o răzbunare, o gelozie, deghizate nu numai pentru alții, dar chiar și pentru conștiința lui morală, în severitate părintească.

Femeia de-a doua, descoperită și ea adulterină, fusese expulzată calm. Indignarea rațiunii o îndepărtase din casă, nu scîrba și revolta dragostii înșelate.

De acum înainte, acuzatul și victima erau singuri. Ajungînd la acest punct, Dănuț declarase:

— Domnilor judecători, mă simt dator, înainte de-a începe analiza care-mi pare decisivă, să arăt că nu urmăresc jignirea acestei nenorocite fete; nu voi pretinde și nu pretind că fata, conștient, și-a sedus tatăl...

Sala murmură revoltată, ca și cum ar fi declarat contrarul.

Dănuț vorbea de aproape două ore, într-o atmosferă ostilă și impermeabilă oricărui argument adus de el.

Simți din nou îndemnul tristeții: „Du-te de aici. Lasă-i. Du-te“.

Dar în fața lui, dintre puști, un om bătrîn îl privea cu evlavie. Era o ingenunchiere în privirea acelor ochi.

Urmă.

Cunoașterea amănunțită a dosarului, informațiunile culese de la acuzat și martori, îndelunga lor meditare și elanul acela imaginativ grație căruia putea mula orice decor în dădură vorbele care creează o atmosferă cu toate particularitățile ei. Descrise curtea boierească, odaia fetei, sofrageria, etacul bătrînului.

Descrise cum ai descrie mobile și lucruri concrete gîndurile fetei, prizonieră într-o odaie ursuză, subțiră priveghearea posacului temnicer. Arată, în această situație, cît de natural și feminin era gîndul fetei de-a îmblînzi, de-a capta bunăvoința — evita cuvîntul seducere — bărbatului de care depindea exclusiv. Și zugrăvi, făcînd prudent uz de mărturia feciorului — treptata transformare a fetei din clipa cînd, prizonieră pînă atunci, devenise stăpînă; și vertiginosă prefacere a bătrînului, cînd după ani de mahmureală începuse să rîdă la masă.

Cine-l îmblînzi? *Fata* lui? sau *femeia* din casa lui? Evident, femeia, căci surpriza cu găteliile fetei, sechestrare din ziua sosirii de la București și restituite pe furiș, vorbea clar: „Fii femeie. Na-ți hainele care te vor face mai frumoasă în ochii mei.“

Refăcu scena din sofragerie. Față în față, la masă. Rîd. Glumesc. Și iată că fata, cu glasul care desigur că avea accentul prefăcut și mios al glasului mamei ei — cînd îl înșela fără să știe — vorbea:

— Ia-mă la București, tăticele...

Sili pe jurați să vadă scena. O apropiere de ochii lor, ca la cinematograful, când filmul subliniază un tablou, izolând, prin mărirea dimensiunilor și intensificarea luminii, două personaje principale, a căror mimică trebuie să fie urmărită cu de-amănuntul.

Și astfel dădu deplinătate accentului sinistru al mărturiei feciorului.

„Odată s-o încrunțat boierul, de-am crezut c-o sfarmă. I s-o umflat vinele de pe frunte, s-o făcut roș cum îi sfecla, o strîmbat capul în jos și o plecat de la masă cu șărvătu la gît, cu capul în jos, ca un om beat. Musca nu zbirnîia.“

„Odată s-o încrunțat boierul.“ Se prăbușise bucuria lui, calmul de pînă atunci. Fata nu era mulțumită cu el împreună. Gîndul ei se ducea tot spre București: orașul în care începuse să arate purtări rele.

„...de-am crezut c-o sfarmă...“ Înviase panica, groaza din trecut, de pe vremea primei lui soții. Înviase mama. Fata din fața lui era strigoiul femeii de odinioară. Ar fi sfărmat-o desigur, dar venise congestia. Plecase de la masă cu șervetul la gît, roș ca sfecla — adică vinăt —, împlectîndu-se ca un om beat. Instinctiv, intrase în etac, unde se răsturnase sau se prăbușise pe pat.

Dănuț arată că în momentul primei furii acuzatul ar fi putut deveni ucigașul copilului său.

— Și ușor de achitat, completase în surdina domnului Deleanu, cu aprobarea confrăților.

Dar că năvala sîngelui, congestia cerebrală, îl împiedecase să-și exteriorizeze furia. Așa numai se explica libertatea fetii din acea seară. Căci dacă era teafăr, ori o ucidea în prima furie, ori reîntrona, cu sporită îndîrjire, vechiul regim penitenciar.

Ce căutase fata la el în odaie? Solicitudine filială? Teama de pedeapsă și frica recentă erau prea vii ca să mai încapă alături de ele îngrijorarea pentru viața omului care fusese și putea să redevie temnicerul ei. De altfel — invocase iarăși mărturia feciorului — fata își continuase masa, cu fruntea încrețită, plecase la ea în odaie, se dezbrăcase, se despletise...

Reîntrase deci în normal — dar preocupată. Hotărîrea de-a intra în etacul tatălui ei o luase desigur fără să-și dea seamă de semnificația ei, în clipa cînd, dezbrăcată,

în cămașă de noapte, cu halatul de noapte pe umeri, despletindu-se în fața oglinzii, se gîndise — *în fața oglinzii* — că hainele dezbrăcate puteau din nou să fie sechestrate, că frumusețea ei putea din nou să fie zidită într-o odaie. În fața oglinzii, femeile, măgulite de icoana lor, întotdeauna simt acuta nevoie a admirației bărbătești, nevoia de-a se valorifica în ochii virili: *nutritiva oglindă*. O imagină satisfăcătoare, în singurătate, pentru femeia dublată în oglindă, înseamnă mai ales o părere de rău, un regret, traduse printr-un oftat, printr-o privire visătoare. Ar dori ca oglinda să devie subit fereastră, vitrină sau scenă. Așadar, în fața oglinzii care-o arăta frumoasă și amenințată iar de vestejire în singurătate, se gîndise la omul bătrîn, pe care-l dominase cîtva timp, și simțise că așa cum era, frumoasă ca în oglindă, trebuia să se ducă și să recîștige locul pierdut sau periclitat.

Pînă aici, Dănuț arătase că totul putea fi controlat și confirmat prin mărturie. Reconstituirea lui era sinteza vie a spuselor martorilor. Din clipa cînd fata intrase în etacul tatălui ei, martorii dispăruseră.

Dar Cuvier, cînd reconstituise, orientîndu-se după un os găsit, sau chiar o sfărămătură de os, specii animale de mult dispărute, ale altor ere, se folosea de martori? Acea logică a naturii, intitulată de el „legea corelațiunii formelor“, înlocuise spusa martorilor. Aceeași lege a corelațiunii formelor dă puțință investigațiunii juridice să pătrundă veridic, acolo unde martori nu-s, și să reconstituiască logic, nu arbitrar, fapte necunoscute.

Dănuț căutase să reediteze scena, căreia fata îi da o versiune agreabilă acuzării — în conformitate cu psihologia generală și cea momentană a protagoniștilor.

Moșierul, în clipa cînd fata bătuse la ușă, era desigur încă amețit de congestie. Altminteri, furia și teama nu l-ar fi lăsat să stea întins pe pat, în timp ce fata, liberă, necontrolată, putea să fugă.

Bătaia fetii în ușa etacului era întîiul sunet viu care-l solicita. Căci pînă atunci, de cînd se sculase de la masă, „nu zbirnîia musca“, așa cum spunea feciorul.

Fata intrase.

— Ce vrei?

Încă nu se dezmeticise. Tălmăcirea acestui: „ce vrei?“ e: „cine-i? ce-i?“ al omului deșteptat din somn.

Complect treaz, moșierul i-ar fi spus acelei care-l doborîse la pat: „Ieși“ sau: „Ticăloaso!“

Imperativul sau injuria ar fi dovedit complecta revenire la normal. Interogativul, în acea clipă, însemna abia un început de deșteptare.

Fata se apropiase de pat. Își aplecase obrazul pe al bătrînului, aducîndu-i în nări parfumul părului despletit și căldura unui trup de femeie alăturat trupului său. Omul acesta doborît de congestie, înainte de-a fi stăpîn pe mintea lui, se deșteptase fals în congestia sexuală. Lîngă el era o femeie care-i dezmiarda obrazii. Lîngă el reînvia parfumul de odinioară al femeii care-l înșelase. Surd, mînia începea, dar gestul ei, în trupul slăbit și mintea aiurită, nu era decît val moale, dezmiardare, pipăire, apropiere posesivă de trupul alăturat.

În epoca nubilității, fetele plîng, rîd și se roșesc foarte ușor. Mișcările singelui sînt vînt printre trandafiri. O atingere mai lungă de un trup bărbătesc le poate da o moleșală dulce ca o sinucidere în apă caldă, prin tăierea vineilor.

Din atingerea celor două trupuri se născuse pe nesimțite acordul ritmic al sexualității. Nici unul dintre ei nu știa ce se va întîmpla. Trupurile lor, val cu val, își impuneau legea.

— ...În acea clipă, comentă Dănuț, un trup de bărbat se împreuna cu un trup de femeie, în cavernă. Noțiunile de tată și fiică ale civilizației nu puteau să existe, căci cele două trupuri erau în afară de civilizație. Incestul nu s-a născut atunci, ci numai după înfăptuirea actului, în conștiința tatălui și a fetei, redeveniți oameni în clipa desperecherii. Anterior civilizației, moralei și legii, faptul, în acea clipă, nu era păcat. Incestul a luat naștere în *amintirea* lor, posterior înfăptuirii lui.

— Nu-l lăsați, nu-l lăsați! Nu-i dați voie. Apărați-mă...

Răcnetul fetei, cu mîinile la cer, cu trupul smuls din mulțime, avu efectul loviturii cu coada biciului în crupa calului. Sala cabră. Indignarea se născu în acea clipă, dar cu

efect retroactiv. Toți aveau aerul să spuie: „Cum de-am tolerat pînă acum să fie insultată în auzul nostru această biată ființă fără apărare?“

Clopoțelul sună.

Procurorul izbucni.

— Domnule președinte, mă fac ecoul conștiinței tuturor, cerîndu-vă să luați cuvîntul domnului avocat. Morala publică e jignită...

— Dar cea particulară? răsună deasupra tumultului glasul domnului Deleanu.

— Evacuez sala!

— Evacuați ecoul conștiinței tuturor, domnule președinte, zîmbi domnul Deleanu, sau invitați-l să fie calm.

— Domnule președinte, mă pun sub ocrotirea dumneavoastră.

— Rămîneți acolo, domnule procuror general. E un adăpost inviolabil, replică domnul Deleanu.

— Domnule președinte...

— De ce-ați ieșit? Ahile avea un călcîi vulnerabil; dumneavoastră aveți două.

Captivată de ripostele rezezi, sala devenise iarăși spectatoare.

— Urmați, domnule avocat, dar țineți seamă de ce-ați văzut! interveni președintele către Dănuț, arătînd cu palma spre sală.

Pînă în momentul intreruperii, Dănuț crezuse, văzînd capetele adunate în jurul vorbelor lui, văzînd încordarea generală, concentrarea tuturor, că a izbutit să impună adevărul cu reliefuri sigure, că toți îl văd, *il recunosc*. Își dădu seamă fulgerător de enormitatea erorii. Îl urmăriseră nu cu atenție, dar cu pasiune — revăzînd ochii lor de-atunci, își dădu seamă că luceau lubric —, fiindcă palpitarea spre pornografic îi delecta profund. Ceea ce căutau ei în vorbele lui era fiorul erotic, tabloul impudic, fresca păcatului oribil. Plastice, vorbele lui, pentru el, erau un auxiliar al analizei; pentru ei erau un tablou în sine, un scop.

Totul se explica în acest fel. Își amintise o scenă din timpul războiului. Camarazii lui de regiment izbutiseră să capete un aparat cinematografic. Între alte filme — rebuturi

dinainte de război — obținură de la ruși un film pornografic. Fusese invitat și colonelul — om bătrîn și puritan — la reprezentație. Pînă la sfîrșit, colonelul privise scabroasa vitrină a sexualității orașenești. După ultimul tablou se ridicase tunînd: „Să le fie rușine celor care fac astfel de ticăloșii. Trebuie dat pe foc acest film“.

Își adunase ofițerii la popotă, ținîndu-le un fulminant discurs patriotic și antipornografic, și sechestraseră filmul destinat incinerării. Colonelul n-avea aparat cinematografic, dar avea ochelari și lupă. „Băieții“ fuseseră informați de ordonanța colonelului că filmul era citit de acesta cu devoțiune, prin sticlele măritoare.

Același lucru și de astă dată. Priviseră filmul care li se păruse pornografic, pe care în realitate îl făcuseră pornografic, dîndu-i caracterul de scop, eliminînd analiza al cărei punct de plecare era, și dîndu-și seamă, cînd răsunase țipătul fetei, că tăcerea lor de pînă atunci îi da de gol, că era pornografică așa cum pentru ei era și pledoaria, redeveniseră — eliberați din muțenie — gloată ipocrită, căutînd să spele prin indignarea colectivă tăcerile individual revelatoare de pînă atunci.

Pledoaria lui mai avea încă multe analize, multe comentarii. Vroia să le arate că singurul fapt care putea fi examinat din punctul de vedere al legii penale era debutul incestuos. Căci legea penală nu pedepsește *incestul*, ci *violul*, adică actul sexual smuls prin violență, împotriva consimțimîntului celui care-l suferă pasiv. Că această violență este elementul substanțial al violului, deci existența sau neexistența ei va include sau va exclude din prevederea penală faptul respectiv. Cum însă conviețuirea de doi ani, călătoriile în străinătate, libertatea fetei din acea vreme, eleganța și buna ei dispoziție excludeau accentul zilnic al violenței — dovedind, dimpotrivă, o complacere, dacă nu o resemnare pentru me-najul incestuos —, singurul moment în care crima ar fi putut lua naștere era acel al primului contact sexual, deși consimțimîntul ulterior, după părerea unor doctrinari, ar fi fost o ratificare, făcînd să dispară crima. Vroia apoi să le explice rațiunea acestui lung menaj incestuos; psihologia fetei, excitată de păcat, îmbătată de revanșa dominațiunii totale asupra celui care fusese temnicerul ei și al mamei ei,

dorința de a-l ruina — dovedită prin simțitoarea împuținare a unei mari averi. Vroia apoi, concomitent cu evoluția fetei, să le arate evoluția tatălui, ros de remușcări, amînînd mereu o sinucidere reparatoare, al cărei gînd îl făcea mereu să guste din păcatul noapte cu noapte mai ispititor, mai de jar. Vroia, într-un cuvînt, să ridice în fața judecătorilor acea mare statură fantomatică de ghețar plutitor a fatalității și să le dea fiorul spectacolului a doi oameni, mișcîndu-se mărunți în umbra înghețat uriașă a fatalității care i-a întîlnit în drumul ei indiferent. Din acest punct de vedere vroia să ceară achitarea lui penală și compătimirea nenorocirii acestui om, pentru care achitarea însemna, ca și ocna, și poate mai dureros, o definitivă excludere din rîndurile sociale.

Mai vroia să analizeze rațiunea denunțului tardiv. Vroia să le arate cum se născuse în suflul fetei care trăia în viciu nostalgia idilei, adică a unei nouă forme de iubire, de viață. Intervenția oportună a tînărului vecin de moșie; descoperirea de către acesta că fata pe care o iubise idilic, dar pe care o dorea trupește, nu era fecioară. Jignirea vanității lui de senior sexual. Abilitatea instinctivă a fetei, care preferase să dea pe față drama, devenind eroină de tragedie, decît să fie socotită banală fată cu aventuri...

Era inutil.

— Voi fi scurt, domnilor judecători, părăsind aceste analize ale omului, care pe dumneavoastră vă indignează, iar pe mine mă întristează, și voi descinde în codul penal.

Examinase glacial faptul, din punct de vedere strict juridic, și ceruse achitarea, cu un ton care le spunea: Faceți ce vreți!

Ședința fusese suspendată, rămînînd în continuare după masă.

— Măăă, cinică e generația asta de după război! Nu respectă nimic! exclamase un avocat.

În trăsura care-i ducea acasă, domnul Deleanu îl sărutase pe Dănuț, punîndu-i în buzunar un plic în care era tot onorarul primit pentru proces, și-i împărtășise următoarea reflecție:

— Dragă Dănuț, în avocatură, ca să-ți poți permite să spui justiției adevăruri de talia celor spuse de tine, trebuie

să fii avocat bătrîn și celebru — dar atunci nu le mai spui. Eu însă te rog să rămii așa cum ești... cîtă vreme voi fi lîngă tine.

La nouă, sedința fusese redeschisă. Adevărații avocați se simțeau datori să repare gafele de după amiază. Întîiul ridicat la bară găsise locul ocupat de reputația lui. Zîmbise cu o înclinare a capului zîmbetelor reverențiale, care-l omagiau unanim. Chipul său ar putea fi numit visul unei halbe de bere. O jovialitate sanghină, ochi sfredeliți de rîs șiret, fălci masive, gest familiar, care bate publicul peste umăr și peste burtă. Era vestit pentru dibăcia lui de scamator judiciar. Pentru el, o pledoarie era un joc de-a „uite popa, nu e popa“. Achitările pe care le obținea erau aplauze traduse în decizii de achitare, răsplată personală acordată meritelor lui. Plătit împăratește, avea cultul exclusiv și mărturisit al onorarului. „Chiulul clientului“ — acest diavol fabricat de Scaraoțchi, anume pentru avocați — nu exista pentru el. Pledea bine — spunea el — numai cînd simțea în buzunar ponderea onorarului. Și nu pledea decît bine. Începuse, elogiind cu hîrdăul și lopata, meritele *literare* — sublinierea o făcuse cu ochiul — ale predecesorului său la bară, fiul ilustrului confrate Iorgu Deleanu, adevărată glorie a baroului românesc.

— ...Forma aleasă a tînărului meu confrate, limbajul cu flori de stil, cultura generală de care ne-a dat amplă dovadă ne fac să presimțim în domnia sa un demn urmaș al ilustrului său tată...

Uitase că domnul Deleanu era alături.

— Dragă prietene, n-am murit încă. Fii, te rog, gentil și amîină elogiile necrologului. Cît despre fii-meu, de vreme ce ești exclusiv avocat, lasă pe critici să-i comenteze literatura.

Înghițise ilar — ca un șpriț dat dușcă, deși oțetit — această întrerupere și continuase arătînd că dacă tinerii întrec pe bătrîni prin cultură și prin forma literară, în schimb bătrîinii dețin experiența vieții, pe care tinerii n-o au. În numele acestei experiențe de viață, cerea încrederea juraților. Pledase iresponsabilitatea. Acuzatul era nebun,

deci beneficia de faptul justificativ prevăzut de articolul 57 din codul penal.

Descriese catastrofal, ca prăbușirea unui edificiu american cu cincizeci de etaje, căderea moșierului în cap de pe cal. De-atunci începuse să-l „lucreze“ nebunia. Acest fel de înnebunire, în limbajul său special, era numit traumatic. Deci, nebunie traumatică.

Un vapor nu poate trece printr-o ureche de ac. De aceea, sufletul nu și-a ascuns adîncurile, ridicînd ziduri de stînci. O simplă ureche de ac desparte sufletul aparent — accesibil tuturor — de sufletul adînc, accesibil rareori, unor anumite minți numai. Cine trece prin această ureche de ac intră în suflet; cine trece pe alături, trece înainte, dar pe lîngă suflet. Așa că e foarte greu să distingî pe cel care-a intrat de cel care trece pe alături, fiindcă amîndoi înaintează cu egală viteză, în aceeași direcție. Publicul admira siguranța evoluției acestui transatlantic; urechea de ac era în ochii lui Dănuț un cer gol.

Pledoaria dovedea nebunia. Problema pusă de avocat era următoarea: poate să trăiască doi ani un nebun în societate, fără ca nimeni să observe că-i nebun? Și o rezolvase cu exemple. Președintele Wilson al Americii condusese lumea, și totuși medicina dovedise ulterior că era nebun. Cutare concetățean, bine cunoscut ieșenilor, frecventator asiduu al berăriei „Azuga“, patru ani băuse halbe, și fusese dovedit nebun. Urmară anecdote, aluzii, istorisiri, amintiri.

Sedința devenise o petrecere în familie, captivată de convorbitor. Așteptai tava cu dulceți și cafeluțele. Parcă auzai clănțănitul sticlelor îndesate în căldări cu gheață.

Acest om, al cărui suflet nu cunoștea tăcerea, straniul și toate acele mirări care te fac să presimți penumbrele și lumina de lună ale nebuniei, vorbea despre nebunie pitoresc. Elementele ei le desprindea din paharul cu vin. Pentru el, nebunia era o beție de lungă durată, care pe unii îi face febrili și zgomotoși, pe alții, taciturni și apatici.

Această nebunie, dovedită pe înțelesul tuturor, era acceptată cu filozofice înclinări de cap, ca un parastas după care urmează praznicul.

Avocatul următor, dîndu-și seamă că publicul nu s-ar fi supărat ca melodia să fie bisată, reluă motivul primei pledoarii, aducînd tot aportul său de amintiri personale. Ast-

fel, defilă în fața juraților familia de nebuni notabili a orașului Iași. E foarte plăcută excursia printre amintiri. Solidarizează pe cei de față, dându-le un trecut comun. Îi măgulește pe deasupra, fiindcă între atîția nebuni, ei singuri — cei de față — sînt normali și încă foarte perspicaci și inteligenți, de vreme ce avocatul îi încredințează că nu psihiatria — „știința nebunilor, scrisă de oameni... bizari“ — ci ei, oamenii normali numai, pot fi arbitrii unor astfel de chestiuni. Al treilea avocat, nemaiavînd ce spune, vorbește o oră, făcînd generalități despre sufletul omenesc. Porni de la Hamlet: „a fi sau a nu fi“... Pledoaria sa avu caracterul muzicii de sacrificiu din antracte. Dădea răgaz auditoriului să-și sufle nasul, să tușească, să-și scarpine ceafa sau coșul de pe frunte, să caște, să-și dezmoștească încheieturile, să-și mai caute pușin de sufllețel. Domnul Deleanu se ridică într-o tăcere deferentă. Magistrății luară în fotoliu o nouă poziție, căutînd să și-o impuie definitivă; jurații din primul rînd își sprijiniră coatele pe genunchi sau se rezemară mai îndeșat în fotolii; cei din rîndul al doilea se sprijiniră de spezele fotoliilor din față, făcînd cu suflarea lor călduță clisme cefeie respective; procurorul, răsfrîngîndu-și mîneca robei cu o mișcare elegantă, își pregăti creionul.

Înainte de-a arunca bomba — pledoariile domnului Deleanu aduceau întotdeauna surprize care dădeau procesului o nouă întorsătură —, domnul Deleanu proclamă existența glasului sîngelui. Se îndoia, desigur, de existența acestui glas, în sinea lui, dar vorbea gîndindu-se la Olguța, căci vorbele lui aveau o duioșie, un adevăr, o căldură care dovedeau marea lui iubire părintească pentru Olguța, nu existența glasului sîngelui. Asta pentru Dănuț. Domnul Deleanu izbutise să impuie tuturor bătăia lui de inimă, cu fiecare vorbă în care această rară inimă de tată bătea.

Spre deosebire de majoritatea marilor avocați, ale căror pledoarii aduc idei, argumente și suverane ritmuri oratorice, domnul Deleanu aducea mari emoții umane. Îi înșela, fiindcă inima lui o vedea pe Olguța, pe cînd ceilalți vedeau paternitatea în genere, dar emoția vorbelor sale, veridică, răscolea sufletele, expulzînd orice impuritate. Era un elan de înălțare purificatoare. Respirau aer curat. Așa că în clipa cînd domnul Deleanu afirmă că nici un părinte nu poate fi amantul fiicei sale, incestul nu mai există.

Dar rămînea acuzatul.

Urmînd, domnul Deleanu arătă că incestul e un fapt atît de monstruos, încît istoria omenirii, care uită chiar fapte glorioase între atîtea pe care le pomenește, înalță pe incestuoși la înălțimea faptului istoric, spînzurîndu-i, ca pe Iuda în fața posterității. Vorbi despre papa Borgia, amantul Lucreției Borgia, arătînd cu de-amănuntul fizionomia Renașterii, cu arta ei supremă, care nu era decît convulsivitatea fastuoasă a unei adînci destrăbălări. Și argumentă persuaziv că incestul Borgilor era fapta rezumativă a unei epoci, nu fapta unei familii. Astfel, consemnînd numai incestul istoric, nu și pe cel normal colectivităților nomade și popoarelor primitive, făcu din incest un semn culminant al destrăbălării unei epoci și al unui popor, cum ar fi ciuma bubonică în promiscuitățile Orientului.

Cu această premisă, analiză moravurile neamului românesc, neam prea tînăr ca să fie corupt. Patriotismul sălii era convins mai dinainte, dar și foarte măgulit de această analiză. Trecu imediat, abrupt, folosînd atitudinea publicului, la biografia acuzatului. Fiu de razeși moldoveni. Tinereță studioasă. Viață curată. Prima căsătorie: act de om normal. Izgonirea femeii necredincioase: act de om profund moral, care nu poate accepta în căminul lui impuritatea. A doua căsătorie, de după război: dorință de a-și rechema fiica, dîndu-i și o mamă. Și arăta astfel, ajungînd la momentul violului, ce insolit devenea acest act în viața unui om care albise curat.

Aruncă bomba. Toți — judecător de instrucție, procuror, cameră de punere sub acuzare, opinie publică și avocați — plecaseră de la premisa că fata e fiica tatălui său. De ce? Fiindcă actul de stare civilă spunea aceasta. Dar actul de stare civilă dovedește numai în fața legii paternitatea. Această paternitate e formală — „*Pater semper incertus*“... a spus poporul cel mai lucid: romanii.

Era într-adevăr victima fata acuzatului?

Oul lui Columb, dar Columb îi dăduse stabilitate.

Ai fi zis că toată sala se născuse în acea clipă. Era un început de viață zîmbitoare și mirată. Fața procurorului se lungise, ochii i se micșoraseră. Jurații respirau. Deveniră zîmbitori și gușați.

Pentru domnul Deleanu, a dovedi era natural ca deschiderea buzelor în preajma vorbei. Le dovedi deci că fata nu era copila acuzatului. Refăcu biografia primului menaj. Femeie tânără și arzătoare; om prea copt și prea mohorât pentru tinerețea ei. Adulterul descoperit era *un adulter*, dar logica arăta clar că nu era întâiul. De altfel, care era rațiunea expedierii copilului, de îndată ce mama fusese alungată?

Iarăși vorbi părintele, cu aceeași căldură, cu aceeași emoție. De copilul tău, rămas fără de mamă, nu te despați. Devii tu mamă pentru el. Mînuța lui numai, întinsă spre tine, e singura rădăcină care te leagă de viață, atunci cînd ești dezgustat de ea.

Să te despați de copil în clipa cînd ai pierdut dragostea mamei? Dar atunci ar fi trebuit să se ucidă cel care dezlega ultimul nod de bucurie al vieții lui.

Nu! O alungase din casă fiindcă era copilul păcatului. Alungase păcatul matern, alungase și via lui amintire.

Jurații erau convinși. Aprobau.

Totuși, domnul Deleanu găsi accentul comunicativ al unui argument neprevăzut.

— ...Ați văzut pe acest copil, domnilor, subț ochii noștri, în fața tatălui său. Și ați avut dovada neîndoioasă că ființa care condamna la moarte pe acest bătrîn nu e fiica lui.

Reluă glasul sîngelui, arătînd că acest glas domină sufletul, cu prezența lui uriașă, ca un munte. Că, orice s-ar întîmpla în vale, muntele rămîne în picioare. Oricît ar dușmăni un copil pe propriul său tată, cu oricîtă dreptate, în clipa cînd îl va vedea la stîlpul infamiei, bătrîn și dezarmat, va fi alături de el, împotriva străinilor, cu mila dacă nu cu fapta, cu lacrima, dacă nu cu pumnii.

— ...De două ori glasul sîngelui n-a vorbit: în clipa cînd omul acesta a devenit amantul acestei femei și în clipa cînd această femeie a dat ea cea dintîi cu piatra în amantul ei. Acești doi oameni, părinte și fiică în fața legii civile, în fața legii sîngelui, sînt doi străini.

Replica procurorului bătut la uși zăvorîte, cu stăpînii plecați de-acasă.

După ce-și isprăvi rezumatul, președintele, magistrat călit în lupte judiciare, cu un ton care izbuti să îmbrace solemnitatea clipei, se adresă acuzatului.

— Acuzat, ești om bătrîn, curînd vei da socoteală de faptele dumitale altui judecător, mai mare decît noi. În numele acestui judecător, te îndemn să răspunzi: îți recunoști fiica sau nu?

Tăcerea veni ca o paloare.

Dănuț zări capul domnului Deleanu: și-l aplecase, greu. Nu mai era avocat; era tatăl copiilor săi.

Apoi ochii lui Dănuț se întîlniră cu ai acuzatului. Nu putea să-i urle: „Recunoaște că ești tatăl ei. Fii ultimul om drept și cinstit. Spală-ne de ticăloșie.“ Nu putea. Dar era palid, cu obrazul subțiat, căci ochii acuzatului, întorcîndu-se de la el, se pironiră în pămînt.

— Nu știu...

Fu achitat de minciună ticălosul care fusese cel mai curat dintre ei, el, cel legat de stîlpul infamiei, pînă în clipa cînd, învins de oameni, intrase în rîndurile lor, dîndu-le ce meritau: efigia minciunii lor.

Pe mîinile omucide ale lui *lady Macbeth* răsărise pata de sînge, shakespearean.

Tot atît de durabil, după acest debut, gustul rînced al avocatului apăruse în sufletul lui Dănuț. Procesul se isprăvisse la două noaptea; el adormise la patru; restul nopții și-l petrecuse cu alternanțe de coșmaruri și insomnii. Somnul îl alunga în insomnie, insomnia îl lepăda în somn. Pe hotarul de pucioasă dintre coșmar și obsesia trează, simțea vorbele procesului—viol, incest, violență, sexualitate, perversitate—viermuind în el, ca limbricii, ca paianjenii, ca scorpiile. Era scuturat de acele friguri care vin din suflet, din bălțile acre ale scîrbei de oamenii între care te prenumeri zoologic.

A doua zi de dimineață anunțase pe părinții săi că pleacă la un prieten, rugînd-o pe doamna Deleanu să-i puie deoparte scrisorile de la Paris, se suise în automobil—mașină ușoară, cu trei locuri, pe care i-o dăruise Herr Direktor după licență, destinînd-o alergăturii profesionale—și plecase.

Unde? Nu știa. Se îndepărta de orașul în care fusese procesul, de oamenii care auziseră, văzuseră și vorbiseră

sau vorbeau despre proces. Ajunsesse tocmai la Durău. Acolo, la poalele Ceahlăului, printre călugării cu păr mă-răcinos, sălbăticiți și imbecilizați, rude cu cimpanzeii, rîndași ai grajdurilor Domnului, era în sfîrșit singur. Tră-sese la arhondaric, dîndu-și un nume fals. Nu vroia să mai existe nici prin numele său adevărat. Vroia să uite tot. Să aștepte uitarea ca o iarbă deasă, grasă și înaltă cum era cea din poiana schitului. Dorea apariția unui suflet stupid și bleg ca o vacă plină. O săptămînă întreagă trăise printre stînci, copaci și ierburi, gonind mereu trupul, nelăsîndu-i decît răgazul somnului greu ca un stejar trăsînit. Își primenise nările și plămîni cu miros de brad, ascultase în clipe de senin bucuria apelor de munte, copilăroasă în pîrîul care duruie pe lîngă schit; ascultase cînd se-ntunecă piscul Ceahlăului cu nori întunecați ca niște ochi deschiși ai muntelui, negri deasupra Moldovei, basul bubuitului de tunet; ascultase ploile cum vin și fug, lungi, pe picioare de argint; ascultase brazii, ascultase toaca, ascultase clo-potul — dar glasul omenesc îl ocolise și acolo.

Cînd se înapoiase de la Durău, tristețea lui avea obraji rumeni.

Dar decît să te duci după fiecare proces la Durău, mai bine rămii acolo.

Monica! Monica!

De-atunci, Dan Deleanu devenise avocat, renunțînd la avocatura experimentată în întîiul proces.

Pe cît putea, adică din răspuțeri, căuta să profeseze cu gura numai. Codurile adnotate îți dau legi și jurispruden-țe, cum magazinele cu haine pentru baluri costumate în-chiriază fracuri, hlamide, costume de paj, burnuzuri arabe. Codurile-n geantă, vorbele pe buze, și atît. Se trudea să fie cît mai cenușiu, cît mai șters, cît mai în umbră. Reve-rențios cu judecătorii, cuviincios cu colegii, răbdător cu clienții. Prin nimic să nu atragă atenția nimănui. Să fie în avocatură cum sînt submarinele în mare, alături de vapoare: cît mai afund, cît mai invizibil. Să șteargă, să estompeze măcar aventura debutului. Să-l facă pe acel Dan Deleanu, care încercase în fața Curței cu juri să respecte

viața, să devie neverosimil față de acest Dan Deleanu, ireproșabil de culoarea colbului judiciar.

Sufletul? Noaptea, printre cucuvaie...

Dar sufletul, cînd e mare și tînăr, nu acceptă ușor re-gimul impus de voință. Buzele celui care vorbea la tribunal, curte sau judecătorie nu erau buzele pe care avocatul Dan Deleanu și le lăsa în cuier cînd venea seara acasă, alături de surtuc: erau buzele lui, unicele, cele de zi, ca și de noapte. Și în dosare — în acele dosare mînuite de mîna arhivarilor și grefierilor, în acele dosare scrise cu stridența cernelii violete sau cu apoasă cerneală albastră — ochiul clar vede tot viața. Și ce trist e obrazul vieții privindu-te îndărătul gratiilor unei foi de dosar! S-o lași acolo închisă, s-o lași să mucezească acolo, cînd o vezi, cînd știi că poți sfărîma gratia?

Greu! E greu să ții în mînă furculița și să mănînci pe deasupra cînd mînia îți strînge pumnii!

În aceste condiții, zi cu zi, el suferea mai aspru, în timp ce camarazii lui, asimilați de mediul profesional, își găsi-seră echilibrul stabil.

Intra în Palatul Justiției așa cum intri în spital. Pentru un singur proces, pe care nenorocul îl rînduise al șapte-zeccelea pe listă, își pierdea o după-amiază întreagă, pentru ca, de cele mai multe ori, procesul să fie amînat din lipsă de timp. În decursul acestor ore nu se mișca din sala de ședință. Acolo cel puțin era lăsat în pace. Ședea ghemuit într-un colț de bancă, dormitînd printre vorbe ca printre muște într-o bucătărie locale.

Uneori, însă, un colț de cer albastru ca întăia prună coaptă în livadă, o rîndunică, vîrf de lance în azur, o albină intrată printr-o spărtură de fereastră, aducînd în sala de ședință murmurele soarelui, îi dădeau, cu valuri de sînge din inimă pornite, acea nostalgie a haiducilor pușcăriași cînd înverzește codrul. Pleca. Nu departe, căci trebuia s-aștepte rîndul procesului. Cu geanta subțioară, se ducea peste drum, lîngă cele două mitropolii. Se simțea solidar cu cea veche, dezafectată, nu cu cea nouă, hardughie cu trup de gară germanică și patru turnuri țuguiate infatuat, clădire par-venită și fanfaroană, atît de străină în perspectiva alungi-telor curbe ale dealurilor ieșene. Cu drept cuvînt, Gheorghe Panu spunea despre ea că e o masă cu picioarele în sus.

În schimb, ce dragă-i era vechea Mitropolie, pustie și sihastă alături de cealaltă. Cît de ieșană era clădirea care avea forma girezilor clădite-n lung! Nici un turn nu trîmbița deasupra ei. Dar patru cruci ridicau în semnul lor creștin clădirea care bătuse mătanie cu fruntea în fața Domnului ceresc. Creștea iarba în jurul ei, iarba izolării și paraginei, nu gazon. Și trei păuni, în odăjdi de primăvară, cu straniu țipăt, pe lângă zidurile în ruină, erau adevărații preoți ai adevăratei mitropolii a morții ieșene.

— Cum de-a ieșit dintr-un om vesel ca dumneata un băiat atît de trist? îl întrebase odată pe domnul Deleanu un perspicace coleg de barou.

— Fecior vesel din om trist se vede mai des: nu? Se vede că el îi tatu-meu!

•

Ceasul Mitropoliei bătă unu.

Subt lună, Iășul era scufundat în somnul unei ape clare: oraș de altădată, înecat, adus de visul apei, ochiului. Îl pierzi, îl vezi, dispăre, vine...

Întinereau mereu alți lilioci cu floare albă și violetă. Erau de flori întâmplările primăverii. Un mugur verde se deștepta alb și înflorea mai tare de mirare. Un ou alb, ovală simplitate, se deschidea crăpat, cu un lucefăr de puf blond: pui de primăvară al cloștei. Buratecul palpita de rîsul unei glume inocente.

Mușcase cineva o zarzără crudă, sau mirosea iarba atît de ud acidă?

Într-un oraș bătrîn, greu de melancolii, primăvara e veselie mirată a unei fetițe cînd scoate dintr-un pod cu vechituri jucăriile unui copil mort.

Cu cotul rezemat de fereastră, Dănuț privea noaptea, demult. Se ridică de la fereastră, intrînd cu totul în odaie. Era prea multă primăvară în noaptea Iășului.

Aprinse o țigară. Se-ndepărtă, se apropie de masa de lucru. Era o basculare nehotărîtă în pașii săi. O cumpănă, cînd depărtată, cînd apropiată de manuscrisele rînduite subt lumina lămpii și-n penumbră.

— Tejghea!

Murmurase printre dinți.

Schimbă direcția pașilor. Porni spre fereastră, se întoarse spre ușă...

De cîteva nopți, intrusiunea avocaturii în gîndurile lui de noapte îl împiedeca să lucreze. Și îndemnul lui Mircea, în aceste clipe cînd sufletul îl dădea afară, îi revenea obsedant.

— Publică! Publică! Publică! Trebuie să apari în fața lectorilor. Să fii lăudat pentru defectele de care numai așa te vei dezbara; să fii înjurat fiindcă ai un suflet care nu seamănă cu sufletul devenit obligator și oficial în literatura curentă; să fii disprețuit pentru că ai necuviința de-a fi tînăr între bătrîni; să se încingă în jurul tău harmalaia publicistică. Atunci de abia vei ști dacă poți rezista succesului, dacă insuccesul nu te acrește în loc să te înalțe spre tine...

De cîte ori îl vedea, și mai ales de cîte ori îl vedea mohorît, descurajat, apăsător de profesie ca de o altă haină militară, Mircea îl îndemna să intre public în literatură.

— Nu-ți spun să intri în literatură cum ai intrat în avocatură, profesional. N-ai nevoie să faci vizite confrăților, să-i saluți pe stradă, să le recunoști cu obediința ta gradul de locotenenți sau generali literari. Publică subt un pseudonim, dacă vrei, dar publică, lasă-ți sufletul scris să călătorească, să capete experiență. Caietele tale vor să trăiască, să iasă în lume, peste capriciul, orgoliul sau avariția ta de tine. Nu le-ai scris pentru tine, oricît le-ai iubi. Tu ești un cer care vrea să-și deție toate stelele. Nu se poate. Trebuie să cadă. Asta-i viața lor...

Și-ncet cu-ncetul, Mircea căutase să-i sugereze posibilitatea unei altfel de soluționări a vieții și nevoilor lui.

— Nu scrii ca să cîștigi, evident. Nici nu mai discutăm. După cum nici nu scrii ca să mori de foame. Nu e cazul, dar în sfîrșit! Contingența literaturii cu banul e străină actului creator. Intervine ulterior, ca o consecință economică a producției, de orice fel ar fi. Măslinul nu face măslinile pentru comerț. E copac, nu comerciant. Dar măslina desprinsă din natură devine fatal valoare economică... Tu vei publica, pur și simplu, fără premeditarea cîștigului. Legea ofertei și a cererii, fără de tine, dincolo de tine și în afară de tine, va da visului tău realizat un anume indice de valoare economică. Buzunarele tale vor suporta consecințele.

Presupune că vei avea succes, că volumul tău va fi cerut de tot tineretul care nu găsește în literatura actuală nu hrană, dar nici aperitive măcar. Tu nu vezi că proza românească e anacronică! Pagini frumoase, dar intrate în istoria literară, testimonii ale trecutului. Tineretul mănâncă pâine uscată și o roade fiindcă are apetit și n-are ce mânca. Uită-te: singura carte care pătrunde viabil în discuția literară e cartea străinătății. Snobismul literar, acest ferment real al începuturilor culturale, tot de cartea străină se interesează. De ce? Fiindcă miile de lectori activi — cei în care literatura devine viață, nu distracție senilă — sînt tinerii: liceele, universitățile. Acești tineri asemănători între ei mai mult decît generațiile precedente — prin această epocă radical nouă care începe cu ei — nu văd în literatură harta lor sufletească. Literatura actuală e o hartă a României vechi, fără de Ardeal, Bucovina și Basarabia. Tu faci parte din această generație recentă. Literatura ta are configurația sufletească a acestei generații. Vei pătrunde. În metafora ta, prea deasă, vor recunoaște tumultul eruptiv al acestei vrîste ingrate a unei întregi colectivități tinere. Vei fi citit, cumpărat, adulat, înjurat. De ce să-ți fie rușine de banul cîștigat cu adevărul tău sufletec cînd ai consimțit în avocatură să-l cîștigi cu ceea ce tu singur afirmi că e minciună? Și cine știe, Dan, poate că într-o zi banul onest cîștigat cu sufletul tău te va cruța de ipocrizia avocaturii...

— În România?

— Sigur. În România. Asta-i eroarea grosolană a taturora. Astăzi, cînd viața a devenit atît de grea, cînd banul nostru e atît de depreciat și cartea străină, prin aceasta, atît de scumpă, literatura a devenit, sufletește, un obiect de primă necesitate. Ceea ce era tutunul în tranșee este literatura în viața de după război. E prea amară viața de azi. Toți simt nevoia să evadeze din ea, să uite — sau să o poată înțelege, domina și disprețui, cu puterea, înălțimea și ritmul unui creator. Această resursă de energie consolatoare sau de îmbărbătare, oamenii n-o au în ei. O cer de la Dumnezeu, sau de la scriitor. Ei cer de la scriitor visul care adoarme ca vinul și energia care înviorază ca cea mai tare cafea neagră. Ei cer de la

scriitor să le dăruiască noaptea amplificată, pentru odihnă, și să le recreeze ziua de muncă. Cînd Eminescu a murit sărac în România, acea Românie, în totalitatea ei, era satisfăcută sau resemnată. Mai rău: abrutizată. Puținii intelectuali revoltați puteau ajutara pe Eminescu nu cumpărîndu-i cartea — erau prea puțini — ci prin ofranda lor generoasă. Astăzi, scriitorii epocii acestea au lectori. Dar unde-i scriitorul epocii, care moare de foame? Arată-mi-l! Există altceva în România de azi: veșnicile bocitoare. „Tragedia intelectualului“ nu-i altceva decît aptitudinea plîngăreată a falșilor intelectuali, elefantiazisul vanității lor. Eu te asigur că vei cîștiga, fără ca să devii negustor ambulant de marfă literară. În clipa cînd vei publica, indignarea unui bătrîn care atîta așteaptă: să poată profetiza dezastrul epocii în fața apariției unei inedite literaturi, te va semnala dintr-o dată întregului tineret. Vei avea notorietatea unei corăbii ciumate, care-a sosit în port. Curînd, o generație întreagă va mânca poamele necunoscute pe care i le aduci. Și injuria va rămînea știrbă, după ce te va fi servit, anunțîndu-te.

Războiul îl virilizase pe Mircea, dîndu-i trupește și sufletește altă mușculatură pe aceeași delicată osatură de odinioară. Își pierduse aspectul de adolescent, care-l făcea să samene cu sfîntul Sebastian, primind cu genele plecate săgețile Hardtmuth ale Olguței — căpătînd o înfățișare de oștean ieșit din întîia armură, proaspăt, grav: dreaptă statură a tinereței cu ochi negri, simțindu-și sufletul bogat ca o coamă. Întors din Germania, unde-și luase doctoratul în filozofie, intrase de-a dreptul în lupta socială, înscriindu-se în partidul țărănesc, în disprețul părerii sfetnicilor — amici de-ai tatălui său — care-l sfătuiau să devie mai întîi liberal, ca să poată ajunge la universitate; în România, acesta fiind drumul cel mai scurt dintre două puncte, oricare ar fi ele.

Dănuț, care n-avea habar de politică — „această glandă îmi lipsește“, mărturisea el —, dar care cunoștea mai mulți avocați țărăniști și vedea că doctrina politică nu-i diferențiază cîtuși de puțin de avocații liberali, averescani, iorghiști sau naționaliști, îi reproșase această diminuare a libertății lui.

— Ce cauți la țărâniști anume? Dacă vrei să intri în politică, trage la sort, să alegă hazardul!

Mircea zimbise, deși cunoștea inocența politică a prietenului său.

— Dragă Dan, când intri în politică, înseamnă că ai acest apetit fără să-l provoci, fără să-l invenți. Și când ai apetit robust, măninci orice, cu o singură condiție: să fie curat. Partidul țărănesc, în stadiul său actual, e o mîncare de rînd, dar curat pregătită. În celelalte mîncări politice găsești prea multe muște, gîndaci și sosuri sleite, reîncălzite. Prefer...

Copleșit de muncă didactică — pe care de altfel nici-o dată n-o disprețuia — își reluase și activitatea literară, începută înainte de război, continuată în timpul șederii în Germania, prin corespondențe informative. Revista ieșeană *Viața contemporană* căpătase prin el un tînr judecător, altfel aspru decît cei bătrîni, al problemelor sociale și literare provocate de război. Stimat cum sînt oamenii temuți, mai ales cînd sînt tineri, călca sigur, folosind pentru mers elasticitatea înviorătoare a adversității surde și a răutății coalizate. Aceeași solitudine frățească îl lega de Dănuț, iar de numele Deleanu, acel nod marinăresc făcut din bătaia de inimă a dragostii dintăi. Trăise. Nu-și închinase tinereța lui Dumnezeu, dar sufletul nu-și aplecase genunchii decît în fața Olguței.

Ca să-l determine pe Dănuț dacă nu să publice, măcar să cunoască alt aspect al Iașului decît cel avocațesc și cel al contemplației nocturne în singurătate, îl introdusese în intimitatea unui om pentru care avea în ordinea intelectuală aceeași atitudine ca și față de Olguța în ordinea sentimentală. Acest om era directorul, redactorul, colaboratorul, tatăl, mama, fiul, soacra și logodnica revistei *Viața contemporană*, pe care-o crease, conducînd-o de peste cinci-sprezece ani.

Înainte de prima vizită:

— Haide, Dan. Nu te mănîncă!

— Cred... dar n-am timp, n-am chef... Lucrez...

Îl dusese pe sus oarecum.

După întîia vizită:

— Mircea, cînd mai mergem?

Acesta era primul succes al lui Mircea. Cu activă răbdare, îl pregătise pe al doilea.

*

Dănuț începuse să scrie — literatură, natural — cu zece ani în urmă, la vrîsta de șaisprezece ani. Dar nu în acea clipă a primului vers desemnat grafic devenise scriitor, ci cu mult înainte. Acea clipă îl aplecase asupra caietului, nu asupra sufletului. Abia după multe caiete avea să găsească din nou ceea ce presimțise în copilărie, ceea ce căuta atunci: a patra dimensiune a vieții, creațiunea artistică.

...Ești copil mic, de cinci-șase ani. Știi să mănînci urît; să dormi solid; să plîngi cu o mie de lacrimi; să rîzi cu zece mii de zurgalăi — și știi, mai presus de toate, să te joci. Te joci cu orice: cu unghia degetului cel mic de la mîna sau picior și cu barba lui Dumnezeu. Contemplația mistică — acea divină sugătoare de suflete, preparată de religii — n-a absorbit mai complect un suflet decît joaca, sufletul copilăresc. Un copil cu o minge în mîna e un copil cu sufletul în mîna, cum unele tablouri religioase îl arată pe Isus copil ținînd în mîna lui pămîntul: trista minge. Astfel, copilul e pe rînd toate jucăriile lui: băț de poarcă, minge de oină, zmeu, praștie, titirez, arșice, *diabollo*, cerc, păpușă, soldat de plumb, trompetă, darabană, cal de lemn, scrînciob... În clipa cînd jucăria pe care-o ține-n mîna nu mai e o formă a sufletului său, ci un simplu obiect de distracție, nu mai e copil. Dar atunci e iarăși, pe rînd, tot ce citește, toți eroii de poveste care-l încîntă, toate chipurile văzute la cinematograful și teatru... Apoi vine dragostea — apoi începe viața. De acum înainte nu mai poate fi nimic altăceva decît ce e, așa cum e. Unii încearcă în religie evadarea neconștientă de odinioară. Mulți cred c-au izbutit. Alții se resemnează să fie ei, limitați în strictul hotar al personalității lor. Iar alții izbutesc prin activitățile profesionale să nu mai fie nimic; fericiți ca și copiii, sînt însă odioși.

Dar sînt copiii, plozi pe care jucăria nu-i absoarbe complect: așa a vrut Dumnezeu, să fie în ei copilăria fracționată.

E primăvară, de pildă. Copiii zburdă pe tapșan. Acolo-s vrăbiile, dincolo-s copiii. Copiii se joacă de-a vrăbiile, vrăbiile, de-a copiii. Nu mai știi!

Tapşanul nu e un tapşan literar, adică o tipsie de primăvară, mărginită de plopi, să zicem. Nu! E un tapşan oraşenesc, infect. Băltoace într-o parte, rău mirositoare. Ciori grase. Ghete putrede, scorjite, fără toc şi talpă, lepădate de un cerşetor o dată cu venirea primăverii. Cutii de sardele şi tinichele de conserve. Piepteni fără dinţi. Coji de lămii.

Şi totuşi, şi acolo-i primăvara.

Copiii se joacă, dar unul dintre ei se joacă... uituc oarecum, discontinuu. Nu fuge mereu. Nu ţipă mereu. E puţin distrat. Ai crede c-a uitat ceva, c-a pierdut ceva. Se joacă şi el, dar *ştie* că se joacă, pe când ceilalţi se joacă pur şi simplu. E vesel şi el, dar *ştie* că e vesel, pe când ceilalţi n-au vreme să facă astfel de constatări. Şi, pe deasupra, parcă e trist, parcă neliniştit. El nu cunoaşte primăvara, nici literatura primăverii — căci întâiul om e premergător literaturii — dar în afară de joacă, se întâmplă ceva care-l priveşte pe el, care-l cheamă... E chinuit puţin. Nu-i e îndemînă. Se furişează, neobservat de nimeni, dintre copii şi se duce acasă sau hoinăreşte pe uliţi, şovăind, ca cineva care-a pierdut adresa celui pe care-l caută. Parcă-i vine să plîngă — un uşor nod în gît, care-l face să înghită des — parcă ar vrea să spuie ceva, dar n-are pe nimeni şi nici o jucărie lângă el; parcă ar vrea să surîdă, şi-i vine să închidă ochii, rezemîndu-se de zaplazul cald de soare.

De ce-a plecat din joaca celorlalţi? Ce-a păţit? E bolnav? ...

În tăcerea acelei clipe de joacă sacrificată fără motiv s-a născut un scriitor. Dar acea tăcere, cu tremurul purităţii ei neexprimate, cu extazul ei neştiut, e depărtată ca o stea. Poate că o va mai întîlni, poate că nu. Desigur însă că nu în clipa întăiului vers al tinereţii va culege lumina acelei stele.

Şi dacă tîrziu, foarte tîrziu, după ce va fi săpat mii de tuneluri, după ce va fi spart mii de munţi, va descoperi misterul acelei clipe, ce va face? Va striga oamenilor: „Veniţi! Iată ce-am găsit, iată ce am *Eu*“; sau închizînd la loc tunelurile, ridicînd din nou munţii, va rămînea singur, cu steaua lui?

Iată de ce Dănuţ nu publicase încă nimic.

Şi iată de ce, acum, cînd se vedea constrîns de viaţă să publice, să cîştige altfel decît minţind, simţea tristeţa

aceluia care în loc să ducă la târg ouă sau găini în coș, pentru vânzare, ar trebui să ducă steaua singurătății lui.

*

Începuse-n el febrilitatea care urmează marilor hotărâri, multă vreme amânate. Vrei să precipiți clipele ca să isprăvești mai repede ceea ce ani de zile n-ai făcut.

Și era burllesc contrastul dintre activitatea trepidantă a minilor și aerul absent al feții. Pusese țigara fumată în saltarul creioanelor. După câteva clipe abia, deșteptat de mirosul de ars, o luase de acolo. În loc să-și îmbrace surtucul, îmbrăcase pijamaua. Era enervat de aceste neconveniente confuzii, și totuși mereu greșea.

Izbuti în sfârșit să fie gata. Smunci de pe masă caietul sacrificat publicității, cu dușmănie — avînd gestul unui tată cînd dă partea convenită de avere unui copil care împotriva dorinței părintești se expatriază. Goli servieta avocătească, exact cum făcea înainte de-a pleca la tribunal, împinse caietul în ea, și, mașinal, puse la loc *Codul de ședință*. O cutie cu țigări în buzunar, servieta sub braț, pălăria înfundată în cap. Aruncă o privire distrat cercetătoare prin încăpere, stinse lumina și porni. Trecu prin antret, coridoare, coborî scările în vârful picioarelor, cu precauțiuni inutile — casa era goală, etacul doamnei Deleanu era depărtat de încăperile din drumul lui — dar trupul se pregătea parcă pentru o faptă urită.

Noaptea, ca o fată brună de șaisprezece ani, cu lilieci în brațe.

Stele strălucitoare. Cîni care se gudură pînă la poartă.

— Aici-i numărul cinci?

O siluetă precipitată de telegrafist nocturn, cu bățul subțioară, îl întîmpinase, gata parcă să-l ia în coarne.

— Ce dorești?

— O telegramă pentru... pentru...

Îl privi deodată pe Dănuț, cu silabele adresei pe buze.

— Mă rog, sînteți de-ai casei?

— Nu.

— Atunci...

Făcu un pas îndărăt, cu mâna pe băț, căutînd cu o aruncătură de ochi sergentul de noapte. Dănuț trecu pe lîngă el și se îndepărtă cu pas mare. Telegrafistul își scărpină bărbia, răsfrînse buzele a mirare, ridică din umeri și intră lătrat de cîni, mestecînd un fel de invizibilă mămăligă uriașă cu bățul printre ei.

Dănuț mergea, mergea, ca cel din poveste, care nu trebuia să privească în urmă. O telegramă! Desigur că era dată de domnul Deleanu, anunțîndu-i pe neașteptate un proces important la Curtea de apel, pe care trebuia mîine dimineață, de la unsprezece la douăsprezece, să-l citească, să-l prepare și după amiază să-l pledeze, împărțindu-se în două: jumătate la Curtea de apel, în Palatul Justiției; cealaltă, la Curtea cu juri, în localul Școalei primare „Gheorghe Asachi“, unde avea alt proces. Domnul Deleanu izbutea să se împartă și în patru, și-l supunea și pe Dănuț, prin telegrame urgente, la același regim, anunțîndu-i procese neprevăzute în ultimul moment.

Oftă adînc.

Și deodată își simți inima grea. Ajunsesse. Era în dreptul celor două ferestre ciudat luminate, într-un oraș și pe o stradă cu toate luminile stinse. Ferestre nalte de casă boierească: păreau foarte mari din pricina zidului ruinat, cum în obrazul mistuit de boală ochii cresc din cale-afară. Pe deasupra perdelețelor albe, în fund, zăreai un raft de bibliotecă, ticsit de cărți. Privind numai, presimțea fumul de țigară, care domnea acolo ca o ceață a insomniilor lungi. Și lampa odăii, o vedeai de-afară, nu era o lampă întîmplător aprinsă pentru un întîmplător nesomn, ci mare glob luminos, bulgăr de gheață incandescentă, soare de odaie pentru o minte deprinsă să vegheze la lumina acestei amieze spectrale.

Se grăbise să ajungă la această casă în fața ferestrelor care hipnotizau strada și fluturii de noapte. Totuși, mai amîna o dată. Porni înainte. Găsisse, adică născocise, justificarea acestei ultime și absurde amînări. Trebuia să-l descopere pe Puiu Deleanu, secretarul domnului Deleanu. Puiu, la Curtea cu juri; el, la Curtea de apel. Adică de-andoaselea. Uitase că la Curtea cu juri era angajat el, Dan Deleanu, și nu putea să trimită înlocuitori.

Unde să-l găsească pe Puiu?

În definitiv, putea să-l puie la curent și mîine dimineață cu procesul de după amiază, dar... Renunță să-și mai dovedească absurditatea tîrcoalelor pe care le dădea casei cu ferestre luminate. Avea nevoie să se mai miște puțin... La urma urmei, era liber pe actele lui! Nu era obligat să dea manuscrisul.

Iarăși!

Îl va da. Dar întăi trebuia să-l descopere pe Puiu. Unde? Dănuț nu era de loc la curent cu viața și localurile de noapte ale Iașului. La tribunal, cînd se isca vreo controversă între avocații însurați, cu privire la supremația pulpelor Lizetei, de pildă, asupra pulpelor Rozei, aceștia apelau la arbitrajul tinerilor. Fusese invitat și Dănuț să ia loc în acest scaun suprem.

— Dumneata ești băiat cult, domnule Deleanu. Te alegem judecător. Hotărăște dumneata dacă are a face dicțiunea Lolei cu a lui Gretty.

— Sînt actrițe? se informase Dănuț scrupulos, cu perfectă candoare.

— Eec! N-ai să-mi spui că ești călugăr!

Puiu, în schimb, în astfel de chestiuni era „doctor“. Vesel băiat Puiu Deleanu! În jurul lui viața cînta arii de operetă. Cercetaș și voluntar în timpul războiului, scăpase de armată atunci cînd cei de-o vîrstă cu el abia se pregăteau s-o facă.

Deși cu trei ani mai tînăr decît Dănuț, ieșise avocat înaintea lui. La Universitate luase bagheta mișcării antisemite. De două ori fusese arestat; în felul acesta, înainte de a intra în avocatură, căpătase o durabilă notorietate printre clienți și avocați. Domnul Deleanu se simțea complice cu tineretea lui eruptivă. Îi tolera toate drăciile. Strălucit student, de altminteri. Toți profesorii — chiar și cei indispuși de turbulența mișcărilor antisemite — conveniseră *cum laude* că neastîmpăratul student are bosa juridică. În calitate de conducător al mișcării antisemite, venind des în contact cu poliția, căpătase diverse bose frontale și occipitale. Trecuseră. Cea juridică numai era permanentă. Plonjase în avocatură ca într-o mare de zurgălăi. Înnota cu răsunset. Pledea împotriva „jidanelor“ în calitate de foastă căpetenie antisemită, și pentru ei, în calitate de secretar al domnului Deleanu. Clientela evreiască, cea mai nume-

roasă, care știe mai bine decât dascălii universitari să puie diagnosticul bosei juridice, îl aprecia în ambele calități. Intrase și în mișcarea chiriașilor, valorificând drepturile lor cu o vehemență revoluționară. Proprietarii căutau să-l evacueze de la chiriași, absorbindu-l în rîndurile lor. Dușman la bară cu toată lumea, era prietenul întregului oraș. Poreclit „Expres“ de către colegi, nu-și dezmințea porecla profesională nici printre femeile nocturne, la care — primit ca un expres într-o gară — ajungea înaintea trenurilor de marfă și persoane mature. Avea și metresă: pe Rodica, foasta camaradă a Olguței și Monicăi. El o divorțase de primul bărbat, un sublocotenent rănit în război — a cărui complectă soră de caritate fusese Rodica — recăsătorind-o, adică făcîndu-i actul dotal, cu bancherul botezat Bercale, din Bercovici. Își rezervase o creanță ipotecară asupra trupului Rodicăi.

Frecvența toate localurile de noapte ale Iașului, căpătînd o nouă configurație de clientelă. Devenise avocatul competent al tuturor bețivilor, zurbagiilor și haimanalelor. Chelnerii îl salutau pînă la pămînt, servindu-l cu viteze speciale. Muscalii cu robe de catifea albastră, opulent clocind pe capra trăsुरii sprintene, alergau cîte cinci odată, pe întrecute, să-l servească pe „cacaș Puiu“.

O pornise iute în avocatură, ca și domnul Deleanu odioară. Își închiriasse un mic apartament în centrul orașului și-l mobilase cu tot dichisul profesional, instalînd și telefon și, pe deasupra, avea și un fecior care se întitula: secretarul lui domnu avocat, în lipsa lui Puiu de acasă. Fostul pungaș de buzunare, achitat de Puiu și transformat de el în fecior teatral — favorite, jiletcă în dungi cu nasturi de alamă, mănuși albe — se numise în epoca buzunarelor Nicu, zis și Spirt. Puiu îl botezase Nick, mai scurt și mai britanic. Nick primea clienții și-i purta cu vorba pînă ce sosea „maestrul“. Maestrul lui Nick era un tînăr atlet sportiv — umeri lați, talia sprintenă — cu fața roză de *piccolo*, nas puțin cîrn, dantură ca a copilului „Cadum“, frunte care sfidează cerul și păr dat pe spate. Din pricina acestei figuri — nu-l credea nimeni că se rade — Puiu purta ochelari americani, cu ramă de os și cîrlige pe după urechi, în timpul zilei, la tribunal.

— Asta mă pozează, băieți. Cine n-are musteți trebuie să poarte ochelari. Cine n-are nici musteți, nici ochelari să se lase de avocatură.

În timpul nopții, însă, purta monoclu. Se ținea la curent cu modele, avînd o garderobă mereu împrăpătată. Nick era îmbrăcat întotdeauna cu o modă în urma stăpînului său.

Chipul lui Puiu, ireductibil copilăros — proclamase odată ca rețetă pentru oratorii cu figură infantilă cicatricea care deformează hidos — găsisse formula unei impertinențe nemaiîntîlnite pe ulițele Iașului. Odată, pe sala Palatului de Justiție, Puiu, din întîmplare, n-avea masca ochelarilor americani. Un domn de lingă el, întîlnindu-i fața și crezînd că face dinadins, protestase:

— Tinere, nu-i frumos din partea dumitale! Sînt om bătrîn.

— Și eu sînt tînăr, domnul meu. Așa sînt eu!

Involuntar, Dănuț se îndreptase spre „Pavilion“. Ca oamenii care socotesc la bătrînetă că în orașul lor se petrece și acum, numai în localurile cunoscute tinereții lor, Dănuț pornise spre unul dintre cele două localuri de noapte, întîmplător știute. Unul era „Tanasachi“: șantanul tîrgului. Celălalt, „Pavilionul“, portul Iașului la marea de umbre a văilor cu dealuri, dominînd întinderea vînată și albastră, stropită cu lumini tremurătoare.

Acest loc de petrecere e o crișmă amplificată c-un fel de lanțuri de chilii: separeurile. E situată pe strada Păcurari, alături de lugubra clădire a Penitenciarului. Bucureștenii ar fi numit-o „La Veneția“ din pricina priveliștei lacustre; ieșenii însă o botezaseră „Pavilion“, termenii poetizanți răsărînd mai rar pe buza cetățeanului ieșan decît pe-a celui bucureștean, atît de inventiv în poetizarea verbală a străzilor și a localurilor de noapte.

Patronul, grecotei cu palori untdelemnii și cîrlionți de culoare grasă a maslinelor marinate, servea personal numai pe clienții de marcă, de pildă doctorul primar al municipiului sau pe domnii deputați; altminteri, domnea cu ochi de vameș și mîni de moașă îndărătul tejghelei cu stropitoare pentru pahare. Îmbrăcat corect, dar fără guler, adică decorat cu motivele naționale ale gulerului

cămeșii de noapte cu canafuri roșii, și creionul cu vîrf bont după ureche.

Dănuț intră. Era ca un bal mascat de sticle. În luminile aprinse străluceau toate culorile alcoolice, de la roșul falș al vinului măsluit, pînă la verdele halucinat al piper-mintului. Un client turtit dormea cu capul pe masă, strănutînd cîte-un fragment lăutăresc.

— Domnul dorește...

E o formulă mai imperativă și mai glacială decît: „Ce dorește domnul?“, servită clienților necunoscuți și suspecti. Geanta lui Dănuț îi dădea un iz semipolițienesc, semifiscal. Acest hermafroditism profesional îl făcea indezirabil într-un astfel de local.

— Caut pe cineva, enunță vag Dănuț, privind în jur.

Patronul ridică din umeri, înăbușîndu-l prudent pe: „N-ai decît!“

— Aveți... treabă?

— Daa...

— Cu cine, mă rog?

— Cu domnul avocat Deleanu.

— Aa! respiră patronul. Cu domnu Puiu! Băiete, n-auzi, băiete, du-te și spune lui domnu Puiu că-l așteaptă un client. Zboară la bacșiș!

Șervetul cu chelnerul zburară. Reveniră, aducînd un zîmbet ca o farfurie de cartofi *paille*.

— Vine, vă rog. Luați loc.

Dănuț zîmbi. Și la „Pavilion“ Puiu avea un vestibul profesional.

Se auziră pași imperioși. În cadrul unei uși deschise, monoculul lui Puiu sclipi scenic. Părea luminat de rampă, gata să debiteze un cuplet ardeiat. Lovi zgomotos palmele una de alta. Doi chelneri se precipitară.

— Cum? Bum! Călugărul din vechiul schit la „Pavilion“ a răsărit! Bum! Ce cauți, Dan?

— Pe tine.

— M-ai găsit.

— Ascultă, Puiu, eu pledez mîne la Curtea cu juri.

— Știi: faimosul Hahău. Splendidă crimă!

— ...Și a venit o telegramă de la papa. Știi!

— Îmi închipui. Aranjăm o amînare.

— Treci tu dimineață pe la biurou să vezi ce-i.

— S-a făcut.

— Noapte bună și petrecere bună!

— Cum, pleci?

— Sigur.

— Dan! Îmi pare rău! Vii și tu odată la mine-acasă!

Un pahar n-ai să refuzi!

— Puiu, nu mă știi!

— Bine, omule, un pahar... Șampanie, cotnar... Pana-ioti!

— Ordin!

— O sticlă de cotnar *de-al meu*.

— Zboară, băiete! tună patronul.

Doi chelneri se precipitară.

— Puiu, țț!

— Nu te las nici mort! Cinci minute pe ceasornic.

Hai, bre omule! Ce Dumnezeu! Am dincolo o colecție de gogomani! Hai, zău! N-ai să regreti! Să-mi auzi lăutarii, să-mi vezi menajeria. Stăm pe terasă. Nu-i picior de jidan. Noaptea, o splendoare! arată Puiu cu gest larg spre ușă.

Dănuț îl urmă.

Pe terasa de lemn, suspendată deasupra nopții, între stele și lumini terestre, două becuri electrice luminau o frescă destrăbălată. Guri căscate de cîntece, cu gest de piaiță automată; păr incendiar zburlit; frunți îmbrobonate, deasupra ochilor iluminați de vin; etola unui braț bărbătesc pe gîtul făinos al unei femei decoltate, cu buzele proaspăt drese pentru noul-sosit; marș pedestru de sticle albe și negre printre sifoanele cu cască de jandarm; putrefacții vinete de *rocquefort*, tirul găurit al șvaițerului, fructe, farfurii cu anatomia fripturilor de pui...

— Ura! Ura! vociferară tinerii avocați, recunoscîndu-și confratele întezărit pe la Tribunal.

— Tăcere, broaștelor! Vă prezint, grațioase dame și tinere fecioare, pe vărul meu, Dan Deleanu, care e căsătorit cu servieta sa.

Semnlată, servieta lui Dănuț deveni vizibilă ca un balcon electoral.

Alături de Puiu, Dănuț părea îngrozitor de minor. Fața i se acoperise de surîsul timid și parcă trist, care-l făcea să pară distrat și absent printre oameni, chiar cînd îi privea în față.

Era considerat cu deferență, numele Deleanu — prin tată și nepot — fiind o casă de încredere, cum ar fi „Mumm“-ul în șampanie.

Dănuț se așază lângă Puiu, cu fața spre dealuri. Alături de el era Lizica, din categoria denumită de Puiu fecioară, adică, în limbaj bancar, nouă emisiune. Foasta elevă a școlii profesionale de fete, în loc să-și prepare corigența, preferase să-și aleagă o carieră fără de corigențe. Era îmbrăcată ca pentru bal. Ciorapi de matasă, pantofi de matasă, rochie de matasă și *dessou*-uri de matasă, asigura Puiu. Dar Lizica, în această baie de matasă, intrase cu trupul ei plinuț de țărăncuță. Era bună la inimă, ca un piersic țărănesc. Cine vroia culegea. Orice vorbă avea pentru fața ei rotundă, cu nări cărnoase, răsfrînte în sus, proprietăți gîdilitoare, ilariante. Tot timpul spunea: „Dă-mi pace!“, deși deocamdată nimeni nu-i făcea nimic. Dar toate vorbele îi dădeau cutremure de rîs, îmbătînd-o mai mult decît vinul din față.

— Dă-mi pace, Puiu!

O prive.

— Cesar, de ce nu-mi dai pace?

Îi făcuse cu ochiul.

Facultatea aceasta gazoasă și eruptivă, de rîs, suna delectabil în urechea tuturora, dar isteric în urechea lui Dănuț, cu atît mai mult cu cît observase că unele căutări îndreptate spre ea proclamau violul.

În fața lui Dănuț, lată și turtită ca o floarea-soarelui, era „madmazel Lina“, cu un surîs centimetrat de dinții lați, pe o față albă ca smîntîna. I se mai spunea și Dicke-Bertha, aluzie la sîinii ei atît de vast bombați, încît ar fi încăput în țeava giganticului tun, pentru două lovituri. Istorisea fără mofturi „povestea vieții ei“. Fusese la Maternitatea, nu doică, așa cum o arătau sîinii, ci moașă, așa cum o arăta vocabularul. O violase un mamoș, cu care trăise un an. „Fii, ce om!“ ofta ea. Tot el „o avortase“. „Pii, ce mîna!“ suspina ea. Apoi devenise „artistă“. Era și acum, arta fiind un generos refugiu pentru cei care au suferit.

În capul mesei ședea Măicuța. Nu venea de la Agapia, nici de la Văratice, nici de la Agafon. Dar avea o cuvioasă slăbiciune pentru negru. Haină neagră, bărbați bruni, viață de noapte. Era albă în preajma rozului, cu gene negre

ca musteața bărbaților de pică. Juristul de lângă ea răspundea nostalgiei ei de abanos: negru dur. Poreclit Maciste, avea glas profund, statură de contrabas sculat în orhestră, și efectiv cîntase din contrabas în orhestra Liceului Internat pe cînd era singurul elev al liceului, care trebuia să se radă zilnic. Păreau prunci, pe lângă el, toți adolescenții baroului. Maciste avea nasul înrudit cu trompa, ochi minusculi și o expresie care aducea cu bonomia masivă a elefantului. Era nelipsit de la toate chefurile. Nu numai Măicuța rîvnea la el, ci și silueta androgenă, surghiunită de gelozie, în celălalt capăt al mesei, față în față cu rivala ei și cu toreadorul lor. Aceasta din urmă, cap frumos de adolescent prea încercănat, își rezema paloarea frunții în palmă, arătînd purpura cu ascuțit contur — lac „Oja“ — a unghiilor, manichiurate special pentru efectul satanic. Se numea, nici mai mult, nici mai puțin, Thaïs. De ce Thaïs, și nu Salammbô sau Salomeea? Acest nume, enigmatic pentru majoritatea clientelei, izbutise să-i creeze un prestigiu literar, nuanțat în următoarea expresie:

— Thaïs are un *ce* mistic.

Cine știe ce reminiscențe obscure ale ochilor aruncați în treacăt prin vitrina librăriilor ieșene răsfrîngeau asupra acestei Thaïs grația de fum de smirnă și de caisă a numelui celeilalte: ispita lui Pafnute.

Thaïs era în fruntea unei mese vesele: vin și sifoane. Dar ochii ei nocturn desfășurați aveau privirea ultimului act de tragedie. Părea că privește de pe terasa unui palat contimporan cu Neron cel puțin incendiul Romei. O dublă influență își disputa întăietatea în atitudinea ei. Văzuse în timpul războiului la Iași pe Mărioara Ventura în *Dama cu camelii* și *Omul de altădată* de Porto-Riche. Și căuta să imite plutirile ei ascuțite de acvilă semită deasupra gloriei latine. A doua influență era mai recentă, și germanică. Se numea Conrad Weidt: luciferul ecranului, asul macabrului germanic. Și acesta era unghiular satanic. Thaïs, pe lângă Mărioara Ventura și Conrad Weidt, priza cocaină. După fiecare aspirație — cu nări dilatate — a prafului sidefiu adunat cu buricul degetelor, fața ei devenea mai crispată — Conrad Weidt îl juca pe Pagannini; Mărioara Ventura, rolul Phedrei. Falca ei inferioară, înțepenită în paralizia coccainei, căpăta treptat o mișcare de

rumegare, un ușor rînjete. Această proiectare ritmică a fălcii, îmbinată cu paloarea, ochii negri și influențele teatrale, îi dădeau ceva mortuar; presimțea capul de mort, hîrca, dar o hîrcă rămasă cabotină și în neant.

În sfîrșit, al patrulea exemplar feminin al petrecerii se numea Iulișca, ungueroaică adusă în regat de trupele de ocupație. La chefuri, Iulișca avea semnificația ardeului roș, cel pe care-l găsești înfipt în solnița tuturor meselor de crîsmă. Ea nu putea spune cuiva: „Te iubesc“; sau „Îmi plac“; sau: „Ești băiat draguț“. Aceste expresii ale profesiei ea nu le rostea, ci le dansa, le zbură, le gemea, le sculpta, le vulcaniza.

De pildă, Iulișca vroia să arate unui bărbat că dorește să-l aibă client. Atunci, ea se oprea în fața lui, trăsniță, pietrificată, indiferent dacă victima era la masă cu mai multă lume, sau dacă alături o altă femeie îl deservea.

Se oprea, închidea ochii, răsturna capul pe spate — cu atitudinea celui care respiră eter — întredeschidea buzele, strîngea pumnii, ondula șoldurile, cabra sîinii. Nu știa ce va face: va strănuta? va exploda? va țîșni în sus? va cădea pe spate?...

Nu! Era în transele unor vorbe de dragoste. Un cutremur o răscolea toată, buzele emiteau un șuierat de șarpe, gemut și tremolat, și în sfîrșit izbucnea:

— Aaaaah, cum mă arde, micule!...

„Micul“ era convins că „femeie ca Iulișca mai rar“. În realitate, Iulișca prefera femeile. Dar numai bărbații plăteau.

La această masă, Măicuța și cu Thaïs și-l disputau pe Maciste; Măicuța, la rîndul ei, era rîvnită de Iulișca, pentru care Maciste simțea o virilă vocațiune. Protagonistii acestui complex poligon erotic deveneau inaccesibili celorlalți. Titularul Lizicăi era Puiu. Așa că numai Dicke-Bertha era francamente disponibilă. De altfel, dimensiunile și sufletul ei o făceau ospitalieră pentru toți deodată. În jurul gîtului, ca două spade încrucișate pașnic pe o panoplie, două brațe, unul de postav albastru, celălalt, de postav cenușiu, o încolăceau. O mîină, răsărită din postavul albastru, o ciupea de ureche; cealaltă mîină, aparținînd postavului cenușiu, o netezea pe gușă. La spatele ei, un avocat se instalase pe scaun, ronțăindu-i ceafa, sirguitor. Pe

subt masă, diverse perechi de picioare tricotau în jurul gambelor ei, escaladîndu-le, comprimîndu-le, parcurgîndu-le. Între timp, Dicke-Bertha bea vin, mîncă bișcoturi, rîdea și istorisea. Era ca un munte elvețian, parcurs, pe o coastă, de funiculare; pe alta, păscut de vaci Suchard; pe alta, exploatat de cherestele; pe alta, contemplat de un pastor calvinist, fără să mai socotim turiștii care-l suie cu alpenștocuri și cei care, desfășurați pe iarbă, consumă savuroase alimente — în timp ce el, muntele, se ocupă cu norii, cu cerul și cu soarele. Norii, cerul și soarele Dicke-Bertha erau alimentele. Trăia mîncînd. De cîțiva ani, dragostea căzuse pe planul al doilea. Nici un bărbat nu mai putea deștepta în ochii ei duioșiile antropofage, pe care o simplă costiță de purcel — bine friptă — i le răscolea. O mîncă pînă la os și o sugea cum sug copiii un caramel, și vițelul, ugerul matern. În materie alimentară avea procedeele ei. Orice om mîncă alimentele cu pîne, pînea devenind un acompaniament pentru fiecare solist alimentar. Dicke-Bertha consuma natural, cu pîne, dar și cu unt. Bucățița de pîne aferentă înghițitului respective era o tartină cu unt atît de îmbelșugată, încît un om normal, după o astfel de tartină, ar fi renunțat la restul mesei. Acest procedeu îl învățase de la un rus, nerespectînd decît această latură a procedurii, pe cealaltă, alcoolul simetric înghițit, limitînd-o la litrul de vin care ajută digestia.

Ceea ce pentru o profesionistă a dragostii e amantul de inimă, pentru Dicke-Bertha erau dulciurile. Contactul dintre buzele ei și un cataif cu frișcă sau o cremă de ciocolată sau o piurea de castane era sărutarea buzelor Salomeei pe buza de zmeură înghețată a lui Ionathan.

Luminile din vale tremurau subțire ca un preludiv de harfe. Pe dealul Galatei, un foc se aprinse, roș. Pornea o corabie cu lumină la catarg? O stea căzu sprinten, ca un pavilion lăsat; în urmă-i, un cer de stele, cutremurat, sclipi lung, atunci parcă desfășurat.

Sosea cotnarul în sticle negre, dar comesenii aclamau altă sosire.

— Huduba! Huduba! Bravo, cioară!

Huduba nu apăruse ca un violonist pe scenă, cu tăcerea subțioară, ci ca un bondar. Un deget scărpină o strună

sau un văzduh de vară. Zbîrnîia struna, răsuna vara. Stîr-nite ca de-o mîncărime, glasurile întîmpinară pe lăutar cu un: „Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai...”

În ritmul săltăreț ca o cadență de pînteni și de drîmbe, paharele ușor pișcate cu vîrful cuțitelor picurară piuit de curci. Huduba se apropia cu scripca într-o mîină, aducînd pe-o față de gorilă tuberculoasă, un zîmbet ca o reclamă luminoasă pentru o pastă dentifrice.

— Zumbai, zumbai, zumbai, zumbai...

Un mare miez de nucă bătrînă, răsucită în cute întor-tocheate, gălbui și negre; cu mustețile spălăcit albe, lă-sate pe oală; cu urechi clăpăuge, înaripînd o gambetă strîmb așezată pe creștet, gata să cadă; doi ochi îngrozitori de negri, dar care erau albi fiindcă țiganul îi da peste cap, privindu-și parcă podul gîndurilor; o redingotă ca un fel de răsol de redingotă; niște pantaloni tubular blegi, în care presimțea ciolanele firave ca fumul de mangal. To-tuși, țiganul înainta pe valuri elastice, scărpinînd strunele scripcei.

— Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai...

Era o aiurire generală, ca un nor de țînțari pe-o baltă, din care trebuia să se desprindă un cîntec, dar unul sin-gur, nu oricare. Struna lui Huduba îl căuta, ochii lui Hu-duba îl invocau. În clipa opririi — cîțiva pași mai erau pînă la masă —, cîntecul trebuia să răsune.

În urma lui Huduba venea masiv țimbalagiul, bara-gladină spătoasă. Burtos ca un bucătar, cu fâlci proemi-nente ca niște șolduri ale obrazului, cu musteață neagră ca un început de codru și sprincene ca un început de corb, purta, legat de gît și sprijinit în bolta burții, grătarul de strune al țimbalului. Ciocanele ridicate așteptau porunca arcușului.

— Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai...

Dănuț, cu ochii întrădeschiși, asculta struna țiganului, dar cu mai bine de douăzeci de ani în urmă. Era copil mic. Trăia bunicul lui. Doamna și domnul Deleanu erau tineri, bruni, subțirei în haine demodate. În pridvorul de la Mede-leni. Masă mare, prezidată de conu Costache Dumșa. Mu-safiri, Herr Direktor. Copiii mînceau înainte, dar trăgeau cu ochiul pe la ferestre și cu urechea pe la ușele deschise.

Luminele aprinse — trandafiri palizi în globuri roze — lu-minau mari buchete de flori răspîndite printre cristale, argintărie, pe olandele proaspăt albe. Cîinii, pe scări, cu lu-ciri stranii în ochi. Copiii, în cămeșă de noapte, la feres-tre, îndărătul perdelelor. Afară, miros de pui fript și de petunii tămîioase.

Și deodată, din noapte, prin lătratul cînilor stîrniți, Huduba, lăutarul satului, venea pe poartă, lăsînd în drum alaiul țărănesc, scărpinînd o strună subt cerul stelelor de vară. Venea cu greierii și cu cosașii, negru și pocit în hai-nele orășenești, sunînd o strună, călărind vibrația unei strune, în trapul și galopul unei strune, ca acele vrăjitoare încălcate pe coada unei mături. Venea pe-o strună cel care fără strună era batjocura copiilor și gazda bătailor. Se oprea în fața scărilor, ploconindu-se în fața „măriilor-lor“, dar tot biziînd din strună. Nu-l îndemna nimeni, nu-i porunca nimeni. El doar știa ce vor boierii: să rîdă de un țigan, și-apoi să plîngă pe coarda dulce a unei scripce:

Crîsmărița m-o chemat,

Jap, jap, jap!

Să-mi deie zahar chisat,

Jap, jap, jap!...

Cu capul holbat, buzat, și ochii peste cap, Huduba, după ce se bucura într-un rînjat alb că l-a chemat crîsmă-rița, plescăia din buză în așa fel „jap, jap, jap“, încît sim-țea trei palme pe obrazii lui, din senin trîntite, ca și cum arhanghelul țiganilor l-ar fi trăsînit de sus, pe cînd degetul cel gros al mîinii drepte suna pe strune de trei ori, hain și îndrăcit, ca o asmuțire de cîni, urmată de un zbîrnîit de rîsete batjocoritoare. Glasul lui Huduba devenea tot mai chinuit și mai surd, de-a lungul strofelor care-l arătau ars de dorul crîsmăriței, care-l chema în batjocură, și de năvala palmelor — jap, jap, jap! — refren pocnitor al obrazilor.

Dar nici el nu se lăsa:

Hai cu mine-n București,

Jap, jap, jap!

Să-ți fac salbă de ciuperci

Și papuci de castraveți,

Jap, jap, jap!

Și deodată, cu spaimă și cu jale — alb în ochi, alb în dinți, cu fața de tăciune — Huduba se cutremura, gata să plîngă printre suspine ilariante:

Cînd s-o ieu la dezmiertat,
Jap, jap, jap!
Hop barbatul din dulap,
Jap, jap, jap!
Și-mi dă cu măciuca-n cap,
Jap, jap, jap!

Rîsete cu lacrimi în pridvor. Rîsete cu mîna la gură printre slujnice și servitori. Rîsetele satului la poartă. Huduba înviase cu scripca slujeniei lui toată elegia țiganului din România, rob al tuturor, a cărui viață e un refren de palme pe obraz, în hazul băștinașilor. Părea un sfînt sculptat în rădăcină, o sperietoare de păsări răstignită pe pocniture de palme, cu pruncul sfînt al coardelor în brațe.

Lui Dănuț, pe-atunci copil cu bucle, în cămeșa de noapte la fereastra veseliei, îi venea să plîngă fiindcă toți rîdeau, și la urmă rîdea și țiganul, răsturnînd pe gît paharul cu vin sau cu rachiu. Avea o mie de glasuri Huduba și o mie de chipuri. Fiecare cîntec era cîntat de un alt Huduba, atunci răsărit din scripcă și din melodie, ca dintr-o vrăjitoarească trapă. Roiuri mucalite răscolea degetul lui pe strune. Dar uneori arcușul de lemn curb desprindea dintre suspinurile coardelor pe cele mai pure. Atunci, gîtul uscat, smolît și creț al țiganului se înclina ca al lebedelor pe unda scripcii lui.

— N-o vinzi, măi țigane? îl necăjeau boierii.

— N-o vindem, măria-voastră, că Huduba are un trup parșiv pentru biciușca boierilor, da' inima lui Huduba e aceea, în scripcă, mititica, din mila măriei-voastre.

Trupul lui, ca drumurile pămîntului, era hărăzit piciorului omenesc să-l calce, să-l lovească, dar scripca lui, inima lui, era o ureche aplecată și pe frunza codrului român, și pe apele plutașilor, și pe gemetele bejănarilor de odinioară, și pe viața satelor...

Uneori, născocea refrenuri ciudate, onomatopeice, care destăinuiau mai surd, dar mai puternic decît vorbele, jalea, bucuria, ura și batjocura.

Avea un cîntec, cu straniu refren, țigănesc poate dacă ar fi aparținut unui grai, care punea ca o amenințare de tunet și ca o joacă de diavoli între strofele dragostii:

La portița mîndrei mele, mîndrei mele,
Răsărit-au...
Lebidabidumbai-lan-dugamengher,
...două stele.

Două stele-au răsărit, răsărit,
Sau mîndra s-a...
Lebidabidumbai-lan-dugamengher,
...logodit?

...Vra să zică mai trăia Huduba! Înviase pridvorul petrecerilor bătrînești, cu tinereța părinților lui Dănuț, cu bătrîneța bunicului și cu copilăria lui.

— Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai...

La Bacău,
La Bacău,
Într-o mahala,
S-a-ntîmplat,
S-a-ntîmplat
O mare dandana...

Dănuț deschise ochii și se văzu la o masă a prezentului, între contemporanii lui: Lizica, Dicke-Bertha, Thaïs, Măicuța, Iulișca, Maciste, Puiu...

Întoarse capul spre lăutar: același Huduba, mai bătrîn, mai năruit, mai uscățiv, mai pocît, mai jalnic.

La Bacău,
La Bacău...

Și acum el știa ce vor boierii. Din murmurul buzelor cheflilor el desprinsese cîntecul lor: *La Bacău*. Acolo, la masa petrecerii, erau odrasle de țărani și copii de tîrgoveți scurși de la periferii în inima orașelor. Ei vroiau să trăiască viața: cea de oraș. Peste ei, ca o cometă a veseliei contemporane, era nasul lui Tănase. Acest nas zodiac izgonise sunetul veseliei care vine cu rîurile la vale, din munți cu brazi. Chefliii de astăzi cereau scripcii lui Huduba

cupletul trivial și romanța sentimentală în care-și suflă nasul gramofonele.

Acolo era pridvorul trecutului, cu străbunii; dincoace, masa prezentului, cu strănepoții. Și între ele, scripca lui Huduba.

— Dan, nici nu ți-ai băut paharul!

Din picioare, îl dădu dușcă, mulțumi și plecă repede. Se ducea spre casa cu ferestre luminate, cu geanta subțioară, pe ulițele pustii.

Lăutar și el, dar scripca lui Huduba avea alte cîntece pentru noii contemporani, pe cînd scripca lui Dănuț avea un singur cîntec pentru toți.

Monica! Monica!

În clipa cînd se naște, porecla definește stringent și plastic pe cineva, dar totodată îl constrînge să fie vasalul ei.

O femeie poreclită „femeie fatală“ înseamnă că în societatea ambiantă ei a fost fatală cuiva — indiferent dacă cel care s-a sinucis pentru ea e dirigintele oficiului poștal sau șeful unei percepții — și că mai poate fi fatală și altora, din aceeași categorie socială. Dar, totodată, din clipa cînd și-a auzit porecla primită cu un zîmbet de sfînx — acest zîmbet inexistent e apanagiul femeilor fatale — va deveni și mai fatală, deservindu-și porecla. În mahalaua ei va profesa rolul pe care Anthineea îl profesează în suburbia literară a Atlantidei lui Pierre Benoît. Cu ochii ei bovini, cu părul ei negru lins pe tîmple și trupul ei de falduri lăptoase, va deveni un fel de casierită impasibilă a sinuciderilor din amor, a delapidărilor din amor, a divorțurilor. Poate că înainte de poreclă ar fi preferat să facă dulceți, să bată pasiențe și să croșeteze rozace textile pentru perne și spetezele scaunelor — dar magnetizată de poreclă a intrat în rîndul Messalinelor. Porecla i-a descoperit o vocațiune surdă, impunîndu-i-o cu suverana energie a colectivității care a creat-o, decretînd-o.

Așadar, porecla e receptivă — prin faptul constatării plastice — și e creatoare, eliminînd sau atenuînd însușirile divergente de la poreclă ale celui definit, silindu-l să abunde în sensul ei. Ceea ce dovedește slăbiciunea omului în fața

voinței semenilor săi. Personalitatea decretată de societatea în care trăiește va fi mai durabilă decît adevărata lui personalitate, alcătuită din atavism și ereditate, convertite fiziologic și psihologic într-o formulă proprie. Această unilateralizare a omului prin poreclă, în sensul ei, această falsificare a individualității — datorită exagerării unei însușiri în detrimentul celorlalte — e un spectacol penibil, în clipa cînd individul își pierde tinereța, cînd se usucă.

Anonim, neștiut și nedefinit de nimeni, fără nici o reputație, fără nici o etichetă, individul albit de ani ar fi bătrîn pur și simplu. Bătrîneța n-ar fi decît o surdină pe coardele sonore ale tinereții lui. El n-ar căuta — tocmai fiindcă-i bătrîn cu simplitate, fără cabotinism — să plagieze ceea ce în tinereță i-a dat o anumită seducțiune între semenii săi. Bătrîneța lui n-ar fi caricatura tinereții lui, ci bătrîneța ei, a tinereții, frumoasă încă, în felul toamnelor. Dar rareori există acel individ anonim, a cărui bătrîneță naturală, ca un anotimp final, să nu se înjosească histrionesc în fața oamenilor. Și poate și mai rare sînt individualitățile care, evoluînd în celebritate — cum ar crește o pădure în vitrină sau pe scenă — să nu devie parcuri, adică să nu cedeze publicului loc agreabil pentru bănci și plimbări comode, în propria lor ființă vasală succesului.

Cei mai mulți bătrîni sînt parodiile reputației sau poreclei lor, din epoca plenitudinii tinerești. Astfel, întîlnești într-un salon, de pildă, un om venerabil prin vrîstă, care se arată isteț și neastîmpărat, tachinînd fetele, atacînd cucoanele, pretinzînd prin fapta lui să învieze „tineretul de azi“ cu glume, calambururi, istorioare și anecdote răsuflete, care l-au făcut celebru în tinereța lui *de ieri*. Ți se strînge inima de milă. Surzi cu efort, cum aplauzi la circ pe nenorocitul acrobat care nu izbutește măcar să atragă atenția cuiva. Îl compătîmești. Și n-ai curajul, nimeni nu-l are — respectul bătrîneții — să-i spui: „Astîmpără-te. Rămii bătrîn. Nu-ți șade bine să te strîmbi!“

Dar pe înfundate, tinerii hazlii ai salonului respectiv rîd de moșneagul histrion. Ei nu știu — ei, cei reputați irezistibili — că mîne vor fi la fel cu moșneagul reputat și el irezistibil în saloanele tinereții lui.

Astfel, o victimă a reputației este Iașul, denumit oraș cultural, orașul intelectual. Merită Iașul această reputație?

Reputația, întâi și întâi, e receptivă. Ea constată o realitate, nu o născoceste. Reputația nu e o lăudăroșenie, o tartarinadă. Această reputație a Iașului însuma o activitate culturală mai proeminentă, mai personală și mai stăruitoare decât a celorlalte orașe românești. Faptele munteniilor — între care România — sînt fiicele ideilor moldovenești, ieșene mai ales. Apoi „Junimea” — acel amestec de cultură și bun-simț, de entuziasm și ironie, de credință și scepticism — e templu moldovenesc, clădit între zările ieșene. Ieșană e și armonia Eminescu, și zvonul Creangă, și zeflemeaua cu monoclu Petrarhe Carp, și gravitatea statuară Maiorescu, și zîmbetul Alecsandri, și veninul tonic Gheorghe Panu.

Dar junimiștii s-au dus: unii în mormînt, alții în noua capitală a țării, ducînd cu ei altoi moldovenesc, crescut în pepinierele „Junimii”. De-atunci s-au ridicat și alte generații între zările ieșene, visînd cu stelele, trudînd cu slovele — dar, mai curînd decât al bunicilor, exodul lor spre noua capitală a început.

Iașul de altădată a îmbătrînit. Mai este el orașul culturii, orașul ideilor? Da, pretind ieșenii, disprețuind de la înălțimea reputației de alții ctitorită muncitoare și poate vulgarele orașe ale României Mari.

Nu! Acest oraș bătrîn nu știe să fie bătrîn — nu el, biată făptură de ruine — ci oamenii care-l locuiesc, vani-toși, caricaturizîndu-i reputația din tinereță. Nu ești intelectual fiindcă trăiești într-o bibliotecă, după cum șoarecii bibliotecilor și paianjenii lor nu sînt intelectuali, ci pur și simplu șoareci și paianjeni. Nici omul care doarme într-o bibliotecă nu e prin aceasta intelectual, căci somnul nu e susceptibil de astfel de denumiri. Un oraș nu e intelectual prin numărul clădirilor culturale unde învățăceii tineri deprind să ție condeiu și să deschidă gura, ci prin marile personalități care, cu înălțimea lor meditativă și dominante, împrăștie ca o aromă, pînă departe, și duhul orașului în care s-au format. Unde-s acești stejari ieșeni, acești plopi ieșeni, acești brazi ieșeni, spre care țara să

se-ndrepte în procesiuni evlavioase? Eminescu, Alecsandri, Creangă, Panu?

Aceștia au fost, și dimpreună au dominat zarea românească.

Dar acum?

Acum, într-un oraș bătrîn și înăcrit de vanitate — care vede în București Calea Victoriei și „Capșa”, cum vede țata de la perdeluța răsucită a geamului tot ce-i urît și aparent în viața vecinilor, neglijînd restul — existau două mari ferestre luminate, pe o stradă dosnică, într-o clădire ruinată.

Acolo, ca acele buhne solitare, stăpînind palatele pustii cu măreția lor de urne funerare, nopți de-a rîndul veghea un om sur. Tinereța lui crescuse pe ruinele „Junimii”. Mai răsună încă ecoul pașilor lui Eminescu pe ulițele Iașului atunci cînd tînărul socialist, abia ieșit de pe băncile școlii, privea luna lui Eminescu cu înțaiia dragoste în ochii melancolizați amar de Schopenhauer.

Treptat dispăruseră marii ieșeni, atingîndu-l toți cu pulpana umbrei lor istorice, lăsîndu-l singur în orașul lor să le vegheze nopțile sub dublul scut de aur al ferestrelor luminate. Acolo era ultimul intelectual al Iașului. Prin el numai, prin nopțile lui de insomnie, Iașul putea să judece țara lui, nu s-o bîrfească.

Dar adresa acestui om era ignorată de mai toți ieșenii, în afară de proprietarul său, care-i intentase proces de evacuare.

Acest supraviețuitor nocturn al marilor ieșeni de altădată avea două titluri sociale: profesor universitar și redactor al revistei *Viața contemporană*. Dar n-avea cărți de vizită.

Nu frecventa pe nimeni, în afară de cei din biblioteca sa. Devenise profesor universitar la o vîrstă cînd socotea că fiecare student e un echivalent al personalității sale, a dascălului tînăr, și că n-ar fi rău ca de pe catedră, amical, să le împărtășească experiențele sale intelectuale. Observase, însă, că el, dascălul, e un exemplar ciudat, cu picioare mult prea repezi pentru ale celorlalți, cu plămîni mult mai rezistenți decât ai discipolilor. Se văzuse în situația călăuzei

pentru piscuri nalte, care n-ar avea nici un client, pentru simplul motiv că turiștii solicitați pentru ascensiune preferă berăria sau cofetăria de la poalele muntelui, cu scaune comode, consumații delectabile și cărți poștale edificatoare cromolitografice.

Profesase mai departe — nu putea nici să moară de foame, nici să se facă ușier la Facultatea de litere — dar renunțase la altitudini cu turma după el. Devenise, cum s-ar zice, un profesor sceptic, oarecum mizantrop. Când distingea câte-un apetit intelectual printre elevii săi, îl invita acasă. Devenea amic, incapabil să fie profesor. Aceste amiciții îi împușinaseră simțitor biblioteca. Amiciția impune sacrificii materiale.

Între timp, dimpreună cu un grup de prieteni *întru entuziasm*, înjghebase o revistă voluminoasă, intitulată *Viața contemporană*. Ceilalți înclinaseră spre titlul mai general și mai pompos: *Viața*. Adaosul „contemporană” era zîmbetul modestiei lui.

Entuziasmul care-i solidarizase era o idee, denumită ideea poporanistă. Programul revistei „literare și sociale”, nu de „literatură socială”, cum de la început fusese botezată de adversari, era simplu ca un precept al celebrului deschizător de uși deschise: La Palisse. Redactorul cerea scriitorilor, artiștilor în genere, să aibă față de fenomenul țărănesc o atitudine artistică, adică imparțială. Să nu facă compot de țărani, cum făcea Alecsandri, dar nici să nu disprețuiască pur și simplu starea primară a acestei clase inculte, brutale, instinctive, făcînd-o insuportabilă nasului estetizant. S-o facă să trăiască așa cum e, în adevărul social care-a creat-o. Departe de-a cere scriitorilor literatură țărănească, le semnala dificultatea unei literaturi avînd ca subiect țărănul și viața lui, din pricina perspectivei de cugetare obiectivă, pe care mai ales acest subiect o cerea creatorului.

Fusese înțeles atît de bine, încît ani de-a rîndul poșta redacțională îi adusesese vrafuri de poezii și proză care slăveau fad și năting pe „țărănul impilat”, „glia umedă de roua singelui” și pe „martirul ogoarelor”. Natural, coșul redacțional respectase traiectoria: *tout à l'égout*. Dar și mai ciudat, reputația acestei reviste cu atitudine atît de eclectic artistică în fața clasei țărănești creștea fals, formidabil

de fals, în entuziasmul tuturor. Această revistă cu precepte pur artistice era socotită ca un organ literar de slăvire a țărănimii, ceea ce determinase o serioasă curiozitate și poate și caritate socială pentru țărani, fapt care îndestula, într-o măsură, programul social al revistei, dar nu și pe cel literar. Venise războiul. Urmase exproprierea. Revista, cu același titlu, care acum părea o impertinență, reapăruse.

— De ce mai trăiești? Ce mai vrei? i se spunea. Vremurile împilării țărănilor au trecut. Lasă amintirea cruciadei duse pentru țărani. Ai liberat Sfîntul Mormînt; du-te acasă.

Adică: dispari.

S-ar fi zis că nimeni nu observa — în genere, subtitlurile sînt rareori citite — că pe coperta revistei figura mențiunea: „Literară și socială”; și că în cuprinsul său se discutau alte probleme sociale, tot atît de grave și tot atît de miop privite pînă atunci ca și problema țărănească de odinioară; și că, pe deasupra, revista — literară exact în proporția în care era socială — tipărea literatura cea mai publicabilă a epocii de după război. Se întîmpla cu *Viața contemporană* același fenomen al poreclei sau reputației, careucid sau ascund realitatea.

Așadar, redactorul *Vieții contemporane* era socotit îndeobște, în domeniul literar, ca un echivalent al celui ireductibil român, care afurisea Parisul, pretinzînd că acolo a murit de foame fiindcă nici un restaurant n-a vrut să-i servească mămăligă, sarmale cu varză și ciorbă de potroace.

Între timp, îndărătul celor două ferestre luminate, în vibrația amiezii spectrale, volumele lui Marcel Proust aveau în țara românească întăiul lector demn de epopea insomniei lor, în straniile perspective ale timpului discompus.

La poalele piramidelor un copil egiptian, răsărit din nisip ca un fragment de umbră al piramidei, îți oferă un scarabeu. Acuma l-a găsit, scotocind nisipul. E cald. Ți-l vinde pentru prețul derizoriu de doi piaștri. Departe de-a te tocni, îi mai dai doi piaștri, ca să n-ai impresia că-l furi pe bietul copil. Ai generozitatea omului care-a făcut o strălucită afacere. Abia la Cairo, într-o cafenea, afli că scara-beul e *made in Germany* și că zeci de negustori ambulănți

îl vînd în cafenele — cum la noi se vînd alunele americane — cu un piastru duzina; acesta fiind prețul inițial.

La New-Castle, în Anglia, cumperi o brichetă originală, a cărei flacără în loc să fie stinsă de vînt, e întepită. „Ai dracului oameni englezii!”, îți spui admirativ, făcînd din brichetă o alegorie a vitalității engleze, pe care vrăjmășiile continentale o sporesc. Dar pe vaporul care te aduce în țară, într-o zi de plictiseală, pe cînd îți răsucești admirativ bricheta, observi că și invenția britanică e *made in Germany*.

De la Madrid vrei să te-ntorci în țară cu puțin spirit specific consemnat în artă. Cumperi niște castagnete al căror trîl de toacă l-ai auzit, sedus, sunînd în mîinile nervoase ale dansatoarei spaniole, întovărășindu-i onctuosu-i șold.

Cumperi și o lamă de Toledo. E glorioasă ca un vers de epopee; e iute ca o limbă de șarpe; și-i înflorită ca și cum pe luciul ei metalic o lună plină ar fi imprimat umbra unei frunze migălos zimțată.

Și castagnetele, și lama de Toledo sînt *made in Germany*. Devii atît de bănuitor, încît te-ntrebi dacă blana ursului polar, călătorind la Pol pe un sloi de gheață, nu e și ea *made in Germany*.

În produsele sufletești și intelectuale cele mai diverse vanitatea are înfiorătoarea universalitate a produselor *made in Germany*. Orice revistă literară sau socială e un grup de individualități legate printr-un entuziasm comun — principiu de *temporară* înrudire —, printr-o atitudine similară în fața vieții, în esență, se înțelege, dar și un grup de vanități, și poate mai ales. Iscălitura de pe copertă semnalează pe producătorul articolului, al prozei sau al versului din cuprinsul revistei. Desigur că e legitim și onorabil să fii proprietarul unei case ridicate prin munca ta; dar e foarte agreabil să stai pe pragul sau în poarta casei tale, ca vecinii să te vadă pe soclu, ca trecătorii să te știe. Poate că mai mult decît existența casei de tine clădită, privirea vecinilor și a trecătorilor — admirativă sau invidioasă — ți-e răsplata efortului. Acea privire îți îngrașă sufletul și-ți dilată nările. Ea îți dă acolada.

Se întîmplă, natural, ca multe articole să nu fie iscalite. Modestie? Nu! Lașitate sau prudență. Nu-ți vine să iscalești articolul injurios, a cărui glorie se revarsă asupra-ți cu vînt de palme și praf de injurii. E atît de previzibil și

normal acest anonim în care răutatea sau curajul sînt deghizate sub mască și pelerină, încît legea presei a prevăzut printr-un articol că redactorul revistei sau gazetei e răspunzător de calomnia sau injuria cuprinsă în articolele anonime. Sînt și articole, mereu iscalite de un nume care e un pseudonim sau cu două sau trei stelute. Dar cînd, într-un oraș, un singur om va umbra pe străzi mascat sau costumat, însă totdeauna cu aceeași mască și același costum, va fi cunoscut de către public mai bine decît toți cetățenii descoperiți. Așa că aceste pseudonime, departe de-a exprima modestia sau dorința de anonim, exprimă ori jena pentru numele adevărat — te lepezi de el, rebotezîndu-te — ori dorința de-a se singulariza în plină piață publică.

Revista *Viața contemporană* avea mulți proprietari stînd pe pragul casei lor, expunîndu-se privirii celorlalți. Cu alte cuvinte, avea mulți colaboratori. Sumarul ei, afișat pe copertă — pentru lesnicioasa edificare a lectorului — producea multe nume de intelectuali emeriți și artiști reputați. Rareori însă zăreai numele redactorului, de fapt, directorului ei. Și totuși, el era colaboratorul cel mai statornic și cel mai proteic. O jumătate de revistă era scrisă de el, dar sumarul era iscalit de alții. Iar articolele de critică literară, pe care trebuia să le semneze — ca să dea sumarului prestigiu numelui său — cădeau în coada sumarului, acolo unde liste de mîncare anunță apele minerale, și termometrele, zero grade. Rol de scafandru, după cum se vede, nu importantă de far. Din această pricină, i se reproșa lipsa de productivitate. Căci nimeni nu-și dădea seamă că o revistă nu trăiește prin salonul de recepție — adică prin beletristică și articole — ci prin obscurul complex al gospodăriei redacționale: polemici, însemnări, recenzii și tot felul de rubrici permanente, strecurate printre producțiile de gală, dar sporadice. Aceste rubrici, aceste note dau unei reviste o anumită atmosferă, o anumită viață. Toate aceste rubrici permanente sînt atribuite totalității colaboratorilor — care acceptă cu un suris modest denunțarea paternității lor colective — nu obscurului redactor, care e unșef de orchestră, nevăzut, și pe deasupra pe rînd și oricînd înlocuitorul anonim al fiecărui solist absent. Astfel, treptat, redactorul *Vieții contemporane* făcuse gloria altora: a tuturor colaboratorilor. Miniștri, dascăli universitari, academicieni, oratori publici, mari avocați

produceau în viața socială, ca un pașaport diplomatic, titlul de colaboratori ai *Vieții contemporane*. Vorbeau desigur cu oarecare deferență despre redactorul acestei reviste, dar cudeferența miloasă și compătimitoare a copilului de țară, care, o dată ajuns, vorbește despre viața de martiră a bieteii maică-sa, pe care însă n-o mai frecventează, recunoscându-i jertfa mai mult decât valoarea, pentru a converti această jertfă într-un atribut moral al provenienței sale de jos. Prestigiul muncii anonime a acestui redactor trecuse asupra revistei. Ori, revista erau toți, în afară de redactorul ei. Revista *Viața contemporană*, în gura unui fost sau prezent colaborator, se traducea prin orgoliosul plural „noi”, împănat de singularul „eu”, procurator al pluralului. Dar numele „el”, al redactorului, era treptat exclus.

Așa că, încet cu încetul, însuși redactorul revistei ajunsesă să se deposeze de revista lui. O iubea ca pe o faptă a unei colectivități. O idolatra ca pe un copil al altora, crescut numai de el. Pentru el, revista lui devenise o ființă de sine stătătoare, exterioara lui. Ciudat, acest om — care în viața privată nu purtase niciodată emblema românească, injuria, iar în viața publică nu depășise niciodată hotarul ironiei descriptive, nu exclamative — era înjurat. Drept răspuns la un articol în care dovedea nulitatea unui scriitor, era apostrofat cu vorbele: „bătrîn, neurastenic, maniac”. Nu răspundea. În schimb, cea mai neînsemnată cârtire sau defăimare a *Vieții contemporane* îi înarma luciditatea cu cele mai subțiri săgeți ale sarcasmului. Își apăra revista, reputația ei: singurul punct vulnerabil al impasibilității lui. Din această cauză, era atacat mai ales personal. Tăcerile lui însemnau pentru adversari un succes. Pe acesta li-l lăsa, zîmbitor.

Revista *Viața contemporană* avuse pentru el două semnificații. Întâia, comună tuturor întemeietorilor: aceea de arenă onestă, pentru lupta socială și literară. A doua semnificație îi era strict personală. La Universitate, apoi în viața de toate zilele, nu găsise interlocutori. Minteia lui prea repede, corosiv lucidă, și prea înaltă, nu găsea între camarazii de vîrstă, profesie și viață replica egală, comprehensivă, deopotrivă de elastică, deopotrivă de dură. Renunțase deci la oameni. Dar activitatea lui de la *Viața contemporană* nu era decât o veșnică scrisoare adresată anoni-

mului din mulțimea anonimă: acela trebuia să existe. Fără de această ultimă speranță, desigur că redactorul *Vieții contemporane* ar fi renunțat la viață, după ce renunțase la oameni.

Pe acest anonim camarad al minții sale, pe acest frate întru singurătate și înaltă veghe, nu-l căuta ca Diogene — poate fiindcă se temea să nu-l găsească. Dar lui îi scria. Pentru el vorbea. În fața lui se lupta. Activitatea consemnată în paginile revistei, în perspectiva ei totală, arăta o puritate de sinceritate, de onestitate morală și intelectuală, cum se găsește rareori, numai în viața oamenilor care trăiesc subțit privirea lui Dumnezeu, la o parte de tumultul vieții.

Două particularități îi dăduseră oarecare notorietate pitorească printre concetățenii săi: viața de noapte și fobia microbilor.

Un om care-și petrece nopțile primind lume la el acasă, organizînd sindrofii cu fatalele partide de cărți sau care face chefuri în oraș e reputat „om de viață”. Vocabularul clasificator însă n-a găsit alt cuvînt pentru cel care-și petrece nopțile trăind, în clipa cînd ceilalți dorm sau fac chef, decât acela de neurastenic. În noapte și printre cărți, acest om trăia ca pădurarul în inima pădurii. Și fața lui, învăluită în păr sălbătăcit un pic pe tîmple și în barbă, avea oarecare asemănare cu chipul pădurarilor pe care-i vezi răsărind subțit solemnele bolți vegetale, din umbra unui stejar, ca niște pustnici gravi, cu ochi limpezi și ageri, aducînd și cu bufnița, și cu vulturul. Paloarea feții, însă, aparținea cărților. Purta vaste pălării negre cu margine lată și peleină. Așa răsărea pe ulițele dosnice ale Iașului, mergînd spre Universitate. Dacă l-ar fi întîlnit prin ruinele Iașului Rembrandt, ar fi tresărit și l-ar fi privit lung și altfel decât rarii concetățeni care-l întîlneau, măsurînd ironici această apariție de umbră, cu prea multă lumină în față și-atît de puțin actuală din punct de vedere vestimentar.

Trăsăturile acestui om, curbe, umerii obrazilor proeminenți, orbitele adînci, fruntea lată și dreaptă, nasul coroiat fără hrăpăreață ascuțime, dovedeau o osatură fermă, nu bicornică. Pe această osatură viguroasă, în fineța ei, din adîncul orbitelor, ochii priveau clar. Acolo le era locul, în adînc. Erau căprui, dar umbra orbitei îi făcea negri și parcă mai

mari. Aveau ceva din rotunda claritate a ochilor de buhnă, mai ales că nasul pornea curb dintre ei. Nimic febril pe-această față. Calm, dar ager. Marele căpetenii militare așa visau în preajma luptelor privindu-și oștile în bivouac la lumini de focuri arămii.

A doua particularitate a acestui om era fobia microbilor. Îi vedea presărați sarcastic pe toate cele: pe mâna prietenilor, pe clanța ușilor, pe cartonul țigărilor. Fumător pasionat, nu-și fuma țigara decît după ce-i pîrjolea cartonul la flacără, făcînd din el un fel de frigărui fierbinte. Din această cauză, buza de jos era ușor arsă. Acești microbi, permanenți pe toate cele, îi dădeau gesturi alegorice parcă. După ce strîngea o mîină — politicos, nu întorcea spatele celor care-i întindeau mîina — scotea dintr-un buzunar o sticlută cu sublimat sau cu alcool de peste patruzeci de grade și se dezinfecța. Microbii îl izolau complet de viață. Nimeni nu-i făcea vizite, nimeni nu-i pretindea.

„Lasă-l, domnule, ăsta trăiește noaptea ca huhurezii și se teme de microbi!”

Nimeni nu-și dădea seamă ce zîmbet ironic avea această viață de noapte și această fobie de microbi. Poate că nici el nu-și mai dădea perfect seamă. Dar există o formulă mai fericită și mai cuvîncioasă — care să te izoleze de oameni, fără a le spune: „Dați-mi pace, imbecililor!” — decît viața de noapte și fobia microbilor? Căci aceeași mîină care se dezinfecța după ce strîngea o altă mîină, nopți întregi, fără mînuși și fără sublimat, și le petrecea mîină-n mîină cu volumele lui Tolstoi, Dostoievski sau Proust. Continua desigur și cînd era singur să-și flambeze cartonul țigărilor, dar mirosul și gustul de ars, nu distrugerea microbilor, îi deveniseră încet cu încetul tot atît de necesare ca și tutunul.

Iașul are o grădină, Copoul, reputată frumoasă prin decret municipal și cor civic. E frumoasă în măsura în care orișice grădină cu flori și copaci bătrîni e frumoasă. Atributul floral și vegetal nu-i lipsește: prin aceasta e grădină. Ca să fie frumoasă, însă, grădina trebuie să aibă acel echilibru subtil, acea transfigurare a naturii, care face altfel frumoasă o armonie de culori zugrăvite, alături de culorile livezilor și-ale luminii.

În lunca ei natală, floarea necultivată e sinceritatea, e candoarea luncii, și e frumoasă fiindcă exprimă această sinceritate, această candoare, care depășesc arta, conviețuind alături cu ea. Dar în clipa cînd nu mai răsare din pămînt, împodobindu-l involuntar, ci e așezată de mîna omului într-un pămînt îngrădit, cultivat, destinat înfrumusețării, floarea e supusă aceluiași legi artistice ca și sunetul în fraza muzicală, ca și vorba în vers, ca și culoarea în pictură. Frumoasă în sine, latent, ea ori devine frumoasă prin armonia care o însumează altfel decît natura, ori devine sunet fals, pretențios, vulgar, ca tot materialul prim artistic, pe care mîna omului nu l-a înviat prin creațiune, desprinzîndu-l din natură. Așadar, într-un parc, într-o grădină publică nu mai apreciezi materialul vegetal și floral din care sînt alcătuite, ci existența sau inexistența armoniei artistice, a creațiunii omenști.

Din acest punct de vedere — adică respectînd firescul criteriu — grădina Copou e slută și vulgară. Ea indispuie ochiul ca un salon de mahala pregătit pentru recepția deputatului, ca o română a lunii dedicată primarului, ca o poezie epică închinată cutărui general de brigadă.

Ca și Mitropolia ieșană, și ca și atîtea clădiri recent înălțate pe blînde uliți ale Iașului, ea nu respectă armonia florentină a zării ieșene, atît de pur ondulată de linia dealurilor, că pare un vâl fluturînd de pe umerii goi ai unei madone care se închină — și sfidează, grosolan epatată, modestia artistică a ruinelor ieșene. Totuși, ieșenii se plimbă pe aleile Copoului și îl admiră, aceiași ieșeni care compătimesc Bucureștiul, fără să cunoască Cîșmigiul, grădină grasă, care nu-i departe de frumuseță, deși plină de doici, de ordonațe și de boanghini.

Grădina Copoului debutează printr-o alee centrală, mărginită de o parte și de alta cu bănci vopsite verde. Arhitectul grădinii a avut desigur concepții grandioase. El a vrut oarecum să cînte din ocarină fanfare eroice. A izbutit. Această alee dominantă a Copoului e ridicolă și pretențioasă. A reușit organizatorul grădinei să facă din ea un pretext pentru alee, cum bătrîneța face din capul omenesc un pretext pentru dilatarea cheliei. Cît de just ieșană ar fi fost o întortoचhere de poteci printre straturi de flori! Ce viață armonios distribuită ar fi dat grădinei

aceste poteci alegre, chemînd perechile în toate părțile cu zîmbete de flori — în locul acestui falș bulevard, odios ca un guler înalt și rigid pe gîtul unui copil limfatic. Această alee centrală e plină ca vestibulul unui dentist celebru. Lumea stă și se plimbă acolo numai. Restul grădinei e gol; copacii nu se plimbă. Cînd se dau serbări — *kermeze*: așa anunță afișele — grădina e neîncăpătoare, adică aleea, faimoasa alee, căci grădina e aleea, precum aleea e grădina. Două mișcări în răs păr, în sus și în jos. Ce fac oamenii aceia? Se plimbă? Nu! Se freacă unii de alții ca periile în mîinile lustragiului atunci cînd își iau avîntul. Se respiră, nas în nas, ca miopii cînd se întîlnesc cu felinarele. Se împroașcă neconținut cu praful scărmanat de pașii lor îndesați. Asta se cheamă a lua parte la o „kermeză“.

În fundul aleii, ca un sughiț al perspectivei, se ridică un obelisc, la picioarele căruia, așezați pe labe, patru lei de piatră — poate că-s sfînși — veghează. Acești lei de cînd au devenit de piatră s-au îngrășat. Au oarecare asemănare cu obezitatea scoafelor, dar sînt lei. Botoși și mahmuri ca începutul unui formidabil gutunar în nasul bont al unui om fâlcos, n-au batistă fiindcă sînt lei. Nu rag, nu urlă, nu mîrîie, dar fâlcile lor de piatră abia pot stăpîni o vîrsătură în cascadă.

Bieți lei ai Africei, cine v-a pus să deveniți celebri!

Al doilea edificiu al acestei alei e vegetal: un tei bătrîn, cu floare și umbră dulce. E numit — de aici se naște catastrofa — teiul lui Eminescu.

— Aici visa Eminescu, îți explică ieșeanul, arătîndu-ți teiul încercuit de bănci populate.

Aici n-a visat niciodată Eminescu, subț tei situat pe aleea principală a Copoului. Căci dacă așa înțelegea Eminescu să viseze, se instala cu scaunul și masa „de brad“ în galantarul celei mai mari magazii de pe strada Lăpușneanu. Eminescu n-a visat în fața nimănui. Avea o pudoare cu dimensiuni de munte abrupt, asasin pentru turiști.

Tu, oricine vei fi, citește cît vrei slova lui Eminescu, fii familiar cu ea cum ești cu cerul de deasupra ogrăzii, aibe-o în gură cît vrei și cînd vrei ca pe-o pastă de dinți și ca pe un șpriț de la gheață — dar lasă-i viața, lasă-i visul. Nu crede că visa așa cum stai dumneata în fața fotografului, nici

cum te razemi în cot de balustrada lojei, la concertul fără muzică melodioasă.

Nu!

Eminescu, omul acela care avea o bucată de cer în loc de frunte, în clipa cînd îndoia spre pămînt creanga de luceferi a cerului, poate rodea în dinți un vîrf de creion sau își mușca musteața, *singur*, fără să-l vadă și să-l știe nimeni.

Și-n clipa cînd, cu crengile toamnei în brațul lui, arăta:

Vezi, rîndunelele se duc,

Se scutură fruuza de nuc,

Se lasă bruma peste vîi,

De ce nu-mi vîi? De ce nu-mi vîi?

...nu crede că era ca Hamlet cînd o trimete pe scenă pe Ofelia la mănăstire! Nu! Într-o crîsmă de mahala a Iașului, cu răsopitul Creangă, urît ca o gorilă și bun ca un miros de fum și baligă în soare, în fața unei sticle de poșîrcă — chipul lui Eminescu zîmbea lui Creangă, ciocnind paharul, și sufletul lui dezlega toamna, cu gest de orizont.

Subț teiul lui Eminescu tinerii visători ieșeni fac inhalații eminesciene.

La stînga aleii, subț un chioșc circular, nechează fanfara militară. Față-n față cu chioșcul alămurilor, de cealaltă parte a aleii, un pavilion cu ferestre colorate transportă în această grădină, nu departe de faimosul tei, visul cu halbe de bere, sirop, gustări în scobitoare, șpriț și alune americane.

Iată grădina Copoului.

Dar în fundul ei, într-un zaplaz înalt de scînduri putrede, vizibilă numai prin clanță, atît e de mică și de ștearsă, se deschide scîrțîind o ușiță. E situată în grădina Copou, cum sînt ușele cămărilor: în fundul obscur al casei. Pleci capul, îndoii umerii — ușița e scundă, ridici piciorul — pragul e nalt, ai impresia că escaladezi o fereastră — și intri deodată, lăsînd în urmă toate amintirile urbane, în cea mai dulce lumină din cîte ți-a fost dat să întîlnești. Crezi că-i un fum albăstrui ca cel de cetini în dreptul pădurilor de brazi, dar nici brazi nu-s, nici fum nu-i. E lumina îndulcită într-atîta, încît îți pare fum. O potecă lungă, acoperită cu iarbă, romanițe și rochița-rîndunelii, printre

păpușoi, se apleacă la vale și se duce, se duce cu mișcări de izvor pînă departe. Și iat-o revărsată-n aer, miere, și-n dealurile albastre, ușoare, fluide ca un cer de toamnă coborît pe pămînt ca fumul de tămîie din cădelniță. Îți vine să înclinî capul pe umăr surîzînd. Unde ești? Parcă s-au născut aici, din aer și melancoliile luminii, versurile:

Pe-un picior de plai
Pe-o gură de rai...

Numai contururi blînde ca versul *Mioriței*. Nici o asperitate, nici o duritate. Toate liniile au curba obrazilor de copii și a dezmierdărilor pe frunte. Acolo-i păpușoi; acolo-s vii; acolo, în verdeață, e o casă, e un fum; acolo latră cîinii; acolo sună o talangă; acolo cîntă un cucoș; acolo cade alb un zbor de hulubi; acolo-i un cuc; acolo-i o mierlă... Și peste toate, lumina ca tăcerea unui surîs și ca somnolența unor mari ochi albaștri.

Ce semn se desprinde de pe hotarul luminii? Cine te privește peste marginele lumii, ridicat deasupra ei? Orizonturile s-au deschis ca niște mari vitralii. Zărilor sînt mai adînci, lumina mai afundă și limpede ca tăcerea unei mulțimi îngenuncheate.

Ceahlăul!

În clipele de mare cumpănă și îndoială, așa se arăta prezența lui Dumnezeu pustnicilor deznădăjduiți, cu credința zdruncinată.

Ceahlăul! Flacără albastră desprinsă din albastrul zărilor. Cunună de fum peste cenușa norilor. Pisc în soare deasupra trecutului. Și ai descoperit semnul poruncii. Îi vei da ascultare. Niciodată nu vei părăsi orașul mort. Ceahlăul ți-a dat, albastră, acolada azurului.

O simplă ușiță de lemn despărțea Copoul de golful albastru al plutirii spre Ceahlău. Tot atît de bruscă fusese pentru Dănuț tranziția de la viața ieșană — cea pe care o cunoscuse în timpul zilei — la atmosfera odăii în care trăia redactorul *Vieții contemporane*.

Numai strigătul trufiei lirice a lui Jean-Cristophe în clipa cînd cunoaște întăia iluminare a prieteniei — „*J'ai un ami! J'ai un ami!*” — ar putea traduce cadența inimii

lui Dănuț, după ce făcuse, împreună cu Mircea, întăia vizită acestui om.

Iată răsfrîngerea imediată, în scrisoarea pe care Dănuț, chiar în acea noapte, i-o scria Monicăi:

Dragă Monica,

Fac *mea culpa*, fiindcă sînt cinci dimineața și nu dorm, și fiindcă nu ți-am ascultat mai demult îndemnul de-a cunoaște pe fostul tău profesor de la Facultatea de litere. Ce vrei? Noțiunea de profesor universitar — și încă de literatură — mă crispeză ca valeriana pe pisici.

Știu! Mi-ai spus de atîtea ori — și m-ai convins — că acest profesor nu invită literatura pe patul lui Procust; că n-are cîntar farmaceutic pentru vis, nici basculă decimală pentru viață; că vorbele lui nu merg în pas de defilare, ci, dimpotrivă, au elocința încîlcită și abruptă a pasului împleticit pe clinuri de munte neumbat — totuși...

Ce-i bun pentru alții nu-i bun pentru tine. Mic sînt desigur față de un Eminescu, față de un Caragiale, dar eu sînt eu, altul decît Eminescu, altul decît Caragiale, și călăuza unică pentru cunoașterea lor, eu, intactul, cunoscut numai de tine, nu puteam s-o accept. Această neacceptare era poate și închipuirea tinerească a oricărui începător că nu poate fi înțeles de alt om, oricît de inteligent și comprehensiv, mai în vîrstă decît el — dar și pudoarea, trufie a pudoarei, de planetă nouă, pe care nici-o lunetă astronomică n-a întilnit-o.

Ți-am mai spus ce dar ai tu — miraculos pentru mine ca mersul lui Isus pe ape — de-a mă deschide clar în fața ta. Lîngă tine sînt eu în întregime, fără nevoia de-a mă dovedi și explica. Lîngă alții sînt ca o casă ermetic închisă deodată: ferestrele dispar zidite, ușile dispar tencuite. Lîngă tine se deschid de la sine ferestre mari, prin care vezi tot. E ca o amplă respirație a plămînilor mei. E ca o dezlegare a înghețului. E ca o dispariție de nouri masivi. Sînt eu, dar sînt în întregime subț privirea ta. E mai mult decît dragostea. E o senzație de primăvară care izbucnește din pămînt cu florile și cu jivinele deopotrivă.

Dar tu ești Monica.

Nu-mi închipuiau ca alături de un alt om, fără de elanul iubirii, miracolul să se repete. Totuși, s-a repetat. Am avut fericirea de-a fi profund străveziu alături de un om pe care atunci l-am

cunoscut, de care nici dragostea, nici amintirile nu mă legau. Acest salut, această totală descoperire a ființei intime, care-și pleacă nu pălăria, ci misterul opacității în fața unui alt om, l-am cunoscut din nou, și altfel decât lingă tine, în această noapte. Înțelegeți ce mă leagă și cum mă leagă de acest om. Sînt fericit că tu l-ai prețuit înaintea mea, fiindu-mi tot tu, și de astă dată, singură călăuză spre singurele mele bucurii.

Voi cerca să te fac să participi la această vizită.

La unu noaptea mă opream, însoțit de Mircea, în fața ferestrelor luminate, care răsturnau o punte galbenă de-a curmezișul străzii, oglindindu-se și-n zidul din față, ca două vechi icoane.

Mircea a bătut la o fereastră. Și Mircea și eu aveam un aer de conspiratori. Eram neliniștit. Iar trebuia să vorbesc, și, pe deasupra, în fața unui om inteligent, dar cu totul necunoscut mie. Mă pregăteam parcă să dau un examen, să pledez un proces. Eu, cel cu vorbe somnoroase, lipsit de spontaneitate, falș de cîte ori doresc să fiu cît mai natural în fața unui necunoscut demn de stimă — îmi aduceam sufletul de ureche, ca pe un copil care nu vrea să spuie bună ziua musafirilor din salon. Și, pe deasupra, era în gîndurile mele zăpăceala festivă a orașelor de provincie în preajma sosirii regelui. Dar drumul de la ferestrele dinspre stradă, pînă la ușa de dindos, m-a schimbat. Închipuiește-ți poarta: o poartă din acelea de lemn, strînsă în alveolele pămîntului îngrămădit în jurul ei. Are un lacăt și zăvor, și nu se deschide decît o dată pe an, toamna, cînd intră lemnele și căruța cu legume. Portița ei e îndărătnică și buclucașă. E caracterizată prin aceea că nu vrea să se deschidă. Trebuie s-o hurduci, s-o salți, s-o împingi cu umărul, și abia după îndîrjită luptă izbutești s-o dai în lături, într-un scîrțit mirîitor.

În ogradă, iarbă deasă și grasă ca în ograda unei mănăstiri. Pămîntul e ondulat, plin cu gheburi și scobituri, așa că pasul trebuie să fie atent și capul înclinat.

Era noapte neagră, cu cîteva stele. După lumina puternică a ferestrelor din față, ochii noștri nu mai distingeau nimic. Bijbiam în urma lui Mircea. Și cei cîțiva pași de la ferestre pînă la ușa de dindos mi-au rechemat fulgerător amintiri din copilărie. Știi dorul nostru — tu, Olguța și cu mine — de mister, de aventuri, prin noaptea livezii de la Medeleni. Instinctiv ne îmbrăcam cu pelerine. Olguța, în frunte; noi, în urmă. Eu îmi închipuiam — gîndul detrona șefia de fapt a Olguței — că sînt căpitan de haiduci și că-i conduc la un atac nocturn. Mergeam de jur împrejurul

casei; broaștele, cu saltul lor moale, îmi dădeau bătăi de inimă; un licurici mă făcea să tresar, ca un ochi de lup. Dar făceam o baie de mister eroic. Îmi încruntam sprincenele — ca să fiu mai fioros — eram convins că am voce de bas, musteți și pumni care-ar fi ucis un bou și dărîmat un zid. Îmi încordam mușchii, și simțeam parcă duritatea defensivă a unei zale ascunsă sub cămeșă. Era în mine și spaima celor din casa împrejmuată, și calmul încordat al haiducilor care atacau... La urmă, ajungeam în bucătărie. Eram decepționat de cozile bucuroase ale cînilor, de sunetul farfuriilor spalate, de zîmbetul babei care ne oferea cucoșei — dar și fericit că eram în sfîrșit la lumină, între oameni.

Ce formidabile instantaneități are sufletul nostru! Această ogradă necunoscută, prin care bijbiam spre un om necunoscut, îmi devenise familiară după întăiul pas, ca și cum, orb, aș fi zîmbit în ograda copilăriei mele, căutîndu-vă pe voi.

Am așteptat în fața unei uși de lemn cu geamlîc, dînd pe un coridor întunecat. În sfîrșit, în fund, s-a crăpat o ușă, vestind lumina dinlăuntru, și a apărut, cu părul vilvoi și barba zburlită, c-o pelerină pe umeri și o luminare în mînă, un fel de stareț împresurat de mari palpitări de umbre și lumini. Era ceva subpămîntean în această apariție, ca o întîmpinare din vechi veacuri, în fund de catacombe. Uitasem că sînt în Iași, că trăiesc în această epocă. Eram în preajma unei legende.

Învirti cheia în broască, așeză lumînarea pe un dulăpaș de lingă ușă și dispăru grabnic, proiectîndu-și filfîirea enormei umbre.

— Nu intrăm?

— Stai să-nchidă ușa. Se teme de curente, zîmbi Mircea.

Am intrat. Respectînd parcă un rit, Mircea luă lumînarea de pe dulăpaș, călăuzindu-mă. Miros umed de pivniță leguminoasă, îmbinat cu căldură de pod încins. Scîndurile se cutremurau sub pașii noștri, ca o barcă veche. Pe lingă ziduri, teancuri de reviste și de cărți. Ne simțeam spionați de ochi de șoareci. Lingă ușa odăii, un butoiăș; pe perete, un portret îngălbenit al lui Eminescu. Un Eminescu îngrășat la față, puhav, cu musteață groasă și ochi rătăciți.

Am intrat în penumbra unei odăi îmbibată de fum tabagic. În treacăt, am zărit patul, un bec electric suspendat ca un paianjen, deasupra căpătîiului, o masă plină de cărți, o cană galbenă cu reliefuri acoperită cu un șervet.

Și din această odaie am pășit brusc în viscolul incandescent al odăii cu ferestre luminate. Eram ca într-un fulger de magneziu.

Îți mai aduci aminte, Monica, de o fotografie dintr-un album de la Medeleni, reprezentând un călugăr franciscan, încins cu o frînghie, în mijlocul Pieții San-Marco, învăluit în zboruri de hulubi? Înclociește hulubii cu cărți, Piața San-Marco prefă-o într-o vastă bibliotecă fumegîndă, și vezi în mijlocul ei un călugăr franciscan, cu pelerină pe umeri, împrejmuțit ca de un zbor de cărți. Așa l-am găsit pe profesorul tău. Cărțile nu mai erau hîrtii neînsulflețite. Vibra în ele o agerime, o palpitate de zbor. Și le vedeai pretutindeni. Din podele pînă-n tavan, de-a lungul pereților, numai rafturi lungi, îndoite sub greutatea cărților. Între ele, nici o aliniere rigidă, nici o constrîngere ordonată; o dezordine voioasă, exuberantă. Toate erau strîmbe, zburlite, îndoite; unele parcă voiau s-aplaude, altele să cadă, altele să sară. Din unele se țuguia cite-o fițuică lungă, atît de lungă, încît se înclina ca fumul. Din altele răsăreau broșuri colorate. Altele aveau capac un caiet coșcovit. Dar nu numai rafturile ticsite, ci mai ales odaia era inundată de revărsarea cărților. Teancuri de tomuri in-folio, legate în piele, mărgineau ca un zid chinezesc rafturile de jos. Subt cele două ferestre, cetate lîngă cetate, se înălța *Viața contemporană*, legată în carton. Pe scaune, iarăși cărți. O dormeuza era acoperită cu reviste și broșuri. Pe podele, ca o procesiune de cămile, gheburi de volume, prelungite pînă departe de șiruri desprinse. Toate erau răsfoite, desfăcute, strîmbate, însemnate, cu marginile des adnotate, cu textul subliniat cu roș și albastru. Trăiau. În jurul acestui om plutea un zbor de cărți îmblînzite. Aveai impresia că nu le caută, că vin singure, că un semn de-al lui ar fi chemat zborul galben al volumelor lui France sau filfiirea roșie a volumelor lui Dickens; că o simplă poruncă a ochilor lui ar fi prefăcut încăperea într-o foșnitoare roire de culori, ca văzduhul exotic al pădurilor tropicale. Și părul, și barba lui păreau răscolite de zboruri, de vînturile lor. Își uitase pelerina pe umeri. Aburii fumului de tutun se îndoiau deși în jurul lui. Ne privea. Abia atunci i-am văzut vioiciunea ochilor. Era parcă ceva vrăjitoresc în această arătare scaldată în lumina tare ca o reverberație de munți calcaroși. Omul acesta zidit în bibliotecă, brumat de fum de tutun de-a lungul nopților, avea ceva dominator, o năprasnică vitalitate. Nu era nici ostenit, nici îndoit, nici bătrîn, deși sur. Satan, răsărind pe vîrf de stîncă, arătînd cu un deget omului care-l visează lumea

prăvălită-n văi, această vibrație trebuie s-o aibă, această înălțare a frunții, acest port al capului.

Prezența lui întetește, distribuie o trepidație în gînduri, o dezordine care-ți face sufletul asemănător cu odaia în care ești. Te simți răsfoit, mînuit, adnotat. Ești o nouă carte îmblînzită în această pădure de cărți. Și simți deodată, stînd în picioare, neîndrăznind să alungi cărțile de pe scaune, că sufletul e la el acasă...

*

Bătuse la fereastră, trecuse prin ogradă, după ce-și exercitase umărul la porțiță. Acuma aștepta în fața ușii întunecate. Se familiarizase și cu ograda, și cu riturile casei.

Era atît de puternic mirosul de frunză nou, iarbă crudă și liliaci în floare, încît îți venea să răstorni capul pe spate, ca femeile sărutate pe gură.

Ușa din fund se crăpă luminos. Aceeași apariție în falduri de umbre și lumini, cu lumînarea în mînă. Ca niciodată, însă, ușa de afară se deschise. Flacăra lumînării, rămasă pe dulapașul de lîngă ușă, în revărsarea de aer proaspăt, se înclină suplu, răsturnînd lungi fluturări de umbre, pînă departe, prin întunericul ogrăzii.

— Dumneata ești, domnule Deleanu?

— Eu sînt. Bună seara, domnule profesor.

Două brațe impetuoase desfăcură pelerina, proiectîndu-se pe stele.

— Domnule Deleanu! Domnule Deleanu! Ce catastroafă e respectul! Dumneata îmi spui „domnule profesor“ cu un ton atît de reverențios, încît mă insulti! Și ai dreptate. Tinereța trebuie să insulte bătrîneța prin respect. Domnule Deleanu, cel mai grav păcat al omului este bătrîneța. Înțelegi dumneata ce-i primăvara?

Dănuț zîmbi, respirînd larg.

— Te înșeli, domnule Deleanu! Să-ți spun eu ce-i primăvara. Acum treizeci de ani — simți dumneata ce monștruozitate e în gura unui om să poată spune: acum treizeci de ani eram tînăr! — acum treizeci de ani eram un imbecil fudul de ce aveam în cap, nu de cum era capul pe dinafară. Eram genial, domnule Deleanu, te asigur. Tinereța e genială. În loc să mă admir în oglindă, mă uitam în cărți.

Ședeam în Tatarăși, într-o casă cu lut pe jos. Dacă vărsam apă, se făcea glod. Zvîrleam țigările oriunde. Era o dezordine înfiorătoare. Recitam versuri cu voce tare. Șuieram partiturile operelor romantice de la un capăt la altul. Somnul mă ofensa. Nu-l puteam accepta... Și când venea primăvara, întâia noapte de primăvară, ieșeam pe pragul casei; o casă de mahala, domnule Deleanu, o casă de bărbier; dumneata nu cunoști așa ceva! Și ce crezi că făceam? Crezi că eram umilit că afară-i primăvară, și ghetele mi-s rupte, și pantalonii peticiți? Nu, domnule Deleanu! Eram fericit. Îmi spuneam: „Mă băietе, a venit primăvara. Aștepți o față. Te iubește. O iubești. O aștepți.“ Nu așteptam pe nimeni! Dar dragostea era pe pragul casei mele. Toate fetele lumii puteau să vie. Asta-i primăvara! Să fii calic, să nu te știe nimeni, să stai pe pragul unei case de mahala și să fii împăratul dragostii... Acuma... acumа dumneata îmi spui „domnule profesor“, afară-i primăvară și-mi vine să strănut.

Strănută.

— Poftim în casă, domnule Deleanu. Și închide bine ușa. Natura nu respectă pe oamenii bătrâni!

Trecură în odaia albă de lumină și de fum. Dănuț își rezemă geanta pe fereastră, așezându-se într-un scaun legănat pe tălpi curbe de lemn.

— Azi am avut o mare bucurie, domnule Deleanu. Am căpătat un permanent pe Căile Ferate. Uite-l: e de piele galbenă, cu fotografia mea. Sînt fericit. N-am să călătoresc niciodată. N-am să-l utilizez. Dar acest carnet... — îl agită cu mîna, juvenil — ...mă face stăpîn pe o țară întreagă. Îl am aici în buzunar, și pot pleca oriunde. Deschid carnetul, și știu că pot pleca în Bucovina sau în Ardeal. Asta-i fericirea, domnule Deleanu: să deții simbolul unui grup de virtualități. Asta-i tinereța: simbolul virtualităților viitorului. La întâi ianuar 1923, biletul acesta, tot așa de galben și tot așa de curat, va fi un simplu permanent expirat, amintirea nici unei călătorii. Asta-i bătrîneța, domnule Deleanu: un permanent de viață în ziua expirării...

— Dar bucuria permanentului pe Calea Ferată?

— Asta-i senilitate, domnule Deleanu!

Pelerina-i căzuse de pe umeri pe marginea fotoliului. Nu se instala pe scaun decît în treacăt. Fiecare năvală de

gînduri, indignare sau entuziasm îl ridica în picioare, mobil și vivace ca popîndăii la margine de drum. Era îmbrăcat cu un surtuc de ștofă gălbuie cu pătrățele negre, a cărui formă oscila între tunică și pijamaua de odaie. Manșete cilindrice, de modă veche; guler moale răsfrînt; cravată neagră cu nodul făcut de-a gata, cam strîmbă.

Uneori, ochiul drept avea încrețirea ochiului de bijutier expert cînd îl concentrează prin monoculul tubular al lupei asupra unui diamant. Acest gest, care-i asimetriza fața, strîmbîndu-i sprinceana ochiului drept, exprima efortul de-a formula un gînd obscur.

În clipele de popas pe scaun ședea picior peste picior, arătînd ghete bătrînești cu margini de elastic și urechile ieșite afară. Te-ai fi așteptat la eforturi artritice sau reumatice. De unde! Unghiurile genunchilor erau prompte, dînd un neastîmpăr juvenil picioarelor, contradictor cu încălțămîntea.

Atent, pîrjolea cartonul țigării la flacăra unui chibrit. Alături, pe biurou, cartonul unei cutii cu țigări era acoperit cu inscripții mărunte, unele subliniate cu creionul roș. Dănuț desluși un galop de litere: „Majoritatea scriitorilor privesc sufletul omenesc cu luneta astronomică. Rezultatul: aproximative hărți cu linii groase. Proust îl privește cu microscopul, fiindcă e altfel situat față de suflet“...

Cu ochii la cartonul cutiei de țigări, Dănuț zîmbea. Îi surprinse privirea și zîmbetul. Își trecu mîna prin păr, trăgînd din țigară fum gros.

— Domnule Deleanu, sînt un om vicios. Uite ce-am ajuns: o mîna și un creion. Restul nu mai există. Scriu, scriu, scriu. Sînt o notă pe marginea cărților. Am vrut să mă vindec. Am închis în biurou toate colile de hîrtie, toate caietele, tot ce era susceptibil de-a fi mîzgălit. I-am dat cheia lui domnului Balmuș, rugîndu-l s-o ție o săptămînă. Care crezi c-a fost rezultatul? Uite-l: scriu pe cutiile de țigări. Uitasem să închid și creioanele! Ce diabolică invenție, domnule Deleanu, instrumentele de scris! Dumnezeu l-a făcut pe Adam; din coasta lui Adam a rupt-o pe Eva. Păcatul vieții e dar dumnezeiesc. Dar diavolul a desprins o așchie din cornița lui și a întins-o omului. Era instrumentul scrisului... Cînd ți-ai petrecut viața scriind, ridici capul la bătrîneță, dîndu-ți seamă prea tîrziu că păcatele

lui Dumnezeu sînt ale vieții, dar păcatul scrisului e împotriva vieții.

Cu fața în aburii tutunului, zîmbi privind ferestrele.
— Spune dumneata, domnule Deleanu, în noaptea asta de primăvară n-ar fi mai cuminte, decît să grifonez cartoanele cutiilor de țigări, să fiu sus pe Ceahlău?... Te-ai suit pe Ceahlău?

— Pînă sus, nu. Am fost la Durău.

— Se poate, domnule Deleanu? Atunci nu știi nimic! Sări de pe scaun. Noaptea pe Ceahlău cu amici! Altceva nu există! Ai douăzeci de ani, o pelerină pe umeri, și ești pe Ceahlău! Nu trebuie să uiți tutunul! Dacă n-ai țigări, te-arunci de pe Ceahlău la vale, ca să ajungi mai presto la un pachet de mahorcă... Hei, domnule Deleanu, dar ca s-ajungi pe Ceahlău nu poți umbla cu fleacuri: cu automobile, cu motociclete, cu aeroplane. Erezie! Te duci cu clasa treia pînă la Pașcani. Mă-nînci bine la o crîsmă: o fleică, o bucată de pastramă; bei un pahar de vin. După aceea angajezi un landou... Zîmbea către Dănuț, învîrtind din mînă. Îi sclipeau și ochii, și nările. Domnule Deleanu, din landou vezi lumea altfel. Landoul nu e un vehicul, e un criteriu. Peisagiile intră și iesă cu respirația dumitale, ca fumul țigării încorporat în plămîni. Dumitale nu se poate să nu-ți placă să stai pe canapea, cu picioarele pe pîrete. Stai comod și *exuberant* în același timp. Uite-așa stai în landou! Trupul în fund, picioarele pe scăunașul din față; cerul la cap, cerul la picioare. Caii au zurgălăi. Spinarea vizitiului e plină de soare. Și deodată se deschide valea Moldovei...

Își dădu brațele în lături — cu ochii în extaz — așa cum poate Dumnezeu le-a dat, împingînd munții să onduleze tot mai argintiu albaștri spre cununa zărilor, ca să facă loc apei cu fulgere de-argint pe văi de soare.

— Domnule Deleanu, îl cunoști pe Sadoveanu?

Dănuț făcu un gest vag.

— Domnule Deleanu, toată valea Moldovei, toată lunca Siretului sînt Sadoveanu. Acolo te descoperi în fața artei lui Sadoveanu. Asta înseamnă literatură: să-ți aparție natura. Sadoveanu e cel mai pur arcuș al prozei românești. Moldova, toată Moldova, e vioara pe care cîntă Sadoveanu... Luna pe care o vezi răsărind la Agapia deasupra brazilor

negri, „cu lumina ei fecioară“, e a lui Eminescu. Nimeni nu i-o poate lua. El o dăruiește plină, de cîte ori răsare, lumii românești. Sadoveanu a dăruit României valea Moldovei și lunca Siretului... E teribil omul acesta, domnule Deleanu! Are ochi mici de elefant și vede tot, nimic nu-i scapă. Am călătorit odată, cu el și alți amici, pe Bistrița, cu plutele. Eram scandalizat! Eu mă agitam ca un negustor de haine vechi care se tîrguiește, pe cînd Sadoveanu juca șah, pe Bistrița. Nu se uita la nimic. Nu vedea nimic. Fierbeam! Să-l auzi pe Sadoveanu la Toance, în loc să urle, că spune placid: „Șah la rege!“ Ei bine, domnule Deleanu, peste o săptămînă îmi trimetea o nuvelă pentru revistă. Văzuse tot, domnule Deleanu. Nimic nu-i scăpase. Înghițise Bistrița cu Toance cu tot pe cînd juca șah. Pînă și un cuc, pe care-l auzisem cîntînd în timpul drumului, cînta în nuvela lui, „*mirat*“, așa cum cîntase în natură... Iar am ajuns la literatură! Vezi, domnule Deleanu, asta-i bătrîneța: pornești cu landoul de la Pașcani, și-n loc să ajungi la Ceahlău, ajungi la Eminescu și la Sadoveanu! Pe lumea cealaltă — să zicem — cei care-au trăit se vor duce în rai; cei care-au scris, în infern. Infernul, domnule Deleanu, n-are miros de pucioasă și piatră arsă; are miros de cerneală și creion. E o foaie de hîrtie plană, cît planeta Venus, pe care scriitorii au devenit instrumente de scris. Asta-i tortura! În vecii vecilor vor scrie fără odihnă... Dar, oricum, parcă tot e mai plăcut decît s-ascuți în paradis predicele sau anecdotele cutărui om politic, să fii în manuscrisul gheenei ordonanța penei lui Voltaire...

Ar fi fumat neîntrerupt țigară de la țigară, dar prăjirea prealabilă îi impunea opriri. Și Dănuț fuma mult. Fumul se îndesise. Era ca un început de ceață în jurul reverberului unui chei londonez.

A doua zi, dimineață, Dănuț avea proces la judecătorie. Trebuia să se deștepte cel mult la opt. Apoi venise hotărît să dea caietul: să scape de această incertitudine, de această obsesie. Uitase și de una, și de alta. Și alții păteau ca el. Scopurile vizitelor rămîneau la ușă. Dizolvate în această atmosferă, orele își pierdeau preciziunea diurnă și semnificația socială. Și decorul de cărți și fum, și omul care-l însuflețea trăiau pe un plan special. Viața devenea un obiect de speculațiune intelectuală, pierzîndu-și greutatea pe

care-o are atunci când o trăiești pe câmpurile ei de luptă. Această ușurare de viață, pe care-o găsești în unele cărți, Dănuț o găsea în această încăpere, alături de acest om. Devenea și carte într-o măsură, dar și lector. Aici, reveniri la cealaltă viață — echivalente cu trezirile din beția de opiu — nu existau. Principiul excluderii lor era permanent. Nocturnul animator, și când vorbea, și când tăcea, și când ședea locului, vibra. Era ca fațetele briliantelor constrinse prin structura lor să sclipească mereu, dând briliantului prețioasă agerime, fulgurant contur. Uneori vorbea numai el: rareori. În genere asculta și replica. Replică rezumativă, care rectifica erori. Avea și oroarea, și pudoarea seriozității: de aici, fantezia și veșnica autopersiflare.

O surpriză a conversației acestui om, față de stilul scrierilor sale, era imagismul. Scrise, fraza colorat vorbită, analiza metaforic prescurtată în notiță deveneau uscat analitice, didactic clare. Pitorescul acestei metamorfoze era explicația imajată pe care o dădea: „Imaginele sînt un fel de fosforescență de licurici, agreabile în timpul nopții. Ele nu luminează conturul total al unei priveliști, dar semnaleză ochiului întinderea obscură, o fac presimțită prin luminări discrete sau vii, dar fragmentare. E percepția poetică, suficient de vagă, pentru care lumina nu mai este un mijloc de cunoaștere, ci un scop: bijutărie pe obscur. Critica însă, nu trebuie să lucreze cu imagini, ci cu lumina diurnă a inteligenței. În timpul zilei, incandescenta licuricilor devine inutilă, ca și lumînarea. Întruințarea sistematică a metaforei în critică face numai dovada vanității criticului; imagina exprimă dorința lui de-a dovedi scriitorului discutat că și el dispune de materialul poetic al acestuia. Astfel, criticul nu se mai supune la obiectul propriu criticei, ci la obiectul propriu artei. Ar fi cazul hirurgului care ar opera cucoane elegante, punîndu-și pe degetele profesionale toate inelele de care dispune, pentru a fi «sic». Cred că această operațiune nu se cheamă a face critică, ci a face stil. Perfecta adaptare la scop e o lege de fier în industrie impunînd inexorabil fiecărui obiect stilul adecvat destinațiunii sale. Caroseria unui aeroplan sau a unui automobil e un model de stil adecvat vitezei terestre sau aeriene. Tot așa, tunul exprimă riguros expulzarea exploziei, echilibrată cu rezistența la

această violență provocată. În industriile intelectuale, însă, puțini oameni se miră dacă văd un tun cu corset sau un aeroplan în formă de biserică. Cei mai mulți chiar admiră aceste incongruențe, atribuindu-le fanteziei creatoare...”

Alături de Dănuț, pe marginea dinspre el a biuroului, un număr recent al *Vieții contemporane* își producea sumarul. Ochii lui Dănuț întîlniră un titlu de poezie: *Primăvara*. Cetise întîmplător poezia. Era identică, de pe aceeași tulpină desprinsă, cu milionul de poezii al primăverii.

— Domnule profesor, de ce publicați astfel de poezii? Am cetit această *Primăvară*. E inutilă. O apreciezi cu exclamația: Ei și?

— Domnule Deleanu, eu, individul din fața dumitale, mă raliez la această exclamație. Dar redactorul *Vieții contemporane*, adică tot eu, protestează. Criteriul absolut e valabil numai în intimitatea craniului. O faptă înseamnă o cedare de absolut a minții. Fapta e penitența ideii, e un antrenament pentru modestie. Când mie nu-mi place o poezie pe care redactorul *Vieții contemporane* o publică, exclam: „Imbecilule, uite ce prostii faci!” Dar acest redactor al faptelor ricanează: „Ce-ți pasă! Dumneata stai cu Tolstoi și Eminescu! Poftim în locul meu, să văd, cum te descurci?” Îl las deci să publice o literatură care nu-i iscălită nici de Tolstoi, nici de Eminescu. Cîte prostii nu face pentru o femeie un om îndrăgostit! Eu le fac pentru o revistă. Să nu-mi critici revista, domnule Deleanu, fiindcă între patru ochi mă constrîngi să-ți dau dreptate. Această *Primăvară* e iscălită de o debutantă. O debutantă care publică de zece ani. E un dar prețios al femeilor să debuteze mereu... Ce spune? Luă revista încrunțat și, întîlnind versurile, zîmbi. Cer, rîndunele, albine, soare, flori! Domnule Deleanu, puțini știu adresa particulară a primăverii. O întîlnesc numai la recepții de gală. De altfel, au mult curaj. Ei spun „cer, soare” cum spun eu „batistă, chibrit”. Sînt familiari cu frumosul oficial: asta-i măgulește... Hm! Un cer de primăvară...

Se ridică în picioare, cu revista în mînă.

— Domnule Deleanu, ia să lăsăm fleacurile, să fim oameni de treabă. Ia să presupunem că a venit primăvara. Într-un colț de ogradă orașănească, spre seară, un om învîrte un pui în frigare deasupra jarului. De ce nu-l frige în bu-

cătărie? Fiindcă s-a dus iarna, și afară-i mai răcoare decît în căldura bucătăriei. Omul și-a lepădat surtucul, și-a suflecat mînicile: mișcări de vară. Nu-i tare cald afară înspre seară, dar e aer curat, și jarul la care se frige puilul îl încălzește și pe el. Învîrte frigarea. Puilul: sfrrr. Unge puilul cu pana muiată în unt. Cojița se rumenește. Jarul se spuțește. Un miros delicios... Și-n fund, cînd ridică ochii, să-și șteargă nădușeala de pe frunte, zărește ceva albastru: cerul...

Dănuț zîmbea.

— Spune, domnule Deleanu, e sau nu e acela cerul primăverii. Dar noi sîntem oameni de treabă. Nu l-am căutat pe sus. E prea mare, prea albastru pentru noi. Ne îngheață. Noi l-am luat cu binișorul și l-am surprins.

Degetul afirma hotărît.

— L-am văzut, domnule Deleanu. Uite o adresă particulară a primăverii. Și cîte n-are! Nu-i spuneam dăunăzi unui tînăr scriitor, talentat de altfel, care se repezea de-a dreptul la răsăritul soarelui: și acela, tot de primăvară. I-am spus: „Lasă, domnule, soarele. Vrei să redai bucuria primăverii? Uită-te la pămînt. Ia un văcuitor de ghetе. A apărut în colțul străzii o dată cu rîndurile primăverii. Se întinde în soare, și-a reluat profesia. Vine un mușteriu. Întinde piciorul pe calapod. Lustragiul scoate crema, unge bine, dă vînt periilor, dă-i și dă-i. Iesă un lustru cumplit. Vede soarele ca în oglindă în ghetele pe care *El* le-a lustruit. Uite bucuria primăverii!” S-a ofensat, domnule Deleanu! Mi-a spus că-s om prozaic. Și-a publicat poezia cu soarele la altă revistă. Am pierdut un băiat de talent...

— Dar prost bine!

— Poet! Poetul afirmă; contrazicerea sau discuția îl ofensează. Poeții seamănă cu Dumnezeu, domnule Deleanu. Lumea e o afirmație. Diavolul e un critic literar! Vezi raporturile! Și astăzi, domnule Deleanu, critica e în mîna poeților. De asta am ajuns un om supărător. Generațiile de astăzi vor să se apropie prin misticism de afirmația lui Dumnezeu. E foarte frumos și înălțător, dar nu trebuie să-l uităm pe Diavol. Trebuie să-l respectăm. Dumnezeu a dat omului femeia; Diavolul i-a sugerat demnitatea... Bei un pahar de ceai, domnule Deleanu?

— Da, mulțumesc.

Își luă pelerina pe umeri, trecînd în odaia de alături. Dănuț se răsturnă în scaunul legănat, cutreierînd păreții cu privirea. Față în față, așezate pe doi păreți potrivnici, două tablouri se priveau: unul era o reconstituire cît mai științifică a antropoidului. Un fel de mătăhăloasă gorilă, îngreuiată parcă de propria-i vînjoșenie, într-o atitudine crăcanată de marinar beat, care iese din tavernă, cu măciuca-n mîna flocoasă, cu capul proeminent prin falca de jos, inexistent prin frunte, dominînd o întindere de pustietăți, alăturat cavernei; celălalt tablou era o fotografie a lui Anatole France în odaia sa de lucru. Pe fondul cenușiu al bibliotecelor, rezemat de masa de lucru, picior peste picior, își trimetea privirea ascuțită. Calotă pe creștetul capului, frunte înaltă, nas dîrz, ochi robuști, mustăcioară deasupra unei buze spiritual carnoase, barbișon viguros, deși sur, jiletcă de catifea pe un pîntec bombat ca o frunte de poet. Și într-un tablou, și-n celălalt erau două versiuni ale elanului spre viață. Dar puterea cavernelor părea terorizată, fioros, mîrșitor terorizată, pe cînd puterea bibliotecii zîmbea. Părea mai sigur omul zîmbetului sceptic decît antropoidul ghioagei dogmatice. Mai încolo de portretul lui France, pe același părete, un Schopenhauer cu o cravată complicată — a cărei îmbinare cere o concentrare de cel puțin un sfert de oră în fața oglinzii — arăta cu degetul o frunte gotică prin dimensiuni și cute. Concomitent cu fruntea și cravata, producea un rictus amar și disprețuitor în fața fotografului. Tristă lege a cabotinismului! Oameni care-au trăit veridic, la o parte de lume, măcar în fața fotografului, aduc lumii tributul lor de cabotinism.

— Domnule Deleanu, ce-aveți dumneavoastră cu Schopenhauer? răsună glasul de dincolo. Și dumneata, și domnul Balmuș îl priviți agresiv!

Dănuț șovăi. Nu vroia să jignească. Totuși, fotografia îl provoca.

— Domnule profesor, la varieteu sau la operetă, cînd dansatoarea se-ntoarce cu spatele la public, și făcînd o reverență inversată își dă volanașele peste cap, arătîndu-și formele cele mai prețioase, nu poți spune nimic. Ori aplauzi, ori n-ai ce căuta acolo. Dar cînd un Schopenhauer își arată fruntea cu degetul... gestul său fotografic nu e de parte de volanașele dansatoarei.

Redactorul *Vieții contemporane* uită de ceai. Sări în odaie, adus parcă de fluturarea pelerinei, cu brațele în sus.

— Domnule Deleanu, acum treizeci de ani, după cele ce mi-ai spus, te-aș fi ucis în duel... Brațele-i căzură. Zîmbea plin de fum, ca un vulcan.

—...Dar acum te admir. Ce tînră trebuie să fii ca să nu-l respecti pe Schopenhauer! E singurul om, domnule Deleanu, care are dreptul să-și ție degetul pe frunte. Dar asta-i frumuseța tinereții! Și-n fața lui Schopenhauer e ușoară în „volanașele ei!“

Își aduse aminte. Intră în cealaltă odaie, precipitat. De-acolo, glasul răsună binevoitor:

— Domnule Deleanu, și elementele naturei te dezaprobă. Îți voi servi un ceai indignat!

*

Întîile lumini ale dimineții se iviră la ferestre ca o mirare exterioară.

În odaie, ceaiuri, fum, dezordinea cărunță a scrumului presărat de la o vreme pe podele, de gestul distrat și larg. Dănuț avea acel început de melancolie adus de nopțile de-a lungul cărora ai evocat tinereța unor femei moarte. Vorbiseră într-adevăr despre femei, dar despre femeile literaturii: Anna Karenin, a cărei moarte te lasă singur pe un peron de gară, printre străini; de Irena din *Fum*, care la optsprezece ani te privește cu ochii duși spre tîmple, ca ai figurilor egiptiene, pe tine, deopotrivă, ca și pe eroul lui Turgheniev; Bimmala din *La maison et le monde* a lui Tagore; Odetta lui Proust; Sașa din *Viața la țară*; Tess d'Uverville a lui Thomas Hardy...

Ciudatul om din fața lui Dănuț le cunoscuse pe toate, le iubise pe toate. Vorbele lui despre ele păreau spovedanii. Reținuse detalii care numai în mintea unui îndrăgostit rămîn. Descria foșnetul rochiei de bal a Annei Karenin cînd se coboară jos de pe treapta trăsुरii; în încăperea plină de fum și de cărți, foșnetul rochiei de bal lăsase o lungă tăcere, ca un parfum de primăvară venit pe fereastră.

La Baden-Baden, Irena avea douăzeci și șapte de ani. Se schimbase. Cel care-o evoca o cunoscuse cînd avea optsprezece ani. Descrierea lui Turgheniev devenise o amintire

a ochilor lui. Irena avea bustul și carnațiunea figurelor zugrăvite pe bolțile Palatului Dogilor din Veneția.

Abia atunci Dănuț observase o particularitate a acestui om. Cînd vorbea despre *femeie* în genere, o analiza și situa fiziologic, net, fără nici o cruțare. Nici vulgaritate, nici cinism: o contractare abstractă, un efort de-a o disprețui științific. De îndată însă ce vorbea despre o anume femeie — Irena, Anna Karenin sau alta — gesturile sale deveneau de catifea, ca ale fluturilor de noapte; vorbele, de un lirism evlavios, culegeau conturul celei evocate, ca o vale dintre munții cu brazi lumina lunii.

Ceea ce pe ceilalți oameni îi face brutali și vulgari în viața, în ființa acestui om se convertise în atitudine filozofică, lăsîndu-i în fapte delicateța pe care alții o au numai în literatură. Acest original echilibru îi dădea în toate cele o aristocrație mai înaltă decît cea conferită de vechimea și puritatea sîngelui nobiliar. Această nedezmîțită distincțiune îl făcea să reacționeze armonios în fața celui mai vulgarizant subiect pentru bărbați: femeile.

În loc să se isprăvească prin anecdote picante, evocarea femeilor lăsase melancolie, ca o veghe printre morminte.

Becul electric se stinse. Orașul, prin uzina electrică, le făcea semn.

Dănuț se ridică. Luîndu-și pălăria agățată de mînerul ferestrei, întîlni și geanta. Își aduse aminte cu o strîngere de inimă de el, de viață, de avocatură, de tot... Abia își stăpîni un oftat. Scoase caietul din geantă.

— Domnule profesor...

Gestul era clar și dezolat. Ochii lui Dănuț, prin penumbra sură a odăii, întîlniră un zîmbet malițios.

— Iartă-mă, domnule Deleanu, dar știu. Domnul Balmuș mi-a povestit amical... cum să spun? fobia dumitale de publicitate. Dă-mi voie să-ți strîng mîna.

Microbii dispăruseră de pe mîna întînsă cu manuscrisul.

*

Intrînd în odaia lui, mașinal, Dănuț învîrti butonul electric. Becul nu se aprinse.

A! era dimineață. Își zvîrli surtucul pe un scaun, își desfăcu nodul cravatei și, cu o mișcare smuncită, descheie

deodată toți nasturii pieptarului cămeșii. Abia atunci zări pe masa de lucru o coală de hîrtie înfiptă cu un ac deasupra caietelor.

Dragă Dănuț,

O veste bună. Am primit o telegramă de la papa, în care mă anunță că sosește mîne seară cu fetele.

Acuma: 1. Mîne te demenajez în odaia ta. Scoală-te dis-de-di-mineață, ca să pot pregăti odaia Monicăi.

2. Pune-ți caietele în geamandanul de lîngă pat, ca să nu umble servitorii printre ele. De ce te culci așa tîrziu, Dănuț?

Noapte bună,

Mama

PARTEA TREIA

Zîmbete dansară în jurul odăii.

Dănuț porni cu pași mari de-a lungul și de-a latul. Vestea intrase în el ca un ritm imperios, devenit tumult. Patul și somnul erau de prisos. Se rezemă de fereastră, respirînd adînc dimineața de primăvară. În tăcerea palidă, glasuri întrebătoare ciripeau ascuțit.

Ai fi zis că o aștepta pe Monica să sosească pe fereastră, nu pe ușă. O vedea apropiindu-se în cerul cu dungi blonde. Reciti scrisoarea, cuprins de îndoială. Nu! „Sosește mîne seară cu fetele...” adică diseară... A! Să-și strîngă caietele. Le luă pe toate, grămădindu-le în geamandanul pregătit de mama lui. Lipsea un caiet. Da! Un caiet nu mai era al lui. Intrase în viață.

Dar venea Monica.

Se rezemă iar de fereastră. Soarele răsărea. Caietul! Monica! Era și fericit, și trist. O plecare: caietul. O sosire: Monica.

În discul soarelui, toți și toate își recăpătau umbrele. Numai el și-o vînduse, tocmai în clipa cînd se apropia de el lumina lui.

Întreținerea curățeniei unei case, sub denumirea generică de grijitură, însumează două categorii de acțiuni, de aceeași natură, urmărind același scop, deosebite însă prin profunzime și importanță. „Grijitura mică“ este zilnică — în principiu — avînd ca simbol cîrpa de șters colburile sau universalul șorț al servitoarei, și ca instrumente, mătura, farașul și bodogăneala oficiantei.

Grijitura mare e sporadică — în unele case e săptămînală, ca și baia stăpînilor; în altele, lunară, ca și primeniirea cearșafurilor; în altele, anuală, ca și viligiatura; și-n altele, virtuală, ca și cîștigul la loterie — avînd ca simbol evacuarea mobilelor din casă — covoarele pe frînghie, bărbații la club — și ca instrumente, bățul de bătut covoarele, mătura cu gît de girafă pentru așele de paianjeni, ceara pentru lustruitul podelelor, cu adaosul prealabil al sîrmei, dacă-s parchete, lighenele pentru spălatul ferestrelor, și nervii, vizibili ca vița din pridvor ai stăpînei casei.

Pe lîngă aceste două soiuri de grijituri, clasificabile după criteriul curățeniei casnice, există o a treia perturbare, înrudită cu celelalte prin nervii executorilor — femeile — și crisparea ursuză a execuțiilor — bărbații — dar deosebite de ele prin scop. Această a treia acțiune interioară e desemnată de vocabularul bărbaților prin denumirea „mania schimbării“. Grație acestei manii, mobila etacului a fost pe rînd în odaia salonului, în odaia biroului,

în odaia sufrageriei, ale căror mobile, și ele, la rîndul lor, au călătorit prin toate încăperile. Astfel că fiecare odaie a fost amanta fiecărui mobilier, ca în acele oribile familii nomade, în care tatăl nu e numai soțul nevestii, ci și aman-tul fetelor, precum și al soacrei sale.

În sfîrșit, o a patra categorie de acțiuni domestice se desprinde dintre celelalte, depășindu-le prin pateticul său, înălțîndu-se între actele zguduitoare ale omului în luptă cu destinul.

Bărbatul iubit a plecat în război. Femeia a rămas singură în decorul fericirii de pînă atunci. E tristă printre amintiri. Pe o masă e fotografia lui. Înainte, la acea masă lucra. Venea în vîrfurile picioarelor, îi încolăcea cu brațele capul lui sever bărbătesc și-l vedea zîmbindu-i, luînd-o în brațe, dezmierdîndu-i fruntea. Acolo, de la acea fereastră goală, pe un anotimp vesel sau trist, îl pîndea, spre seară, cînd se întorcea acasă. El, nu anotimpul, era al inimei ei. Inima ei de-acum, tot la fereastră, e un cuib gol. Acolo, pe taburetul vechi de la părinții ei, într-o iarnă, cînd el a venit acasă cu castane, s-au așezat copilărește pe tabu-retul prea mic pentru ei, la gura sobii. Timpul trece. Veș-tile de la cel așteptat sînt tot mai rare. În locul amintirilor, care, oricît, tot îi aduceau un început de zîmbet, vine tristeța. E ca un îngheț al amintirilor. Stă singură, tot mai singură și mai părăsită, fără de cel iubit, fără de aminti-ri. Mobilele par înțepenite pe veci într-un cavou. O carte care cade, o fereastră care tresare, o mobilă care scîrție dau presimțiri de moarte. Inima e grea ca un pendul oprit. Parcă nu mai îndrăznește să puie mîna pe nimic. Noaptea are coșmaruri care o prăbușesc plîngînd deasupra patului ca pe un mormînt. Prin întuneric, toate mobilele o înfrico-sează. O pîndesc. Vor s-o gîtuie. Se desprinde ca o ură din muțenia și neclintirea lor opacă.

Treptat, decorul fericirii de odinioară devine un loc de groază. Ar vrea să plece, să fugă de acolo. Dar acolo trebuie să-l aștepte pe cel care știe dacă va mai veni.

Și într-o zi, factorul aduce subț un ziar veșnic zvîrlit scrisoarea.

Vine!

Trebuie să-l primească în odaie, așa cum îl primește în inima ei. Dar odaia e răzbită de tristeța și oroarea lungei

așteptări. Nu mai e odaia zîmbitoare de odinioară, deși-i aceeași. Nopti și zile de moarte și pustiu au înstrăinat-o de ei, au golit-o.

Nu grijitură! Trebuie să alunge moartea și înghețul întipărite în toate mobilele. Aripele ferestrelor în lături, să intre aerul și soarele. Ochii care-au plîns prea mult se de-prind să rîdă. Obrajii prea palizi trebuie să fie rumeni. E o febră și-n mîni, și-n odaie. Trebuie să învie, trebuie să rîdă odaia, să se lumineze ferestrele, să respire oglinzile.

Acea grijitură în friguri e o luptă a bietei făpturi ome-nești cu destinul. S-au adunat multe ațe de paianjen pe descurajarea zidurilor și a intrat mult colb în deșertul covoarelor.

Un om trăiește despărțit de nevasta lui. Divorțul s-a rostit împotriva-i. Tribunalul a încredințat creșterea uni-cei fetițe mamei. Numai o lună pe an tatăl are dreptul să audă în casa lui rîsul copilului său.

Casă ursuză de om care-a avut familie și n-o mai are. Mobile rigide. Posomorîrea tăcerii bărbatului singur, care nu mai e tînăr, care nu mai știe să cînte, să gesticuleze, să monologheze, să facă dezordine exuberantă. Casă fără de fe-meie și copil: grădină părăginită între ziduri severe. Tră-iește totuși în ea, mai mult noaptea; s-a deprins.

Dar vine și ziua copilului. Trebuie să sosească fetița lui. Abia atunci își dă seamă că încăperile-s lugubre, că rîsul copilului înstrăinat de el se va sfii în fața omului care trăiește într-o casă încruntată.

Atunci, redevenit tată cu îngrijorare, lucid, cerșește zîm-bete pentru casa în care va intra copilul. Cumpără flori pe care le-mbulzește stîngaci în vase prăfuite. Cumpără o păpușă roză cu dantele albe, în brațele căreia deschide gestul secret de întîmpinare a inimii lui. O așază pe o canapea, să nu vadă fetița pustiul canapelei, ci numai păpușa. Pe mesele prea ordonate desface cutii cu bomboane. Pe covorul neumblat răspîndește însuflețirea cîtorva jucă-rii: vehicule de tinichea, un tren cu resort, un vaporas, un scrînciob, o menajerie. Pe bufetul din sufragerie, neînsufle-țit pînă atunci, rînduiește mandarine, o cutie de curmale, un carton de prăjituri, bișcoturi pudrate cu zahar.

Luptă cu umilele lui arme omenești să izgonească din casă întipărirea pustiului. Să creadă fetița lui că întotdea-

una rîd flori și mandarine în casa omului necunoscut, să-i fie dragă măcar păpușa din casa tatălui ei, dacă nu omul care-a cumpărat-o, punînd-o să aștepte pe canapea, ca un alt copil — cumpărat de la magazie — în casa fără de copii și bucurie.

Pregătirile care se făceau în casa Deleanu pentru primirea fetelor în această categorie intrau*. De cînd pleaseră fetele în străinătate, cu trei ani în urmă, plecase și viața casei. Devenise deodată prea mare vechea casă Dumșa, ca o haină pe un trup slăbit de boală. De altfel, o dată cu fetele, părăsise și domnul Deleanu casa fără Olguța. De trei ani, ședea mai mult la București. Venea săptămînal acasă, dar nu mai participa zilnic, ca odinioară, la viața ei. În timpul războiului, faima profesională a domnului Deleanu crescuse. Era solicitat din toate colțurile țării pentru marile afaceri penale de după război. Se instalase la București, de unde alerga prin toată țara, ca o veveriță în pădure. Clientela ieșană o lăsase pe seama lui Puiu și a lui Dănuț; se rărise: ograda nu mai avea însuflețirea de odinioară.

De trei ani, singurii locuitori efectivi ai casei erau doamna Deleanu și Dănuț. Amîndoi tăcuți, retrași, singuratici. Amîndoi limitați la cîte o odaie. Sofrageria, unde se întîlneau de două ori pe zi, era tăcută în timpul meselor în doi, ca un vorbitor de sanatoriu. Orele dejunului și ale mesei erau punctual respectate. Programul meselor, fără surprizele explozive din pachete ale domnului Deleanu, erau [*sic!*] monotone ca ale pensionarilor care duc regim. Pace pretutindeni. Acalmie. Nimeni nu mai trîntea ușele, nimeni nu mai aducea cîinii în casă, pașii nimănui nu mai treceau bubuitori pe scări și prin odăi. Copilăria și tinereța Olguței răsunară în casă ca o veșnică revărsare de castane sălbătice, rostogolite nebunește. Se scuturase acel castan alegru. Tăcere. Trei ani de tăcere. Aproape paragină. Doamna Deleanu nu mai avea cui să facă observații, nu mai era contrazisă de nimeni. Viața impetuoasă și răsunătoare a Olguței se prefăcuse în scrisori, citite cu ochelarii pe nas, la o fereastră sau la lumina lămpii. Nici pianul nu se mai auzea. Dezacordat de aproape trei ani, devenise o mobilă neagră, pretext pentru ștersul colbului atît de vizibil pe un pian. Treptat, casa se îmbibase de tăcere ca de un fel de umezeală. Se făcea zilnic amănunțită curățenie

în toate odăile, dar nu mai erau ılori, nu mai vibra unda de viață pe care-o lăsa tinereța rîzînd, vorbind și respirînd. Și nu mai era dezordine. Mobilele, zilnic la fel așezate, adormiseră somn greu. Razele de soare, prin perdele, luminau în suluri ca în bisericile goale. Pasul răsuna prea tare, prea solemn. Tic-tacul ceasornicelor și al pendulelor domina tăcerea ca în casele bătrînești.

Și zidurile exterioare se îngreuiaseră parcă. Era o înclinare în ele ca în corăbiile părăsite. Plopii care hotărniciau ograda și grădina înspre stradă, giganți, dădeau casei tăcute o reculegere mortuară, o umbră de fatalitate.

Dar plecarea fetelor adusesese și o altă schimbare în viața casei: distanțarea raporturilor dintre stăpîni și servitori. Olguța glumea cu toți sevitonii, îi zeflemisea, se ducea la bucătărie, unde era adorată, îi poreclea, îi interpela la masă — stabilind o glumeață legătură între viața lor și viața stăpînilor. Iar Monica, interpunîndu-se între ei și doamna Deleanu, pacifica furtunile, rezolvînd pașnic toate conflictele dintre ei. Căci, cu vîrsta, doamna Deleanu devenise mai severă față de neascultările lor, față de ciocnirile dintre ei. Astfel, în lipsa fetelor, vechea bucătăreasă de la Medeleni, „baba“, care în ultimul timp luase darul beției, fusese congediată. Monica ar fi împăcat lucrurile, mai ales că Olguța avea pentru servitorii bătrîni, îndeosebi pentru baba, o afecțiune care-i făcea imuni față de oricine și orice. Regretase și doamna Deleanu îndepărtarea acestei vechi servitoare, contimporană cu moș Gheorghe, dar demnitatea în fața celorlalți o obliga să nu revie. Dănuț suferise de pe urma izgonirii acestui tovarăș de îndepărtate amintiri, dar pasiv, fără să încerce măcar o discuție cu doamna Deleanu. De altfel, printr-un tacit acord, nici el, nici mama lui nu scriseră fetelor despre congedierea babei.

Astfel, treptat, servitorii deveniseră pur și simplu servitori, figuranți muți. Pînă și limbuția lui Neculai secase în acest îngheț ierarhic.

Răsuna uneori la bucătărie, ascultat de noua bucătăreasă cu o perfectă indiferență, cîte un oftat:

— Heei! Unde-i duduia Olguța...

Acest oftat exprimat la bucătărie era al casei întregi, care se scufunda în tăcere și bătrîneță cum se alterează o față omenească devenind altfel aceeași.

O singură zi trebuia să alunge întipărirea celor trei ani. Toate ferestrele deschise chemau viața întru întâmpinarea fetelor. Tumultul învierii începuse de dimineață. Răsunau ordine, pași precipitați pe scări și prin odăi. În salon, acordul de pian strunea sunetele, bătînd meticolos acorduri repetate.

Alarmată de puținul răgaz, doamna Deleanu apelase la cucoana Catinca Balmuș, cu care se împrietenise în timpul războiului. Cucoana Catinca venise în goană napoleoniană, întru ajutorul celui alt general casnic. Lupta luase un caracter mai voios.

Un incident întîmplat în preajma dejunului luminase complect pe doamna Delenu, luîndu-i o piatră de pe inimă. Alături de cucoana Catinca, priveghea așezarea camerei Olguții.

Auzise deodată o năvală. Prin ușa deschisă apăruse noua bucătăreasă, cu tulpanul strîmb, ochii în flăcări și o roșeață vie pe obraji. Hohotea.

— Sărut mîna, cuconiță, eu la dumneavoastră nu mai stau! Da' ci-s eu? Batgiocura slugilor!

— Ce-i, femeie? Ce s-a întîmplat?

— Ci să fie, cuconiță, sărut mîna, îmi catam di treabă, pregăteam di masă. Și mă pominesc înșfacată, smuncită, plesnită pisti obraz... Da' ci-s eu?

— Ce-i, femeie? Spune, ce-ai pățit?

— O nebună, coniață, sărut mîna! O babă zărghită! M-o bătut la *mini* în bucătărie și m-o dat afară. Să le fie rușini păcătoșilor! Rîdeau di mini! Cini i-o hrănit?

Scena pe care n-o putea istorisi bucătăreasa era ceva mai hazlie. Neculai, decanul servitorilor, cum aflase că vin fetele, expediase ștafetă babei, în Tatarăși, unde ședea de cînd se liberat. Baba pornise imediat, ca un cruciat pentru liberarea Sfîntului Mormînt. Intrase pe poarta casei, autoritar. În urma ei sosea un cotiugar cu două bucele și un sipet. Intrase de-a dreptul în bucătărie, urmată de pisici și de tot alaiul codat al cînilor.

— Pleacă, vorbise ea calm, dînd cu ochii de bucătăreasa care-i luase locul, mînuind oalele, tigăile și polonicele uzurpate.

Noua bucătăreasă, crezînd că are de-a face cu o nebună, zîmbise.

— Fugi, madam, caută-ți de treabă!

Între timp, servitorii se adunaseră la ușă.

— Neculai, ce leafă are *asta*? întrebasese baba, scoțîndu-și polcuța de postav negru și agățîndu-și barizul în vechiul lui cui.

— Cinci sutare *belice*.

Oricînd, Neculai era spiritual. *Belice* însemna în valută de după război.

— Dă-i cinci sutari, Neculai, din partea mea.

Neculai, bancherul babei, se executase.

Dar bucătăreasa avea ambiție, și locul din care era dată afară în acest mod nemaiauzit era mînos.

— Ieși afară, madam! Mă-nțelegi cu binișorul? articulasese ea, sacadîndu-și intențiile cu un melesteu.

Bărbat, baba ar fi servit în escorta regală. În lungime era o dată jumătate cît noua bucătăreasă; în lățime, aproximativ de două ori. O înhățase de după gît, cum duci cu sila un cîne la scaldătoare, acordîndu-i cu pumnul și un tampon dorsal, care o proiectase împleticit în ogradă, de-acolo pe scări, sus, la doamna Deleanu. Curînd după ea, sosise și baba, cu tulpan alb și pestelcă albă.

— Sărut mîna, coniață, bine v-am găsit sănătoși! Am venit să gătesc niște cozonaci pentru duđuia Olguța.

O clipă de nehotărîre.

Noua bucătăreasă bufnea încruntată. Cucoana Catinca zîmbea. Servitorii, numai ochi, își țineau suflarea îndărătul ușei.

— Poftim cheile.

Baba luase cheile tuturor dulapurilor alimentare, le prubuluisese din ochi, aruncase o privire către foasta bucătăreasă și vorbise încruntată:

— Du-te și te chiaptănă! Nu ți-i rușine să stai smulsă în fața cucoanei?!

Și se înapoiase zguduind podelele, cu toți servitorii după ea.

Doamna Deleanu plătise leafa pe trei luni înainte bucătăresei nedreptățite, dîndu-i pentru deplină consolare

o rochie și un certificat presărat cu elogii, care în Iași putea să-i dea onorabil acces în toate gospodăriile boierești.

*

Nedormit, Dănuț pornise de acasă cu automobilul, la nouă dimineața; abia la douăsprezece isprăvisese procesul la Judecătoria de ocol; luase în treacăt niște aperitive, în loc de dejun, pornise la Curtea cu juri, intrase la două în proces, și abia la șapte isprăvisese, achitându-l pe Ion Hahău pentru crima de omor cu premeditare.

Și pe el, ca și pe doamna Deleanu — amândoi reprezentau conștiința casei — îl preocupase toată ziua un singur gând: să nu descopere fetele sleirea tristă a casei din timpul lipsei lor. Fusese distrat și la judecătoria și la Curtea cu juri. Îl obsedau detalii de acasă, care trebuiau modificate. O dată îi răsărea în minte pianul dezacordat; altă dată, ceasornicul din odaia Olguței, demult oprit.

În odaia Monicăi trebuia să afume cu rădăcini de iarbă-mare, fiindcă acest miros numai, după Dănuț, era în stilul atmosferei Monicăi. Și era sigur că podelele vor mirosi prea tare a terebentină, acest miros glacial, inospitalier, care te face străin în încăperea locuită de tine. Noaptea de primăvară ale Iașului erau cam reci. Poate c-ar fi trebuit un pic de foc prin odăi, să le dezmoștească. Nu știa ce se întâmpla acasă în lipsa lui. Era neliniștit, îngrijorat. După aceea, absența babei! O tristețe și pentru Olguța, și pentru Monica. El era cauza, el, lașitatea lui comodă. De ce nu vorbise cu mama lui? De ce nu protestase?

De la Curtea cu juri plecase spre casă. Dar tot văzduhul Iașului era plin de vorbele primăverii: numai parfum de liliac. Se întoarse din drum. Cutreierase toate florăriile Iașului, din magazin în magazin, din barieră în barieră, umplându-și automobilul cu toate florile găsite. Onorarul achitării lui Ion Hahău devenea liliac alb, roșcat, violet, vînat, liliachiu, albastriu, trandafiri, garoafe. Când se oprise în Piața Sfîntul Spiridon, în fața dughenei cu fructe, negustorii și trecătorii înconjuraseră automobilul, care părea că vine de la o bătaie cu flori. De la Daviduța Selțer, client de-al domnului Deleanu și vechi furnizor al familiei, cumpărase toate merele ionathan, care au

obraji de țărăncuță tină în ger, și aromă de migdală amară, și toate merișoarele ananas, mici, palide, ovale, ca niște mari boabe de chilimbar. Pornise din nou spre casă, lăsînd în urma lui parfum de flori, ca o ciudată grădină plutitoare cu intermitent iz de benzină.

— Și tu, Dănuț! îl întâmpină doamna Deleanu, arătînd spre automobilul înflorit.

Își zîmbiră unul altuia, jenați parcă de această complicată. Odăile fetelor erau pline de liliac, dar casa n-avea destule flori. În odaia Olguței așezară garoafele; trandafirii albi luminară mobilierul întunecat al odăii Monicăi. Și pe rînd, vasele cu liliac și trandafiri porniră prin odăi, cu zîmbete și lumini. Cădeau petale pe covore și podele, răspîndind pretutindeni o primăvărată dezordine. Servitorii duceau flori, împărțeau flori, suiau flori, așezau flori. Izbucnise atîta primăvară în casa cu ferestrele deschise, că parcă și mobilele vroiau să înflorească. Servitoarele măturau de zor, adunînd crenguțe, frunze și colorate petale. Afară se înourase. Căzură picături, apoi o ploaie sprintenă, argintie. Grădina din față își trimetea și ea parfumul de verdeață proaspătă și de flori umede. Ploaia se opri, îngreuiind frunzele cu șiraguri de picături luminoase; păsările, cu glasuri proaspete, o prelungiră cîntînd.

În odaia Monicăi, Dănuț și doamna Deleanu așezau merele pe masă și pe polița colțar de deasupra divanului. Cucoana Catinca se ocupa de odaia Olguței. La rîndul lor, printre lilieci și trandafiri, merele își înălțară aromele delicat robuste.

Doamna Deleanu, în treacăt, verifica pianul, făcînd cîteva acorduri, care răsunară mirat după atîta tăcere.

— L-ai acordat, mamă!

O sărută.

Și iarăși zîmbiră, complici în același gând, în aceeași pudoare a lungii lor tristeți într-o casă tăcută.

Află de la doamna Deleanu că baba revenise. Respiră lung.

În bucătărie îl întâmpină, ca altădată la Medeleni, aroma de vacanță de Paști, a cozonacilor. Cuptorul duduia profund. Un curcan jumulit își arăta roza indecență. Migdale curățite — gustă una în cinstea copilăriei — strafide,

zahăr pisat, sunetul metalic al piuliței, nuci sparte, vanilie brumată, bastoane de șocolată de menaj „Suchard“.

Cucoana Catinca făcea o cremă de șocolată, convorbind tehnic cu baba.

— Cucoană Catinică, să vă dau o mână de ajutor!

— Da, avocatule, rade șocolata. Fă treabă!

Rase șocolata, ca în copilărie, ispitit să puie și în buzunar, controlat de ochii sever zîmbitori ai cucoanei Catinca.

Reveni în odaia Monicăi. Afumă cu iarbă-mare, plecă, iar veni.

— N-ar trebui să facem puțin foc, mamă?

Făcură și foc. Dezastru! Ieșea fum. Aerisiră din nou. Iar afumară cu iarbă-mare.

Se făceau parcă pregătiri de nuntă. Veni vremea de stat la masă. Hotărîseră o masă frugală, cea mare fiind rezervată fetelor.

Sosi și Mircea. Și el cu flori. Alte vase, alte strategii. Mîncară preocupați: cucoana Catinca, de dulciurile lăsate în bucătărie; doamna Deleanu, de sobele care făceau fum; Dănuț, de nimic și de toate. Mircea uitase complect să-i spuie că redactorul *Vieții contemporane* saluta în el pe viitorul romancier și că, datorită manuscrisului lui Dănuț, renunțase la somnul din acea zi.

Se sculară de la masă ca fugăriți de cineva. Trebuiau să înceapă pregătirile pentru adevărata masă. Mircea și cu Dănuț, suiți pe scaune așezate deasupra mesei, înlocuiau becurile slabe și pe cele stricate. Aceeași operație o repetară în toate odăile. Casa era inundată de o lumină albă ca cea din vitrina bijutierilor.

Se ivi, o dată cu orele de noapte, o nouă problemă: cine trebuie să meagră la gară? Toți? Nu! Doamna Deleanu nu vroia să plîngă la gară, nici să-și sărute fetele în îmbulzeala de pe peron. Vroia să le aștepte acasă. Hotărîră deci, fără să-l consulte și pe Mircea, că numai Dănuț să plece la gară. Între timp, Mircea va face ordine în biblioteca Olguței, iar cucoana Catinca și doamna Deleanu vor lua ultimele măsuri.

Dănuț porni cu un ceas înainte de ora sosirii trenului. De la poartă se întoarse îndărăt, sui scările și pe furiș intră în etacul doamnei Deleanu. Aprinse lumina, deschise

șifoniera, luă din imuabilul colț sticluța cu parfum, trecîndu-și dopul pe tîmple și pe haină. Închise șifoniera, alarmat de scîrțîitul ei lung. O ușă trîntită îi dădu bății de inimă. Nu era nimeni! Se înroșise. Fugi pe scări. Trecînd prin dreptul odăii lui de jos, văzu lumină. Se uită pe feastră și-l zări pe Mircea în fața oglinzii, pieptănîndu-se concentrat.

Și el!

*

Ploua dulce, răscolind miros de țarnă primăvăratecă.

Dănuț opri ceva mai la o parte, trase capota și porni lăsînd mașina sub privegherea vizitiului și a lui Neculai, care sosiseră înaintea lui, expediți de doamna Deleanu. Intră pe peron, consultă ceasul gării, se informă din nou despre sosirea trenului — răspunsurile erau aproximative, avînd mai degrabă caracterul de opinii personale, de impresii decît de informațiuni — controlă tabela de întîrzieri și intră în restaurantul gării. Chelnerii dormitau cu cotul pe tejghea și șervetul subțioară. Solicitați cu vorba „pst!“, priveau cu neîncredere pe client, își sugeau buzele și veneau rigizi, ca hipnotizați.

Dănuț comandă o cafea turcească dublă...

— Cu rom?

— Fără.

— Gusturi! comenta placid chelnerul strănutînd în șervet. Una cafea fierbinte, dulce, specială, dublă, răsună glasul monoton și indiferent ca maslinele caprei.

Dar, întorcîndu-se din nou la tejghea, chelnerul privi lung figura lui Dănuț, cercînd parcă să-și amintească ceva.

La capătul mesei la care se instalase Dănuț, un basaraban cu cizme, ras pe cap, cu dublă bărbie și triplă ceafă, sorbea ceai, sfîrîind ca un stol de vrăbii speriate, ofta adînc, și fuma, el enorm, țigareta minusculă.

Mesele lungi, cu tacîmurile puse, ocupate de cîte-un singur client, aveau aerul dezolat al banchetelor contra-mandate în ultimul moment. În fundul sălii, așezați pe scaune fără de masă în față, al căror rost nu ți-l explicai la început, ședea o colecție de tipuri de ambe sexe, pe punctul de-a adormi, priviți cu dispreț de patronul restaurantului. Această aliniere de scaune în fundul sălii era destinată

celor înfrigați, care-ar fi dorit să stea la căldură fără să consume. Dar nu parabola bunului samaritean îl determinase pe patronul restaurantului să facă astfel de liberalități, indisponibilizându-și gratuit scaunele, ci mai degrabă legenda lui Tantal, convertită în strategie comercială. Iarna, de pildă, clientul răzbit de frig, dar ferm hotărât să nu consume, vede oferta generoasă a scaunelor. Nu poate rezista. Intră, salutînd zîmbitor încăperea, se așază pe scaun, își pune geamandanul sub scaun sau la picioare și stă. Înăuntru e cald. Zăngănitul lingurițelor în paharele cu ceai e o muzică simpatică pentru cei înfrigați. Miroase a rom. Cornuri rumene, de languros aluat, așteaptă pe masă bunul plac al clienților. Parcă ar vrea, și parcă nu-l lasă punga. Tare-i bun ceaiul cald, și tare-i cărpănoșel buzunarul cu arginți! Stă, cum se zice, în cumpănă. Determinarea sa, într-un sens sau altul, atîrnă de un nou factor. Apare. N-a observat pasagerul înfrigurat situația scaunelor generoase. Sînt așezate între două uși care dau afară: una pe peron, alta pe sala de intrare, adevărat frigoriș. Cînd ușile acestea se deschid pe rînd, vine un val de frig. Trece. Dar cînd se deschid dimpreună, sau cel care intră, în consumator, nu în tolerat, uită o ușă deschisă, și, pe deasupra, și cel care intră pe cealaltă întîrzie în prag, fără să închidă ușa, pasagerul de pe scaun simte un cutremur total, o durere în falcă — nevralgia măselelor — și un junghi în spate. S-a hotărît. Ceaiul e singurul remediu pentru salvarea sănătății periclitată. Devine deci consumator, așa cum a decretat liberul său arbitru.

Iarna nu e un anotimp permanent. Scaunele dintre uși, însă, deveniseră un fel de obicei al pămîntului. Figurau deci și primăvara. Erau pline; restaurantul, gol! Destinul inversase rolurile. Patronul deținea rolul lui Tantal, în fața pasagerilor adormiți la distanță de mesele fără clienți.

Cafeaua lui Dănuț, fierbinte, dulce, specială, dublă, sosi. Chelnerul aștepta, privindu-l pe Dănuț ca pe un cobai de laborator.

Dănuț sorbi, frămîntîndu-și buzele. După întăia impresie de dulce și fierbinte, lichidul negru lăsa un gust straniu, greu de definit. Cafeaua devenea o șaradă. Amin-tea parcă mirosul mușamalei și gustul creioanelor. Nu! Mai degrabă mirosul mîlului și gustul săpunului de rufe.

Nici asta! Se înrudea cu mirosul băcăniilor de barieră, care vînd ghemuri de sfoară, nuci și sineală într-un iz de rachiu și de guzgan. Era dulceagă și iute, fadă și pipărată, răspîntie de gusturi nedefinite, obscuritate tulbure ca și culoarea ei.

— Dă-mi și un rom.

— Nu vă spuneam eu?! zîmbi chelnerul, servindu-i pahărelul pregătît. Cafeaua are fierbințeală numai; romu-i dă gust.

Chelnerul dispăru. Îndărătul tejghelei, sau în camera de alături, care comunica printr-o ușă cu fundul tejghelei, răsunară șoapte, pași.

Chelnerul apăru din nou.

— Nu doriți un șpriț de la gheață?

— Nu.

— Avem șuncă proaspătă de Praga.

— Mulțumesc.

— ...Matale sînteți din localitate?

— Nu.

— Călătoriți?

— Da.

— Poate vreți o cutie de zacuscă?

Dănuț ridică ochii spre chelner.

— Nu, domnule, lasă-mă-n pace!

— Știți, aveți o figură... rusească. Sînteți român?

Arunca dese ocheade spre tejghea. Palmele lui Dănuț tresăriră. Nu observase îmbulzirea de capete dindărătul tejghelei. Chelnerul acesta, cu șervetul lui pătat, se agita în jurul lui cu aere de toreador.

Toată banca din fund privea spre el și spre tejghea cu ochi alarmați. Într-o tăcere suspectă, pe la spatele lui Dănuț, un ofițer cu manta de ploaie se scurcuse pe lîngă zid. Ajunghînd în dreptul lui Dănuț, plescăi din limbă, dădu ochii peste cap și, mefistofelic, îl bătă peste umăr:

— Ce-ce-ce mai faci, Olinițchi? Unde-i legitimația, puișorule?

Trupul și pumnii lui Dănuț zvîcniră scurt, săltînd deodată. Un scaun se prăbuși. Dindărătul tejghelei, patru agenți civili și doi comisari se repeziră cu pumnii ridicați. Dănuț, uluit, se răsuci spre agresorul din spate.

— ...Tonel!

— M-m-m-măăă! T-t-tu ești, măăă!

Spontan, se îmbrățișară: nu se mai văzuseră de șapte ani.

În jurul lor, agenții forței publice clipeau nedumeriți, încremenind în poziție de atac. Spectatorii scenei se ridicaseră în picioare. Publicul peronului se îngămădise holbat la ferestre.

Revenind în prezent, Tonel se întoarse către agenți.

— Bine, mă boilor, ăsta-i Olinițchi?

Își desfăcu mantaua de ploaie. Pieptul apăru plin de decorații, cu insigna comisarilor regali ai consiliilor de război.

Un comisar cu carnetul în mână articulă timid:

— Domnule comisar regal, poftiți semnalmente: statură înaltă, păr șaten, ochi căprui, barbă rade, musteață rade, fizionomie suspectă, semne particulare: poartă cizme de șevro...

— Unde-s cizmele? tună Tonel, cu ochi fulgerători.

— Dă! Subt pantaloni...

— Nu vezi că are pantofi!

Trăsnit de acest suprem argument, cu ochii la pantofii lui Dănuț — care-i stabileau definitiv identitatea — comisarul ridică din umeri, oftînd. Făcu o plecăciune și se retrase, urmat de tot alaiul polițienesc. Ca un ultim bubuit al furtunii care pleacă, răsunară surd niște „dumnezei“ la adresa chelnerului, care indusese în eroare pe reprezentanții ordinii publice.

— Proști-s, măă! se jelui Tonel către Dănuț, dînd din cap.

— Băiete!

Patronul se precipită.

— Față de masă curată. O baterie la gheață. Stai! Șampanie.

Poruncise șampanie, cu tonul și gestul energic al comandei: „Pentru onor, arm“. Civili din sală se strînseseră pe scaunele lor, modești, ca să-i facă parcă mai mult loc.

Tonel nu se schimbă. Era același Tonel, Otonel, Cirișel, Tontonel sau Mototonel, din clasa șaptea a Liceului Lazăr, cu fața sferică, ten de fecioară elvețiană, mustăcioară de cărbune și glas superb de bariton, care da o savoare scenică celor mai neînsemnate vorbe spuse de el. Vorbele lui Tonel păreau cîntate ca acele fraze cotidiene,

tenorizate, sopranizate sau baritonate într-o operă. Spunea, de pildă: „Ce mai faci?“ — și urechea ascultătorului aștepta acordul vioarelor suspinătoare și răspunsul evaporat al sopranei lirice: „Bineee, iubitul meeuu...“

Totuși, două schimbări erau clare. Întăia: uniforma de locotenent, cu decorații pe piept și insigna Justiției militare. A doua: o diminuare a bîlbîielii. Acuma bîlbîia mai mult mut, cu buzele și pleoapele prealabil, înainte de-a începe fraza. Pornea elicea. O dată prins, cuvîntul inițial izbucnea ca o fanfară eroică, abundant salivat. Astfel, își convertise bîlbîiala într-o sonorizare supraumană a vorbelor. Cei care vorbesc cu surzii și oratorii populari așa ar trebui să vorbească. Această sonoritate concomitentă cu bombarea pieptului îi dădea un aer cezarian. Ochii privitorilor situau deasupra capului lui Tonel arcuri de triumf și acvile de aur: asta era părerea lui. Inaccesibil ironiei, ca și în liceu, de cînd era comisar regal aspira la alaiul teroarei.

— Măă, Deleanu, măăă! *Tempi passati!* Tot crai, mă! Da' ce cauți la Iași?

— Fac avocatură, Tonel.

— Măă, să vii la Chișinău, să vezi, măăă! Să-l vezi pe Tonel, măă! Ard, mă, cu fieru roș!

Pumnul închis făcea energic gestul săpunirii unei rufe întinse.

— Miliție, Tonel?

— De unde, măă! Gogeamite comisar regal! Pfiu!

— Aa!

— Da, mă, n-ai văzut! Urmăresc un agent bolșevic. Norocu lui Tonel, măă! Dădui peste tine, șmechere! Ce faci, mă?

— Bine, Tonel, zîmbi Dănuț, căci vorbele lui Tonel călătoreau prin „măă“ ca printre straturi de varză.

— Ce-ți mai face dama?

— ...?

— Aia, mă, zii pe nume, o pontam și eu... Aneta Stephano, măă! Adina, mă, Aneta era servanta. Tempora, măă! Să vezi dame, măă! Chișinăul are dame! Bate Bucureștiul, măă! Ghimnaziste, mă! Pfiu! Elită, mă! Ia uite!

Arată un inel de aur cu coroană de briliante, pe un deget gros, păros, cu unghii lăcuite și murdare. În jurul încheieturei brațului, brățară de aur.

Tonel aspiră aerul pe nas, clipind din ochi.

— Stai, mă, să-ți ofer o țigare!

Scoase o tabacheră de aur masiv, cu deseme de smaltț vioriu, înlăuntrul căreia cinci țigări „Funcționar“ și o țigaretă „Mircea“ încălecau un pol păturit.

— Ai?

— Bravo, Tonel!

— Ce, măă? Am și cruce la gât: aur, măă! Damblaua damei, înțelegi! Măă, să vezi damă! Foastă damă de onoare, măăă! Ce ți-i țaru, ce ți-i Tonel? Să vezi franțuzească! Să vezi ciorapi! Să vezi chiloți, măă! Avea baie, mă! Din pat în baie, din baie în pat! Așa-s, mă, astea! Pfiu!

— Rusoaică, Tonel?

— Da, mă, nu-ți spusei? Damă de onoare, măă! Rasputin, măă!

— L-a cunoscut pe Rasputin?

— Da, mă, avea cârlig la damă! Ce-ce? Se pune cu Tonel, mă? Ce dracu, români sîntem! *Mea culpa*, măă! „Toa mio că Rasputin!“

— Ți-a spus ea?

— Da, mă! P-p-pe onoarea mea!

— Vorbeați franțuzește?

— P-hă! Mi ți-i întorceam un compliment!

— Pe franțuzește, Tonel?

— Pare rău, mă! Cînt și șansonete. *A giorno*, mă! Să vii, mă, să vezi la mine la Chișinău! Să-ți arate Tonel ce-i un chef, ce-i o damă! Măă, să vezi gimnaziste!

— Ce-i asta?

— Eleve, măă, gimnaziste. Să vezi, mă, ce știu! Pfiu! Să vezi beție, mă! Ufc: una-ntr-un colț. Da' nu se lasă, mă! O ia *d-a capo!* Să-ți arăt eu ce-i rusoaica, măă!

— Dar rușii?

— Phee! Bolșevici, mă. Marxiști, mă! Troțki, Tolstoi! Parcă Tonel ce-așteaptă! Arde-i, băiete! Măăăă!... se bătu Tonel cu palma peste frunte, atît de tare, încît chelnerii scoaseră capetele peste tejghea.

— Ce-i, Tonel?

— Balmuș, măă! S-a-nscris, mă, la țărăniști!

— Ei și?

— Cum, mă? Român cu bolșevicii? Cu rusoaicele, măă! Bolșevicii în Nistru, mă! Tu te vezi cu el?

— Da.

— Trimite-l, mă, la mine. Păcat, mă, element bun... Hhh-hardtmuth, măă! Auzi, măă! Hardtmuth la țărăniști! Pare rău, mă! *Tempi passati!*

Șampania sosi, purtată de patron într-o căldare cu gheață. Restaurantul gării n-avea cupe de șampanie. Tonel făcu în treacăt cuvenitele observații. Șampania nu se aduce în căldare.

— Frapiere, domnule, de argint masiv...

— Vedeți, domnule comisar regal, noi... arătă patronul, cu un gest dezolat, restaurantul gol.

— De asta n-ai clienți, domnule. Frapiere de argint masiv, chelneri cu mănuși albe, cupe de cristal. Ce-i bolșevismu ăsta? Ai făcut armata?

— ...

— Se cunoaște, măă! Șampania, mă, e uniformă de mare ținută! Mănuși albe, argint, cristal.

Patronul turnă șampania, cu călcăile lipite. Era vădit impresionat.

Ciocniră. Tonel, consecvent cu stilul șampaniei, dădu paharul peste cap, dușcă, cum dai țoiul de țuică. Patronul repetă porția. Altă răsturnare, altă umplere spumoasă.

Comisarul cu semnalmentele lui Olinițchi apăru gîfîind, cu batista pe frunte, aducînd miros de ploaie și sudoare.

— Domnule comisar regal, l-am găsit.

— Raportul!

— Cizme de șevro, înalt, palid...

Tonel sări, dădu dușcă al patrulea pahar, îmbrăcă mantaua de ploaie și-l luă la o parte pe Dănuț.

— M-m-mă Deleanu, fă-mi bine cu cinci sutari. Ți-i trimit la leafă... Nu iei o țigare?

Așeză sutarii în tabacherea de aur, subt țigaretetele „Funcționar“, peste polul mai vechi.

— Plata!

— Lasă, Tonel.

— Salve, mă!

Pe lîngă patronul frînt în două, cu călcăile lipite și printre chelnerii alineați, Tonel trecu sunîndu-și pîntenii, în-

cruntat, urmat de comisar. O singură problemă îl preocupa: care-o fi diferența dintre pielea de box și cea de *chevreaux*?

— Nuanțe! murmură el printre dinți.

*

O dată cu soneria care anunța trenul pornit din stația Nicolina, sosi în goană un muscal cu doi cai; descriind o curbă elegantă pe cauciucuri mute, în trapul cu scînteii, opri în fața ușii de intrare. Puiu sări. Salutat de tregheri, trecu spre peron. Pardesiu pe talie, pălărie cenușie înclinată pe-o tîmplă, monoclu, pantaloni cenușii, a căror cădere respecta treptata strîmtare a semnelor de exclamare, ciorapi cu baghetă, pantofi de lac.

— Dan!

Șinele vibrau. Din tremurul luminilor din fund, două lumini roșii se dilatară agresiv. La curbă, ferestrele trenului fură vizibile ca un metraj luminos. Terasamentul dudui. Tregherii se precipitară. Masiv tăioasă cu vuietul ei metalic și aburii ei fierbînți, mașina intră; pe rînd, vitrinele vagoanelor, cu manechine umane, trecură.

Tumult. Ordine. Strigăte. Mișcări. Îmbulziri. „Pst“-uri. Vociferări.

— Trei tregheri la conu Iorgu Deleanu!

Șase se precipitară. Puiu și Dănuț, după ei, în goană. Cu pălăria pe ceafă, frecîndu-și minile ca pentru săpunire, domnul Deleanu cobora din vagon, alegînd tregherii după un criteriu special.

— 63: abataj. Bun! 91: bac. Deoparte... Bine v-am găsit, băieți!

Suiră scările.

— Dănuț! Dănuț!... Dănuț!

Buzele care-l chemau îi murmurau numele pe față, ca o ploaie cu soare, cu murmure luminoase și parfum răscolit. Și era ca un fulger dureros al fericirii copleșite.

Înghesuți de tregheri și pasageri, intrară în compartiment.

— Olguța!

Se sărutară lung: un fel de box de sărutări pe frunte, nas și obraji.

— Și tu, Puiu!

Îl sărută și pe el. Și Monica. Erau ca penițele atrase de un magnet neastîmpărat. Același zîmbet pe toate fețele. Mi-rarea de-a se vedea iarăși împreună îi făcea să-și strîngă minile, să se atingă pe umăr — fiecare parcă neîncrezător că celălalt și ceilalți sînt concreți.

Bagajele plecaseră. Un ultim tregher se ivi la ușă.

— Mai sînt bagaje de luat?

— Da-da! Ia-ne pe noi, îl îndemnă Olguța.

Se coborîră. Și Dănuț, și Puiu zîmbiră la fel, văzîndu-le pe fete nalte, suple și elegante, în dezarmonia provincială și caricaturală a pasagerilor. Amîndouă în *tailleur*-uri: al Olguței cenușiu, al Monicăi albastru-închis. Un mic amănunt o feminiza puternic pe Olguța: un trandafir roș, prins pe reverul jachetei. Părea un gest aparent al inimii bobocul de trandafir carmin, cu petalele abia răsfrînte. Pe lîngă bagajele fetelor — cele de mîină — domnul Deleanu venise cu atîtea geamandane, coșuri, pachete, încît tregherii, în fața mormanului, recuseră la căruciorul de bagaje.

Neculai, după fatalele discursuri de recepție, pornise cu recipisa bagajelor mari.

Domnul Deleanu gesticula ca un șef de orchestră, cu baston în loc de baghetă. Vorbea munteneste — sever; moldovenește — ironic binevoitor, și evreiește — glumeț și satisfăcut. Tot personalul gării îl cunoștea numai după glas. Bagajele fură clădite în cărucior, într-o unanimă colaborare. Porniră spre ieșire, în jurul căruciorului.

Recunoscîndu-l pe domnul Deleanu, birjarii gesticulară cu biciul, șapca și hățurile. Ofertele plouau. Domnul Deleanu îi saluta, refuza și interpela nominal, controlînd și descărcarea bagajelor. Era ca o intrare într-un Ierusalim al birjarilor.

Olguța rîdea.

— Papa, intrarea ta în Iași, ca și în biuro, produce dezordine.

Bagajele fură instalate în trăsura lui Puiu. Domnul Deleanu, Olguța și Puiu se suiră în trăsura casei Deleanu.

Cu Monica de mîină, Dănuț fugise spre automobilul său, așezat la o parte, în umbră. Smuncită în pornirea bruscă, mașina porni ca un bondar. Erau strînși alături sub capotă, ca într-un cort mic. Ploaia cădea din nou, aruncînd șiraguri

desprinse de pe grumajii primăverii. Era în noapte o respirație jilavă de seră.

Întrecură trapul schiop al trăsurilor cu un cal, cu birjarii așezați pe capră deasupra mormanelor de bagaje, ținând picioarele în unghi țapăn, proiectat lateral, și hățurile la înălțimea frunții. Întrecură trapul lat al muscalilor cu doi cai. Cotiră în viraj onctuos aleea încolăcită a Rîpei galbene; suiră, avînd în dreapta, pînă-n fund, marina priveliște a luminelor din vale, umede de ploaie. Mașina părea barcă-automobil, înălțată cu botul talazului deasupra mării fosforescente. Cotiră prin fața Jokei-Clubului, spre Copou, abătîndu-se din drumul casei.

Motorul vibra, iuțindu-se.

Suiră, suiră, suiră.

Grădina Copoului rămase-n urmă, luminile se răriră, teii foșniră metalic.

Noaptea venea spre ei, cu ploaia-n brațe și parfum de cîmp.

Nici un glas omenesc; nici un ochi omenesc.

Prăbușire în primăvară, cu ploaia.

— Dănuț, ne-așteaptă acasă...

Frînă brusc. Și întâia vorbă a tăcerii lor fu sărutarea, dureroasă și lungă.

Și-n lumina farurilor, pînă departe, ploaia era un joc deiele argintii.

*

Luminile tuturor odăilor erau aprinse. Acesta era gestul copilăresc al mînei și bucuriei domnului Deleanu.

Primar al Iașului, tatăl Olguței ar fi făcut la fel cu întregul oraș, inundîndu-l cu rîsul electric.

De departe, casa Deleanu avea scînteierea cristalină a meselor festive, în clipa cînd lumina aprinde cupele pe fața de masă, înainte ca șampania să mizeze.

Ai fi crezut că toate odăile sînt pline. Inexact! Lumea era înghesuită în antretul de jos. Acolo, doamna Deleanu, cucoana Catinca, Mircea și servitorii, adunați în fața uși, o întîmpinaseră pe Olguța. Intrase cu ochi negri și pas sprinten, bucuria casei în brațele doamnei Deleanu, apoi în brațele cucoanei Catinca, rumenindu-și mai aprins obraji după

fiecare îmbrățișare. Apoi, pe rînd, Mircea îi sărutase minile, apoi baba și ceilalți servitori.

— Unde-i Monica?

— Unde-i Monica?

— Unde-i duduia Monica?

— Supraveghează bagajele, îi informase Olguța. Să-i spuneti von Sorbonna.

O așteptaseră pe Monica tot în antret. Cu o zbîrnîtoare traieorie, minuscula mașină cu capota ridicată se oprise în fața peronului. Deși refrenul von Sorbonna era pe buzele tuturor, nimeni nu îndrăznise să tulbure c-o glumă lumina cu obraji ovali, răsărind c-o aplecare a spinării din umbra capotei, înălțîndu-se cu soare pe tîmple și zîmbet de miere pe față, în brațele zîmbetelor care o întîmpinară.

Cînd, după trei ani de tăcere apăsătoare, de pustiu zilnic, intră într-o casă două fete a căror tinerețe e numai frumusețe, și cînd acele două fete-s ale casei — suris, Monica; rîs, Olguța — cum rîsul și surisul aparțin unui obraz — e ca un val de mîndrie în oameni și în ziduri. Zîmbeau părinții și prietenii în jurul lor, se fuduleau servitorii la ferestre și era ca o reînălțare în păreții vechii case Dumșa.

Și tot în antret ședeau.

Sosiră cuferele. Olguța-l reclamă pe cel mai mare. Veni și cufărul în antret. Izbucniră cadourile.

Cadourile erau o tradiție a familiei Deleanu, culminînd în Olguța. Cufărul cu proporții de cămăruță era afectat în întregime cadourilor și dezordinei. Doamna Deleanu primea, exclama indignată văzînd anarhia, zîmbea, mulțumea, protesta, critica și se minuna cum de-i cu puțință ca într-un spațiu atît de redus să încapă toate capriciile și nețărmita fantezie a dezordinei. Raftul de deasupra era consacrat doamnei Deleanu. O cutie de pudră se vărsase, viscolind mătăsuri și ștofe neîmpachetate.

— La vamă, mamă dragă! Oameni brutali!

— Ce ticăloșie! Ce barbarie!

Ochii Olguței clipiră pieziș spre domnul Deleanu. Bietul vameș al portului Constanța nici nu deschisese măcar cufărul plin de înfrățiri.

Olguța se încălzise. Feutrul care-i strîngea tîmplele și-i acoperea fruntea pînă deasupra sprincenelor zbură pe scări, conform imuabilelor tradiții. Jacheta *tailleur*-ului, culeasă

pe sus de brațul lui Mircea, rămase acolo, sub doi obraji subit roșii. Olguța apăru așa cum o știau toți: cu plete negre căzînd mereu în ochi, scuturate mereu pe spate, în bluză subțire, aproape băiat prin mișcări, și atât de copilărește fată prin obraji rotunzi și sîinii puerili. Avea mișcări atît de iuți, încît de cîte ori doamna Deleanu primea un alt pachet, clipea, avînd o tresărire de recul: reacție omenească în fața rîndunelilor, al căror zbor lucid niciodată n-a atins pe om, dar totdeauna l-a alarmat.

Doamna Deleanu era copleșită și primejdios mișcată. Nu cantitatea cadourilor o tulbura, ci meticuloasa memorie a Olguței pentru toate slăbiciunile și preferințele ei. Nimic nu lipsea. Dictionarul dorințelor doamnei Deleanu era complect la fiecare literă. Niciodată nu-și închipuise că Olguța poate fi atentă. Abia acum își dădea seamă ce formidabilă atenție pentru toate dorințele și deprinderile ei putuse să grupeze — dezordonat, ce-i drept—acest încăpător raft al darurilor.

— Mamă dragă, raftul acesta are o sucursală în cuferile Monicăi. Tot ce-i casabil e la ea. Mi-am spus: tot ce se sparge în cuferile mele e spart de Olguța, tot ce se sparge în cuferul Monicăi e spart de fatalitate. În fața Monicăi și fatalității am cedat.

Dar memoria acestui cufer depășea cu mult aprecierea doamnei Deleanu. Din cuferul adînc, cu gesturi iuți, apărea portretul dorințelor fiecăruia. Măgulirea înduioșată a doamnei Deleanu devenea pe rînd a tuturor. Fiecare recunoștea într-un pachet întins de Olguța o veche exclamație, o uitată dorință. Fiecare dar era o amintire.

Apărea trecutul, înviau amănuntele anilor duși, cu fiecare dar cules din dezordinea rafturilor de mîna Olguței. Ai fi zis că fiecare vorbă a celorlalți, azvîrlită din întîmplare de cineva, devenise comision asumat de Olguța și realitate împlinită de mîna ei. Ea trebuia să dea replica tuturor dorințelor celorlalți, exprimate de-a lungul anilor sau deduse dintr-un gest sau o privire.

Și miraculoasă era diversitatea darurilor în armonie cu diversitatea psihologică a celor care le primeau. Între altele, cucoana Catinca căpătase o trusă de piele cu ace englezești. Odinioară văzuse așa ceva în Italia, la o engleză pe care-o invidiase numai din cauza acelor. De unde reținuse Olguța acest detaliu? Îi adusese exact ceea ce do-

rise în tinereță. Sute de ace cu ureche aurită, de toate dimensiunile, grupate în compartimente, după mărime și grosime. Baba căpătă o vastă pereche de papuci, în formă de șoșoni, de stofă groasă și moale ca mușchiul pădurilor, căptușiți în întregime cu blăniță, adevărat puf prin fineță, dar călduroasă ca un abur de samovar.

Acești papuci erau pentru baba ceea ce ar fi pentru un copil un cal adevărat după un cal de lemn. Avea, în sfîrșit, Papucii, absolutul papucilor. Dar șalurile? Două șaluri coborîră pe umerii formidabili ai babei, două idealuri. Un șal de lînă curată, gros ca un pled, moale ca o piersică. Celălalt șal era de găteală. De cînd dorea baba să le arate tătă-rășencilor ce-nseamnă șalul de mătasă. Cașmir avea pe umeri, mai frumos încondeiat ca oul de Paști, cu ploaia franjurilor pînă-n podele. Toți o admirară pe babă cu șalul de cașmir. Era ca un havuz cu focuri bengale. Bucuria depășise spațiul facial. Rîdea cu burta, săltată-n sus și-n jos de un cutremur vulcanic.

Dar surpriza domnului Deleanu? Venise cu ea alături, fără să știe. Un geamandan lat și plat, ceva mai mare decît cele obișnuite, deschizîndu-se nu în lat, ci în lung, ca o gură de crocodil, avînd un compartiment pentru haine, loc special pentru pălării, iar celălalt compartiment fiind un adevărat labirint de cutiuțe, saltare, pungi. Și toate erau pline. Se revărsară vreo zece pachete de cărți de joc, care de care mai hazliu colorate. Tutun turcesc și țigări turcești. Havane...

La fiecare mișcare a mînilor Olguței înspre ea, cucoana Catinca se încrunta. Nu-și mai amintea nici o dorință. Totuși, pachetul sau obiectul întins i-o amintea. O mașinuță migălos lucrată în aramă, c-un tub lung, treptat subțiat în chip de trompă, pentru turnatul spiritului denaturat în șanțul ibricului de cafea neagră — o făcu să se indigneze.

— Bine, frate, da' asta de unde-o mai știi?

Olguța ridică din umeri. Știa, dar nu vroia să-i amintească de o masă la București, în Popa Nan, în vara anului 1914 — trăia și conu Mihăiță pe atunci — cînd cucoana Catinca afurisise pe toți „ticăloșii de negustori din București, care te silesc să torni spiritul denaturat, ca rachiul la crîșmă, cu sticla“.

Neculai căpătă în sfîrșit ceasul de buzunar cu muzicuță. Neculai dorea de mult un ceas care să cînte la fiecare oră

Deșteaptă-te, române. Acesta cînta motive din *Marseilleza*, o *Marseilleză* picurată delicat și pur ca pentru greieri somno-roși.

— Proști-s franțujii, Neculai! Le cîntam la ureche *Deșteaptă-te, române*; nici că se prindea! Asta-i tot un fel de *Deșteaptă-te, române*, dar preparat franțuzește.

— Trăiască alianța și duduia Olguța! se exaltă Neculai.

Nu-și putea închipui Puiu că din același cufăr va ieși o bătaie de inimă pentru el, străină de ființa Olguței.

— Degetul, Cuțulachidis!

Redevenit Cuțulachi, Puiu se înroși, văzu și respiră adînc zîmbitor. Demult dorea să aibă inel. Visul lui era o *chevalieră*. Olguța-i interzisese acest fel de inel, explicîndu-i că un inel cu embleme nobiliare pe degetul unui copil de țaran e mai ridicol decît o coroană de carton pe capul unui nebun. Totuși, în lipsa Olguței, Puiu își cumpăraseră o *chevalieră* de proveniență rusească. Olguța o zărise la gară și zîmbise. Pe drum, inelul dispăruse în buzunarul lui Puiu. Acum era înlocuit cu un safir palid, montat în aur florentin de culoarea spicului de grîu.

Antretul era un zumzet surd de exclamații, mirări, aprobări, comentarii, monologuri. Cadourile Olguței aduceau tuturor bucurie, dar fiecăruia o altfel de bucurie.

Nu oricine poate da altora accentul exact al bucuriei proprii. Cadourile sînt întotdeauna o surpriză agreabilă. Dar deseori dau naștere la constrîngeri penibile. Dacă am presupune că primăvara, într-un an, lipsită de instinctul sigur al naturii, s-ar încurca, și aducînd verdeață tuturor copacilor, n-ar respecta individualitatea lor, dînd, de pildă, plopului frunză de stejar, piersicului muguri de castan, liliacului cîrcei de viță, viilor vreji de bostan, și nucilor patlagele roșii — bucuria primăverii ar exista din pricina năvalei de verdeață, dar pe fiecare fizionomie vegetală ar rîde constrîns bucuria răpîtă alteia.

Așa se întîmplă și cu darurile cînd cel care le aduce și împarte a fost preocupat de gestul risipirii lor — măgulitor pentru cel care-l face — nu de aspectul propriu fiecăruia dintre cei care le primesc. Pentru mulți copii aceste daruri improprii sînt un principiu de umilire, de ipocrizie, de tristețe. Trebuie să se bucure, fiindcă altfel sînt ingrați, și totuși nu se bucură, fiindcă darul e străin tuturor dorințelor

lor. Bucuria e surpriza explozivă a unei dorințe obscure, pe neașteptate îndestulată. Cînd darul nu e mugurul exact al crengii care-l dorea, departe de-a o înviora, o îngreoaie, o abate.

Acele daruri numai care dovedesc că aducătorul lor te cunoaște, și-a amintit de tine, te-a reconstituit, și-a frămîntat mintea culegîndu-ți în amintire exclamațiile, poftele exprimate sau înăbușite dau bucurie. Ele-ți arată că ai existat în sufletul celui care ți le aduce, și darul, astfel numai, își pierde semnificația indiferentă de lucru cumpărat, căpătînd-o pe aceea de răsfrîngere a dorinței tale în afecțiunea altuia.

Darurile Olguței, exacte ca ale primăverii, arătau că în timpul celor trei ani de viață pariziană nu numai că nu uitase pe nici unul dintre cei de acasă, dar că trăise în ei, ca primăvara la rădăcina copacilor. Toți o iubeau pe Olguța, dar toți o socoteau distrată și uitucă din pricina vieții ei eruptive. Le dovedea contrarul. Abia acum fiecare înțelegea că acel cufăr al darurilor era sufletul Olguței, în care toți existau, în dezordine, dar complet.

Într-un colț al antretului, Monica grupa pachetele lui Herr Direktor și ale doctorului Prahă, ciudatul prieten al Olguței. Pentru doctorul Prahă, Monica muncise din greu, căci în cuferile ei diverse sticle de toate formele, cu prețioase alcooluri, alese bucată cu bucată de competența lui Pașa, îi periclitau hainele cu eventuala lor revărsare.

Numai Dănuț și Mircea nu primiseră încă nimica. Răsărind brusc din fundul cufărului, capul Olguței, înfierbîntat, cu pletele dezordonate, zîmbea. Avea un sul în mîni, înfășurat cu îngrijire.

— Atenție și ochelari, vă rog!

Doamna Deleanu, cucoana Catinca și domnul Deleanu se apropiară, punîndu-și ochelarii de lectură. Olguța desfășură sulul.

Era atît de tînăr capul ei — numai vibrație de rîs și de culoare — încît portretul desfășurat apărea supărător ochiului, ca o mohorîre de pivniță în plin soare.

Monica tresărise. Urmărea cu îngrijorare fețele ridicate spre portret. Exclamațiile indignate o făcură să respire.

— Ce oroare! Asta ești tu? Slușenia asta!?

— Cine-i măgarul? izbucni cucoana Catinca.

— Alexandru Pallă.

— Ducă-se pe pustii! Auzi dumneata! Asta-i treabă de pictor! Știe și ciurma să facă așa minunății!

— Fetița tatei, o dezmierdă domnul Deleanu; o fi el mare pictor bietul Pașa, dar eu tot la Grigorescu am rămas. Măru-i măr, o bătu el peste obrazii rumeni. N-are să mă convingă Pașa, nici Parisul, nici toate „ism”-urile artei de astăzi că măru-i mucegai și soarele scrum.

— Bine, frate, clocotea cucoana Catinca; faci curechi murat, faci castraveți murați, da' să faci dintr-un boboc de fată așa murătură!

Și toți, mînați parcă de același surd îndemn al instinctului, o dezmierdau pe Olguța, o priveau, o împrejmuiau, copleșind portretul cu ironii, zeflemele și ocări. Era ca un descîntec în fața destinului. Recunoscură toți capul Olguței în portretul desfăcut de mînile ei, dar o Olguță despodobită de tot ce-o făcea pe Olguța veselia casei Deleanu. Decorul era salonul apartamentului de la Paris. În primul plan, pianul deschis — claviatura era ca o dungă fumurie de apă înghețată — și Olguța pe taburet, cu capul aplecat puțin — ca atunci cînd pîndești sau cînd ești greu ostenit — întors de la pian în lături, ca și cum cineva ar fi strigat-o deodată, întrerupînd-o. În planul al doilea, mobilele unui salon mare, în umbră grea, apăsate parcă de începutul unei asfixii cu mangal. Obrajii Olguței primeau lumina unei ferestre cenușii — mucegaiul tragic, surirea subpămînteană de ocnă de sare a penelului Pallă. Sur și obrazul, cu reflexe verzui ca ale unor lumini de lună. Ce se întîmpla în acea încăpere de umbră, cu muzica amuțită? Ce strigăt răsunase? Ce chemare stranie? Era o crispă dîră în osatura feții, dar fruntea se înclina învinsă, dură totuși, și ochii dilatați, simțeau că ar fi vrut să se închidă și nu puteau sau bravau arătarea de groază, nevăzută. Amestec de hotărîre și deznădejde. Mîna dreaptă plutea pe claviatură, cu degetele răsfirate moale, ca o pasăre ucisă din zbor, răstignită pe aripele ei. Cealaltă mînă încheșta genunchiul sau se rezema de el? Pletele căzute atîrnau grele pe tîmple.

Privit alături de model, portretul Olguței părea posomorît, lipsit de tinereță, cel puțin de carnațiunea și exuberanța tinereții modelului. Dar mișcările capului și

trupului erau profund ale Olguței. O Olguță stranie ca o eclipsă de soare. Dar în acea energie deznădăjduită a feței și a privirii, și-n acea cădere de scut a frunții înclinate, și-n acea tensiune de vultur cu săgeata în el, văzîndu-și moartea, înaripîndu-și-o, ochii lui Mircea recunoșteau tinereța Olguței, așa cum uneori sufletul său o presimțise sub rume-neala obrazilor și rîsul dinților.

Acesta era singurul portret făcut de Alexandru Pallă într-un răstimp de trei ani. N-o mai făcuse de atunci niciodată pe Olguța. S-ar fi zis că el singur prefera s-o vadă cu ochiul omului decît s-o descopere cu ochiul pictorului.

— Nu vrea nimeni acest portret? zîmbi Olguța.

— Pe foc! Pe foc!

— I l-am adus lui Mircea.

— Mie, Olguța!

— Nici tu nu-l primești?

— Bine, Olguța, îmi dai o capodoperă!

— Modelul îți mulțumește în numele pictorului.

— Ce-i în capul vostru, măi copii! se miră cucoana Catinca, gesticulînd cu ochelarii. Oameni teferi, oameni tineri și frumoși, să nu vă fie scîrbă de așa ticăloșii!

Totuși, atît de puternică era impresia produsă de acest tablou hulit — a cărui atmosferă se înrudea cu acele pagini din Dostoievski, care-ți lasă ca o sudoare rece a sufletului — încît, în același timp, cu toții reclamară masa. Simțeau o nevoie de mișcare, de agitație printre lucruri foarte concrete și vesele. Cucoana Catinca și doamna Deleanu porniră repede spre sufragerie; servitorii se precipitară la bucătărie; domnul Deleanu pleca să pregătească sticlele ospățului.

Fundul cufărului era pavat cu cărți destinate lui Dănuț și Mircea. Și în alegerea cărților Olguța dovedea aceeași memorie și aceeași divinațiune. Astfel, Mircea descoperi în brațele lui, deasupra teancului de cărți scos de Olguța, *l'Égoïste* a lui George Meredith.

— Eii!

Apoi cugetările lui Multatuli.

— Iiii!

Apoi trei romane ale lui Henry James.

— Piii!

Apoi un al doilea teanc de volume in-quarto, cu piesele *Plaisantes et déplaisantes* ale lui Bernard Shaw.

— Hoo! făcu Olguța, dînd glas exclamației mute a ochilor lui Mircea.

Aceleași exclamații puerile desfăcură buzele lui Dănuț în fața poeziilor complete ale lui Rainer Maria Rilke.

Scările se umpluseră de cărți, răspîndind mirosul acela de hîrtie tipărită, încă netăiată, bun ca mirosul scîndurii albe și ca aroma pînii calde pentru nara pasionatului lector. Cărți proaspete, pe care mîna le alintă, le deschide, culegînd în treacăt parfumul unui cuvînt din misterul frazei necitite, pe coperta căroră ochii recunosc acele nume de azur, care au cuiburi în inima noastră, ca rîndunelele sub streșina caselor.

Mircea, Dănuț, Monica și Puiu se așezară pe scări, printre cărți, răsfoindu-le.

Olguța scotea mereu. Deodată, mîna ei agită un volum legat în piele.

— Von Sorbonna!

Monica se înroșise atît de tare, că printre ceilalți, și mai ales alături de Dănuț, părea din altă rasă, din rasa cireșelor.

— Teza de doctorat a lui von Sorbonna.

Șase mîni se repezîră, ale lui Dănuț mai prompte și mai posesive. Trei capete se aplecară asupra tezei ca asupra unei scrisori de acasă, primită în lagărul de prizonieri. Dedicăția făcută Olguței se furișă într-un colț, timid: „Surorii, prietenii și fiicei mele Olguța“.

— Pofțiți, copii, am turnat supa! răsună de sus glasul doamnei Deleanu.

— Unde-i Olguța? se întrebă lectorii Monicăi, rîdînd cînd capetele.

— Olguța!

— Unde-a dispărut?

Îndemnat de o veche și obscură amintire din copilărie, Dănuț smunci capacul cufărului.

Copilărește, acolo era Olguța, cu fața inundată de rîs.

— Cine mă ia?

O luară pe sus.

— Coșcogeamite oameni mari, ați căzut în mintea copiilor! rîdea cucoana Catinca, venind să-i ridice cu forța.

Olguța glumise spontan, cu tot sufletul. Dar ieșind din cufăr și urcînd scările casei părintești, înconjurată de voioșia celorlalți, întîmpinată de bucuria părinților, simți că cel din urmă dar ieșit din cufărul darurilor intra numai în casa părintească, dar nu-i mai aparținea.

*

Olguța și Monica uitaseră dimensiunile și durata unui ospăț românesc. În raport cu mesele din Franța, cele din România sînt ca o excursie în trăsură, față de o precisă cursă urbană cu taximetrul. Cînd ai ajuns la ultimul fel — de altminteri în România, și în Moldova mai ales, ultimul fel e mereu penultimul — felurile anterioare, rămase dincolo de orizont, s-au șters din memorie sau au devenit vagi. Ai impresia că stai la masă de o săptămînă, și că supa, de pildă, sau răciturile le-ai mîncat luni, pește, marți și așa mai departe.

Adevăratul salon al unei gospodării românești e sofrageria. Această proeminență a stomahului e poate o filozofie înainte de-a fi o necesitate. Fatalist cu fruntea, orientatul, plecîndu-și-o, a descoperit stomahul. L-a cinstit deci pe acest robust tovarăș de umilință smerită în fața zeilor permanenți, dar nevăzuți, care-i privesc ceafa.

De altfel, această masă inaugurală avea o înaltă semnificație patriotică. Ea trebuia să dovedească nota originală a României, în concertul bucătăriilor europene și să arate fetelor că această notă, dacă nu prin puritate, cel puțin prin căldură și plenitudine, nu-i mai prejos de cea a bucătăriei franceze.

Din acest punct de vedere, baba le servise un simbol, un fel de stemă culinară a Moldovei: sarmăluțele de piept de gîscă. Pentru gastronom, porcul e ca peștera lui Ali-Baba din *O mie și una de nopți*: visterie de bunătați. Dar Creatorul, făcînd gîsca, a depășit porcul. Gîsca are ficatul, cum Franța are Parisul. Pateul de ficat de gîscă reprezintă o supremație universal recunoscută. Pe lîngă ficat, însă, și poate mai presus de ficat, gîsca oferă feminin mîncăului pieptul ei gras, fraged și substanțial, pentru pastramă și sarmăluțe. Aceste sarmăluțe — cu vulgară sonoritate — aparțin Moldovei ca și stilul lui Creangă. Sînt mici, ro-

tunde, învelite în foi de varză murată — și se topesc. Sărmăluța, adevărata sărmăluță moldovenească, reprezintă beatitudinea deliciului fără efort. N-o mesteci. Gura o apucă, o apasă, și, ca și felioara de topotan — incomparabilul pepene galben dobrogean — sărmăluța piere onctuos, lăsînd parfumul și regretul existenței ei fondant efemere. Sărmăluțele, ca și sărutările, n-au număr. Nu ceri și nici nu ți se dă un număr de sărmăluțe, ci un grup. Vezi cu surprindere că a dispărut. Ți se dă altul. În clipa cînd ai devenit melancolic, nu mai ceri. Atunci abia înseamnă că ai mîncat sărmăluțe.

Clipa sărmăluțelor fusese atît de palpitant patriotică, încît baba, ca și acei regi care se duceau singuri pe cîmpul luptelor importante, apăruse în ușa sofrageriei. Lupta fusese cîștigată: farfuria sărmăluțelor era goală.

După sărmăluțe apăru curcanul fript, din care baba exaltase armonii culinare demne de cele scoase din strunele violinei de mîna lui Enescu. Cojiță castanie ca obrajii sfinților din afumatele icoane, sfărmițoasă ca întăiul înghet al apei, spart cu degetul de copii, iar subt ea, cărniță albă și brună, care se topea suculentă ca pulpa perelor de toamnă.

Curcanul nu putea să lipsească, fiindcă această pasăre stupidă deține în viața modernă rolul biblic al vițelului gras. Această friptură era simbolică. Se poate să indispui un simbol, să nu te descoperi în fața steagului?

Ca apetitul să poată corespunde pietății și patriotismului, se făceau popasuri între feluri. Cînd sosi, în cești — vechile cești cu garoafe — crema de șocolată, preparată de cucoana Catinca, se auzi un clămpănit, și cucul din părete, apărut isteț din cușca lui, cîntă de două ori „cucu”. Sedeau la masă de la douăsprezece jumătate, mîncînd. Acum oftau. Monica era așezată la dreapta cucoanei Catinca, autoarea cremei cu migdale prăjite deasupra și complicat parfum de vanilie, migdală amară, șocolată amăruie și parcă și un iz de rom.

Subt privirea cucoanei Catinca, Monica adînci vîrfurile limbii în aromata cremă, gustă și oftă:

— E delicioasă... dar nu mai pot!

— Aaa! se indignă cucoana Catinca. Da' ce-i crema mea? Piesă de teatru s-o aplauzi? Ori o mîncînci, ori nu-i bună!

— Cucoană Catinca, sări Olguța, simțindu-se și ea incapabilă să aprecieze crema altfel decît verbal, dac-a spus von Sorbonna că-i bună, să știi că-i bună! Gura lui von Sorbonna e gura adevărului. Să vă istorisesc ce-a pățit la Paris c-un celebru fabricant de creme catolice. Într-o zi, distinsul nostru prieten, von Sorbonna, se întorcea acasă, Rue de l'Observatoire, cu un volum de Paul Bourget. Mă veți întreba: ce caută în mîna unui tînăr membru al familiei Deleanu un volum de Paul Bourget? Răspunde, von Sorbonna!

— Spune tu, Olguța.

— Vedeți! Vinovatul recurge la oficiul avocatului. S-o luăm cu binișorul. Von Sorbonna, la Paris, avea diverse prietene. Unele adora *schimmy*-ul...

— Vai, Olguța!

— Cum? *Tape-dans-l' oeil!*

— Ce-i asta? murmură scandalizată doamna Deleanu.

— O prietenă de-a lui von Sorbonna.

— Crezi, tante Alice! E o poreclă dată de Olguța. Marguerite Rivall e o camaradă a mea de doctorat, veselă și frumoasă, dar foarte serioasă.

— A! Dar von Sorbonna avea și alte prietene. De pildă, Eveline avea cultul lui Bourget, și cum în fața mea nu îndrăznea să facă propagandă, pentru simplul motiv că o maltratam...

— O băteai? tresări cucoana Catinca, văzînd gestul agresiv al Olguței.

— Cu perne! zîmbi Olguța. Credincioșii lui Bourget nu merită omagiul agresiunii dure. În schimb, o îndoctrina pe răbdătoarea Monica. Probabil că von Sorbonna rezista. Atunci discipola a recurs la maestrul ei. Eveline avea toate volumele lui Bourget, legate în piele catolică și pe deasupra învelite cu hîrtie albastră etichetată pe dos, dar unul singur deținea iscălitura autografă a lui Bourget: Eveline e nostimă și catolică, Bourget e catolic și venerabil...

— Olguța! protestă Monica; obținuse autograful prin intermediul confesorului ei, care-l cunoștea pe Bourget.

— În sfîrșit, tot prin fuste îl căpătase! Într-o zi Eveline întinde lui von Sorbonna volumul cu iscălitura maestrului, făcînd următoarea prinsoare: dacă von Sorbonna, cetînd

volumul, nu va fi convertit, atunci Eveline se obligă să arunce pe foc foaia cu autograful; dacă, dimpotrivă, von Sorbonna face *mea culpa*, atunci se obligă să obție o audiență la Paul Bourget și să solicite în numele Evelinei, c-un genunchi la pământ, complectarea cu dedicație a semnăturii autografe. Știți, Eveline e catolică, așa că preferă să scoată castanele din foc cu minile convertite ale frumoasei sale amice din Balcani...

— Eram sigură că n-are să-mi placă, protestă Monica.

— Altă catolică! exclamă Olguța. Accepta o prinsoare cu certitudinea anticipativă că o va câștiga.

— Eram constrinsă. Și se putea să-mi placă. Mai știi?!

— Miracolul catolic prin unsul lui Dumnezeu Paul!

Bun! Acuma să vedeți miracolul, căci miracol a fost. Von Sorbonna citește cartea scrupulos. Ai adnotat-o?

— ...!

— Și, onoare lui, nu-i place.

— Nu ți-a plăcut? întrebare într-un glas Mircea și Dănuț.

— Nu! scutura Monica energic din cap. Cum să-mi placă Bourget cu Villon alături!

— Nu i-a plăcut, după cum vedeți, grație amuletei Villon. Dar von Sorbonna e milos. Câștigase prinsoarea, dar cum s-o obligă pe biata Eveline să-și dea pe foc autograful obținut prin intervenția confesorului! Nici să mintă nu putea! Ce-i de făcut? Problemă grea, de conștiință, cum ar numi-o Bourget. Volumul cetit ședea pe masa de lucru a lui von Sorbonna de vreo două săptămîni. Când venea Eveline, von Sorbonna nu era acasă: era în bucătărie! Când se vedeau la Universitate, von Sorbonna pretindea că n-a isprăvit cartea. Peripeții dramatice! Atunci, natural, prin voia lui Dumnezeu, intervine Olguța. Adică de ce n-ar ceti și ea volumul de Paul Bourget? În copilărie n-a înghițit ea și rișină de dragul mamei sale? Într-o zi mă duc în Jardin du Luxembourg, cu volumul lui Bourget. Îmi alesesem într-o grădină banca purgatoriului. Soare, vrăbii, copii, risete, glume. Eu, posomorită, pe bancă. Lîngă mine, un domn bătrîn, foarte modest, în colțișorul său. Eu citeam, înghițind cretă. El privea, fericitul! Copiii se jucau în fața noastră. Pace ca la Copou. Deodată, volumul, trosc! Banca se cutremură; domnul tresare; copiii se uită alarmați.

„Ce s-a întîmplat, domnișoară? V-ați speriat?“

„Nu, domnule. Sînt indignată! Acest om ucide viața!“

„Cine, domnișoară?“

„Paul Bourget, domnule!“

Clocoteam, urmă Olguța. Aveam lîngă mine un paratrăsnet, un om de treabă. Toți oamenii care privesc copiii și vrăbiile sînt oameni de treabă. M-am spovedit atunci complect. I-am istorisit nenorocirea prietenei mele cu inimă de aur, anatimizîndu-l pe Bourget.

„Merită, domnule, l-am interpelat eu; acest om să dea naștere la astfel de drame de conștiință?“

„Nu știu dacă merită, îmi răspunse calm bătrînul; dar are obligația înalt morală să le soluționeze. Acesta-i marele rol al scriitorului, domnișoară: să pacifice pe oameni, să le dea soluții de viață, să-i îndrume, să-i abată din calea păcatului, să le arate căile virtuții, să-i scoată din îndoială“...

Vorbea așa de frumos duhovnicul meu, încît am înțeles imediat că ori e Dumnezeu prefăcut în domn, ori e un apostol trimis de Dumnezeu să salveze sufletul Monicăi. Vorbele lui aveau efectul frazei lui Beethoven: te înălțau atît de sus, în sfere atît de armonioase, încît deveneai bun fără efort. Eram captivată. Simțeam în jurul meu vibrația mistică. Eram ca omul care deschide umbrela avînd intuiția întăii picături de ploaie înainte de-a cădea. Dar umbrela mistică a ființei mele precedase miracolul, nu ploaia. Și-ntr-adevăr, miracolul s-a săvîrșit. Domnul a luat cartea trîntită pe bancă. Mă întrebam în sinea mea: are s-o prefacă în crini? Are să scoată din ea un șirag de perle pentru gîtul Evelinei? Nu! Miracolele sînt mai simple. A desfăcut cartea pe genunchi, a scos din buzunar un creion de aur, i-a făcut vînt în jos, vîrfurile ieșit — nu era o lance, numai un creion — și, într-o tăcere probabil asemănătoare cu cea care-a precedat facerea lumii, domnul a rupt foaia cu iscălitura autografă.

„Ce faci, domnule?“ am sărit eu.

„Așteaptă, domnișoară!“ m-a calmat el, silindu-mă să mă așez la loc, cu o putere magnetică.

Și-ntr-adevăr, pe foaia următoare apărură nu cu litere de foc, ci de grafit următoarele cuvinte incandescente:

„*A mademoiselle Eveline Bourdot qui, en perdant un pari, a gagné l'estime de*

Paul Bourget.“

N-am putut articula nici un cuvânt. Eram meduzată. Maestrul dispăru incognito pe poarta grădinii. După ce mi-am venit în fire, m-am întors acasă cu volumul și i-am istorisit Monicăi întâmplarea. Natural, m-a crezut. Ne-am suit într-un taxi, cu miracolul catolic, și de-a dreptul la Eveline. Ce să vă mai descriu fericirea Evelinei! Pierduse o prinsoare și o iscălitură, dar câștigase stima auto-grafă a idolului ei...

Olguța bufni de râs.

Monica tresări.

— Olguța, nu cumva...

— Ba chiar așa! Miracolul era opera creionului meu plastograf. Foaia cu adevărata iscălitură e în bagajele mele. Poți să-l întrebi și pe Pașa dacă mai crezi în miracole!

— Vai, Olguța! și Eveline ce-are să spuie?

— Eveline? Ea crede... în Bourget... Monica, o îndemnă Olguța, numai crema cucoanei Catinca te va putea consola.

Lingurițele intrară în spongioasa cremă de șocolată. Cedînd rîsului irezistibil, se resemnă și Monica.

*

Toți băuseră șampanie, începînd cu doamna Deleanu și isprăvind cu Dănuț.

Șampania are darul de-a aduce veselia pe dinafară oarecum; o importă. Mușchii feței încep să ridă, cum pe ferestre, iarna, apar arabescurile de argint. Te trezești deodată rîzînd. Mușchii feței, primind masca rîsului, ți l-au impus adînc. Rîzi fiindcă așa vor mușchii, și ești mirat de această înveselire fără de cauză conștientă, și această mirare devine ea însăși pretext de haz, acest haz, pretext de mirare, această mirare, pretext de rîs; și astfel, diavoliilor gazoși ai șampaniei, te-au prins în trepidanta lor horă de luminițe gîdilitoare. Devii cristalin și sonor. Sîngele nu

mai curge: sună ca o ploaie de minusculi clopoței, prin care fiecare gînd scutură lungi vibrații ilare, inundîndu-te. Contopirea acestor vibrații, în jurul unei mese lungi, orbitor albe, pe care cupele scînteie, e veselia șampaniei. Veselie pură ca zurgălăii unei sâinii, sunînd în vioișia unui amplu trap robust, pe întinderi albe de zăpadă sclipitoare. În această veselie, calitatea femeilor care iau parte la ea poate determina stridența, cu lăbărțări porcine, sau prelungi puritatea, atingînd înălțimile muzicei.

La chefurile cu femei ușoare prin profesie sau vocațiune șampania băută dă semnalul destrăbălării. Rîsul devine gemăt; vorba, țipăt; gluma, pornografie; dorința, gest; gestul, faptă. E cel mai trist spectacol pe care omul și-l poate da sieși: masa sexuală în comun.

Dar aceeași șampanie, la o masă curată, cu oameni bătrîni și tineri, sărbătorind o bucurie comună, poate desprinde armonii de rîsete, tot atît de sprinten pure ca și acordul lui Mozart. Atunci, șampania apare ca o primăvară ilară a tinereții. Fetele tinere sînt culoarea și cîntecul acestei primăveri. O dată cu îmbujorarea obrazilor și strălucirea aprilină a ochilor, timiditatea dispăre. E ca o apariție de culori, din muguri atunci deschiși. În jurul acelor obraji calzi de culoare ca piersica de aromă e ca o mișcare aeriană de sărutări. Obrajii lor plutesc parcă între sărutări, de care se feresc rîzînd. Părul de pe tîmple se zburlește ușor, sprincenele capătă fantezii mirate, lobul urechilor e roș ca mărgeanul, dinții, între buzele mai roșii și mai umede, rid alb ca ghiociei culeși de țigăncele primăverii. Vor să vorbească și nu pot. Rid. Rid de orice. Vorbele începute tresar de rîs și se descompun în rîs. Sufletul lor, în acele clipe, e ușor ca părul zburlit pe tîmple și aburit pe ceafă. O masă întregă ride de rîsul lor. E miracolul șampaniei, care-a prefăcut oamenii în rîs curat, cum ciocîrlia în preajma soarelui e numai cîntec.

Olguța brună și Monica blondă. Toți rîdeau de rîsul lor, cu ochii la ele. De trei ori, Olguța începuse istorisirea examenului de doctorat al Monicăi. Dar, de după fiecare vorbă, rîsul o pîndea cu spice în mîna. Izbucnea: un rîs clar, în cascade mărunte, care-i încrețea fața c-un paienjenis de cute fine ca ale merișoarelor sălbatece, a căror culoare o avea.

Desigur că în acest moment examenul Monicăi se reducea la profesorii care-o interogaseră. Ei trebuiau să dea examen caricatural în fața celor prezenți, cum dăduseră în fața ochilor Olguței. Îi reținuse pe toți, cu ticurile și particularitățile lor. Cel din extrema stîngă avea un neg pe vârful nasului, atît de proeminent, încît n-avea aerul c-a răsărit din nas, ci că-i așezat numai, într-un echilibru mereu periclitat de mișcările aceluși nas, exprimînd mira-re sau nemulțumirea. După Olguța, negul acela ar fi trebuit să impuie nasului o severă neclintire romană. În realitate, nasul era mobil ca limba școlărilor și ca urechea măgarilor. Se sucea cînd în stînga, cînd în dreapta, cînd în sus. Pe lîngă aceste mișcări psihologice, avea și mișcări pur fiziologice, ori din pricina unui gutunar, ori din pricina deprinderii de a priza tabac, stăpînită în timpul examenului. Aspira sacadat, cu nări palpitînde; fîrîna, eliminînd aerul sacadat, încrețindu-și fruntea și botoșindu-și buza de sus — în timp ce gura avea panicile respira-torii ale celor care sforăie prin somn.

— ...Și cînd îl vedeam că aduce două degete pe neg, cu ochii încrucișați, parcă-l auzeam spunînd negului: șazi binisor! Nu vezi că-s necăjit!

Rîsete, rîsete, rîsete. Acel rîs gratuit, numit de fran-cezi *le fou rive*.

Olguța nu putea istorisi din pricina rîsului torențial, și profesorii Sorbonei se răzbunau, apărînd cu o intensitate de halucinație ochilor ei, pedepsiți să vadă și să rîdă, fără ca vorba să-i ușureze. Povestirea devenise un șir de exclamații sau de aluzii scurte, abia răzbind prin rîsul care izgonea vorbele.

— Monica... violoncelul...

Cuvîntul violoncel, aruncat de rîsul trepidant al Olgu-ței spre rîsul înteițit al Monicăi, deveni un elan de rîs al întregii mese, ca și cum silabele cuvîntului violoncel ar fi avut proprietăți ilariante. Dar și Olguța și Monica, legate de aceeași inexprimabilă viziune, rîdeau avînd un con-tur precis în fața ochilor; și prin rîsul lor, viziunea inexprima-tă își trimetea, nevăzută, dar prezentă, undele hazlii și celorlalți.

Acest „violoncel“ era profesorul din extrema dreaptă, care ținea picioarele crăcănate, exact cum le ține un

violoncelist cu instrumentul în brațe. Poate că realmente profesorul era un violoncelist amator în orele libere. În tot cazul, atitudinea lui de violoncelist fără violoncel, în clipa cînd descopereai ce-i lipsește, explicîndu-i astfel pozi-ția picioarelor și gesticularea mînilor, devenea irezis-tibil comică. Degetele mîinei stîngi, răsfirate, cotul bra-țului făcînd un unghi ascuțit, lateral proiectat față de bust, nu depășeau gîtul și coardele violoncelului absent. Iar mîna dreaptă — mîna arcușului — gesticula larg, în dreapta și în stînga. Pe deasupra, avea și burtă. Așa că imagina lui de violoncelist fără violoncel, în clipa cînd devenea acută, îl prefăcea într-un violoncel cu două mîni, care se cînta singur. Din acest punct de vedere situate, întrebările lui filologice deveneau uluitor de burlești, nevero-simile ca rugămîntea unui plop de a-l servi cu o țigară, sau ca un „doamnelor și domnilor“ rostit nazal de un sifon la un banchet cultural. Efortul de-a istorisi devenise un dialog monosilabic între Olguța și Monica, un schimb de adjective și substantive, care lor le evocau profesori, celorlalți, un rîs dezinteresat, dar imperios. Renunțînd la profesorii izolați de narațiune prin cascadele rîsului, Olguța încercă să desprindă cîteva din siluetele auditoriului. Alături de Pașa ședea o doamnă nervoasă. Cînd începuse examenul, doamna smulsesese din poșetă o batistă cu care-și tamponase nasul. Pe măsură ce întrebările deveneau mai savante, degetele doamnei, cu batista între ele, înaintau pe pupitru, cu salturi de broască. La un moment dat, batista căzuse pe creștetul capului domnului din față.

— *Pardon, madame.*

— *Merci, monsieur*, răspunse doamna înțepat, tamponîndu-și cu batista recăpătată vârful nasului.

Examenul continua. Salturile batistei reîncepuseră, cu același rezultat.

— *Pardon, madame.*

— *Merci, monsieur.*

După a patra încoronare cu batista, indignarea înro-șise expresiv fața domnului.

— *Voyons, madame!*

— *Merci, monsieur*, răspunse doamna, distrat, retampo-nîndu-și nasul.

Olguța nu mai putea continua. Arăta disperată, printre hohote de râs, cu vârful degetelor, în jurul buzei de sus.

— Îi crescuse musteață, izbucni domnul Deleanu.

— ...Da! Vopseaua! abia izbuti să articuleze Olguța.

Se sculară de la masă, ducînd în salon rîsul din sofragerie.

În fața ușei salonului, se îmbulzeau, invitîndu-se cu refrenul doamnei de la Sorbonna:

„*Pardon, madame.*“

„*Merci, monsieur.*“

„*Merci, madame.*“

„*Pardon, monsieur.*“

De unde să-și închipuie bieții dascăli ai Sorbonnei că întregul lor sobor, doct și grav, va avea într-o zi rolul unui taraf de lăutari țigani, cîntînd nevăzut, în afara ferestrelor dinspre ogradă ale unei sofragerii moldovenești!

★

Pentru întâia oară în viața lui, Dănuț participase total la o veselie exterioară, în comun cu alții. Nici în copilărie nu cunoscuse vreo bucurie care să-l fi absorbit mai complect decît aceasta. Dimpotrivă, în copilărie, bucuriile-i dădeau presimțirea posomorită a tristețelor cu mai ample dimensiuni și mai lungă durată, așa cum pentru el dumineca nu însemna — ca pentru majoritatea școlarilor — ziua roșie a calendarului, vacanța cea mare a săptămîinii, ziua recreațiilor, ci ziua cea mai contagios apropiată de luni: debutul întunecat al săptămîinei școlare.

Bucuriile mari, mai ales cînd veneau pe neprevăzute, îi dădeau un fel de panică, o senzație de catastrofă iminentă. În fața lor avea bătaia de inimă pe care ți-o dau becurile electrice în clipa de apoteoză premergătoare îngălbenirii și întunecării lor definitive. Din această cauză, sosirile lui Herr Direktor din străinătate — care, pentru Olguța și Monica, și chiar pentru doamna și domnul Deleanu, erau vibrație de bucurie curată, mereu sporită de surprizele cuferele pline de cadouri —, pentru Kami-Mura, protejatul într-o măsură al lui Herr Direktor, erau un coplesitor îndemn de mohorîre, de zăvorîre în posacă singurătate. Ceilalți rîdeau, glumeau; Kami-Mura ședea botos și taciturn, cu bărbia în piept și mîinile în buzunar. Ai fi crezut că-i in-

vidios pe ceilalți fiindcă și ei căpătau daruri. Nu! Se temea de bucurie, fără s-o invidieze pe-a celorlalți. O privea cu neîncredere și spaimă.

Natural, avea și el zile de bucurie; dar ale lui nu coincideau niciodată cu zilele de bucurie comună. Ale lui se alegeau dintre cele mai cenușii zile, dintre cele mai roase și mai modeste, dintre zilele cele mai lipsite de surprize și evenimente. Acele zile numai, care prin banalitatea lor ștearsă se confundau cu zilele desuete și pacificate ale trecutului, îi dădeau și lui răgazul bucuriei, sau *curajul* ei.

Negustor de haine vechi! El singur se apostrofase astfel, într-un caiet cu însemnări. Se simțea în largul lui numai printre acele zile anonime pe care parcă timpul le mai purtase, reîmbrăcîndu-le vechi. Zilele care prin ceva dădeau vibrația viitorului, a noutății, a neprevăzutului îl chinuiau surd, neliniștindu-l, alarmîndu-l. Printre celelalte putea să surîdă, ca în podul cu vechituri; printre acestea, îi venea să-nchidă ochii, cu-atît mai tare cu cît ceilalți rîdeau.

Dar zilele de bucurie ale celorlalți, la care el participase trist, nu erau pierdute pentru el, căci retrospectiv, în clipa cînd deveneau și ele ale trecutului, Dănuț revenea, mai mare decît atunci, aducînd o bucurie melancolică de fantomă deasupra capului posomorîtului Kami-Mura de odinioară. De cîte ori nu retrăise bucuriile celorlalți, în trecut, alături de un copil veșnic posac. Era ciudat acest bilanț al bucuriilor din trecut! Niciodată, copilul regăsit de Dănuț printre ceilalți nu rîdea. Ce trist copil fusese cel care-și regreta copilăria, risipind pe creștetul aparițiilor lui copilărești zîmbetul gînditor al tinereții întoarse spre trecut, fără ca niciodată să găsească un zîmbet de atunci!

Cu-atît mai mult, pentru cel care nu cunoștea decît sărbătorile timide ale amintirii, ziua aceasta însemna o rară sărbătoare de viață.

O așteptase pe Monica mai cu seamă. Se pregătise pentru bucuria adusă de Monica, în această casă veche, a cărei tristețe de trei ani era acoperită cu tinere crengi de liliac. I-o adusese pe Monica această zi, o Monică armonios frumoasă ca zările ieșene, dar nu dincolo de ferestre, ci dincoace, jucîndu-i pe obraji o lumină depărtată pînă atunci cu zările.

Iată, însă, că după trei ani de singurătate, în casa copilăriei lui, această zi îi adunase pe toți laolaltă. Se întâmplase în casa Deleanu ceea ce pînă acuma numai în sufletul lui Dănuț se întâmpla: gruparea lor, a foștilor copii și a părinților.

Abia acum își dădu seamă Dănuț cît de mare era neîncrederea lui în viață și în bucurie. Niciodată nu sperase, după război, că într-o zi, ei toți, copiii și părinții, se vor mai aduna în jurul unei mese, bucurîndu-se. Mîntea lui Dănuț nu cutezase să-și închipuie această masă în viitor, fiindcă pe multe scaune s-ar fi temut să nu vadă absențe. Părinții lui... bătrîni. Era în făptura lor, ca și în zidurile vechii case, aceeași lăuntrică năruire. Gîndul lui Dănuț trecea pe lîngă ei cu o spaimă melancolică. Apoi Olguța... Parcă nu-și mai închipuia că Olguța se va înapoia din Franța. De ce? Nici el nu știa. Olguța, cu mobilitatea ei, îi inspira aceeași teamă de viitor, de neprevăzut, ca și viața. Și totuși!

De cînd se înapoiasse cu Monica, de cînd intrase în antreul de jos, din bucurie în bucurie, din rîs în rîs, devenise copil. Toate odăile casei erau luminate. La fel era și sufletul lui Dănuț. Nici o umbră. Numai lumini, numai încredere. Același sunet de cristale ciocnite din sofragerie era și-n sufletul lui. Și el băuse șampanie. Din sofragerie plecaseră în salon. Covoarele, rostogolite-n suluri, ieșiseră pe ușă ca în zilele de mare grijitură. Dansaseră nebunește. Dănuț dansase și cu mama lui, și cu cucoana Catinca. Pînă și Mircea, care nu știa să danseze, plin de optimism, urmărise în hazul tuturor pașii capricioși ai Olguței, ținînd în timpul dansului capul în jos, ca și cum ar fi descifrat un manuscris al picioarelor de la prea mare distanță. Domnul Deleanu, care abia își mai amintea valsurile tinereței, se dovedise tot atît de suplu în dansuri ca și în vorbă, parodiindu-le subț conducerea Olguței pe cele moderne, improvizînd altele. Vrîstele dispăruseră, bucuria egalizîndu-le. Toți deserveau din răsputeri această zeităte reîntronată. Pe rînd, se așezaseră la pian doamna Deleanu și Olguța. Doamna Deleanu își amintise dansurile tinereței. Olguța parodiase pe *tapeur*-ul de meserie, înjghebînd și un fel de jaz, Puiu mînuind două tablale, urletul strangulat și nazalizările prelungi, iar Dănuț, cu pocnetul palmelor și al degetelor și țăcănitul

călcîilor, redînd ebrietatea ritmului. Nu mai făcuse sporturi dinainte de război. Ritmul dansurilor redeșteptase în el bucuria mușchilor de-a gesticula drăcește, deasupra gîndurilor călcate în picioare ca o iarbă tînără. În pauze fumaseră cu toții: și doamna Deleanu, și cucoana Catinca, și Monica, și Olguța, și Mircea, care de care strănutînd mai comic, strîmbîndu-se mai agurid, alungînd fumul ca o viespe, lepădînd țigara ca o viperă. Dar pauzele erau scurte, fiindcă Olguța nu le tolera. O scosese din mîni și pe Monica, făcînd-o părtașă la un dans improvizat.

Într-un tîrziu, cucoana Catinca invocase odihna. Protestări. Atunci, Dănuț, cu aprobarea tuturor, invitase pe cucoana Catinca, pe Mircea și pe Puiu să doarmă în casa Deleanu. Odăi erau destule.

Din șifoniera doamnei Deleanu, cearșaful destinat patului din etacul improvizat pentru cucoana Catinca zburase din brațe în brațe, pînă la pat. Pernele veniseră pe sus, bufnînd din mîină în mîină. Era o dezordine veselă ca la întocmirea unui cort țigănesc. Patul lui Mircea fusese așezat în biuroul lui Dănuț; al lui Puiu, în vechea lui odaie. Alte alergături, alte salturi de perne și cearșafuri, ca o bătaie cu zăpadă textilă. Orișice act de gospodărie devenea un pretext de dans și dezordine.

Dulceața servită fu baletul dulceții.

Iar finalul noapte bună deveni un *Sommoroase păsărele*, cîntat falș, printre rîsete și reverențe.

Luminile erau stinse. Dănuț era în pat. Și casa era plină. Toți erau acasă. Nici o plecare după veselie.

Acest „toți sînt acasă” dădea bucuriei lui Dănuț o rară plenitudine. S-ar fi zis că nu în casă erau, ci în sufletul lui Dănuț, prezenți, concreți, fiecare la locul lui, dînd sufletului care-i adăpostea o necunoscută stabilitate, o voioasă încredere, o amplă intimitate.

Se simțea fericit și calm, ca o casă în care-au răsunat numai rîsete, și apoi, după ce luminile s-au stins, rămîn numai respirații liniștite de somn, pe paturi proaspăt înfațate, în parfum de liliac. Nimeni nu plecase. Toți erau acolo, în odăile casei și ale sufletului.

Cu pleoapele închise, Dănuț zîmbea. Sufletul lui era o cheie de aur încuind în aceeași casă de lumini și crengi de

liliac pe toți oaspeții acestei zile, făcându-i prizonierii bucuriei lui.

*

Pentru Dănuț, Monica era trecutul înălțat în dragoste, ca semințele în spic. Pe creștetul ei numai se oprise, aurie și caldă, acea lumină de soare după care din copilărie amintirile alergau, căutând-o prin zarzării înfloriți, prin toamne și prin primăveri, printre oameni și în el.

Monica era armoniosul portal, meridional luminos, prin care de acum înainte, pentru Dănuț, viața avea să intre în trecutul mereu sporit, cu o tăcere de vis.

Pentru Olguța, Vania era plecarea, vântul dincolo de zidurile casei părintești.

Oglindă meditativă pentru Dănuț, dragostea era feastră pentru Olguța deschisă nalt asupra nopții care o chema larg în afară.

Prin dragostea lui pentru Monica, Dănuț aparținea mai trainic casei părintești, urmînd să-i continue trecutul întinerit. Tot prin dragoste, Olguța se desprindea complect de casa părintească, izbucnind din ea cu imperioasă energie.

În perspectiva dragostii, viața Olguței căpăta un gest de o vastă precizie: izvorînd din casa părintească, se despărțea de ea. Vania era marea exactă în care acest fluviu trebuia să se verse.

Tîrziu își dăduse seamă că-l iubește pe Vania. Dar numele lui demult răsunase în adîncurile ei, împiedecînd-o de-a se înșela, oprînd-o de-a luneca în acele idile ale anilor fragezi, în acele înflăcărări de un literar lirism pentru camarazii ei de tinereță — comune tuturor fetelor, menite să deștepte dragostea, să lase mici amăgiri și grațioase amintiri de album sentimental.

Aceeași lege inexorabilă, care poruncește fluviilor drum ferm spre marea lor — aprig albastră dincolo de orizont —, fără nici o șovăire sau abatere, veghease și asupra Olguței, aducîndu-i-o lui Vania sălbatec proaspătă, cu o inimă nouă ca întăiul val al izvorului din care fluviul s-a născut.

Două nume, desprinzîndu-se hulite, dar dominante, din familia Dumșa, răsunaseră supărător de tare în casa Deleanu: Fița Elencu Dumșa și Vania Dumșa. Într-o ondulație de curbe moi și line, ei reprezentau colțul abrupt,

dur, dezarmonia răzvrătită. Amîndoi coalizaseră împotriva lor, pe toți blînzii și blajinii neamului Dumșa — adică întreg neamul — și pe urmașii lor din casa Deleanu.

Și Fița Elencu, și Vania aveau un semn comun, care-i distingea de întregul lor neam: ochii mici și verzi. Ochii neamului Dumșa erau castanii sau negri, îndulciți de un zîmbet somnoros, desprins parcă de pe zările ieșene. Doamna Deleanu și Dănuț aveau și zîmbetul, și ochii neamului Dumșa, înviind prin ei privirea celor din mormintele familiei și din portretele familiei. Olguța avea ochii tinereții domnului Deleanu, mai mari. Îi dăruise parcă și gestul frunții în ochi.

Privirea Fiței Elencu era legendară în Iași, ca o molimă. Între oameni blajini și sentimentali, o femeie foarte urîtă și tot pe-atît de deșteaptă și fi socotită veninoasă, slujenia devenindu-i un fel de sinceritate a răutății. Ochii Fiței Elencu, pentru toți, erau dubla emblemă de smarald a veninului ei. Astfel trăise, temută ca ciurma și ocolită ca ciurma, cea mai singură și tristă ființă a vechiului Iași boieresc. Într-o societate superficial idilică, sentimentală și-n frivolitate, adormită în hamac la suprafața sufletului, cunoscînd din durere numai lacrima și oftatul lăutăresc — zîmbetul voltairian al fecioarei bătrîne, slute și lucide, abdicînd la energia faptelor, dar sporînd-o prin aceasta pe a minții, îngrozise. Toți erau împotriva ei: prin aceasta era mai puțin singură. Dar toți plecau fruntea în fața ei, redîndu-i singurătatea.

La șase ani, Olguța, cu energia ei inocent crudă, exprîmînd într-un act revolta pasivă a celorlalți, aruncase în iaz dantura Fiței. Foarte tîrziu, amintindu-și sărutul enigmatic al Fiței Elencu, Olguța văzuse semnificația lui. Sărutîndu-i fruntea, Fița Elencu săruta viața, în care nici la bătrîneță nu vedea supunere, ci revoltă. La nouăsprezece ani abia, desolidarizîndu-se de toată familia — era a doua desolidarizare — Olguța devenise, cu o strîngere de inimă, prietena postumă a slutei fecioare care o viață întreagă nu avusese nici un prieten. Astfel numai Olguța acceptase marea avere pe care Fița Elencu i-o lăsase prin testament. De la un dușman n-ar fi acceptat-o.

Dar întăia desolidarizare a Olguței de blocul familial data mult mai din vechi decît a doua. Mai surdă și mai

puțin conștientă decît cea de la nouăsprezece ani, tot de un Dumșa fusese determinată: de Vania, al doilea Dumșa cu ochi verzi, lipsit și el de frumuseță, dar vulturește bărbat, adus și dus de vînturi.

Curînd după ce familia respirase îngropînd-o pe Fița Elencu, surghiunind în podul cu vechituri și amintirile neînsuflețite care mai pomeneau de ea, apăruse în casa Deleanu al doilea Dumșa cu ochi verzi: Vania. Pe-atunci, Olguța era o furtună printre jucării și veșnica adversară a blajinului Dănuț, vecin de copilărească împărăție, preferînd tratatele de pace cu Olguța actelor de războinic răspons la ale ei.

În seara sosirii tînărului student evadat din închisorile împărăției rusești, acest scurt dialog dintre domnul Deleanu și doamna Deleanu făcea din Vania strigoii Fiței Elencu.

— Tu n-ai impresia că are ochii Fiței Elencu?

— Ba da. O am dezagreabil... dar bietul băiat e simpatic, adăugase domnul Deleanu.

Vania era un om, și pe deasupra era un Dumșa. Și domnul și doamna Deleanu erau buni, iar doamna Deleanu, dacă nu prin inimă, cel puțin prin minte, se simțea solidară cu întregul neam al părinților săi. Vania fusese acceptat în casa Deleanu și tratat cu acea echitate corectă pe care familiile foarte scrupuloase o acordă copiilor vitregi. Nicio dată, însă, Vania, în scurtul popas, nu fusese călduros încorporat în viața familiei, așa cum mai tîrziu fusese Puiu, nepotul domnului Deleanu. Avea *succes* uneori. La dejun și la masă, cînd întîmplător, în loc să judece, povestea, ceilalți tăceau, ascultîndu-l oricît. În această calitate numai, de povestitor, era prețuit. Altminteri, viața lui și atitudinea lui față de orice, dar mai ales față de normele prestabile, erau o veșnică jignire a familiei Deleanu. Nici domnul Deleanu, cel mai *frondeur* al casei, nu putea împărtași, nici simpatiza opiniunile acestui barbar dușman al comodității și al compromisului agreabil.

Atîta vreme cît Vania numai prin culoarea ochilor fusese strigoii Fiței Elencu, familia Deleanu, impunîndu-și o strictă amabilitate, îl respectase așa cum era, fără să-l cenzureze sau îndemne să fie altfel. Le era străin. De îndată însă ce Vania *existase* în orașul Iași, incomodîndu-i viața tihnită, familia Deleanu, asupra căreia se răsfrîngea într-o

măsură reputația de cîne turbat a acestui Dumșa, reacționase. Sfatul fusese primit cu ironie; dojana, cu sarcasm. Grație Ioanei Pallă, familia Deleanu scăpase de acest urmaș dumșesc al ochilor verzi.

Pe-atunci, Olguța era prea copil ca să-l poată cunoaște pe Vania. Totuși, micul despot al casei Deleanu și al inimei tatălui ei nu împărtașea — cum fac în genere copiii — atitudinea casei față de cel care era un intrus tolerat.

Cînd plozii unei case simt care-i sentimentul real al părinților față de un oaspe sau o rudă, ei îl traduc în fapte, cu sinceritate crudă și servilă totodată. Astfel, pe bunica bătrînă și infirmă, tolerată de părinți în casa lor — dar cu un stăpînit dispreț, cu o mocnită nemulțumire — copiii o tiranizează fără cruțare, fățiș. Mici mizerii de la ei pornind traduc atitudinea profundă a părinților. Cînd doarme, îi fac zgomot la ușă. Cînd stă pe banca din grădină, copiii sar pe aceeași bancă, știind că zguduirile provoacă dureri bătrînei infirme. Aceste cruzimi care deservesc atitudinea intimă a părinților sînt desigur reprimare de către aceștia. Dar copiii simt perfect nuanța dintre reprimarea care exprimă o nemulțumire adîncă și spontană, și cea impusă de nemulțumiri obligatorii.

Dănuț, blîndul Dănuț, nu-l cruța pe Vania. Îi făcea mizerii de copil răsfațat de mama lui. Tropăia, de pildă, cînd Vania lucra, la ușa lui. Dacă Vania intra într-o odaie la ușa căreia Dănuț ridicase un baraj de jucării, se făcea că nu-l vede, și încruntat privea pasul de Guliver trecînd peste împărăția lui de pe covor, izbucnind în plîsete exagerate, de cîte ori îi răsturna ceva.

Olguța, însă, despot în toate cele, și altfel decît Dănuț, care era numai în măsura în care se simțea protejat de mama lui, îl *servea* pe Vania. Ea îi aducea ceaiul, pe tăblăluță, cu toate bunătățile din sofragerie, destinate mai ales copiilor, în odaia lui. Dacă la un dejun de la care Vania lipsea erau icre negre, Olguța impunea cu dîrză hotărîre să i se oprească și lui Vania o porție egală cu a celorlalți. Tot Olguța, de pe atunci cu autoritate față de servitori, se îngrijea ca paltonul lui Vania să fie bine periat și ghetele lui zilnic lustruite. Căci servitorii, alături de copii, exprimă cu sinceritate și servilă exagerare reala atitudine a stăpînitorilor față de oaspeți. Tălmăcirea lor periferică e poate cea mai dureroasă

umilintă suferită de cei care locuiesc într-o casă, neiubiți, nesimpatizați. Odaia acestora e mereu murdară, abia curățită, ca și cum prin aceasta servitorii le-ar spune: „Plecați odată, să facem grijitură mare în urma voastră”.

Grație Olguței, Vania nu cunoscuse această copită a măgarului în casa Deleanu. Pe-atunci Vania era prea tânăr, prea eruptiv, ca pentru el copiii să existe. Cei care-au plecat spre munți să descopere înălțimile, avizi de vînt, de stele și de nouri apropiați, nu se mai uită la iarba și la florile mărunte care le însoțesc pașii. Aplecat pe cărți și pe caiete, izbucnind apoi în viață, Vania n-avea cînd să vadă cît de expresivi erau ochii negri care-l priveau, cît de imperioasă era fruntea fetei, care numai în fața lui se pleca atunci cînd îi aducea tăblăluța cu ceai și bunătăți. Totuși, uneori, mîna mare a lui Vania, vehementă în mișcările ei, se apleca distrat asupra pletelor negre, care o primeau nu ca pe o coroană. În vîrfurile picioarelor, Olguța se retrăgea din odaia lui Vania închizînd ușa cu o băgare de seamă ciudată față de turbulența ieșirilor și intrărilor ei.

Pe-atunci, Olguța adora pe moș Gheorghe și pe domnul Deleanu. Pe aceștia îi iubea, admirîndu-i ocrotitor, deși atît de mică față de ei. Niciodată n-ar fi îndrăznit să dezmierde capul lui Vania cum dezmierde cu mînuța ei de copil mătăsosul pîr al domnului Deleanu și lumina albă a lui moș Gheorghe. Lîngă moș Gheorghe și domnul Deleanu, Olguța era sonoră ca zgărđița unei căprițe. Lîngă Vania era sfioasă ca într-o catedrală cu prea ample bolți și prea vaste sonorități. Lîngă Vania tăcea, privindu-l cu o atenție smerită, aducîndu-i prin ochi întăiul omagiu de tăcere al ființei ei de argint.

Vania plecase, uitat vertiginos de toată casa. Rareori, cînd persoanele mari mai pomeneau de Vania, vorbeau ca despre o catastrofă din care ai scăpat. El era tulburătorul de liniște, străinul pe care căminul nu-l acceptă, de care orașele se leapădă; drumul care trece pe lîngă cimitirul cu stafii; umbra uraganului prin pașnice grădini; crivățul din Rusia...

Îl uitase și Olguța, dar hulitul care plecase din casa Deleanu din sufletul ei nu plecase. Cel care omenește se ștergea aproape din amintirea fetei cu minte mobilă — extaziată de spectacolul lumii mereu descoperite — deve-

nise un criteriu în sufletul ei. Un criteriu care, treptat, o îndepărtase de atmosfera casei părintești, pregătind-o pentru despărțire în clipa cînd omul care i-l lăsase avea din nou să apară.

Astfel, la o vîrstă cînd fetele se îndrăgostesc de eroii lui Claude Farrère, de-ai lui Loti și de melodia versurilor lui Samain, Olguța îl cetea pe Caragiale. Acest Caragiale, în care nu căuta hazul, cum îl caută tineretul, ci un accent amar al vieții, de o bărbătească sobrietate, era o îndepărtată reminiscență a discuțiilor din sofrageria copilăriei, cînd un glas rican, indignînd pe celelalte, dar și distrîndu-le. Cultul lui Kipling aceeași semnificație o avea. Iar mai tîrziu, singurul scriitor român, contimporan, admirat de Olguța era acel solitar barbat al cărui lirism mohorit ca platoșa de brazi a munților Carpați vîjîia înalt deasupra vieții, chemînd-o la luptă dreaptă subț luceferi. Predestinat să fie al doilea Tudor, după Vladimirescu, se numea Arghezi.

Cine-ar fi putut bănui că, la o vîrstă cînd copiii dorm la masă ascultînd discuțiile oamenilor mari, Olguța căpăta un criteriu de viață, hotărîtor pentru viitorul ei. Desigur că discuțiile de atunci nu le pricepuse. Dar vorbele, în afară și mai presus de sensul lor, pentru o ureche predestinată muzicei, au o fizionomie sonoră, care le individualizează mai profund decît conținutul lor intelectual. Acest accent, această muzică a vorbelor lui Vania duraseră în urechea Olguței.

Și-n muzică, mai ales, același criteriu o călăuzise. La o vîrstă cînd toți copiii — cu rari excepții — prețuiesc în muzică melodia care dezmiardă agreabil auzul, Olguța prețuise altă armonie, cea înaltă, a cărei expresie severă contrazice și supără digestia urechei flămînde de melodic. Astfel, și Beethoven, și Bach, și Haendel intrau prin urechea devenită scoică în marea sonoră, nu ulcică la robinetele cu siropuri dulci, bătute pînă la dezgust.

Dar ochii negri ai fetei care devenea tăcută privindu-l pe cel căruia îi servea ceaiul mai căpătaseră și un alt criteriu pentru aprecierea frumuseții bărbătești, în strînsă armonie cu celelalte. Ochiul ei feminin făcea categorică deosebire între frumos și expresiv. Niciodată Olguța nu fusese sensibilă, chiar în afară de dragoste, la frumuseța gen paj, cea mai gustată de fetele de vrîsta ei. Obrazul oval, bucla,

talia zveltă, silueta grațioasă aveau pentru ea aceeași valoare ca și versul lui Samain sau melodia lui Schubert. Iar față de așa-zisul bărbat, mătăhălos, brun, păros, ochios, avea mai mult impresia vulgarității decît a puterii virile.

De mult, dar înăbușit, feminitatea ei treptată știa că undeva există un om — de care nu-și mai amintea — pe care nu-l întîlnise în cărți, frumos fiindcă era urît, dînd prin dezarmonie vibrația puterii lui severe. Îl aștepta, găsindu-l uneori în muzică; niciodată în viață.

Aceeași muzică ascultată în casa părintească, la mesele copilăriei, cînd Vania era oaspe, dăduse Olguței oroarea de sentimentalism. Trăise, amplificînd cu viața ei legea spartană. Sufletul ei dormise pe pat de piatră; de asta era viu, proaspăt și clar ca o apă de munte.

Și poate că același om, al cărui chip îl uitase, demult plecat din casa părintească, rătăcitor cu vînturile prin lume, în clipele cele mai fericite, petrecute în adăpostul părintesc, o făcea să dorească plecarea în noapte, alegîndu-și ca deviză versurile lui Villon:

*En ce temps que j'ay dit devant,
Sur le Noël, morte saison
Que les loups se vivent de vent
Et qu' on se tient en sa maison,
Pour le frimas, près du tison:
Me vint un vouloir de brisier
La très amoureuse prison
Qui souloit mon coeur debrasier...*

Astfel, prin voia mormintelor și scriptura vieții, copilul cel mai iubit al domnului Deleanu, copilul cel mai vesel al casei Deleanu, părăsind căminul părintesc, se îndrepta dincolo de pragurile blînde, după ultimele stele verzi ale neamului Dumșa, cele purtate sub fruntea răzvrătită de strigoiul Fiței Elencu.

*

Socotindu-se singurul supraviețuitor al somnului celorlalți, Dănuț se înșela. Pe latul pervaz al unei ferestre deschise — acolo unde iarna stau glastrele cu flori, și vara, uneori, captivă-n pînze de paianjen, o stea tremură — era Oguța. Mai mult în noapte decît în casă, pe aerianul per-

vaz, ca într-o luntre. Ședea ghemuită, cu genunchii duși la bărbie și obrajii strînși în pumni. Aparținea casei părintești în măsura în care rîndunelele de subt streșină-i aparțineau. Trecuseră prin noapte ploii de primăvară, ca luminoase hohote de rîs. Acum picurau streșinele și cîntau clar ulucele. Prin norii spărți curgea în șipote lumina lunii, bună s-o aduni în pumni și s-o resfiri pe temple și pe frunte. În vale, prin frunza plopilor, acoperișurile caselor, lucind în lună, sunau cîntec de ploaie pe scuturi înclinate.

N-o mai băteau vînturi de mare. Jilav, parfumul liliacilor se revărsa din stele parcă în undele vii ale nopții.

Acolo sus, pe marginea zidului casei, în noapte și în cer, ședea cu Vania. Era departe de el ca de un munte și lîngă el ca în umbra unui munte care, pe deasupra lumii, o învăluia.

„Tu sus, eu jos!”

Își aminti cu răzvrătire vorbele lui Vania de pe vapor. De ce ea sus, el jos? Sus amîndoi, jos amîndoi. Se gîndea la el cum urci prin munți de piatră, pe care pasul sună tare, dîndu-ți îndemnuri de vigoare și largi cadențe în plămîni. Îl iubea desprinsă din trecut, dăruindu-i toate zilele viitorului, zilele acele drepte, zvelte, necunoscute ca oștenii sub armuri, cu viziera căștilor lăsată — dar pe departe răs-pîndind viteaza lor tresărire în fața vieții. Pe-acele i le dăruia lui Vania. Semnul lui îl aștepta; porunca lui. Numai el, cel tare fără armură, cu fața descoperită, era domnul tumultului de zale și lumini.

Pe o măsuță, alături de fereastră, se deslușea un vas din care crengi de liliac își înclinau fagurii albi.

Cu o mișcare bruscă, smunci întregul mănunchi, aruncîndu-l în noapte ca spre cineva.

PARTEA PATRA

I

— Așteaptă liniștită vești de la mine.

Așa-i spusese Vania pe vapor. Săpate-n piatră, vorbele erau în ea, cu accentul calm al celui care le rostise.

Totuși, după două luni și mai bine de tăcere, așteptarea devenise neliniștit mirată. April trecuse, apoi mai, apoi iunie. Olguța, între timp, nu îndrăznise să părăsească Iașul decît două zile, petrecute la București cu prilejul deschiderii expoziției lui Alexandru Pallă.

La întii iulie plecaseră cu toții la Medeleni. Olguța lăsase ordine severe ca scrisorile și telegramele sosite la Iași să fie de îndată expediate sau comunicate la Medeleni.

La țară, luase drumul de odinioară al Monicăi, pe cînd îl aștepta pe Dănuț — zilnic ducîndu-se la gară, călare, după corespondență. Devenise un fel de inspector febril al corespondenței. O verifica minuțios, plic cu plic, ziar cu ziar, pachet cu pachet. Cunoștea corespondența mai amănunțit decît șeful gării, venerabil rotundul domn Șteflea, menținut acolo grație domnului Deleanu. Se familiarizase cu toate cernelele, cu toate ortografiile, cu toate plicurile. Dintr-o aruncătură de ochi, alegea corespondența unui moșier, deosebind-o de-a celuiilalt, grupîndu-le sistematic, ceea ce-l ușura pe domnul Șteflea, mereu aglomerat, fără să facă nimic, de o muncă supărătoare pentru el din cauza unei crîncene mioopii care-l făcea să silabisească adresele cu gura apropiată de ele, ca un rîmător grafolog. Serviciul corespondenței trecuse de la o vreme asupra Olguței. Cum sosea la gară, lăsa calul unui

țaran, intra de-a dreptul, funcționărește, în biroul șefului gărei, se așeza la birou și cu mâni de furtună intra în corespondență, subțirivă deferent extaziată și iremediabil miopă a domnului Șteflea.

Primea mereu scrisori de la Alexandru Pallă, adresate ei și Monicăi. Aceste scrisori trimise de un prieten prețuit de Olguța, venind mereu în locul celei așteptate, începură să o enerveze agresiv. Îi venea să le rupă. Ca să le pună capăt odată, îl invitase pe Pașa la Medeleni. Sosise imediat, atât de modest fericit, încît Olguței îi venise să-i ceară iertare pentru expulzarea poștală, gata parcă să-l poftască să plece.

Medelenii erau mai îmbelșugați în oaspeți decît oricînd. Pe lângă familia Deleanu — energic invitată — venise și cucoana Catinca împreună cu Mircea, apoi Puiu, și la urmă Pașa. Herr Direktor, care-și reluase după război voiajurile anuale în Germania, se anunțase și el pentru luna august. Domnul Deleanu, președintele acestor mese populate, jubila. Fiecare masă lua proporții de banchet. Cucoana Catinca — ireducibilă adversară a picturii lui Pașa, din cauza ofensei adusă Olguței, prin faimosul portret dăruit lui Mircea — era aliata lui solidă în ce privește anatemizarea muntенilor și glorificarea moldovenilor.

Doamna Deleanu în conducerea gospodăriei devenise aghiotantă cucoanei Catinca, împreună cu Monica.

În aprobarea generală, Olguța edictase deviza Medelenilor: „Libertate absolută”. Fiecare să facă ce-i place, neavînd nici un fel de obligație față de ceilalți decît să respecte orele dejunului și-ale mesei, omagiu adus cucoanei Catinca, la care fusese foarte sensibilă. De altfel, Olguța o captivase complect pe cucoana Catinca și prin altăceva. De cînd venise la Medeleni, s-ar fi zis că o pasiona mai mult arta culinară, reprezentată proeminent prin cucoana Catinca, decît discuțiile artistice, patronate de Pașa. Și baba era surprinsă, ca și cucoana Catinca, dar deopotrivă de măgulită. Raporturile prietenești dintre Olguța și ea datau din vechi. În fiecare vară, la Medeleni, precum și la Iași, în timpul anilor de școală, Olguța-i făcea vizite. Aceste vizite însemnau diverse aperitive în afară din program, servite Olguței de baba, fără de știrea doamnei Deleanu. Acum, însă, nu mai venea după aperitive. Se interesa, cu o aplicație neverosimilă pentru doamna Deleanu, de înalte tehnici culinare. Așa că,

spre surprinderea generală și spre entuziasmul cucoanei Catinca, Olguța participa mai rar la discuțiile din sufragerie, cerdac și salon — deseori, însă, la cele din bucătărie. Dar în ultimul timp renunțase și la acestea. Era mai mult pe drumuri, călare. Acasă devenise mai tăcută decît Dănuț odinioară, distrată, fugind de discuții și de tovărășia celorlalți.

— Lăsați-o, hotărîse domnul Deleanu. Așa m-apucă și pe mine uneori; eu fac pasiențe, Olguța călărește.

E drept, însă, că domnul Deleanu era privilegiat, fără știrea celorlalți. Ca și în copilărie, după-amiaza uneori, cineva-i bătea în ușa biroului.

— Intră, Olguța, zîmbea el cu amîndoi obrazii.

Olguța se așeza pe marginea fotoliului din fața biroului — unde era instalat domnul Deleanu — și redevenea camarada tatălui ei, al cărui păr alb era dezmiertat cu un gest familiar din copilărie. Domnul Deleanu îi oferea bomboane, pe care le accepta, reclamîndu-le chiar, ca să-i facă plăcere; ea îi prepara cîte o cafea neagră, și-n această atmosferă de complot petreceau ore pe care Olguța se silea să le facă ușoare și zîmbitoare. Dar singura încăpere care o atrăgea magnetic era gara. Dimineața se ducea după corespondență. Deseori și după amiază se ducea, în speranța unei telegrame.

— Ce s-aude, domnule Șteflea?

— Pacoste, sărut mîna, nu plouă. I-hai, greu, sărut mîna...

Vorbea cu domnul Șteflea despre orice, fără revoltă, răbdătoare, absentă, avînd tresăriri negre de rîndunică în fața telegrafului. Se familiarizase cu domnul Șteflea cum te familiarizezi cu servitorii casei locuite de ființa iubită pe care n-o poți vedea. Domnul Șteflea devenise un fel de portar al vastului spațiu în care era Vania. Unde? Cine știe! Locul cel mai apropiat de absența lui era gara cu telegraful ei.

Vorbea despre sfeclă, grîu, orz, situația funcționarilor după război, politică internațională — cu domnul Șteflea, în tăcînitul monoton al telegrafului. O cunoșteau toți misișii de cereale, precum și jandarmii în trecere pe la această gară, în care Olguța devenise permanentă ca o funcționară. Cunoștea acum tot mecanismul unei gări, semnificația sone-riilor, plăcile de gramofon cu repertoriu redus ale telefoanelor, tehnica macazului, doleanțele ceferiste, panica inspecțiilor inopinate, epilepsia ordinelor circulare și, pe dinafară, întocmai ca *Trăiască regele*, portretele familiei regale așe-

zate în fața uși de intrare, în ținuta cromolitografică. Abia în ziua de 16 iulie numele Olguței apărură pe banda telegrafului. Olguța era alături de domnul Șteflea, care, după primele țacănături, zîmbise lat către Olguța, scriind cu creion chimic:

„Olga De“...

Domnul Șteflea, gras și nădușit, cu creionul chimic pe foaia de hîrtie, devenise pentru Olguța un fel de brad sfînt cu creștetul în soare, din care ar începe să picure în lacrimi clare rășina înaltelor arome.

...„leanu. Medeleni.“

Bendița cu puncte enigmatice se desfășura pe roata ei metalică în cadență precipitată. Silabă cu silabă, stea cu stea, vorbele cădeau din spațiu în urechea domnului Șteflea, apărînd violete în luciu de salivă pe hîrtia de subt ochii Olguței.

„Tre... cut... un... hap...“

— ...?

„Hop“, rectifică enorm creionul violet peste „hap“.

— ...?

Umbre și lumini chinuite pe obraji Olguței, ca fugi de nouri în tulburi viscoliri și neagră lavă pe fața lunii clare.

„...cu bine“...

Țac-țac; țac-țac-țac; țac-țac-țac...

Bătea o inimă și un telegraf, și domnul Șteflea, cu vîrful limbii violet, scria violet, precipitat, c-o slovă stupidă ca o cădere de umbrele din cuier, și ca o panică de gîște un imn al bucuriei, care, depășind poezia, devenea muzică, și, depășind muzica, devenea lumină.

...„curînd... vești... bune... Vaner“...

— Vaner?

Se-ntunecase tot, într-o clipă de spaimă.

„Olga Deleanu

Medeleni.

Trecut un hop cu bine. Curînd vești bune.

Vaner.“

Cu certitudinea în ea ca o primăvară, Olguța redeveni Olguța în fața accentului telegrafului care deformase numele lui Vania, evreiește, prefăcîndu-l în Vaner, și izbucni într-un rîs clar, tînăr, proaspăt, spălînd prin el toate tăcerile de pînă atunci. Se înapoiaze la Medeleni în acea zi de iulie o Olguța care mai bine de două luni lipsise — aducînd glume, rîs, copilărești năzdrăvănii și acea poznașă fantezie care stîrnea o palpație de farsă pe unde trecea Olguța cu ochii ei negri și obraji ei rumeni. La 27 iulie, mînile Olguței tremurară, termurară, ca și cum vibrația libelulelor, rîpîndu-i mînile, i-ar fi interzis gesturile sigure și grele ale mîinii omeneste. Scrisoarea era în mînile ei ca o stea palpitînd în albastru pur de înserare. O ușă, cît de masivă, o deschizi cu cheia, dar o scrisoare? Un plic alb, ermetic lipit, făcînd trup cu scrisoarea...

Uitase să deschidă o scrisoare, această simplă porțiță de hîrtie, familiară tuturor degetelor. Se temea să nu rupă scrisoarea rupînd plicul. Cetise de cîteva ori adresa, ca țărani, și, hotărîndu-se, rupsesse plicul, lateral, desprinzînd și o bentiță a scrisorii cu finalul tuturor cuvintelor din margine.

Datarea scrisorii — „Bălți, 25 iulie 1922“ — era scrisă clar, de o mînă fermă și dezinvoltă, reeditînd grafic mișcarea celui care intră într-o odaie deschizînd ușa energic. În schimb, începutul scrisorii — „Dragă Olguța“ — era aproape ilizibil. Literile se formau vag, ondulație abia reliefată. Se sfia atît de mult să scrie aceste vorbe cel în sufletul căruia răsunau enorm, încît așezarea lor pe hîrtie arăta deopotrivă panica și eroismul, contopite în același gest, ca un soldat care, strîngînd în brațe granata căzută, s-ar prăbuși la pămînt cu ea, de teama exploziei, cu ea la piept.

Cu vîna de pe frunte umflată, obraji în flacări și tîmplele duduind, Olguța aflase cauza îndelungatei tăceri: Vania fusese condamnat la moarte în contumacie de Curtea Marțială pentru crimă de dezertare la inamic. Prezentîndu-se la Consiliul de Război al Corpului patru de armată, fusese imediat arestat și menținut arestat pînă la judecare. Procesul se amînase de patru ori, din cauză că martorii invocați de Vania pentru a dovedi forța majoră a căderii lui în prizonierat nu se prezentau. Apoi actele cerute de Vania din Franța, pentru a dovedi că imediat după evadarea din lagăr intrase în armata franceză, întîrziaseră.

Fusese achitat.

Relatarea acestor întâmplări era foarte scurtă, enunțativă și calmă.

Vania căuta numai să-și justifice serios tăcerea. Atît. Nu istorisea Olguței intrarea la Consiliul de Război. Un dezertor la inamic, condamnat la moarte în contumacie, în clipa cînd se prezintă în fața instanțelor militare, trebuie să aibă atitudinea situației, adică să merargă în așa fel pe ale sale picioare încît să dea impresia că se tîrăște în genunchi; apoi să fie palid, cu necuviința singelui absentă din obraji; să tremure ca în plin acces de paludism; și să bîlbâie în așa fel, încît cele mai simple întrebări, injoncțiuni sau chiar tăceri ale comisarului regal să dea victorios impresia elocinței. Statura lui Vania, calmul său imperios și ochii săi dădeau un total de impresii diametral opuse noțiunii de condamnat la moarte. Această indisciplinare noțională, acest port ilegal de viață de către un condamnat la moarte dăduse comisarului regal, din prima clipă, dorința „să-l frece”. Cu vorba era greu. Omul acesta tăcea ca un tun: nici nu zîmbea măcar. Dar ochii lui... E imposibil să spui unui om „scoate-ți ochii” cînd n-ai de ce să spui „tacă-ți gura”. Prezența și ținuta lui Vania în fața comisarului regal erau statuia insultei, o statuie hindenburgiană. Între timp, grefa descoperise dosarul lui Vania. Întîlnind foaia matricolă atașată la dosar, comisarul regal, cu ochii, cu nările și călcîile, zîmbise. „Nesupus la încorporare, amnistiat, nesupus la concentrări”... Urmărea cuvintele foii matricole ca pe niște femei foarte decoltate jucînd dansuri moderne. Lansase mandatul de arestare, înmîinîndu-i-l lui Vania ca pe un brevet de decorație, însoțindu-l cu un cordial:

— Domnul meu, sentinela vă așteaptă.

În ziua judecării, martorii prezenți arătaseră evidența, atestînd complecta nevinovăție a inculpatului. Mai mult, actele sosite din Franța aduceau și lui Vania o surpriză: era decorat cu Legiunea de Onoare. Pe lîngă acte, comandantul regimentului francez, în rîndurile căruia Vania luptase, se simțise dator să adauge și o scrisoare, adresată comisarului regal, în care elogiile cravașau orice îndoială. Fusese achitat după o judecată sumară, mai mult constatativă, cu trei voturi contra două, achitarea cu unanimitate fiind socotită ca un blam la adresa instanței — tot militară —

care dăduse prima sentință. Comisarul regal, de loc ranchiunos, băiat de treabă „în fond”, exclamase către Vania, după achitare, oferindu-i o țigară: „Bine c-ai scăpat, domnule. Vezi, eu mă bucur, deși am pierdut procesul. Mai spuie cineva că nu-i dreptate la noi!”

Acesta era „hopul” din telegrama lui Vania.

Două lacrimi mari porniseră din ochii Olguței spre tremurul buzelor.

— Tu sus, eu jos...

Un țăran privise, cu sprincenile ridicate și gîtul strîmb, pe domnișoara îmbrăcată băiețește, călărind distrat neastîmpărul clocotitor al unui armăsar negru, cu o scrisoare în mîna și lungi lacrimi pe obraji...

„...De cîteva zile sînt la Bălți, unde voi sta pînă la complecta lichidare a succesiunii. Avocatul meu e ca doctorii lui Molière, pe pielea mea, și mai mult idiot decît pitoresc. Trebuie să-l asist energic, altfel îi devin client pe viață. Cu toate acestea, pînă într-o lună, maximum două, voi fi gata.

Olguța...”

Iarăși, scrisul devenea constrîns, șovăitor ca pașii împleticiți de bătaia inimei.

„...gîndește-te bine. Ești foarte tînără și îți legi viața de un vagabond...”

Și totuși, ca un trăsnet pe munți, marele cuvînt era acolo:

„...care te iubește.

Vania

P.-S. Un cuvînt de la tine mi-ar aduce mare bucurie.”

Era pe la amiază. Pasul armăsarului negru devenise trap, trapul galop.

După dejun, cu automobilul lui Dănuț, Olguța pleca la Iași.

— Papa, voi lipsi o zi sau două. Inventează tu o explicație pentru ceilalți.

O sărutase, devenind imediat complicele ei devotat.

În noaptea aceleiași zile, Olguța se suia în trenul de Bălți.

Pe linia Iași-Bălți, deraierile ar fi o înviorătoare distracție; sînt însă greu de realizat, cu toată bunăvoința te-rasamentului, din pricina vitezei.

Trenul merge la trap, trapul blajin al căluțului factorului rural fiind singurul criteriu pe măsura acestor roți moldo-basarabene. Poate că și tramvaiul ieșan — celălalt vierme cu roți — ar fi o normă pentru determinarea mersului acestui tren, dar tramvaiul ieșan, din pricina pantelor, are și mișcări iuți, ambalări, prin care depășește capacitatea de viteză a rudei sale ceferiste.

Trenul se formează pe la zece noaptea, la o parte de peron, într-un ungher întunecos al gărei, dincolo de garajul closetelor. Ochiul nu-l poate distinge de la distanță, fiindcă e obscur ca o casă arsă. Urmezi pe tregherul care-ți duce bagajele, după ce l-ai informat conștiincios că ai bilet de clasa întâia. Ajungi. Ridici piciorul sus, mai sus, executînd solitar un exercițiu de gimnastică suedeză, întîlnești cu vîrfurile ghetelor suspendate în văzduh un fel de bancă aeriană pentru oameni zburători: e prima treaptă a scării.

Aruncîndu-se de acolo în jos, un copil s-ar putea sinucide. Tregherul te împinge de la spate, te saltă, și, cu mîinile înclăștate de barele metalice, ajungi vertical. Intri. Funicularul cu bagajele te-ajunge din urmă. Tregherul aprinde un chibrit, scoate o luminare din buzunar, și la lumina flăcării gălbuie observi că tregherul s-a înșelat: vagonul e de clasa treia.

— Nu, domnule, te asigură tregherul, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte, e de-a-ntîia. N-aveți decît să vă uitați.

— Păi m-am uitat.

— Nu, boierule, cetiți ce scrie pe vagon.

Te dai jos din nou, și-ntr-adevăr vezi că are dreptate inițiatorul. Vagonul a fost de clasa treia, sau, mai exact, a fost destinat clasei a treia — cifrele zugrăvite vorbesc ritos — dar o mîină care mînuia o bucată de cretă a anulat cifrele preexistente, scriind alături cu cifră romană și litere explicative: clasa I-a. Dacă tot nu te-ai convins, faci un pelerinaj de-a lungul trenului. Toate vagoanele sînt de clasa treia, afară de cel poștal, care-i de lux — dar mînuitorul de cretă a decretat că unele sînt de-a întâia, altele de-a doua, celelalte lăsîndu-le să fie de-a treia. Te întorci, deci, și abia atunci îți dai seama că trenul Iași-Bălți

nu e un tren, ci o satiră. Toți oamenii sînt egali în fața lui Dumnezeu; ierarhiile și prerogativele respective sînt fapta omului. Vagoanele de clasa treia sînt oamenii în fața lui Dumnezeu, la origină: egali. Adăugirile cu creta, creatoare de ierarhii, sînt o lecție dată omului trufaș: va plăti biletul de clasa întâia, dar va merge în vagonul egal cu celelalte în fața cerului. Diferența costului între biletul de-a treia și cel de-a-ntîia va fi o penitență pentru conștiința monetară a omului.

Acest tren stă în întuneric, ca ochiul de haiduc subțîrîntarea sprincenei stufoase, din clipa formării pînă-n zori, cînd va ajunge — la un ceas oarecare, întotdeauna variabil — la destinație. Pasagerii ocupanți sînt forme obscure, pe care te vei deprinde să le cunoști cu urechea, nu cu ochiul, așa cum distingi instrumentele muzicale. Auzi, de pildă, o mică pocnitură uscată — asemănătoare cu explozia miniaturală a unui purice strîns între două unghii sau cu sunetul copcii închise prin apăsare — această pocnitură situată la înălțimea capului omenesc e urmată vertiginos de o expulzare țîșnitoare. Ai intuiția că cineva a scuiapat printre dinți. Mai mult: că te-a scuiapat. Dar sunetul și expulzarea se repetă din secundă în secundă. Cineva-și mîncîncă unghiile? Dar țîșnitura intercalată între două pocnete? Rozătorii de unghii macină necontenit, dar nu scuiapă necontenit. Ce-o fi? Explicația o ai de îndată ce flacăra unui chibrit aruncă o palpitație de lumină asupra sunetelor enigmatice. Podeaua e albă ca de o mătreată care a căzut și pe bancă, și pe genunchii călătorilor. A nins? S-au scuturat crizanteme veștede? E presărat vagonul cu parmezan? A tăiat cineva douăzeci de volume, risipind strujituri de hîrtie?

Nu!

Muzicantul pocnetelor e un mîncător de semințe.

Le sparge, individual, între dinții din față — cu o mișcare asemănătoare cu rînjetul — miezul e aspirat, cojița expulzată. Urmează o masticățiune de papagal, și, concomitent cu ea, altă semință e spartă, triată și așa mai departe. Această operațiune poate dura șase ore în șir. Ea înlocuiește fumatul, rumegatul, meditațiunea, rosul unghiilor, scărpinarea coșurilor de pe față, scobitul în dinți sau urechi și conversația. Ea distrează gura și degetele,

hrănește stomahul și întreține beatitudinea activă a sufletului. Semința e pentru adept ceea ce mătâniile sînt pentru călugăr, cu singura deosebire că mătâniile nu sînt comestibile.

Mîncătorii de semințe sînt basarabeni. Pentru ei, trenul Iași-Bălți e un templu mobil al mîncătorilor de semințe. Vai de regăteanul care nu respectă ritul acestui lăcaș locomotoriu. Panica neconținută că e scuipat de o sută de guri îi dă imperios dorința irealizabilă de a se transforma în umbrelă. Cînd panica dispăre, rămîn micile pocnete. Te deprinzi și dormi cu un ceas care-ți bate la cap, și chiar cu un robinet care picură în odaia de alături — dar sunetul unghiilor roase, orhestrat de mai multe guri mîncătoare de semințe, e însuși principiul insomniei, frate bun cu ploșnița, cu șoarecele nocturn și cu gîndacul negru, închis într-un dulap cu ziare vechi.

Dar chiar mîncătorii de semințe dorm! Desigur. Somnul basarabenilor din trenul Iași-Bălți, însă, e cel mai sforăitor somn din cîte a instalat natura într-o gură și-n niște nări omenеști. Partizan al sincerității, acest sforăit e franc și superb sonor ca zbîrnîtoarea unui zmeu înălțat. Adversar al monotoniei, acest sforăit încetează, tresaltă în cascade nazalizate, bolborosește agonii respiratorii, fîșie spărgînd o gheață, izbucnește-n imn ca o sută de cucoși, fîrnie ca fereștrăiele betege, șuieră ca locomotivele în ceață, mîrnie surd, hîrnie înăbușit, oftează gargarizant, geme bas, face o pauză mortuară și rîde diabolic în fiu-fiuuri soprane. Inima călătorului treaz e ca părul Meduzei.

În afară de semințe și somn, pasagerii basarabeni au cizme nalte de iuft sau box, care miroase a iuft, box sau cizme intrinsece, sînt rași pe cap, au ceafă bulbucată în două sau trei etaje, bluză rusească sau tunică, șapcă rusească, al cărei cozoroc seamănă cu cel istoric al Kronprințului, și vorbesc rusește, evreiește sau „moldoviniește“. Pentru ei făcut-a Creatorul setea, dar nu apa. Din geamandane sau din vasele lor buzunare, cum alți călători ar scoate cartea de cetit, ei scot sticla sau sticluța. Sînt contra sprîțului și de ajuns de indiferenți față de vin, ambele fiind diluări alcoolice. Ei poartă deci într-o sticluță sinteza alcoolică, secărică, rachiu, votcă, țuică sau o mixtură personală — pe care în formulele diluate ar fi nevoiți s-o poarte în da-

migeană. Alcoolul cît mai pur, în primul rînd, înseamnă o economie de loc, în al doilea abia o economie de timp. Sticluța atît de portativă e deci un simbol al vitezei, care la rîndul ei e un simbol al vremii. Prin această sticluță condensată, basarabeni sînt moderni.

O altă originalitate a acestor pasageri e țigareta. Țigaretă rusească, față de cea moldovenească, e ca Nistrul față de Bahlui. În clipa cînd o pune în gură ai impresia că va cînta o doină dintr-un original fluieraș de carton, adăugînd un nou tip de fluieraș celor de os, metal și lemn, cunoscute de muzică. Nu cîntă; fumează. Fumează cum ai pescui cu undița. Gestul e meditativ și invocă agreste peisagii cu murmurul apei. După cîteva fumuri, țigaretă e zvîrlită pe jos, fiindcă lungimea ei de macaroană o face să nu încapă în scrumelnițele ceferiste. Mult carton, puțin tutun: aceasta e norma țigaretii basarabene, ceea ce dovedește că țigaretă trebuie să fie un aperitiv scurt: scurt dar des — aceasta e norma fumătorului basarabean. Așa că după cîteva țigări fumate și zvîrlite pe jos, într-un compartiment cu cizme și oameni grași, regăteanul cu nări răsfațate pleacă din compartimentul basarabean ieșind pe coridor.

Vagonul e obscur. Toți pasagerii basarabeni au lumînări, dar le aprind numai cînd se instalează. După aceea devin inutile. Lumina nu-ți ajută nici la mîncatul semințelor, nici la băut, nici la fumat, nici la sforăit, și pe deasupra costă parale. Ai ieșit deci pe coridor. Dacă ai un chibrit, îl aprinzi, cercînd să vezi dacă n-o fi cumva vreun compartiment ceva mai puțin basarabean. Vezi, la flacăra slabă a chibritului, un compartiment gol. Gol? Parcă nu. Adică da. Pe două banchete, de sub două pături, răsar cîte două cizme. Te uiți mai bine, aprinzînd un nou chibrit, și vezi sus două șapci militărești cu galoane de aur. Stingi grabnic chibritul. Dincolo, mestecă și fumează opt basarabeni, dar dincoace dorm pe două banchete doi ofițeri români.

Dacă nu ești nici ofițer — superior celor care dorm — nici basarabean, preferi să rămîi pe coridor. Acolo cel puțin ai aer. Ești ca într-un ceardac cu geamuri sparte. Te suflă vîntul, și dacă plouă, apa te calcă pe picioare, ca un pasager grăbit și distrat.

Între timp, trenul merge la trap. Mașina trage, dar suferă îngrozitor. Îi auzi respirația grea și ți se face milă. O

compătimesti ca pe un cal prea împovărat, bătut cu coada biciului. Vagoanele sînt mătăhăloase, grele și dezarticulate. Scîndurile tremură ca ale șandramalelor cînd trec pe străzi camioane grele, fierăriile se zbat și sună, ca lanțurile unui siberian convoi de condamnați politici, geamurile dîrdăie și cad singure, ca portretele din cuie șubrede.

Dese opriri. Te uiți, crezînd că ai ajuns la o gară. De unde! Alte rațiuni, care-ți scapă, determină aceste opriri. Ai impresia că faci parte din convoiul mortuar al unui om politic, staționînd în fața tuturor monumentelor și clădirilor oficiale, pentru discursuri și prohod. Dar aceste opriri în noapte și tăcere de la o vreme iau un caracter straniu: Vîntul șuieră, stele nu-s, oameni nu-s, întuneric e... Poate că se oficiază un sabat nocturn. Mai că-ți vine să intri din nou în compartimentul basarabean. Dar trenul pornește. Rămîi pe culoar.

Încetul cu-ncetul, mergînd, oprindu-te, legănuindu-te, cutremurîndu-te, suflat de vînt, bătut de ploaie, cuprins de somn, rezemîndu-te de pereți bolnavi de friguri, nu mai știi: dormi, ești treaz? Ești în tren sau trenul e în tine? Ești în convulsii opace și obscure ale metempsicozei. De cînd ai plecat? De unde ai plecat? Încotro?... Trenul se oprește. Simți că se întîmplă ceva jovial. Auzi un nume: Folești, făcut parcă din sonorități culinare. Vezi agitație. Călători adormiți se deșteaptă și pornesc zburliți și buhoși cu paltoanele pe umeri, cum se duc în plină noapte prin ogradă cei care au closetul în curte. E un flux general spre ceva. Colectivitatea călătorilor te mîină spre scopul necunoscut.

O baracă de scînduri, cu miros de bucătărie școlară. Pasagerii răsar de acolo, ducînd în mîină, cu precauțiuni înduioșate, un fel de prunc liliputan în pelinci de hîrtie.

Aha! Pîrjoale!

De asta s-a oprit trenul. Adică s-a oprit la gară, dar gara Folești nu-i decît pseudonimul ceferist al pîrjoalelor de la Folești. Dacă nu-s gata cînd ajunge trenul, fochistul așteaptă pînă cînd apar. Căci pîrjoalele de la Folești nu-s ca cele de la Pașcani, Mărășești sau Făurei. Ți le dă fierbinți, fumegînde, nu în farfurie — farfuria e o profanare a pîrjoalei — ci în hîrtie. Pîrjoalele de la Folești nu-s numai delectabil aliment, ci și un calorifer. Ții în mîină por-

ția de pîrjoale, cum ai sta la foc, dezmoțindu-te. Abia după ce și-au isprăvit oficiul caloric, pîrjoalele de la Folești, a căror grăsimă ți-a uns palmele, pășesc spre gură. E o fericire generală, o înfrățire întru pîrjoale. Cînd trenul pornește, un cor de clefări mîloase — asemănătoare cu flească-fleașul prin glod moale — glorifică pîrjoalele de la Folești. Iar fețele celor care dorm, cu pîrjoalele în ei, zîmbesc unuros ca bălțile în soarele de april și ca bucătăresele mame în a opta lună.

Acesta-i trenul care te duce spre Bălți, cel mai lugubru oraș al României, dospit parcă din nouri căzuți pe un pămînt de ploi, de mlaștini și mocirle, prin care umblă oameni cu galoși prinși de curele peste cizme, scuipînd semînțe.

Mirosul de cizme, usturoi, mașorcă și sudoare era atît de dens, atît de materializat, încît îți venea să-l dai la o parte cu mîinile ca pe o perdea înăbușitor grea. Mîncătorii de semînțe spărgeau și scuipau. Fumătorii fumau. Fereastră — închisă. Astfel, ploaia, în loc să intre direct, se prelinge. Pasagerul din fața Olguței ofta a somn. Trecuseră de Ungheni. Olguța ocupa colțul dinspre culoar. Flăcările de chibrit, sperios dilatate, îi familiarizaseră ochii cu fețele tovarășilor de călătorie. Pe banca din față, lîngă fereastră, un popă basarabean invoca viclesugul lui Ulysse cu calul Troian, cel mai mare cal de lemn al lumii, încălecat de cel mai ghiduș zîmbet al antichității. În pîntecele formidabilei jucării, în loc de țărițe, o armată întreagă ducea în Troia gloria lui Ulysse. Astfel și popa. Plătea un singur bilet, dar în pîntecele său călătoreau desigur preoteasa, dascălul și diaconul. Un antereu de postav cenușiu îmbrăca enormele forme. Pe piept, legată cu un lanț de argint, un fel de frînghiuță metalică îi atîrna o cruce masivă ca o ancoră. O barbă cu dimensiuni de lopată, în flacăra chibritului, strălucea arămiu ca un samovar. Cîrn, popa avea fălci proeminente ca șoldurile fetelor precoce. Un ten de salam și o duhoare de rachiu arătau efectul rachiului și cauza tenului. Adormise imediat, cu genunchii crăcănați, proptindu-și burta. Sunetele dominante ale somnului său erau un „hoor“ formidabil de orgă într-o catedrală și un

„fiss“ ușurel ca dezumflarea unui pneu de bicicletă. Se nemeriseră trei rusnaci zdraveni, pe aceeași banchetă cu ecleziastul, dar alături de el deveneau pigmei, ca vapoarele românești alături de un transatlantic. Somnul suveran al feței bisericesti părea tot un fel de slujbă ortodoxă, căreia ceilalți îi dau smerită ascultare, căci, treptat, renunțând la semințe și țigări, din căscat în căscat, din sucire în sucire, din mîrșit în mîrșit, luaseră și ei calea somnului, intonîndu-i liturgia pe nas.

Mirosul de usturoi era vecin cu Olguța. Aparținea respirației unui moșneguț al cărui cap părea țesut din pufuri de păpădie. Fumuriu, plin de lumini neliniștite, te mirai că nu circulă prin compartiment, dezagregat în particule de puf călători. Cîtă vreme lumînarea lipită pe marginea ferestrei arse, zîmbind serviabil și complice tuturor pasagerilor, scosese un carnețel soios, cu foile împărțite-n pătrățele violete, și un ciot de creion, așa de mic, încît îl prindea cu buricul a trei degete! Degetele deveneau creionul, iar creionul dispărut devenea un vîrf de grafit răsărit din împreunarea celor trei degete. Scria cifre scărpinînd șoricește hîrtia, în timp ce fața lui făcea cu ochiul, zîmbea sfredelitor, avînd aerul că trage pe sfoară pe cineva foarte mic ascuns în carnețel. Avea degete neastîmpărate. După ce se stinsese lumînarea, ochise un chibrit lepădat pe marginea ferestrei alături de cascada înghețată a spermanțetei și începuse să-și sfredească urechea. Adormise cu chibritul între degete, proiectînd poate o societate pe acțiuni pentru exploatarea cerumenului ocașilor și al clerului ortodox.

În somnul general, numai Olguța era trează. O fericire gravă în adîncul sufletului, ca o peșteră pentru solitară închinare, bătută de valul viu al inimii; și o veselie școlărească în ochi și pe obraji. Pe Dănuț călătoria într-un astfel de compartiment l-ar fi făcut să sufere; pe Olguța o distra. Realitățile cele mai supărătoare îi păreau jucării făcute pentru hazul ei. Ceea ce o determina pe Olguța să urmeze regulat tratamentul unei măsele cariate, de pildă, nu era atît cochetăria sau grija de sănătate, cît anticamera, odioasă pentru majoritatea pacienților, pe care o făcea la dentist. Niciodată nu-și lua cărți de cetit. Privea și asculta. După trei zile de anticameră, în care răstimp

descifrase toate ticurile, particularitățile și slăbiciunile tovarășilor de suferință, devenea confesorul lor, convorbînd cu fiecare în stilul lui; cu unul clătînd din cap în fața infernului dantesc al periostitei acute, pe care pacientul îl invocă măgulit într-o măsură de această suferință numai de el cunoscută; cu altul, filozofînd asupra leacurilor băbești, superioare celor *inventate* de doctori, de vreme ce ierburile și buruienile de leac sînt date de Dumnezeu, pe cîtă vreme doctoriile sînt fabricate de mizerabilii exploataatori ai durerii umane, farmaciștii, complicii medicinei; cu altul spăimîntîndu-se de imoralitatea copiilor de azi.

Mirosul compartimentului, însă, era și el distractiv, dar mai puțin decît restul. Se pregăti să iasă, punîndu-și mînușile. O intervenție neașteptată o reținu. Pasagerul de peste drum, de cum adormise, se lăbărțase posesiv, cu cizmele în chip de praștie uriașă. Se vede însă că avea somn neliniștit. Călărită de un diavol nevăzut, o cizmă săltă, căzînd greu pe banca din față, alături de Olguța. Diavolul descălecă, lăsînd-o în mîinile Olguței, care o apucară de vîrf și de călcîi, o săltară, lepădînd-o în șanțul obscur dintre banchete. Boc! făcu cizma căzînd. Dar pasagerul nu se trezi. Avea un somn ermetic, încuiat, ferecat și oblonit. Ar fi putut să-l radă bărbierul complet, barbă, musteață și tidvă, fără ca să-l deștepte.

Din nou același diavol călăreț de cizme adormite încălecă cizma. Hop! Căzu alături de Olguța, în același loc. Cu pieptul zguduit de rîs, Olguța-i făcu vînt. Un nuc pe care-l scuturi n-ar rămînea mai placid decît pasagerul cu cizme saltatorii. Lupta dintre diavolul iufului și mîinile Olguței dură cîtăva vreme. Din nou, cizma epileptică, fidelă aceluiași parcurs, săltă alături de Olguța. Lupta devenise monotonă. Olguța medită o clipă, luă cizma de bot și de călcîi și o așeză alături, între genunchii vecinului cu suflare usturoiată. Acolo cizma se stabili, ca un corn căzut de pe fruntea celui adormit cu nasul spre ea. Olguța se ridică, bîjbîi cu mîna deasupra, descoperi o caschetă rusească, o luă și decoră cu ea botul cizmei calmate.

După această ispravă ieși pe coridor.

Ivan Turbincă din povestea lui Creangă este invitat de un boier să-și petreacă noaptea într-o casă blestemată, sălaș de diavoli împielîțați și de duhuri necurate. Opti-

mistul Ivan se duce, se dezbracă, pune turbinca sub pernă și dă să doarmă. Deodată, perna fuge. Tros! răsună o palmă pe obrazul lui Ivan, ca și cum noaptea, căpătînd subit brațe, ar fi devenit agresivă. Poc! un scaun cade. Pîr! un dulap sare. Mesele țupăie, scaunele saltă, dulapul se zbate, oghialul lui Ivan devine o furtună, patul — un galop; podelele duruie; soba strănută; plafonul scuipă; pereții ghiontesc... Pii!

„Pașol na turbinca!” se supără Ivan, și, absorbiți de năzdrăvana turbincă, diavolii și duhurile necurate se năpustesc în ea, să le arate el, Ivan, cît îi de sfîntă bătaia lăsată de Dumnezeu în pumnii creștinului. Olguța n-avea turbincă, și coridorul turbase. Vîntul era în ploaie ca panica într-o mulțime de femei despletite și desculțe.

Îmbulziri, ropote repezi, șuiere lungi, oftări, gemete, cutremurări. Ploua în coridorul vagonului ca într-o clopotniță ruinată. În cadențe repezi și stăruitoare, coborau picături. Un tic-tac, tic-tac, umed și înfiorat. Era chinuitoare această picurare monotonă, ca o obsesie ritmică, din care nici o melodie nu se desprinde. Afară, uuitul vîntului și foșnetele sfîșiate ale ploii, prin întunericul opac, dădeau un fior de pustiu polar. Nu puteai să-ți închipui că-i vară, nici toamnă, nici iarnă. Ploaia, noaptea și frigul umede izgoneau într-o eternitate dincolo de anotimpuri, prin care mișcarea trenului părea ceva subpămîntean, un fel de exod de sicrie, legate cu lanțuri, pornite în sabat dement prin miezul pămîntului.

Podelele tresăltau, pereții tremurau ca zguduiți de hohote de plîns, roțile păreau ale sughițului, nu ale trenului, ușile clănțăneau, încheieturile trosneau, ferestrele, cu bufnituri și zăngăniri hîrbuite, cădeau, pulverizînd săgețile apoase ale ploii. Nimic nu era sigur. Toate corpurile solide pe care pasul le calcă și de care umerii și minile se reazămă, bălăbăneau, gata să sară, ca lemnele căzute pe o apă umflată de ploi.

Olguța era îmbrăcată subțire; un pardesiu de voiaj peste bluza de vară. Tremura pe coridor, făcînd pași repezi de-a lungul, atentă la piedicile aritmice ale mersului hurducat. Se lupta cu ferestrele. Se pasionase vîntorește.

Zang!

Căzuse.

Se repezea, prindea mînerul de jos, în timp ce ploaia izbucnea în față, înțepătoare ca un lan apos de ovăz, trăgea în sus cu toată puterea și, dibuind la noroc, ajungea să-l stabilizeze.

Zang!

Altul căzuse.

Trecură și Foleștii, cu pelerinajul pîrjoalelor. Coridorul se umplu cu bucăți de pîne și hîrtii uleioase. Viața admirăm din nou în compartimentele de întuneric, cu stomahul plin. Se înșirară iară, de gemăt, negură și ploaie, orele lungii nopți. Îți venea să aprinzi un chibrit, ca, pipăindu-te la lumină, să te asiguri că ești; sau să-ți vorbești singur, ascultîndu-te, cum suni o monedă de argint să vezi dacă nu-i falsă.

Lumina zorilor în nouri și ploaie fu de culoarea scui-patului, lumină totuși, după o noapte de neant. Pe ferestre și înăuntru, formele realității apărură din nou, mahmur concrete. Ca niște pelerini ai ploilor, stîlpii de telegraf răsăriră, lungi, de o ascetică slăbiciune, înclinați în mers. Cîmpiile, ca niște foarte bălți, din zare în zare își înșirau tipsiile de glod și ploaie sură. Apărură gări pămîntii, ca scoase din etuvă.

Lipovenii, cu ample bărbi de culoarea vulpii căzînd pe cămeșile rusești, încinși cu frînghie sau curea, cu cizme nalte, hirsuți și fioroși, priveau trenul cu ochi albaștri ca cerul pozelor cu îngeri, ridicînd în ploaie nasuri de copil cîrn, cu fața turtită la fereastră. Priveliștele se-nșirau atît de identic plane, cu ploile încîlcite de cerul lor scămos, încît, privindu-le, aveai impresia că stai locului. Și cerul, și ploaia, și cîmpiile aveau culoarea bătrîneții și a vetrelor stinse în frig de iarnă. O rază de soare căzînd în mijlocul lor ar fi izbucnit în plîns, frîngîndu-se...

În această lumină, pasagerii cu fețele mîncate parcă de molii începură să clipească, frecîndu-și ochii. Popa își suflă nasul — un fel de cor de cucoși — într-o vastă batistă, în care ar fi încăput măcar un kilogram de colivă — dînd semnalul deșteptării. Conductorul apără, cu felinarul aprins, colectînd biletele celor care rămîneau la Bălți.

Trenul se opri în fața unui loc viran. Mai încolo, un grup de birjari bărboși ca niște patriarhi, așezați pe capra unor trăsuri minuscule, cu spetează joasă, un fel de sâni

cu roți, gesticulau cu biciuștile. Ciudat! N-aveau aer de birjari. Toți păreau călugări deghizați în birjari.

Olguța coborî din tren cu valiza în mînă, dar, nevăzînd gara, crezu că s-a înșelat.

— Aici e Bălți, domnule? întrebă ea pe moșnegușul cu miros de usturoi.

— Bălți, Bălți, dădu el energic din capul de păpădie. Aci forte mult bălți este.

— Aici e gara Bălți? repetă Olguța întrebarea către conductor.

— Nu e gară, da' e mai aproape de oraș, răspuse el flegmatic. Gara a făcut-o un boier, pe vremea rușilor, da' o făcut-o pentru daraverile lui. Dacă o făcut-o din punga lui!

Porni spre trăsură. Făcu trei pași, și deodată își simți piciorul din urmă prins, smuncit și aspirat ca măseaua de un clește dentar. Trase. Piciorul se ușurase straniu. Privi: pantoful dispăruse. Întoarse capul, și abia avu vreme să-l mai găsească. Glodul acesta era viu. Respira ca acele fioroase flori carnivore, care-și închid grasele petale în clipa cînd insecta a intrat; glodul Bălților își închidea buzele negre asupra pantofului desprins. Un birjar se precipitase, venindu-i în ajutor. Se rezemă de umărul lui — mirosea a țol plouat — și, sărînd într-un picior, izbuti să ajungă la trăsură. Fără să pregete, deschise valiza, scoase papucii de noapte. Celălalt pantof zvîrlit de mîna Olguței fu oferit ofrandă glodului care-l înghițise și pe întîiul. Între timp, birjarul Olguței făcea semne desperate, vorbindu-i pe rusește. În clipa cînd pantoful al doilea porni, birjarul se și precipitase, cu o siluetă de scafandru. Se întoarse îndărăt, aducînd în fiecare mînă cîte un animal inert și inform, asemănător cu godacul tăvălit prin glod. Metamorfizați de glodul Bălților, pantofii Olguței, uitîndu-și trecutul, căpătaseră dimensiuni de opinci cu obielele în ele. Forma lor de odinioară, față de cea de acum, era ca o semință alături de monstruosul și gușatul dovleac răsărit din ea.

— Hotel, hotel.

Celelalte trăsuri nu plecaseră din cauza Olguței. Ridi-cați în picioare, plini de exclamații și comentarii rusești, pasagerii priviseră scena cu pantofii mîncînd semințe.

Ca la un semnal, toate trăsurile porniră deodată, c-o aprigă smuncitură — glonț. Călugării de pe capre se metamorfozară fulgerător în derviși urlători. Gesticulînd cu biciuștele, îndemnîndu-și caii cu chiote învățate în caverna preistorică, cu hăturile agitate-n mînă, se năpustiră în goană. Era surprinzătoare viteza dementă a acestor vehicule șubrede și murdare, trase de gloabe osoase. Coamele cailor se zburliseră, cozile fluturau. Și-n jurul trăsurilor, ca dancii de țigani pe drumurile Moldovei, cu tumbe, salturi, gesticulări, glodul juca în falduri și în stropi. Viteza glodului însoțea viteza trăsurilor. Nu mai era subt roți, ci la dreapta, la stînga, înaintea și-ndărătul trăsorii, ca o fluturare de perdele prin care treceai, simțîndu-le cu obrajii ciucurii grași, catifelați și aderenți. Pe amîndouă scările trăsorii glodul era prezent ca bocancii sentinelor cînd însoțesc, cu un picior pe scară și altul în trăsură, pe arestatul de la mijloc. Hlubele trăsorii erau de glod, nu de lemn.

Îndemnați de bici, de chiote și îmbătați de nechezatul și sforăitul cailor următori, caii aveau un galop isteric, cu nările crispate într-un rînjeț diabolic, dînd trăsurilor ritmul șarjelor nomazilor străbuni, cu lancea și cu arcul împungînd zările. Nu fugeau: atacau. Tot ce era în fața acestor cai dezlănțuiți era dușman. Simțeau în făptura lor bicisnică și-nnebunită dorința de-a mușca, de-a lovi cu copitele. În aceste trăsuri, în acest decor și-n aceste chiote, mergeai pe urma hunilor, împotriva civilizațiilor albe.

Cu batista-n mînă, ștergîndu-și mereu de pe față stropii de glod, Olguța zîmbea. Subt cerul sinistru și ploile sure, pe acest pămînt care sugea viața cu buze de mormînt, în această viteză de groază evadată și dușmănie-nnebunită, regăsea parcă unele ritmuri ale muzicii rusești. Nimic din ce vedea și ce simțea nu-i era necunoscut. *Regăsea, recunoștea*, echivalențele reale ale ritmurilor trăite cu degetele pe claviatură.

Răsunară lugubre goarne militare. Undeva era un cîmp de manevre. Zările ascundeau parcă o vastă înmormîntare în pămîntul ud. Primele case apărură, pămîntii ca satele țigănești, fără grădini, fără culori, în ploaie și glod. Apărură și case mai mari: aveau obloane verzi închise. Nici o floare, nici o verdeață. Aspectul țigănesc de la periferii

era treptat înlocuit spre centru cu aspectul de mahala evreiască: amplificare în mai trist a Tîrgului-Frumos sau a Podului-Iloaiei.

Cu toate că ploua mereu, un tremur de abur fin pulverizat, care dădea văzduhului înfățișare de tuberculos neras — trecătorii nu purtau umbrele. Toți aveau cizme și galoși legați cu curele. Mergeau împovărați de glod ca cei cu lanțuri de picioare. Deprinderea de a trăi în ploii neconținute le dădea atitudinilor gîrbove, aplecate, ca o bătrînețe impusă tuturor vrîstelor.

Toate ferestrele aveau zăbrele penitenciare. Nu numai casele particulare, dar chiar și dughenile erau urzute, întunecate, retrase în vizuina umbrei lor. Gestul colorat și decorativ al vitrinelor — care în magazinele orașelor dă o impresie de grădini subt ferestre mari — aici era posomorît, fără viață. Vitrinele acestor magazine păreau ferestre de cavou, în care se veștejeau culorile hăinuțelor și jucăriilor unor copii morți.

Ceaiul înlocuise soarele. În fața paharelor de ceai, oamenii ședeau privindu-le lumina caldă, ca la niște ferestre de spital.

Trăsura se opri, sculptată-n glod, ca o machetă de lut a „trăsuriilor“, în fața unei case, mai mult han decît hotel. O firmă de tinichea, cu front enorm de litere albe, o proclama „Hotel“.

Olguța intră în papuci, cu valiza-n mîină, urmată de birjar. O săliță întunecată ca o încăpere spiritistă. O masă pătrată la intrare, acoperită c-un ziar rusec, un sfeșnic de tablă, un ceainic de porțelan, țațoș ca un curcan. Pe perețele din stînga, o tabelă neagră, acoperită cu inscripții de cretă. În fund, o căldare strîmbă, o oală de noapte și o farfurie cu lapte linsă de o pisică roșcată ca susanul covrigilor.

— Hei, hei!

Birjarul tropăia din cizme. Pisica fugi privindu-i cu ochi de piper mint iluminat.

După multă așteptare recalcitrantă, apărură o femeie cu cîlți suri de fotoliu spart, zburliți pe tîmple și pe frunte. Avea aspectul serviabil vrăjitoresc al ghicitoarelor de mahala, cu bufniță împăiată pe dulap și pisică neagră pe masă, care dau în cărți, caută-n palmă și cetesc în drojdie de cafea.

În camera Olguței era mirosul precedentului pasager. Storurile pe jumătate plecate, obloanele pe jumătate închise, o ploșniță erborizată pe părete și o cafea neagră băută, garnisită cu mucuri de țigări, pe masa din mijloc, ovală, strîmbă, acoperită cu ziare rusești.

Olguța se repezi la ferestre. Călătoria în trenul Iași-Bălți o familiarizase cu această mișcare. Birjarul supraveghea, oprit în prag cu glodul cizmelor înalte. Aburul de afară intră în odaie. Olguța plăti camera, lăsă și valiza și porni din nou cu birjarul după cumpărături. Se reîntoarse, după ce devenise nemuritoare în amintirea magazinelor de ghete de unde-și cumpărase o pereche de pantofi care reprezentau ultima modă din Paris la Bălți și moda de acum trei ani din Polonia, în realitate, și pe deasupra și o enormă pereche de galoși, stil Bălți, cu curelele de rigoare, care transformau picioarele într-un fel de submarine. Mai aducea și un uriaș lighean care alarmă tot personalul hotelului. Lighenele hotelului, cu smaltul de mult dus, erau ceva mai mici decît o farfurie de supă subt robinetul de samovar al dulapului-lavabo.

Dar alarma băștinașilor crescă atunci cînd Olguța reclamă apă. Dintii i se aduse un pahar cu apă, apoi o sticlă cu apă, apoi un ceainic cu apă, apoi un tălmăci.

— Apă, domnule, apă de spălat.

Urmă traducerea, răspunsul în rusește și tălmăcirea pe românește.

— Este apă la spălător, explică omul, arătînd cutiuța telefonică a dulapului.

— Spune, domnule, că-mi trebuie apă multă.

Iarăși traducere, uimire indignată, răspuns, tălmăcire.

— Cucoana întreabă dacă sînteți bolnavă.

Evitase cuvîntul „rîie“, propus de patroana hotelului.

— Nu, domnule, vreau să mă spăl, sînt sănătoasă.

Urmă un dialog lung pe rusește, la care participă lateral tot personalul hotelului.

— Cucoana spune că-i frig, o să căpătați junghi!

— Spune că-i mulțumesc pentru sfat, dar că eu am făcut școală la nemți, am învățat să mă frec cu omăt.

Traducere.

— N-avem omăt, domnișoară. Cucoana spune că dacă plățiți, poate trimite după gheață.

— Nu, domnule, gheață mănînc numai; dacă n-are omăt, să-mi dea apă.

— Vă trebuie multă?

— Sigur.

Traducere. Răspuns.

— Cîte ceainice?

— Două căldări.

Traducere. Indignare. Răspuns.

— Plățiți?

— Ce?

— Apa.

Olguța bufni de rîs, spre consternarea tîlmaciului.

— Plătesc, domnule, numai să știu prețul local. Dumneavoastră cît plățiți litrul de ploaie?

— Aaa! A-ha!

Traducere lungă.

— Aaa! general.

Răspuns.

— Dacă vreți apă de ploaie, nu costă...

Întrerupere vehementă din partea patroanei.

— ...numai serviciul, adăugă tîlmaciul.

Într-o zarvă generală, căldările cu apă de ploaie sosiră, aduse de personalul de la bucătărie. Toți voiau să contemple de aproape pe călătoarea cu ligheanul. De la înființarea hotelului nu se pomenise așa ciudățenie: să se scalde cineva într-un lighean cît o balie de spălat rufe, într-un hotel cu tot „confortul modern“, înzestrat — slavă Domnului! — cu lavoare în care atîtea generații de muscali și basarabeni respectaseră aproximativ preceptul — și de români înscris în cărțile școlare:

Dimineața cînd mă scol,
Mă-mbrac iute și mă spăl,
Fața-ntreagă, gîtul tot
Și minile pîn' la cot.

După multe comentarii, patroana hotelului, femeie cu experiență, hotărî că ligheanul și căldările cu apă erau destinate unui rit religios. Noroc că patroana hotelului avea

un fecior dezertor, pe care-l adăpostea la ea: altminteri, Olguța ar fi fost denunțată la Siguranță ca „suspectă“.

*

Niciodată Olguța nu cunoscuse dorința de a fi frumoasă, în sensul valorificării prin îmbrăcăminte și pieptănătură, amănunt cu amănunt, a particularităților frumuseții ei, totalizîndu-le în armonie personală, amplificînd-o, exaltînd-o. Din copilărie purta părul tuns, la fel pieptănat: cu cărare la mijloc. Nu se pudra, nu se farda. În copilărie, rochiile ei erau preocuparea doamnei Deleanu, mai tîrziu, a Monicăi. Avea în schimb o altă cochetărie, mai energică și mai trufașă, aceea de a-și crea un trup de o robustă supleță. Cochetăria acestei haine definitive o avea. Și acest trup creat într-o măsură de vibrația sufletului care-l purta înfrumuseța prin ritm și formă orice haină îmbrăcată de Olguța. Nici o modă nu-i putea îngreua sau defigura suplețea, nici un palton, nici o blană, nici o șubă nu-i puteau ghemui sau micșora avîntul. În orișice îmbrăcăminte, trupul ei denunța frumuseța, cum înclinarea trestiei denunță vîntul, veșnic pentru ea.

Această cochetărie, însă, era o îndestulare a ei, oglindă pură într-o cameră în care nu intra decît Olguța.

De data aceasta, în odaia care avea ca emblemă o ploșniță ucisă de un pasager, uitată pe perete, Olguța simți, pentru întîia oară, dorința de a fi frumoasă prin îmbrăcăminte. Destinul se arată ironic: odaia n-avea nici o oglindă, rochia așezată în valiză de Olguța, nu de Monica, era mototolită, și pe deasupra pantofii cumpărați de la dugheana locală erau greoi, sluți și pretențioși, ca niște pantofi așezați în primul plan al unei fotografii cu ample dimensiuni.

De altfel, în atmosfera de cenușă udă și de rapăn al văzduhului orașului Bălți, rochia însăși — singura adusă de la Iași, anume pentru Vania — era deplasată. Aerianul ei țesut de abur aprins deasupra apusului unui soare de vară avea o cădere de dans pe trupul Olguței — făcîndu-i mai negri ochii, mai aprinși obraji și mai de gitană părul. Mișcările Olguței în această rochie irizau game de garoafe și mierea sanghină a portocalelor roșii. Gîtul decoltat,

brațele goale din umeri. Nici brățări, nici inele. La Paris, văzînd-o în această rochie, Pașa o poreclise „Esmeralda“ în amintirea celei care veșnic va dansa în paginile lui Victor Hugo, desprinsă din umbra medievală a Catedralei Notre-Dame.

Dar, în atmosfera Bălților, armoniile rochiei de vară destinate soarelui deveneau stridente. Și-apoi, rochie de Esmeraldă și pantofi, pantofi...

Privindu-i de sus în jos, de-a lungul rochiei, Olguța izbucni în rîs.

Orașul acesta îi schimbase pur și simplu picioarele. Își puse și galoșii. Efectul era monstruos. Boturile de m-lac ale galoșilor, din care răsăreau glezne subțiri, și de-asupra lor, fragedul țesut, colorat de fulgerul unei raze roșie de soare, acel roș pe care pictorii chineji l-au văzut smălțuit în soarele Chinei. Îmbracă și pardesiul, stingînd astfel oribilul contrast.

În rîndurile trecătorilor vasali ai glodului și-ai ploilor, pe străzi mocirloase ca lagunele secate, printre case triste ca niște mari cufer de viață uitate nedespachetate pe umedul chei al ploilor și-al bălților, cu galoși grei, cu garoafele, macii și soarele subt pardesiu, și rîndunelele subt gene, trecea Vara. Dar nici un trecător n-o recunosc.

*

Văzînd numărul, deși casa-i era complect necunoscută, Olguța zîmbi cu respirația deodată precipitată. Casa era în fund, cu zidurile ei buburos cenușii, ferestre mici ca ochii de porc subt obloanele late, date bleg în lături ca urechile rîmătorului. Între casă și gardul din față era distanța precaută pe care o găsești în penitenciare între poartă și corpul caseilor. Ogradă pustie, fără flori, cu un vad de pietre late, de la porțiță pînă la ușa din față. Aceleași bălți scărmanate de ploaie. Aceiași glod în falduri somptuoase. O orhestră de curci, un balet de rățuște și o scroafă tolănită cu miniaturile ei pe burtă. Gardul verde, mîncat de ploi, avea acoperiș unghiular. În fața porțiței atîrna mînerul unei sonerii patriarhale, de care tragi cum mulgi un uger de vacă, stîr-

nind în depărtările casei sau ale bucătăriei bălăbăniri de talangă jalnică.

Intră de-a dreptul fără să dea semnalul de alarmă. Scroafa grohăi înfundat, ridicîndu-și rîtul de enormă havană stinsă, agitînd cu mișcarea ei bruscă pe toți godacii care-o sugeau, ca niște porcine brelocuri. Cu țipete soprane de nimfe speriate, curcile se-nghesuiră; c-un „zdup“ penat, curcanul explodă, stilizîndu-și strîmb explozia; macul rățuștelor deveni de bariton. Ușa din față, închisă. Bătu, nici un răspuns. Și o pisică aștepta acolo, ghemuită ca un sfînx de cărbune cu ochi de topaz.

— ...?

Înconjură casa. Totul era închis, masiv, tăcut. O casă sinistră ca după un asasinat. Într-o aripă numai obloanele erau date-n lături complect și ferestrele deschise. Se îndreptă într-acolo, luptînd mereu cu încheștarea cleioasă a glodului.

Ajunse.

Văzu.

Și, ca un vînt, inima-i aplecă obrazul fulgerat de fericire pe pervazul ferestrei.

Odaia era mare ca un salon de recepție, și pe cît de mare pe atît de întunecoasă. Pe jos, parchet grupat în rozace, demult nelustruit, știrb. În fund, un pian negru. Lîngă un perete, un pat de campanie, acoperit c-o pătură cenușie. Alături, un scaun cu spetează naltă de nuc sculptat și căptușeală de catifea verde, decolorată și spartă, cu telurile atîrînd pe dedesubt ca semnul istovit al unei maternități grele. Pe o masă ovală, viața de lumini și abur a unui samovar de aramă, cu murmur nazal. Păreții erau nalți, goi, decorați cu tapet întunecat de culoarea lemnului, pe-alocuri rupt, jupuit, atîrînd ca niște limbi de spînzurat. În mijlocul plafonului atîrna solemnul ciorchine de aramă poleită al unui candelabru, pătat de muște, cu becuri în formă de lumînări, înnegrite ca apa de Vichy în vin alb. La peretele din fața ferestrei de unde privea Olguța se desfășura un biou de lemn de păr lustruit negru, atît de vast, încît două persoane ar fi putut dormi pe el, lungite alături. Mobilă tragică, pe care vedeai parcă înclinîndu-se o față palidă de țar, iscălind condamnări la moarte, știind că

destinul i-a iscălit-o și pe-a lui. Cîteva teancuri de cărți nu izbuteau să dea nici dezordine, nici viață acestei mari su-prafețe rigide, acoperită cu mușama neagră.

Scaunul acestui biou, respectînd concepția enormului, avuse desigur proporții de tron. Dar dispăruse, în timpul războiului pesemne: dat pe foc. Toată încăperea purta urme de devastare. În fața biouului, așezat pe un scaun cu fund de paie — din acelea care se închiriază pentru oratorii întrunirilor publice — ședea Vania. Scria. Fără surtuc, fără jiletcă, într-o cămașă albă cu guler moale, descheiat. Te mirai că un astfel de scaun poate susține un astfel de trup. Statura celui așezat la biou îl domina, dominînd și tot pustiul vastei încăperi, ca trupul unei statui de piatră meditînd cu fruntea în palmă, în declinul toamnei și al înserării amare a unui parc părăginit. Și-n fund, la fereastră, viața de luceafăr tînăr a Olguței, privind umerii lați și capul înclinat.

De cîți ani, desprinsă din cer, căzută-n pămînt și înălțată din pămînt, crescuse acolo la fereastră tăcerea fericirii cu ochi mari? Uitase vorbele, cum stelele și florile le-au uitat. Uitase mișcarea, cum au uitat-o rădăcinile copacilor și tulpina plantelor. Crescuse acolo, dintr-o semință semănată, pînă la fereastră, înălțînd un zîmbet.

În fața ei era un om, pe care îl privea — și-n lumea clo-potelor suna un nume, pe care nu-l putea rosti, căci toate clopotele lumii i-ar fi acoperit glasul, cum îi acopereau tăcerea.

Nu auzea nimic?

Spinarea neclintită ca un scut înfipt ascundea orice mișcare. Dar tăcerea era atît de mare, încît se auzea ca un țîrîit de greier depărtat, vîrfurile peniței alunecînd pe hîrtie.

*

Mîna încremenise, cu condeiul în ea.

Se auzea samovarul și ploaia.

O mișcare înceată înălță capul lui Vania, aducîndu-l treptat cu profilul spre fereastră. Inima Olguței o îndemnă să fugă. Rămase, cu fuga inimii în ea, respirînd iute.

Ochii Olguței se dilatară, fața i se întunecă, fruntea înaintă, grea. O lacrimă se prelingea de-a lungul nasului

puternic, căzută din ochii verzi. Era îngrozitor de tristă singurătatea acestei lacrimi, căzînd pe liniile de stîncă abruptă desupra munților, a acestui profil cu dur avînt.

Brațele Olguței avură o mișcare, o tresărire.

— Va...

Îi amuți silaba în buzele deschise, căci într-un salt de formidabilă mînie, cu pumnii încheștați, statura uriașului, răsucindu-se fulgerător, dădu să se precipite cu fața crîncenă și umerii încordați. Capul Olguței zvicni îndărăt, ca-n fața prăvălirii unui munte.

O văzu, și păru că i s-a prăbușit din brațe un vas mai mare decît el.

O privi, o privi, brațele-i căzură, fruntea se înclină.

Plînsese. O singură lacrimă, dar ca s-o găsească, durerea scurmase adînc fața de piatră.

Ridică din nou ochii spre ea. O privi, o privi, o privi...

Mari, clare, tremurătoare, în șiruri, șiruri, lacrimi se prefirau pe obrazii Olguței din ochii rătăciți. Și ploaia era deasupra ei.

Nu mai vedea nimic. Se simți smulsă ca de vînt, înălțată pe sus, cuprinsă de două brațe aprige, strînsă, și rămase cu ochii închiși, în întuneric, lipită de viața unui piept vast, ca o pasăre care-ar simți că stejarul în crengile căruia și-a făcut cuibul, în loc să se năruie cu ea, în clipa trăsnetului, și-ar strînge crengile ca s-o ocrotească.

Tîrziu, foarte tîrziu, lipită de pieptul lui, Olguța deschise ochii negri, limpeziți, și-l întrebă, în șoaptă furișată:

— Plecăm, Vania?

Cu o mișcare tot atît impulsivă ca și aceea care o înălțase pe Olguța în odaie, smunci colile scrise de pe biou și le făcu bucăți.

— Plecăm.

*

Primăvara e un miracol, dar periodicitatea lui anuală și literatura au făcut din primăvară un fapt divers, subordonat vieții sociale. Dacă o dată cu primul zarzăr înflorit într-un oraș, în aceeași zi, se va sinucide un mare bancher pe pragul falimentului, ediția specială a ziarelor locale nu va anunța înflorirea zarzărului, ci moartea senzațională a bancherului. Și, de asemenea, cetățenii vor discuta decesul

omului finanței, nu zîmbetul pomului primăverii. De altfel, nici un ziar din România și Europa n-a anunțat vreodată înflorirea întîiului pom al primăverii. Doar în Japonia înflorirea cireșilor, în fiecare an, e o sărbătoare tot atît de profund zîmbitoare cum pentru creștinătate a fost o singură dată nașterea în ieslele Bethleemului a copilului Isus. Dar dacă primăvara, în loc să vie în fiecare an, ar veni la cincizeci de ani o dată, întîiul zarzăr înflorit ar face să plîngă în zîmbet ochii tuturor bătrînilor lumii și să rîdă cu alte stele ochii a zeci de generații tinere, care văd întîia oară povestea spusă de bătrîni, pe care cine știe dacă vor mai revedea-o.

Astfel și cu femeile. O femeie iubită, intrînd pentru întîia oară în odaia unui bărbat, e un miracol de înprimăvărare. Dar cîte femei n-au intrat în odaia unui bărbat, și cîte nu vor mai intra!

Prea multe buchete de flori au fost în odaia bărbatului culoarea de întîmpinare și gestul ei. De prea multe ori inima a bătut în preajma sosirii, pe cînd ochii priveau pe fereastră și pasul neliniștit alerga. De prea multe ori prezența prelungită a acelei femei, a fost simbolul umilitor al sațului trupesc. Și-n cet cu-n cetul, femeia iubită nu mai intră în odaia bărbatului, ci numai în patul său.

În odăile locuite de Vania niciodată nu intrase o femeie — cum ai spune, la Polul Nord, niciodată n-a răsărit o floare. În odăile locuite de el, sordide îndeobște, erau cărți, un pat oarecare și strictul necesar de mobile. Uneori numai, rareori, cum alți singuratici cresc un cîne, o pisică sau o pasăre, el aducea un pian închiriat cu sacrificii. Nu știa să cînte. Cu degete nedibace, surd, căuta acordurile muziceii înalte. Pentru el pianul era un tovarăș care nu venea din viață, ci din altă parte. Un tovarăș mut, care nu putea să-i povestească, dar care *văzuse* acea țară de minuni în ceață și de libertate în vînturi spre care, bîjbîind ca orbii, Vania se îndrepta în clipe de grea singurătate.

Dacă acest pian, tovarăș al lui Vania uneori, într-o noapte ar fi început să cînte singur, să-și istorisească singur marile povești — miracol ar fi fost.

Era mai mare pentru Vania miracolul prezenței Olguței în odaia lui. Viața începuse să cînte singură, lîngă el. Această încorporare în armonia muziceii, deși era om, nu

sunet, această senzație de muzică *văzută*, în odaie, dincolo de pianul închis, dădea un neconținut straniu fericirii, făcînd-o mereu incredulă. O privea pe Olguța cu un zîmbet timid, cu prea multă insistență, cu ochi în care îndoiala și triumful puneau o dureroasă palpație de umbre și lumini. Trecuseră clipe, fără ca vorbele să răsune. Sumbre salon devenise o grădină cu mirarea neconținutelor înfloriri. Fiecare clipă a prezenței Olguței era altă Olguță, care înflorea nouă, în ochii celui care privea cum se desfac în clipe alte flori. Acest uriaș recăpăta ochii și gesturile iluminate de bucurie ale copiilor. Vîrsta dispăruse ca un nour, lăsînd sufletului și feții candoarea unui străvechi cer de april.

Acele întrebări firești revederilor — „Cînd ai venit? Cum ai venit? Cît stai?...“ — deveniseră inutile.

Acolo, în odaia lui, în fața lui, alături de el, ca o lumină de primăvară, într-un văzduh de primăvară, ca un vînt de primăvară, și ca tot ce-i imponderabil și nevăzut în primăvară, care-ți dă dorința să strîngi în brațe ceva ce nu-i, era cu obraji îmbujorați, cu ochi și plete negre, și subțire trup, o ființă care-l privea zîbind. Era în fața lui, prezență vie, ceea ce-i dureroasă absență, sfîșietor gol, în frumusețea iluminate primăveri.

Cum să nu strîngă brațele, brațele de-atîtea ori întinse în zadar?

Se strînseră luminoși de întîia sărutare, ca în visul somnului unui zeu tînăr.

*

Cineva mă așteaptă acasă...

E gîndul care te face să-ntorci capul cînd pleci de-acasă și să ridici fruntea, grăbind pasul, cînd te-ntorci acasă. Acolo, acasă, a rămas cineva care-ți deșteaptă în inimă un tremur de stea, de nimeni văzută.

E un copil acasă, care te-a însoțit la plecare culegîndu-ți grav un fir de ață de pe pulpana paltonului; e o femeie care-n prag, cînd ai plecat la muncă, ți-a alinat fruntea încrețită; sau e un simplu cîne, care bătînd din coadă îți sare-n piept cînd te întorci, lăsîndu-ți petele de glod ale solitudinii canine cu labe-n loc de brațe.

Acel „cineva m-așteaptă acasă“ e un alt miracol întins de Dumnezeu inimii omenеști, un alt miracol ticăloșit de om. Între casă și om se interpune cafeneaua, berăria, clubul — apoi casa altora. Casa ta, treptat, devine casa de care fugi mai tare.

Pe Vania-n viața lui nimeni nu-l așteptase acasă, și acum îl aștepta.

Plecase, spunînd Olguței că va lipsi o jumătate de oră, fără să-i explice absența. Îl însoțise pînă afară în ploaie, strîngîndu-i mîna tare, tare, cu ochii în ochii lui și zîmbetul în zîmbetul lui. Și fugise-n casă, ca un mănunchi de garoafe, smuls din inima lui, cu tot parfumul lor amețitor.

Îl aștepta!

Trecuse pe străzi cel mai grăbit om din lume, un om cu sufletul fluturînd îndărăt. Intrase într-o băcănie și cumpărase tot ce se pricepe să cumpere un om mare unui copil răsfățat. Se-napoiase c-un pachet subt braț, tot repede, cel mai grăbit om din lume.

Și se oprise în mijlocul drumului, dezolat ca o biserică devastată.

Uitase să cumpere pîne.

Alt drum, mai grabnic, altă înapoiere, mai precipitată.

Și se oprise-n mijlocul drumului, înclinat ca turnul de la Pisa.

N-avea tacîmuri, șervete, față de masă, pahare... Casa în care locuia Vania aparținea unui prieten al tatălui său, care plecase în străinătate, închizînd tot, lăsînd într-o bucătărie pustie o babă surdă.

Porni din nou. Era atît de distrat, încît soluția trăsorii nici nu-i trecu prin minte. Cumpără o față de masă, tacîmuri, șervete, pahare, înșelat de negustorii care-l vedeau grăbit și nepriceput în astfel de cumpărături. Trecuse mai bine de un ceas de cînd plecase.

Cineva îl aștepta acasă...

Și pentru a treia oară se opri din drum. Uitase ceea ce nici un bărbat de profesie nu uită: să aducă o floare. El era plin: uitase. Porni iar, cutreierînd dughenele ursuze, întrebînd mereu. Spre norocul lui, o trăsură gata să-l calce îi aminti de existența trăsurilor. Se urcă în ea și descoperi la o dugheană de coroane mortuare boboci galbeni de trandafir

și cîteva garoafe într-o încăpere cu miros de clei și flori artificiale — grupate laolaltă într-un lighean.

Era atît de grăbit s-ajungă, încît ținea un picior pe scară, lăsîndu-l în bătaia glodului, privind înainte peste hlube, cu bustul aplecat. Ajunse. Plăți. Intră. Ascultă. Și nu mai luă drumul ușei, ci al ferestrei, în vîrfuri. N-o mai auzise cîntînd pe Olguța din 1916. Trecuseră șase ani de la noaptea cînd Olguța îi cîntase întreaga partitură a lui *Boris Godunov*. Ascultase atunci talentul unui copil viu și ager, supunîndu-se indicațiunilor date de Vania.

Un copac la care te uitai cu capul în jos, tu, omul, mai mare decît el — să-l privești cu capul răsturnat pe spate, sus în cer, cu vaste crengi împlîntate-n vînturi...

Pianul era vechi, reacordat de cînd venise Vania, cam hîrbuit, dar degetele care-l cîntau erau vecine cu energia vînturilor și calmul dominator al cerului. Dificultățile tehnice dispăruseră ca nouri, lăsînd sunetelor albastra lor puritate; impresia uriaș delicată pe care ți-o dă cerul deasupra piscurilor nalte, unde uraganul fără nouri, fără gesticulări demente de păduri, pur ca lumina, titanic ca oceanele, trece-n trombe nevăzute, subt un cer suav ca o petală, neclintit în uragan, zîmbet de ochi albaștri deasupra unei prăpastii cu lei. Cînta poemul *Saint-François marchant sur les flots* al lui Liszt. Era un cald orgoliu pe fața lui Vania, oprit la geam cu pachetele subt braț. El, uriașul, călca pe valuri pacificate, alături cu sfîntul din Asiza, cu ponderea miracolului muzical.

La Marsilia, într-o sală cam goală, după magistrala execuție a unei simfonii de Beethoven, de sus, de la galerie, pornise un aplauz formidabil, ca un bubuit de furtună pe un vîrf de munte. Sala tresărise, întorcînd capul. Deasupra tuturor, în fundul galeriei, mînile hamalului din port dădeau glas și aripi entuziasmului, exact în clipa — nehotărîtă pentru cei mai mulți — cînd ultimul acord încetase. Șeful orchestrei se înclinase, cu ochii la Vania, împăratul entuziasmului care devenise general. Brațele și mînile acestui om nu precupețeau, ca brațele și mînile delicat snobe de pe marginea lojilor, această singură răsplată pe care spectatorul o poate da talentului.

Olguța era să aibă dovada aceluiași omagiu. Când ultimul acord tăcu, brațele lui Vania zvicniră-n lături, pa-chetele căzură-n glod, minile porniră și se opriră...

Olguța apăruse la fereastră, cu un ris de fragi pe toată fața.

Era atât de mare, atât de copleşitoare bucuria că-l vede din nou, încît luînd, fără să-și dea seama, florile furișate de Vania pe marginea ferestrei, i le oferii lui Vania, ca și cum ea i le-ar fi adus.

*

Un dejun voios ca o masă de lucrători. Lugubrul biou se înveselise. Fața de masă cumpărată de Vania era așa de prăfuită, încît trebuiseră s-o scuture ca pe un covor. Apoi făcuseră toaleta paharelor și-a tacîmurilor în odaia de baie, altă ruină cu faianțele sparte, ațe de paianjen, mozaicul sfărîmat, miros muced de pivniță, cu fotografiile enorme ale ultimilor țari, surghiuniți acolo din salon.

Samovarul prezidase această masă în doi. N-ar fi mîncat nimica Olguța, bucuria o făcea inaptă pentru apetit, dar fiecare pachetel era un dar de la Vania. Le acceptase pe toate. Apetitul se născuse, robust. Ceaiul era și supa, și vinul, și apa, și șampania acestui alegru festin.

Olguța cunoscuse bucuria de-a servi pentru întîia oară în viață. Vania fusese nevoit să cedeze: două mîni, lăsate pe umerii lui, îl imobilizaseră pe scaun. Olguța împărțea, ducea și aducea farfuriile, indica ordinea mîncărilor. Era un zîmbet în jurul acestei mese, ca inelul luminos apărut în jurul creștetului sfinților care se-nchină.

După dejun, fără să-i aștepte rugămintea, Olguța se așezase la pian.

Era în friguri, ca și cum și-ar fi dat prin surprindere întîiul și supremul concert. N-avea note. Își făcuse programul mintal, nu la întîmplare, căutînd să-i dea un sens armonios — așa cum și l-ar fi făcut pentru primul ei concert public.

Vania era alături de ea, ca un public întreg, contopit într-o singură ființă.

Era așa de emoționată, încît întîrziase mult cu batista în mînile reci și febrile, dînd răgaz emoției să se convertească în elan.

Începuse cu *Preludiul și Fuga în mi bemol*, pentru orgă, a lui Bach, cîntîndu-le cu sobră putere, dînd sunetelor înălțimi de cor în catedrală și iradierea sulurilor de lună prin vitralii. Fața ei căpăta o concentrare chinuită, care-i sculpta o mască de singurătate dură, relief în frunte, adînc în ochi. Mușchii feții neclintiți, cum rareori îi au pianistii. Nici un tic al obrazului, nici o încrețire a frunții, nici o crispă sau mișcare a buzelor. Toată puterea trupului era în brațe și în mînile flexibile, dominatoare și severe.

Acordurile pline erau aduse cu mîni de papă care ar încorona o frunte de împărat.

Cu ochii strălucitori, respirația adîncă și inima strînsă, Vania, alături de ea, privind profilul chinuit de această fuziune armonioasă de metale arzătoare — în clipa cînd vroii să roage să mai cînte o dată aceeași bucată, își dădu seamă de cruzimea celui care bisează. Tăcu. Nu aplaudă. Nu vorbe. Dar palmele lui cuprinseseră tîmplele fierbinți cu-atît de ocrotitoare adorare, încît Olguța mai cîntă o dată — pentru aceeași răsplată.

Era fericită. Anii ei de muncă aspră își aveau deplina justificare. Pentru aceste clipe muncise cîte zece ceasuri pe zi la Paris, timp de trei ani, găsînd numai în acea muncă puterea să aștepte imposibilul — pe atunci Vania, pentru ea, era mort — și să creadă prin muzică, nu prin minte, în acel imposibil, cum prin religie ai crede în miracol, respirîndu-l nevăzut. Pe atunci mintea ei acceptase moartea lui Vania. Dar munca ei de trei ani la Paris — muncă stăruitoare în epoca de cea mai mare deznădejde, muncă prin care își amplifică și înfrumuseța talentul tocmai atunci cînd îi devenise inutil din cauza morții lui Vania — dovedea că, dincolo de minte, ceva din sufletul ei profund credea, spera, aștepta.

Această nemărturisită așteptare, această înălțare dincolo de orizont, exterioară parcă sufletului, deși nutrită cu cea mai pură și mai vie substanță a sufletului, îi dăduse energia celor trei ani de muncă.

Și toată această epocă o retrăi, cîntîndu-i lui Vania *Nocturna în do minor* a lui Chopin. De cîte ori nu ascultase Pașa în salonul de la Paris această nocturnă deznădăjduită, scrisă cu gemetele sufletului, ca un pămînt fără cer, sumbru pămînt de morminte, din care coralul înalță o bucurie stranie și suavă ca un răsărit de lună nu din cer, ci spre cer,

din pământul mormintelor. Cîntă această nocturnă cu sufletul de atunci. Îl pierdu pe Vania cîntînd, și după ce isprăvi, regăsindu-l, zîmbi cu ochii în lacrimi: pe atunci, la Paris, ochii ei n-aveau lacrimi. Abia acum plîngeau ochii de-atunci.

Stătu multă vreme cu capul rezemat de umărul lui Vania.

Fruntea dominatoare deasupra muzicii devenea umilă pe umărul lui Vania, fiindcă era fericită. Aceste tăceri fericite erau răsplata anilor de zbucium în muzică. Se odihnea, cu sufletul limitat de Vania ca de un cer.

— Sînt fericită, Vania.

Și iar cînta.

Cînta fără cruțare pentru puterile ei. Era ca o dușmănie împotriva trupului energia care i-o impunea. Ar fi vrut parcă să-l îndurereze, ca prin această pedeapsă să-l facă să-și merite fericirea de a fi lîngă Vania. Cînta, dăruindu-și muzicii toată tinereța, avînd mereu impresia că-i prea ușor, că-i prea frumos ce face ca să-l merite pe Vania. Ar fi dorit ca fiecare clipă să fie munte prin care cu mîinile să sape tunelul, ca să merite să descopere tîrziu, după trudă, cu mîinile însîngerate, lumina dintre stînci, fericirea de lîngă ea. Acest zbucium, însă, aceste răzbatere prin stîncă, această chinuitoare ascensiune spre fericire, ca s-o respiri o clipă — armoniile de mîinile ei înălțate o destăinuiau.

Cîntă *Sonata în la bemol pentru piano* — opus 110 — a lui Beethoven.

*

Veneau umbre de seară; se stîngea parcă undeva, încet, o sobă mare. Mai aveau cîteva ceasuri de stat împreună pînă la plecarea trenului. Olguța se odihnea, rezemîndu-și capul de umărul lui Vania. Muzica îndelungă le lăsase tăcerea, ca o reculegere în ei.

Samovarul fierbea. Inima Olguței, ca nucii toamna, avea căderi melancolice: se apropia despărțirea. Gîndul că va trebui să plece de lîngă Vania îi lua puterile, aplecînd-o mai tare pe umărul lui. Îi ardeau încă obrazii. Ar fi vrut să doarmă sau să plîngă. Zîmbea.

— Cînd plecăm?

— La începutul lui septembrie.

Olguța respiră adînc. Era atîta lumină în acest cuvînt: septembrie, cheiul soarelui, cînd se îmbarcă toamna...

— Nu-mi vine să cred, Vania!

Și era ca un vag scîncet în glasul ei fericit.

— Cu vaporul?

— Cu vaporul.

Închise ochii. În cîte nopți de nesomn nu plecase cu vaporul, alături de Vania! Suflarea sărată a apelor vast muzicale... Viața devenea o mare carte de povești colorate, răsfoită de imensități.

— Cu clasa treia, Vania?

— Nu. Cu clasa întîia.

— Noi sus, tu jos, zîmbi Olguța.

— Noi...

Inima lui Vania sună tare în urechea Olguței, și-n inima ei.

Cu palma lui mare, îi dezmierdă pletele.

— Ne oprim la Constantinopol...

— Daa!

Ghemuită lîngă Vania, simțea Constantinopolul ca un șal de soare și culori, cald, pe umeri, dăruit de Vania.

.....

Cu ani în urmă, într-o după-amiază de primăvară, la capătul podului Carachioi, dinspre Stambul, un om îmbrăcat cu haine cafenii de lucrător, mare chiar printre hamalii portului, mîncă banane, privind. N-avea nici trecut, nici viitor, nici prieteni, nici dușmani. Era singur ca cea stîncă ciudată, căzută de nicăieri pe malul Bistriței, numită Piatra Teiului, despre care plutașii spun c-ar fi adus-o diavolul, numai prin legendă ajungînd să explice apariția răzvrătită a acestei stînci prea depărtată de munți ca din piscuri să se fi prăvălit acolo, prea enormă ca apele s-o fi putut aduce.

Se întorcea din America în Europa. Pentru ce? Ca să ajungă în Europa? Nu. Mai curînd ca să plece din America în altă parte. Norii îi făceau un semn veșnic, nevăzut altora, pe care-l asculta. Un fel de somnambulism semilucid îl îndemna să cutreiere lumea cu norii, ultimii nomazi. Vaporul rusesc pe care se îmbarcase spre Europa stătea la Constantinopol douăzeci și patru de ore. Avea biletul plătit pînă la Odessa. Dar singura oră vrednică să fie hărăzită Constantinopolului era a douăzeci și cincea, adică tocmai aceea cînd vaporul trebuia să plutească departe în larg. Incapabil să renunțe la Constantinopol, renunțase la bilet! De altfel traiectul precis

al vaporului — New York — Odessa — îl ostenise de la o vreme ca o profesie. Constantinopolul era fereastra pe care sărise, în loc să iasă pe ușă: Odessa. Orice dorință, în clipa când devenea scop, îl rodea ca un ham.

Mîncase o plăcintă cu carne, rezemat de balustrada podului Carachioi, într-una din acele firide de fier în care intri, ieșind o clipă din fluviul de rase revărsate de-a lungul podului dintre Galata și Stambul, peste golful Cornului-de-Aur. Pe orșice stradă a lumii există o rasă dominantă numeric, care dă acelei străzi o anumită fizionomie națională, prin împetrițarea raselor celorlalte. Podul Carachioi însă, din acest punct de vedere, e anarhie pură. Deși, geografic, e situat în Constantinopol, fesurile și turbanele nu pot domina, printre sutele de mii de străini, zilnic trecînd pe pod. Dacă Dumnezeu ar dori să-și vadă de aproape toate făpturile, fără să culeagă planeta în mînă ridicînd-o pînă în cer — n-ar avea decît să facă podul Carachioi punte între paradis și pămînt. Și toate neamurile pămîntului ar defila sub ochii lui Dumnezeu, ca un dicționar ilustrat de mostre omenești.

De la generalul turc, călare pe un măgăruș, cu picioarele spînzurînd moi afară din scări, cu fesul cam pe ceafă și tunica plină de fireturi ca poleiala unei nuci din pomul de Crăciun, deschiată pe un pîntec plin de pilaf, mîncînd o felie de harbuz, cu roze revărsări în colțurile buzelor; pînă la feminista americană, sex nou, cu ochelari în loc de ochi, cu secreția stiloului în loc de glande și plăci de gramofon în loc de creier — toate făpturile globului pămîntesc sînt reprezentate. Nu mai ai impresia că stai pe un pod, ci că stai în fața unui glob pămîntesc însuflețit, ascultînd vocabularul și văzînd culorile tuturor raselor. Auzi un orăcăit: e un englez cu caschetă cadrilată. Îi urmează un foșnet feminin: e un persan cu mantie de mătase verde sau galbenă, țesută cu mîinile toamnei, cu barba de abanos tors și ochi de noapte păstrată în untdelemn, purtînd pe cap o căciulă de astrahan cu fund de postav verde.

Un egiptean, desprins de pe o stelă funerară răsare din cinci mii de ani dați la o parte, în urma unui german a cărui havană putea mai rău decît o locomotivă, lăsîndu-i scrumul să cadă prin veacuri pe haina egipteanului, în timp ce un „dă-l dracului“ nuanțează o atitudine românească față

de impasibilitatea unui chinez sculptat într-o gutuie, cu ochi oblici ca aripele de cocor pe fund de cer.

După ce-și mîncase plăcinta cu carne, în larma planetară, Vania intrase în rîndurile ei, rămînînd la marginea podului dinspre Stambul, pe malul mării.

Cumpărase cîteva banane și privese, mîncînd, calm.

Venise primăvara, cu sute de corăbii încărcate cu toate fructele Orientului: pere, mere, piersici, struguri, rodii, smochine, curmale, migdale, banane, ananași, coarne, caise, portocale, lămii...

Venise primăvara după ele de pe coastele de soare, ca miliarde de albine și de viespi, devenite lumină. Plutea lumina vie peste mormanele de fructe încărcate în corăbii larg înaripate pe catarguri nalte.

Depart, Insulele Princhipo erau albastre ca zările văii Moldovei.

Bosforul era verde.

Alături se înălța moscheea Jeni-Validé-Giami (moscheea sultanei celei tinere), ale cărei vitralii verzi au deschis ochii în mîinile persanilor din veacul al noulea. În verdele lor sînt mișcări de cedri și de pini. Cînd soarele apune, lumina lui revărsată prin vitralii asupra lespezilor e pură ca prin pădurile de brad, dar în loc să fie aromă de rășină, e culoare. E ca un potir al primăverii moscheea tinerii sultane, cînd soarele trece prin largile vitralii verzi.

Poate că Persia-nălțase undeva pe orizonturi enorme vitralii verzi cu cedri și cu pini, și umbra lor se revărsa pe tot Bosforul, de vreme ce atît de persan verde era marea, c-o dungă de albastru șters în Insulele Princhipo.

În fața Stambulului, casele de lemn din Scutari aveau cenușiul mugurului de salcie, aproape argint, aproape spuză de jăratec, ceva din culoarea nourilor nehotărîți în apus de lună și a vîrtejurilor de colb în început de toamnă. Vîntul le clădise mai mult decît mîna omului, căci etajul al doilea, care dă unei case masivitate, acestora le dădea mișcarea rotundă a sînilor opulent dominatori deasupra taliei cînd se apleacă. Iar ferestrele lor, cu gratii de lemn bombat, curbe împletiri, deveneau treptat pînze de paianjen, în care soarele își aduna lucirile de sîdef, de purpură, de ametist, de roz sanghin, de mahon, de perlă, de mărgean. În acele fe-

restre își expunea soarele bijutăriile de sultană a tuturor orienturilor.

Vania mîca banane.

În clipa cînd soarele atinse orizontul, tunul de la Top-Hane, arsenalul marinei, bubui. Răsunase glasul lui Dumnezeu? Toată viața încetase. Visele bărcilor căzură, forfota corăbiilor încremeni, lanurile de maci ale fesurilor se opriră, fluviul Carachioiului stătu.

Și o dată cu bubuitul tunului și pasul roș al soarelui pe pămîntul turc, moscheea Baiazedieh înflori rotat cu mii de crizanteme: arteziana grădină a zborului unui norod de hulubi de zeci de ori mai numeros decît cel al Pieței San-Marco din Veneția. Albastru, cerul mahometan își avea îngerii.

În acea clipă de tăcere, cele șapte coline ale Stambulului, cu brațele de marmură și piatră ale minaretelor spre cer, se înălțară deasupra veacurilor.

Și cea dintîi, moscheea Sfintei Sofia, din veacul al șaselea, cîntă:

— Allah... El Allah... El rasul Allah...

Allah e dumnezeul nostru, el e singurul Dumnezeu...

— Allah...

Și după ce aprindeau toate ecourile zărilor, cuvintele înalt tărăgămate cădeau din nou. Cantilene de vaiet dulce, ușor nazale, răsunînd pierdut cu toate penumbrele sunetului, muzică a gîndului mai mult decît a glasului, sunet abia desprins din marile tăceri, ca pîrtia lui Venus pe mare.

Din veacul al șaisprezecelea, moscheea Baiazedieh reluă dulcea melopee, recadențîndu-i lung silabele.

Apoi moscheea Osmanieh, apoi Suleimanieh... Colindînd din veac în veac, moscheele celor șapte coline, coborînd din cer și din trecut, spre marea topită-n umbre, sunetele veneau cu înserarea tot atît de triste, cu vaietul lor de veacuri duse și de stele stinse...

Și cînd cel din urmă muezin, înălțat în minaretul giamiei Jeni-Validé, cu palmele făcînd portal sunetelor, cîntă ultimile silabe ale cîntecului prelins prin întristarea veacurilor — tăcerea și marea fură pustii.

Vania privise alături de el: gol. Nimeni, nimeni! Singur în fața veacurilor triste, cu o coajă de banană în mînă.

Jeni-Validé-Giami; era lîngă moscheea sultanei tinere.

O amintire? O presimțire? O speranță?

Zvîrlise numai coaja bananei în mare.

.....
Dezmierdă capul Olguței. Venise noaptea. Cădea mai deasă ploaia deasupra lugubrilor oraș.

— La Constantinopol, Olguța, vom merge la Jeni-Validé-Giami.

— Jeni-Validé-Giami, murmură Olguța silabele muzicale, neștiind că-și murmură numele în fața căruia îngenunchiau anii nomazi.

II

Înainte de-a cădea galben cu frunzele, toamna se înalță în lumină. Văzduhul verii e orbitor ca jocul de argint a milioane de iatagane — sclipire de trăsnete albe —, subt un soare metalic, într-un cer prăfuit de galopul luminii în zale.

Văzduhul toamnei e luminos, subt cerul religios albastru. Diminețile și amurgurile sînt procesiuni de odăjdii în fum albăstrui de tămîie; amiezile aprind mari policandre galbene; iar nopțile declinului de august trec, purtînd în mîinile cu largi mînci de umbră lumînările aprinse ale stelelor căzătoare, lăsînd foșnete lungi, uscat mătăsoase. La Medeleni, întîile ferestre deschise pe această toamnă a luminii, premergătoarea celeilalte, fură pînzele lui Alexandru Pallă. Lucrase toată vara peisagii românești, ocolind, ca și în cele pariziene, viața omenească. Erau românești nu prin costumele țărănești, hore, crișme, care cu boi, ci prin altceva. Găseai în ele senzația de românesc pe care o ai cînd treci fruntaria, venind din străinătate, văzînd numai cerul și gesturile pămîntului, înainte ca oamenii îmbrăcați țărănește să afirme naționalitatea priveliștei. Era în ele mirosul satului românesc, privirea luminii românești. Nourii peticiți în funduri de zare, în aur și rubia de soare aminteau ceva din șatrele țigănești, misterios poposind dincolo de sate; armoniile culorilor aminteau vag țesuturile costumului țărancilor, ca o vastă și nebuloasă geneză a portului românesc.

Spre deosebire însă de cenușiile priveliști pariziene, care erau un fum și o cenușă a vieții duse, golul unei definitive

mistui, acestea, tot fără de viață omenească, erau o așteptare, cînd abătută, cînd izbucnitoare ca inima și ochii celui care pîndește la fereastră apariția femeii iubite. Fereastra acestei așteptări era mare ca un cer: se vedeau păduri prin ea, largi lanuri de grîu, lungi alei de plop și nețarmuritele lacuri deșarte ale luminii cu vînătorile de lebede ale soarelui, în fund.

Într-un tablou, subt un cer înnourat, în clipa de tăcere jilavă din preajma întîilor picături, un lan de livăntică de un albastru des și amar avea o singură culoare istovitor tare: un mac. Și toată priveliștea devenea ca o adîncă posomorire de ochi albaștri, după o nebunească bătaie de inimă.

Într-un alt tablou porneau și veneau spre toate zările drumuri lungi de argint, prin gloria luminii de vară. Toate candelabrele soarelui erau aprinse. Vroia parcă lumina, adîncindu-și străveziurile, lărgindu-și zările în orbitoare rotiri, să întîmpine pe cineva. Și atît *venea* dinspre zările așteptării: un vîrtej de colb stîrnit de vînt. O senzație de pustiu în soare, pe care nici toamna, nici iarna n-ar fi dat-o.

Era, în toate peisagiile lui Alexandru Pallă, ca un gest de orb uriaș care-ar fi strîns mereu alte priveliști în brațe, să găsească apariția pe care o caută, negăsind-o nicăieri. Lanurile, cîmpiile, drumurile, pădurile, cerul, lumina erau pustii.

Apoi venise toamna.

Într-o zi, Pașa lucra în livadă, alături de vechiul nuc. Avea ceva jupiterian capul său în revărsarea albă a bărbii ondulate și-a părului argintiu ca un mestecăn, descoperind trăsăturile unui profil de o amplă frumuseță luminos conturată.

Acolo îl descoperise Monica. Alături de el, căderile de nuci băteau cîte o fugară toacă pe bancă și pe masă. În fund, peste cîmpii și peste dealurile albastre, lumina se pierdea în zarea cerului, ca în oglinzi abia viorii, oglindind parcă surisul unui fum de cetini. Silueta lui Pașa, proiectată pe cer, mișcările de vînt din păr și gesturile lui aveau ceva de incantațiune în fața luminii.

Monica se apropiase, privise peste umărul lui Pașa tabloul, ridicase capul, privise lumina, privise iar tabloul.

— Pașa, ai chemat toamna!

Părea într-adevăr vrăjitoarește adusă și-n lumină de penelul lui.

După ce simțea privirea tabloului, vedeai toamna în văzduh privindu-te. Îți venea să-ți acoperi cu mâinile inima grea.

Asupra veseliei de vacanță zilnică de la Medeleni, privirea acestei toamne începu să apese. Mesele în comun erau tot atât de voioase: sosirea lui Herr Direktor mai adăugase un instrument de veselie orhestrei de pînă atunci. Dar, spre seară, asupra culcării, în toate odăile începură gîndurile de sfîrșit de vacanță, și noaptea, visurile de sfîrșit de vacanță. Se apropia un nou an de muncă și de viață, aducînd fiecăruia grijile și preocupările lui. În miezul vacanțelor și la începutul lor toți oaspeții unei moșii, sau toți cei care într-o vilegiatură oarecare formează o societate, un grup de veselie, spre seară, cînd se culcă, nu părăsesc grupul de vacanță din care fac parte. Gîndurile și proiectele care le vin în izolare patului sînt în legătură și se răsfrîng asupra întregului grup, asupra acestei societăți de vacanță, solidarizată de gîndul petrecerii în comun. Excursia cu ceilalți, farsa proiectată cuiva din familia veseliei de vacanță, flirtul sau idila cu cineva din acest grup, haina de îmbrăcat a doua zi, în legătură cu ziua care se anunța senină sau ploioasă, sînt îndeobște gîndurile care creează și în absență solidaritatea acestor vremelnice grupări, menținînd prin aceasta, mereu, senzația vacanței, nume al libertății, al aerului curat, al lipsei de grijă, al revenirii unui fel de copilărie, numai în timpul acestor luni de vară reîntîlnite de oamenii mari, și care dispăre o dată cu apariția lui septembrie, redînd omului matur gravitatea grijilor de sfîrșit de vacanță.

În aceste zile premergătoare sfîrșitului vacanței, cînd bucuria se convertește în melancolie, și noaptea, grijile individuale apar dînd fiecăruia un viitor izolat de-al celorlalți — petrecerile în comun devin frenetice și puțin artificiale. Dorința comună de-a ucide preocupările nemărturisite, de-a alunga obsesia surdă a sfîrșitului vieții în comun creează o preocupare de veselie, care dovedește că veselie a fugit. Societatea vacanței simte nevoia să fie mereu împreună: e o mobilizare neconținută a tuturor. Frațiunile acelei societăți, care formau grupuri mai intime, uneori răzlețite de ceilalți, se alipesc grupului mare. Glumele, chiar

proaste, sînt primite cu bunăvoință și asistate generos de rîsul general. Fiecare înțelege efortul celorlalți de a menține veselia care pleacă și-l răsplătește ca atare, apreciînd mai mult scopul decît calitatea. Aceste zile finale apar amintirii ca cele mai frumoase, cele mai intens vesele ale vacanței, melancolia fiind situată de amintire ca ceva exterior lor.

Apăruseră și la Medeleni. Pretextul lor era Olguța. Ce va face Olguța? Nimeni nu îndrăznește s-o întrebe, dar fiecare se întreba singur, neîndrăznind să împărtășească întrebarea și celorlalți.

Olguța venise la Medeleni. Vacanța începuse cu întrebarea în ea, acoperită de veselia vacanței, la care și Olguța participa.

Întrebarea „ce va face Olguța?“ solidariza pe cucoa a Catinca și doamna Deleanu în aceeași speranță: că Olguța se va căsători cu Mircea. Doamna Deleanu îl iubea și-l stima pe Mircea, în care aprecia fermitatea bărbătească, prestigiul intelectual și o delicatețe niciodată și prin nimic dezmințită de cînd îl cunoștea. Avea în el aceeași totală încredere pe care o avea în Monica. Delicatețea lor era de aceeași rasă. Pe lîngă aceasta, lui Mircea îi datora primul succes al lui Dănuț. El îl determinase să publice nuvele în revista *Viața contemporană*. După trei nuvele publicate, numele Dan Deleanu căpătase o notorietate atât de măgulitoare pentru doamna Deleanu, încît se abonase la revistele literare și la mai toate ziarele, decupînd recenziile, mențiunile și pronosticurile în legătură cu literatura lui Dănuț, colecționîndu-le într-un caiet, în ordinea apariției. Tot prin Mircea, Dănuț intrase în legătură cu o editură din București, făcînd contractul primului volum, care, tot grație lui Mircea, se deschidea cu o prefață făcută de redactorul *Vieței contemporane*.

Cucoana Catinca o adora pe Olguța, cuprinzînd-o în același sentiment, care, pînă a n-o cunoaște pe Olguța, era îndreptat numai spre Mircea.

Afectuoasa camaraderie dintre Mircea și Olguța întărise această speranță, care dădea singurul răspuns zîmbitor pentru doamna Deleanu și cucoana Catinca întrebării „ce va face Olguța?“. Venirea lui Herr Direktor dăduse glas acestui mut dialog de speranțe al celor două mame.

Într-o seară, după masă, tinerii plecaseră spre livadă, în grupuri: Dănuț cu Monica, Mircea cu Olguța, Puiu, redevenit Cuțulachi, printre ei.

Bătrînii ședeau în jurul mesei din pridvor.

— Văd umbre de logodnici, zîmbise Herr Direktor, aducîndu-și monoculul la ochi cu două degete.

Luna plină e bună prezicătoare. Zîmbetul fusese împărțit cu aceeași bucurie complice de doamna Deleanu și cucoana Catinca. Domnul Deleanu și Pașa fumaseră mai departe, în tăcere. Din seara aceea, și domnul Deleanu, și Pașa păreau puțin jenați alături de Mircea. Pașa picta mai mult, iar domnul Deleanu, cînd Olguța-i făcea obișnuitele vizite în biourou la el, o privea uneori lung, cu mîna pe fruntea ei, fără să-i vorbească. Olguța alunga aceste tăceri prin glume.

Mircea începuse la Medeleni două studii convergente, pentru *Viața contemporană*. Întîiul: *Cauzele diletantismului românesc*, dînd noțiunii de diletantism nuanță de secăturism moral și intelectual, cu amplu corolar în viața politică și socială. Cauza primordială a acestui diletantism o vedea în absența conflictului religios la români. Mircea atribuia religiei două roluri: întîiul, de unificare prin optimismul aceleiași speranțe, a marilor mase ignorante și necăjite; al doilea, de creatoare de individualități. În România religia își îndeplinise primul rol; pe al doilea, nu. Pentru Mircea, controlul religiozității unui popor nu era etapa credinței populare, ci etapa individualităților, avînd ca punct de plecare drama religioasă. Religiozitatea țaranilor nu era un fenomen românesc, ci un fenomen caracteristic tuturor marșelor primare.

În Occident, copilul de țaran plecat din satul lui cu credința părinților n-o lasă în sat, dimpreună cu amintirile copilăriei, ci o aduce cu el, adînc înrădăcinată în individualitatea lui embrionară. Și pe măsură ce se cultivă, mirările înspăimîntate apar, apoi întrebările precise, zguduitor de dramatice. Și convulsiunile îndoielii dau naștere unei configurații sufletești și intelectuale din care personalitatea va apărea. Timbrul personalității în acest moment se va forma. Credința sau necredința va fi organică, tot atît de profund netă ca și sexul. Copilul țaranului român, însă, cînd a plecat din satul natal, a lăsat credința, cum a lăsat vacile și

oile pe care le ducea la păscut și fluierul. Cultura pentru el e instrumentul intelectual de ascensiune socială. Cultura îi solicită numai inteligența, care devine treptat un fel de cuier de noțiuni diverse, echivalent cu garderoba necesară raporturilor sociale. Dramatizarea culturii, prin conflictul religios, la care sufletul participă, confruntîndu-și nevoile cu achizițiile minții, nu există. Singura dramă a tineretului român e dragostea sau sărăcia, drama fiziologică și cea socială.

Drama morală e inexistentă. O anchetă făcută între tineretul român — cu următoarea întrebare: credeți sau nu credeți în Dumnezeu? De ce? — ar da un rezultat humoristic. Majoritatea celor sinceri ar da din umeri evaziv în fața acestei întrebări, care li s-ar părea o gafă în veacul al douăzecilea. Nu există nici credință, nici necredință. Această futilitate morală e baza psihologiei românești și cauza absenței de individualități. Ea are ca rezultat colectiv compromisul. Românul, în genere, nu e nici pentru, nici contra. Nu taie: înnoadă și deznoadă. Toate problemele grave pe care i le pune viața, cerîndu-i o soluție precisă, se traduc îndeobște prin expresia: „Știu eu...“, însoțită cu o ridicare din umeri și alta din sprincene.

Fatalismul românesc nu-i decît exteriorizarea acestei veșnice nehotărîri, teama de răspundere, oroarea de atitudine precisă, prudența evazivității.

Și analiza pe rînd, cum se traduce în politică, în literatură, în artă, acest diletantism, acest neosepticism, care nu e ca la un Anatole France, de pildă, rezultatul unei înalte intelectualități, inaccesibilă credințelor și afirmațiilor cu respirație scurtă, ci dovada absenței concomitente de intelectualitate și seriozitate morală. În viața fiziologică, absența glandelor seminale interzice reproducerea vieții. În viața socială, absența acestei drame religioase interzice crearea adevăratelor individualități.

Al doilea studiu, un fel de aplicare practică a celui alt, analiza problema „romanul românesc“, fatal limitat la drama socială sau la cea fiziologică.

Lucra sistematic, sculîndu-se la șapte dimineața, scriind pînă la douăsprezece. După-amiezele, citea, adnotînd, scoțînd fișe, grupîndu-și reflecțiile.

De la o vreme, însă, începuse să aibă absențe lungi — și în timpul scrisului, și în timpul lecturilor.

Se familiarizase de mult cu dragostea lui pentru Olguța, dar se dezvățase de a trăi alături de Olguța, în aceeași casă, zilnic văzînd-o, zilnic vorbindu-i. Pînă acum, Olguța exista în el, s-ar fi zis, independent de realitatea ei obiectivă. Dragostea lui pentru Olguța era un monolog. O iubea, fără s-o dorească, fără să-și proiecteze gândurile în afară. Nu întindea brațele după ea; strîngîndu-și-le asupra-i, o găsea în el, prezență lirică în sufletul lui profund, tovarășie dulce în însuși miezul singurătății lui.

De cînd însă trăia din nou alături de Olguța, realitatea ei exterioară chemase în afară pe cea Olguța din el. Cînd nu era cu Olguța, rămînea singur. Înainte, niciodată nu era singur; iubirea lui însăși îi era tovarășul. Nu-l mai avea.

Se îndrăgostea din nou, și altfel, de Olguța. Devenise iarăși dependent de ființa ei, străină de-a lui, fermecător străină. Ca niciodată, cînd se așeza la masa de lucru avea impresia de inutil. De ce scria studii? Era în el o mișcare pe care numai scrisoarea sau efuziunea lirică ar fi îndestulat-o.

Rezemat într-un cot deasupra foilor albe, o vedea mereu pe Olguța, cu mișcărilor ei, cu rochiile ei, călare, jucînd tenis, la masă, o auzea cîntînd, își amintea parfumul ei, respirat pe furiș cînd era alături de ea — și ședea la masa de lucru, ca o casă cu stăpînii plecați. Ședea totuși la masa de lucru. Deprinderea muncii stăruia în această atitudine — fără de sens acum — care-i interzicea visarea la fereastră sau întins pe pat. Cînd era singur, privea mereu în lături. Gestul frunții aplecate pe carte sau pe foile de hîrtie își pierduse semnificația de meditație activă, căpătînd-o pe aceea de singurătate împovărată.

Simțea că-și pregătește mari tristeți și se îngreua treptat.

Totuși, prezența Olguței alături de el îi dădea viziunea unei fericiți de mult uitate, și-n unele clipe — o strîngere de mînă, vecinătatea tăcută pe aceeași bancă — realitatea ei. De cîteva ori o visase pe Olguța. Se deșteptase trist, avînd impresia că-i părăsit.

Simțea o schimbare în Olguța, care-i dădea panica unei speranțe, respinsă de minte, dar îngrozitor de vie uneori în bătăile inimii. Exuberanța Olguței se micșorase, îndulcindu-i mișcărilor, dînd parcă răgaz celorlalți s-o privească, de unde pînă atunci fusese ca vibrația unei libelule. Apărea în

ea armonia calmului, pacificîndu-i gesturile, potolindu-i neastîmpărul. Înainte, Mircea avea impresia că imagina celorlalți intra în Olguța măcinată, sfîrtecătă ca de-o rotație violentă, și că tot ce pătrundea în ea era de îndată expulzat cu aceeași vehemență, sub forme de glume, caricaturi, șarje, în sclipirea de ger a dinților albi. Acum, dimpotrivă, Olguța tăcea mult, privea îndelung. Era în ea ceva din atitudinea celui care respiră aer de primăvară. O respirație armonios adîncă și parcă un început de încîntare în ochi și pe obraji. Suplă ca și înainte, calmul ei o făcea să pară mai rotundă, ca scufundată într-o apă clară. Ce prezență nevăzută celorlalți era mereu respirată de ea? Uneori, Mircea o surprindea zîmbind cu ochii, fără să privească pe nimeni, absentă dintre ceilalți. Cui? Pe el nu-l evita. Se plimba cu el, ședea de vorbă; dac-o ruga să cînte ceva, îi cînta. Nu-l mai zeflemisea. Îi arăta o bunătate, un fel de blîndețe receptivă, pe care nu i-o arătase niciodată. Senzația de luptă pe care o avea odinioară de cîte ori era alături de Olguța n-o mai avea. Nici nu zîmbet agresiv, nici o întrerupere ironică, nici un comentariu burlesc. Și Dănuț avea aceeași senzație, și el constatase aceeași schimbare — dar Mircea, cu luciditatea micșorată de o surdă speranță, o vedea pe Olguța numai cu el așa, cînd de fapt față de toți era la fel schimbată și egal alta decît cea de odinioară.

Poate că, într-o măsură, credința felurit nuanțată a doamnei Deleanu, a cucoanei Catinca, a lui Herr Direktor, a domnului Deleanu și a lui Alexandru Pallă că Olguța îl iubește pe Mircea — credință sensibilă de la o vreme pentru Mircea, prin anumite atitudini ale acestora — îl influențase și pe el, dîndu-i o speranță creată de ceilalți, nu de Olguța.

Nu mai lucra de loc. Renunțase complect la activitatea intelectuală. Felul cum își petrecea zilele la Medeleni era o veșnică așteptare a Olguței. Pentru el, timpul era prezența sau absența Olguței, cum pentru agricultor cerul e ploaie sau secetă. Era stăpînit de cleptomania lirică a adolescenților. Colectiona flori atinse de mîna Olguței, batiste uitate de ea, cărți preferate de ea. O țigară începută în glumă de Olguța și azvîrlită fusese colecționată de Mircea. Își pierdea treptat libertatea de mișcări și siguranța calmă, care-l făceau oriunde prețios interlocutor. Se intimidă din senin de

cîte ori, în lipsa Olguței, ceilalți vorbeau de ea, tăcea, roșindu-se, avînd impresia că minte.

Și mai mult, prietenia lui cu Monica avea un hiatus. Olguța dispăruse din conversația lor. O singură dată voise s-o întrebe pe Monica ce crede, dar oroarea de-a converti în vorbe ceea ce abia cuteza să fie gînd în el îl făcuse să renunțe. Monica era îngrijorată și de Mircea, și de Olguța. Presimțea confuzia tuturor, a lui Mircea mai ales, și nu îndrăznea să spuie nimic. Ce-ar fi putut spune? Că Olguța nu-l iubește pe Mircea? O impresie a ei, prin nimic justificată, de vreme ce Vania murise. Cu toate acestea, simțea că se petrece cu Olguța ceva în afară de casă.

Absența Olguței, în iulie, și explicația domnului Deleanu că s-a dus la Iași să-l vadă pe doctorul Prahă, care era cam bolnav, fusese acceptată de toți, afară de Monica. O exclamație a Olguței, chiar în ziua înapoierii, îi întărise neîncrederea. Olguța intrase la ea în odaie, seara, asupra culcării, și, ca niciodată, îi dezmierdase capul, spunîndu-i cu ochii aproape în lacrimi:

— Sînt fericită, Monica.

O sărutase și plecase repede. Cîteva zile, Olguța o evitase.

Era convinsă că Olguța iubea. Vedeau în mișcările ei acea somnolență luminoasă pe care-o dă trupului baia de soare, și suflului, dragostea. În 1914, și-n 1916, cînd Vania trecuse pe la Iași, așa era Olguța: atunci parcă mai febrilă. Acum era calmă. Dar toate mișcările ei rideau lung, ca o creangă înainte de-a înflori, cu florile în ea. Pentru cine această primăvară ascunsă? Apoi drumurile călare la gară? Se ducea zilnic. Apoi stabilitatea la Medeleni. În copilărie, Olguța era incapabilă să stea într-o odaie; zburda, aproape simultan, în toate. Mai tîrziu, acest neastîmpăr luase proporții interjudetene. Medelenii pentru Olguța nu erau decît o rîspîntie de direcții, mereu parcurse călare sau în automobil. Anul acesta, exceptînd așa-zisa călătorie la Iași, nu se mișcase de la Medeleni. Singurul ei drum era spre gară, dar și acesta tot în legătură cu Medeleni, readucînd-o zilnic la Medeleni, mai adînc zîmbitoare. Și, în sfîrșit, ridicarea căsuței lui moș Gheorghe la rangul de odaie de lucru a Olguței! De la moartea lui moș Gheorghe, casa lui, lăsată prin testament lui Dănuț și Olguței, fusese nelocuită. Olguța o păstrase așa cum era pe vremea lui moș Gheorghe, îngrijind

să fie reparată, văruiată și curățită în fiecare vară. În timpul iernii, vechea prietenă a lui moș Gheorghe, Oțeleanca, făcea foc în cele două odăi nelocuite, împiedecînd umezeala și paragina. Ea ținea și cheile casei. Într-o zi, Olguța i le ceruse, păstrîndu-le. De atunci, zilnic petrecea cîteva ore în foasta căsuță a lui moș Gheorghe.

— Ce faci acolo, Olguța? o întrebuse doamna Deleanu, văzînd-o că pornește într-acolo cu toate cele trebuitoare scrisului.

— Scriu un roman!

Între timp, Monica fusese numită profesoară de franceză la liceul de fete din Iași. Tînărul doctor în litere căzuse victima unui banchet. A doua zi după acest banchet, Olguța se înapoiase de la gară, agitînd cu mîna un pachet. Toți erau adunați în pridvor, așteptînd dejunul.

— „Domnului Dan Deleanu, scriitor“, cetise Olguța de pe cal, cu glas tare adresa, ca o proclamație.

— Volumul lui Dănuț! jubilase glasul doamnei Deleanu.

Înconjurat de curiozitatea tuturor, Dănuț desfăcuse pachetul. Monoculul lui Herr Direktor apăruse în orbită, ochelarii celorlalți — pe nas. De-a valma, corul glasurilor descifra titlul întîiului volum al lui Dănuț, în stadiul de corecturi în pagină. Dar cel dintîi care descoperi dedicația fu Herr Direktor:

— Bravo, Dănuț! Vra să zică, beneficiarul e Monica. Bravo, Monica!

Obrajii Monicăi ardeau. Genele-i tremurau, îndreptate spre numele ei, tipărit pe întîia foaie a volumului. Într-această atmosferă de logodnă zîmbitoare, glasul lui Herr Direktor răsuna din nou.

— Ei, acumă mai lipsește încă un volum cu dedicația de rigoare. Așteptăm simetria.

Obrajii lui Mircea se împerecheaseră cu ai Monicăi. Domnul Deleanu și Pașa priviseră stăruitor titlul volumului lui Dănuț. Ceilalți zîmbeau deschis. Numai Olguța era calmă. Tăcerea devenise penibilă, zîmbetele jenate, în fața Olguței, care n-avea de loc aerul să priceapă gluma.

Dar Herr Direktor urmase cu hotărîre:

— Olguța, tu ce gînduri ai pe la toamnă?

Olguța șovăise o clipă numai. Ridicase puțin fruntea, privind ochii tuturor.

— Plec în străinătate.
De-atunci începuse toamna.

Căsuța lui moș Gheorghe nu era depărtată în spațiu numai de curtea moșiei Medeleni, ci mai ales în timp. Cincisprezece ani o despărteau de casa boierească. Străvechi pendul, cu minutarele de ani oprite la o oră a trecutului, căsuța lui moș Gheorghe își oprise viața cu cincisprezece ani în urmă, cu un ultim cuvânt al inimii lui moș Gheorghe: „Duduia moșului“. De atunci, copiii crescuseră mari, lăsând căsuța lui moș Gheorghe în urmă, cu copilăria lor și cu un plisc de cocostîrc deasupra, proiectat spre cer.

Și iată că duduia moșului venise iarăși, mare și frumoasă, cum o vedeau în viitor ochii lui moș Gheorghe atunci când îi făcea scrînciob pentru joacă, strîngîndu-i pe ascuns cu mîni de slugă și suflet de bunic zestrea în sipetul brașovenesc.

Nimic nu se schimbă. Icoanele erau la locul lor, sipetul brașovenesc la locul lui, măsuța cu bucoavne sub icoane, cu ochelarii lui moș Gheorghe întăriți cu sfoară, și o cutie de tutun Bectimis, cu cincisprezece ani în urmă adusă de Olguța moșneagului pentru luleaua lui, care tot mahorcă arsese, de vreme ce cutia de sub icoane era plină cu tutun blond cu miros de altădată.

Albă pe dinafară ca părul lui moș Gheorghe, căsuța lui, cu icoane, sipet plin de daruri și parfum uscat de busuioc, o impresura pe Olguța cu umbră, cu evlavie și trecut, ca și sufletul moșneagului dus dintre vii. Îndrăgostită, Olguța luase drumul cel mai dulce al copilăriei. În locul moșneagului, o întâmpina casa lui. Intra pe ușa scundă pentru ea, trecea prin tinda mică, intra în odaia veche, se așeza la masa joasă și rotundă — și-acolo, într-o tăcere îndepărtată de viață și oameni, începea o poveste pe care moșneagul nu i-o istorisise. Acolo îi scria lui Vania zilnic, cu inima ca un cuib de rîndunele. Împodobise odăița cu fructe și cu flori, pentru hramul mării bucurii. Pe birnele de sus rideau mere galbene și roșii, în șiruri dese, cu aromele candidă, cum își zugrăviți, numai cap copilăresc și aripi albe, îngerii roind în unele icoane în jurul Fecioarei Maria cu pruncul sfînt în brațe. Din oale, mari bujori albi și roșii

își trimeteau petalele bombate să zboare leneș. Garoafele de jar ardeau arome pipărate. Așezată pe un lăicer cu dungi galbene și roșii, cu picioarele încrucișate ca țigăncile care dau în ghioc, aplecată pe măsuța rotundă, Olguța scria cum ride un copil în soare: iubirea ei era numai lumină. Mîna îi era ușoară, ca și cum ar fi ținut o rază de soare. Nu mai era plecată deasupra unei foi de hîrtie, ci deasupra întregului pămînt, care-și ridea primăverile sub mîna ei. Avea cerul deasupra, foarte aproape, de vreme ce-și ținea capul îndoit să nu-l atingă. Pletele-i cădeau negre, de-a lungul obrazilor rumeni. Fruntea înclinată, sprincenele porneau departe, întîlnind tîmplele cu vioria undă a vinelor, genele aplecate prelung, ca umbrele, ochii luminoși negri, buzele abia cărnoase și roșii în tăcerea lor, ca în parfum, garoafele îmbobocite.

În odăița scundă și întunecoasă a unei căsuțe de țară, cu armonii naive de culori tinere, viața zugrăvisse acest tablou, regăsind culoarea și mișcarea penelului străvechilor călugări, când aplecați cu soarele și luna într-o chilie, pe foaia unei biblii, sau pe lemnul unei icoane, pictau cu singurul meșteșug al credinței, icoane hărăzite inimii lor și artei veacurilor viitoare.

Un măr căzu de pe o birnă, pocni compact, sărind pe jos, și se rostogoli pînă alături de Olguța. Tresări, privindu-l cu ochi întrebători. Era atît de fericită, încît devenise superstițioasă. Vaietul cucuvaielei, pisicile negre, așele de paianjen și toate mișcările întîmplătoare ale lucrurilor nefșu-flețite o impresionau ca niște semne ale destinului, care trebuiau descifrate. Căzuse un măr! Semn bun sau rău?

Scrisoarea lui Vania fixa și ziua plecării: 14 septembrie. Inima Olguței era o foaie de calendar cu cea mai roșie săr-bătoare a lumii: 14 septembrie.

Vaporul pleca seara; a doua zi ajungeau la Constanti-nopol. Jeni-Validé-Giami...

Vania era sănătos. Formalitățile moștenirii erau înde-plinite. Tratatările vînzării moșiei erau pe sfîrșite. Obți-nea un preț mai bun decît sperase.

Asta însemna și o oprire în Italia. Scrisorile lui Vania aplecau cu o putere solară două umbre asupra Europei,

unite de pronumele plural „noi“. Scrisorile lui, ca și scrisorile Olguței, ocoleau întrebuintărea lui „eu“, abuzînd de „noi“. Acest „noi“ revenea mereu în scrisorile lor, cum revine un cuvînt abia învățat în toate frazele unui copil. Și cum deocamdată, în prezent, fiind despărțiți unul de altul, fiecare era „eu“, își scriau aproape exclusiv în viitor, ca mereu să-l poată întrebuinta pe „noi“.

Isprăvise scrisoarea prin care-i răspundea lui Vania că pînă la 14 septembrie va fi gata de plecare. Va sosi la Constanța cu trenul de București în ziua de 14 septembrie. Să n-o aștepte la gară. Se putea să fie însoțită de cineva de acasă. Sufletul ei dorea ca Vania să fie mort pentru toți; numai pentru ea să existe, cum existase de-a lungul anilor triști.

Se vor întîlni la Constanța în ziua de 14 septembrie, după-amiază, între patru și cinci, la capul farului, fie ploaie, fie vînt, fie orice.

...acolo ne vom logodi, Vania, înaintea plecării. Marea ne-a adunat pe amîndoi astă-primăvară, în fața ei vreau să schimbăm inelele. Să nu zîmbești. Nu e un capriciu poetic. E o superstiție. Vreau să ne legăm în fața mării. Să nu pierzi bendița de hîrtie: e măsura degetului meu. Verigele să fie subțiri. Pe una să gravezi „Vania, 14 septembrie“, pe cealaltă „Olguța, 14 septembrie“. E întîiul și singurul inel pe care am să-l port și de care n-am să mă despart niciodată...

Scrisese atît de mult, încît îi erau degetele reci. Soarele, aplecat înspre apus, îi îmbrăca mîinile în aur. Le lăsă întinse în lumina soarelui. Așa va fi cînd Vania îi va pune inelul. Auzea bubuitul valurilor izbite în stînci, simțea mirosul mării.

14 septembrie! Fericirea cuprinsă în aurul unui inel.

Se vor întoarce de la far cu inelele, se vor îmbarca și vor pleca...

Ochii Olguței, revenind din viitor, întîlniră iar mărul căzut. Semn bun? Semn rău?

Zîmbi. Mușcă din el. Cum să fie semn rău un măr domnesc? Aprinse lumînarea, pregătind plicul pentru scrisoare. Își făcea singură plicurile pentru voluminoasele scrisori trimise lui Vania. Avea coli gălbui, cu țesutul ca al pînzei de Olanda, din care făcea un fel de plicuri armonios dreptunghiulare, mai mari decît cele obișnuite, pe care, în loc să le

lipească, le prindea jos la dreapta și la stînga cu cît-o pecete de ceară colorată.

Olguța avea o deosebită cochetărie pentru scrisori. Niciodată nu cumpăra cutii cu plicuri și scrisori gata făcute. Avea mereu în biuroul și geamandanul ei tot felul de coli și de blocuri pentru corespondență. Nu putea accepta să aibă o hîrtie tip pentru toată corespondența, după cum nu scria la fel tuturor. Își proporționa singură forma și mărimea hîrtiei, după conținut. Niciodată un plic de-al Olguței nu dădea impresia de palton prea strîmt, după cum iarăși scrisorile ei nu păreau fițuici din greșală strecurate într-un plic disproporționat cu mărimea lor. O scrisoare de-a Olguței era un armonios tablou grafic; șirurile drepte, împlinite ca formă, nu dădeau impresia de front soldățesc încremenit la comandă, dar nici de ploaie torențială, aspect caracteristic al scrisului femeiesc. Un fel de horă vivace, aproape relief prin fermitatea conturului, gata parcă să se desprindă de pe foaia plată, în șiruri dănțuitoare. Rotunde, literile aveau un mers elastic, cuvintele abia desprinse unele de altele păreau că se țin ușor de mîna, mergînd în vîrfuri, într-aceiași ritm, șir cu șir.

Lui Vania îi scria pe coli de bloc, ceva mai scunde decît colile obișnuite, dar tot atît de late, ceea ce le sporea lărgimea, dînd o impresie de robust. Ochiul cetea frazele lung, prinzîndu-le ample, fără acele ridicule viragii, impuse de scrisorile înguste, care dau ochiului senzația că se prăvălește pe scara unui pod cu un sac de nuci.

Aceste coli, îndoite în două, aveau plic proporțional mărimii lor și mîinilor lui Vania mai ales. Mari, puternice erau mîinile bărbătești ale lui Vania, mari trebuiau să fie și plicurile destinate acestor mîini. Să nu fie plicul în ele furîșat, clandestin ca fițuica în mîna școlarului care copiază, să nu-i dea lui Vania impresia minusculului, a derizoriului, a păpușei — ci dimpotrivă să fie plicul în mîinile lui larg, spațiat, întreg în simplitatea liniilor drepte. Să-i placă să se uite la plicurile în care erau scrisorile Olguței, cum îi plăcea să privească la ferestre viața de afară.

Podoabele feminine ale acestor plicuri erau pecetele. Olguța își închidea plicul cu două peceti așezate de-a dreapta și de-a stînga marginii de jos, atîrnînd ca două somptuoase zorele deschise pe un zid.

Alese bronzul. Bastonul de ceară încălzit la flacăra lumînării sfîrîi, revărsîndu-se moale cu palpîtări luminoase, pecetea se formă larg ovală și neregulată, scarabeul dăruit de Pașa își imprimă în lava de mozaic diavolul linear. A doua pecete apăru în cealaltă margine. Olguța zîmbea copilărește la flacăra lumînării, în mirosul fierbinte, puțin aromat, de ceară topită. Își privi scrisoarea.

Ca și ferestrele, oglindea căderea soarelui de bronz lichid.

Îi rîdea toată fața acoperită de soare. Îl vedea pe Vania rupînd sigiliile de bronz cu degete de împărat, care primește o scrisoare de la un alt împărat. Ar fi vrut să se întindă lung, ca o pisică de Angora, pe lîngă el, în soare.

Se întinse, dîndu-și capul pe spate. Cineva bătu la geam. Privi. Capul Oțelencei rîdea, ca un harbuz atunci desfăcut. Îi făcu semn să intre.

— Sărut mîna, duduie Olguță, iar faci farmece?

Duduia casa subt pașii ei de țarancă zdravănă și la bătrînețe.

— Ți-am adus merinde.

Îi așeză pe măsută o farfurie cu o bucată de fagur strălucitor ca o zale de soare și o strachină cu nuci și prune brumării.

— Oțeleanco, îi semn bun cînd cade un măr?

— De undi-o căzut?

— De sus, de pe birnă.

Oțeleanca își duse mînile la gură, inundată de rîs.

— Ai să te măriți, duduie Olguță... Mîncă, să te faci frumoasă. Sărut mîna, că mă duc la treabă, ardi-i-ar norocu de nepoți!...

— Cui seamănă?

— Cui? se îmbufnă Oțeleanca, zărghitului!

Zărghitul era Gheorghită a Marandei, fostul aghiotant din Pitar-Moșu al lui Dănuț, apoi ordonanța lui în război, și devenit după demobilizare vizitiu la Medeleni și ginerele Oțelencei. Iute și el, iute și soacra, dar Oțeleanca își adora nepoții, și, vrednic, Gheorghită în fiecare an mai adăuga unul la șiragul pus pe grumajii soacrei.

Oțeleanca plecă repede. În fiecare zi îi aducea Olguței merinde; fructe, dulceață, pîne proaspătă cu unt. Ea, vechea prietenă a lui moș Gheorghe, în lipsa moșului, se socotea obligată să îngrijească de duduța din casa lui.

Olguța mîncă prune, mîncă dulce și amărui miez de nucă, mușcă din fagur, numără din nou scrisorile lui Vania — le număra în fiecare zi —, le încuie într-o valiză pe care o așeză pe vatră, făcu puțină gospodărie prin odaie, mușcă din nou din fagur. Plutea un parfum de fericire în odăița în care vibra soarele, îndesîndu-și aurul. Ochii Olguței se opriră deodată asupra sipetului brașovenesc. Știa ce-i înăuntru, dar niciodată nu-l deschisese.

Acum cincisprezece ani, în copilărie, de cîte ori nu cer-case să-l înduplece pe moș Gheorghe să-i arate ce-i în cufăr. Moș Gheorghe nu cedase. Singura rugăminte a duduței moșului, neîndeplinită de moș Gheorghe. După moartea lui aflase ce-i în cufăr, dar nu cutezase să umble. Trebuia să asculte vorbele testamentului lui moș Gheorghe. Să aștepte să iubească, și-apoi să deschidă sipetul în care moșneagul adunase hainele de mireasă pentru ea.

Luă cheia sipetului cu o bătaie de inimă. Cheia era rece ca mîna lui moș Gheorghe pe patul de moarte.

Mîna Olguței tremura.

Avea impresia că moș Gheorghe-i în odaie și că o privește, fără să-l poată vedea.

Anevoie descuie încuietorile ruginite. Capacul greu fu ridicat.

Soarele cădea din plin, îndreptat parcă anume asupra gurei de trecut.

Îi năvăli deodată în nări un sfîșietor miros de vechi, uscat și mort, strîngîndu-i inima. Deasupra era o scoarță țărănească măcinată de molii. O ridică. Se prăbușiră pulberi, jucînd în soare. Mătasa albă, atinsă de toamnă, îngălbănișă. O ridică. Foșni uscat. Se rostogoli un val subțire, tăiat, destrămat, subțiat ca un paianjen. Muriseră toate mătăsurile. Luciul lor de sidef ondulat se stinsese. Jucau pulberi de pod în razele soarelui, răspîndind miros de colb și mucegai.

Mînile se opriră grele deasupra veștedei răscoale. Impresia că umblă în racla cu moaștele unei sfinte era atît de puternică, încît nu mai avu curajul să caute mai departe. Aroma fructelor, parfumul florilor se întristară.

Se auzi un oftat. Olguța tresări. Ea oftase. Strînse mătăsurile c-un fel de spaimă; aveau uscățimea de epidermă scămoasă de lepros. Închise capacul, încuind. Scrișnetul cheii

în broaștele ruginite suna funebru. Mirosea a moarte. Și razele soarelui, tremurătoare de pulberi, aveau ceva de moaște investmintate în aur. Auzise o mișcare în sipet. Fugi afară. Respiră adânc, cu suflarea precipitată. Poate că erau șoareci în sipet. Intră din nou în căsuță. Lumânarea stinsă fumea. Același miros de uscăciune, stăruitor răspîndit, domina aroma fructelor și parfumul florilor.

Olguța privi icoanele c-un zîmbet trist, de copil care nu știe să plîngă, apoi scrisoarea lui Vania, cu pecețile de bronz aprinse de soare... Își trecu palmele reci peste obraji reci.

Cu mâini tremurătoare, aprinse candela de subt icoanele severe.

Zîmbetul luminei roșii se ivi pe fețele lor de umbră arsă.

— Olguța! Olguța!

Glusul lui Puiu o deșteptă ca dintr-un coșmar. Luă scrisoarea și ieși repede afară, încuind ușa. Puiu venise călare.

— Olguța, îs cinci fără un sfert. La cinci plecăm.

— Unde?

— Ai uitat? La iaz.

— Aa!

Respiră. Cîntau albinele și rîndunelele. Soarele zvîcnea cald. Calul lui Puiu necheza, frămîntîndu-se. Cotodăceau găini. Un muget de bou răsună enorm, ca un arcuș de contrabas al tîmpeniei fericite. Priveliștea vieții îi spăla ochii cu viață.

— Vii, Olguța?

— Vin.

Puiu porni în trap demonstrativ, subt ochii Olguței, care se-ndrepta spre grajd, călcînd repede, elastic prin focul purificator al soarelui.

— Gheorghită, spune-i lui Vasile să-ncalece chiar acum și să ducă scrisoarea la gară. S-o dea recomandată. Să-mi aducă repicisa.

*

Vînătoarea de rațe la Iazul Mînzului era numai pretextul ospățului pe iarbă în noaptea cu lună plină.

Acest iaz, aparținînd moșiei Medeleni, avea două legende suprapuse: întîia, uitată de toți, îi dăduse numele; a doua, mai recentă, și ea ștearsă din amintirea oamenilor, o dată

cu dispariția ultimei generații de bătrîni, dăduse iazului, multă vreme, o sinistră izolare, prielnică înmulțirii broaștelor, racilor și rațelor sălbatice, cruțate de focul ucigaș.

Întîia legendă data de pe vremea fanarioților. Stăpînitorul de atunci al Medelenilor era Barbu Dumșa, poreclit Zimbrul, boier vestit pentru puterea lui — trecea drept cel mai voinic bărbat al Moldovei — și pentru fumuseța fiicei lui mezine, Varvara Dumșa, despre care se spunea că era sculptată în sîdef cu praf de diamant, ca unele crucifixuri bizantine, sculptura în sîdef fiind cea mai migăloasă, mătăsoasa piatră neputînd fi lucrată decît cu buricul degetelor îmbibate în pulbere de diamant, sculptura ei fiind adevărată dezmiardare. Atît era de strălucitor albă și armonios rotundă Varvara Dumșa, ale cărei sprincene, gene și cozi erau negre ca cireșile amare.

Pe-atunci, curtea Medelenilor era un fel de cetățuie împrejmuită cu zid nalt, ca și casa Dumșa de la Iași. Arsese. Noua curte fusese construită pe alt loc. Într-o zi, Barbu Dumșa primise vizita unui pașă, cu alaiul lui. Pașa se îndrăgostise de Varvara, prelungindu-și, zi cu zi, șederea la Medeleni. Între timp, iapa lui arabă făcuse un mînz, pursînge. Pașa atîta aștepta. Mai șezu cîteva zile, dînd răgaz mînzului să se înzdrăvenească, și într-o noapte porni cu Varvara de-a curmezișul șeii, urmat de galopul slugilor cu iatagane. Urmăritorii, în frunte cu Barbu Dumșa, îi ajunseră în dreptul iazului. Luptă, pocnete de pistol, urlete, blesteme în două limbi prin beznă. Țăranii din sat se apropiaseră, aprinzînd focuri. În lumina vălvătaielor, Barbu Dumșa nu văzuse nici urmă de Varvara; în schimb, printre răniți și morți, la marginea iazului, mînzul arab, cu un picior frînt, tremura, nechezînd jalnic, fără să se poată urni. Barbu Dumșa descălecuse și, cuprinzînd picioarele mînzului în cîte-o mîină, îl învîrtise de cîteva ori, zvîrlindu-l departe în apa iazului negru cu pete de sînge. În loc să fie botezat Iazul Varvarei, iazul devenise Iazul Mînzului.

A doua legendă era legată de Fița Elencu. Se spunea că sluta Fița fusese logodită în tinerețe cu un boier frumos, pe care-l prinsese înșelînd-o cu o roabă de la Medeleni. În timpul unei plimbări cu barca pe iaz, Fița și-ar fi înecat logodnicul în apa verde. Mult mai tîrziu, după moartea

Fiței Elencu, apăruse din apa iazului o broască neobișnuit de mare, cu glas gros, socotită de țărani ca o reîncarnare în afurisenie a Fiței Elencu. Viața se îndepărtase de iaz, deși racii foiau, lăsându-l în stăpînirea broaștelor.

Cu cincisprezece ani în urmă, broasca blestemată fusese împușcată de Olguța, cu prilejul unei expediții vânătoarești făcută de copii sub direcția lui Herr Direktor. În același iaz, tot Olguța azvîrlise dantura Fiței Elencu.

De-atunci, trecuseră anii, venise războiul, bătrînii muriseră, Fița Elencu fusese uitată. Noaptea, cînd treceau pe lîngă iaz, țărani își făceau cruce, dar ziua, după ce-și făceau cruce, braconau. Legenda își pierduse virulența, o dată cu dispariția broaștei, reputată invulnerabilă.

*

Căruța cu mîncare, băutură, pleduri, tacîmuri și toate cele trebuitoare gospodăriei în cîmp deschis pornise înainte, ducînd și pe Anica și Sevasțița, pentru nevoile serviciului, și trei puște de vînătoare, a Olguței, a lui Dănuț și a lui Puiu, ținute cu o teroare fetișistă de cele două servitoare, printre capetele impetuos curioase ale cînilor de vînătoare.

Apoi, în frunte, plecă trăsura, ducînd pe doamna Deleanu, cucoana Catinca și pe Alexandru Pallă: „*Les poides lourds*“, cum îi botezase Olguța în clipa cînd trăsura se urni din loc.

În urma trăsurii, porni bihunca sprintenă, cu trup lung de lăcustă și roți elegant rotative, condusă de domnul Deleanu, cu țigara-n gură și pălăria pe ceafă. După bihuncă, lunecă pufnind automobilul-ponei al lui Dănuț, cu Monica alături și Herr Direktor la spate, cu caschetă englezească, costum de vînătoare și pușca în tocul ei de piele. Olguța, Mircea și Puiu porniră călări.

Cei doi ofițeri de artilerie puteau să primească lecții de echitație de la amazoana îmbrăcată băiețește dintre ei. În trap, bustul Olguței nu dădea impresia de piston cu rigidă zvîcnire verticală, pe care o dădeau busturile vecinilor ei, deseori hurducate, gheboșate și strîmbate de capriciile sau spaimile cailor. Încălecată de Olguța, Zorca avea un trap definitiv ca hexametria versului latin. Suplă, spinarea Olguței era ca o flacăra ritmică deasupra unui dans. Se naștea

și renăștea din fiecare salt, din fiecare cădere, fluturînd spre cer ritmul pe pămînt format, jucînd pe el, înălțîndu-l, ondulîndu-l. Calul Olguței nu părea încălecat. Trapul lui era elasticitatea unei bucurii libere, cu armonioase destinderi de mușchi și muzicală toacă de copite. Ceilalți doi cai duceau povara omenească; al Olguței era dus ca de vînt și val, în arabescul curbilor lucioase, spre stemele solare. Valurile de colb stîrnite de roți și copite se aprindeau în soare, devenind cașmiruri în spirală și valuri de borangic țesut cu fir de soare. Cerul era albastru. Răcoarea se ridica, fluturînd miros de finețe, care te face să strănuți, și amare parfumuri de toamnă și țarină, care amintesc marea, feriga, mînta și pelinul. Lăsară în urmă armatele învinse ale lanurilor de păpușoi, prăbușite în aramă zdrențuită. Trecuseră hoardele toamnei în galop, cu sulii lungi, lăsînd moarte și dezastru.

Începeau delicat enormele prefaceri ale luminii. Soarele se cobora, precizîndu-și conturul. Razele-i cădeau ca săgețile izbînd în scut. Părăsit de soare, cerul devenise sonor ca o încăpere goală.

Se formară terase de trandafiri și grădini plutitoare din nouri răspîndiți în cele patru zări. În fața soarelui, pe zarea de apus, nouri mici ca un stol de hulubi ciuguleau sîmburi de rodie. Și, deodată, cuprinși de flacăra, se topiră roș, sticlos roș, ca belteaua de gutui. Pe altă zare, suluri lungi de abur fură deodată straturi răsturnate de uriași muguri de stînjinei. Înflorirea le fu destrămare în fum albăstrui, cu creste sanghine. Se iviră coruri de rubin și sfieli violete ca încercănarea ochilor de fată.

Ardeau toate culorile lumii pe zări, și soarele cădea tot mai rotund, tot mai enorm, tot mai de purpură, spre nouri care-l așteptau pe ultima treaptă a apusului, cu tortile aprinse.

Era ca o Șeherezadă a luminilor.

Caii lăsară drumul, intrînd în cîmp. Nechezară. Cu o largă destindere, trapul deveni galop, val din val, avînt, din avînt, bot întins, coamă fluturîndă, coadă filfiindă. Formau un vîrf de lance cele trei galopuri. Olguța, în frunte, ascuțit în frunte, Mircea și Puiu, din ce în ce mai în urmă.

Herr Direktor trase un foc de revolver în cinstea Olguței care descăleacă privind îndărăt.

Mircea și Puiu sosiră. Căii gîfiau ca luptătorii de circ. Toamna le desprindea un abur subțire de pe trup, prefăcut de soare în destrămări portocalii.

Bihunca sosi. Apoi trăsura. Se coborîră toți, pîrînd că și-au dat întîlnire cu soarele pentru o conspirație. Cîinii adulmecau mirosurile iazului, cuprinși de friguri, cu nările dilatate, lătrînd tinguitor cu ochii la stăpîni și neliniște feminină în crupă.

Servitorii aprinseră coceni și paie, împotriva țințarilor. Cocenii pîrîră, revărsînd scînteii, amestecîndu-și fumul aromat cu ceața acră a paielor.

Aerul devenea metalic, rece pe obraji, ca lama unei arme. Creștea parcă un munte pe aproape, dînd gravitate apusului.

Toți priveau soarele. Enorm, soarele îi privea pe toți. Atinse zarea. Cu un gest desprins din vremea lui Hernani, Alexandru Pall se descoperi în fața apusului; neagră peleină, vastă pălărie, proiectate pe draperii de purpură cu faldurile încheiate—într-un rubin. Herr Direktor, cu țigara ridicată între două degete, avea aerul că vrea s-o aprindă de la soare.

— E de cupă! se auzi glasul domnului Deleanu.

Roșeața soarelui era atît de intensă, încît după fețe tot grupul părea un trib de piei roșii europenizate, venit în ascuns să adore soarele.

Un nechezat trîmbișat sacadat răsună de departe; căii de la trăsuri și cei de călărie răspunseră războinic. Soseau alte trăsuri în trap molatec pe cîmpie, aducînd pe proprietarii moșiilor învecinate. Coborîră siluete de Tartarin, cu jambiere de piele galbenă pe pulpe strîmbe și chitiuțe tiroleze pe creștetul capului; moșierite îngrășate de viață la țară, moi ca aluatul craffelor, cu picioarele deprinse cu papucii, umflate în pantofi, gătite ca pentru vizită, cu prea multe inele reliefate prin mînușile prea strîmte, răspîndind dulceaga stridentă a parfumurilor turnate ca să alunge mirosul de bucătărie, cu voaluri de cadină împotriva țințarilor, care, date peste cap, pentru saluturi și prezentări, descopereau zîmbetul aceleiași mărci de fard, țuguat în buzele crăpate de vînt. Nu lipseau nici domnișoarele monosilabice, cu pantofi de lac pe cîmpia ironică, desprinse dintr-un galantar de mode, sperioase în fața bărbaților, ca și

cum fiecare venea să le violeze, cu priviri înfipte în pămînt și umbrele înclinate în fața dispariției soarelui.

Descinseră de pe caprele trăsurilor și de pe cai și cavalerii petrecerilor la țară, purtînd cravașe cu bot de cal și de căprioară în carîmbul cizmelor, strangulați în cravate englezești de pichet sau olandă, cu noduri savant răsucite și ace de cravată cu potcoavă sau cap de cal, purtînd flori la butonieră și batiste de mătăasă în buzunarul de la piept, clocotitor înfoiate, călcînd crăcanat, ca ofițerii de cavalerie, care și descălecați poartă între picioare volumul unui cal, salutînd profund cu o înclinare marțială care descoperea luciri de cosmetic, pomadă și briliantină.

Pleduri, cergi și pături se desfășurară pe iarbă.

Mirosul de baligă apăru; imediat și vrăbiile, acești veșnici creditori înaripați ai cailor.

Mai strălucea o dungă solară, ca o acadea roșie în buzele mai puțin roșii ale zării.

Femeile vorbeau franțuzește cu accent moldovenesc, limba franceză topindu-se astfel ca untul în mămăliguță caldă. Bărbații vorbeau lat și zîmbitor moldovenește, cu acea satisfacție jovială care precede mîncării.

Din rîndurile domnișoarelor, se desprindeau gamele soprane ale piuitului de curci. Cuvintele „poetic“ și „sublim“ afirmău contactul cu natura. Se auzi un hîrșciit, apoi un gemăt, și patefonul indispensabil tineretului care se distrează debită hotărît un jaz. Cizmele și pantofii de lac, perechi-perechi, intrară în epilepsie de salon. Fețele dansatorilor, pierzîndu-și masca familiară, se concentrară înspirate, ca deasupra unei mese de spiritism, devenind în dans un singur trunchi cu patru picioare, patru mîni și două capete.

Grupurile se formară. Femeile, într-o parte, mai toate mame, evocînd valsul de odinioară, ticăloșirea slugilor moderne, emanciparea odraslelor și rețete de mîncare; bărbații, într-altă parte, servindu-și mici aperitive anecdotice și pornografice. Domnul Deleanu își formase grupul de pocher, nu departe de căldările cu sticle și damigenele alineate.

Vinătorii porniră urmași de cîni spre iazul tărcat de amurg.

Flăcările focurilor aprinse trezeau fosforescențe de aur în ochii cailor, dându-le straniul lucirilor de zale în vechi morminte de voievozi.

Se răspîndiră de-a lungul iazului, lăsînd în urmă focurile cu limbi roșii spre cer și zvîrcoliri de umbre negre pe cîmpie. Olguța era însoțită de Alexandru Pallă.

Deasupra căderii soarelui, zarea deschise un gigantic evantai, carmin în unghiul de bază, înălțat în degradări de roșu aerian, cu portocalii pulverizări în albastrul cerului încă iluminat, în timp ce zările de nord, sud și răsărit se-n-tunecau pur, cuprinse de umbră ca de-o amplă răcoare albastră, cu pete verzui pe cer.

Țiuitul țințarilor, gemut parcă în depărtări, plesnea strune subțiri la urechea vînătorilor. Dinspre cîmp, trilurile greierilor răsunau ca scîncetul a milioane de mișșori lepădați. Iazul gîlgîia surd de glasul broaștelor. Acolo, tăcerea era ca o față ciupită de vărsat; orăcăitul broaștelor găurindu-i tenul curat de înserare pe apă.

Fișuitul trestiiilor evoca mișcări de babe în rochii de mătăasă, într-un salon cu luminile stinse.

Olguța se așeză la marginea iazului, pe un trunchi de salcie doborîtă, cu Pașa alături.

— Pașa, tu ai cunoscut-o pe Fița Elencu?

— Hm! Cine n-a cunoscut-o!

— Deșteaptă: nu?

— Prea deșteaptă pentru o femeie! Sluțenia Fiței Elencu era expiatorie.

— Tu crezi că inteligența e un atribut masculin?

— În genere, da. Femeile sînt predestinate curbelor. Inteligența e arhitectură de linii drepte.

— Tu crezi că Fița Elencu n-a iubit niciodată?

— Știu eu?... Se spunea că în tinereța ei... Nu cred să fi iubit pe cineva! Între ea și viață erau numai raporturi de idei.

— Oare-a ucis?

— ...?

— Hai, Pașa!

— Pe cine?

— Pe logodnicul ei, aici, în iaz.

— Nu știu. De ce să-l fi ucis?

— Fiindcă o înșelase.

— Accident...

— Ciudat accident!... Biata Fița Elencu! E îngrozitor, Pașa, să iubești și să fii urîtă, respingător de urîtă!

— Să iubești și să fii bătrîn e mai teribil!

Răsărise o stea strălucitoare pe zarea colorată a apusului.

— Oamenii bătrîni au nevoie de melancolie, Pașa. Asta-i cochetăria lor: a doua, după ce le-a albit părul. Dar gîndește-te, Pașa, cînd aveai douăzeci de ani, să fi iubit pe cineva și fața ta să fi fost respingătoare!... De altfel, bărbații n-au nevoie de frumuseță. Sluțenia unei femei e un acord fals; sluțenia unui bărbat adevărat rupe acordul, îl depășește, creînd o disonanță care subjugă prin puterea ei... Fița Elencu a suferit mult. Între ea și viață, înainte de-a fi raportul de idei de care vorbeai tu, a fost sluțenia. Un om și-a bătut joc de ea. E cea mai odioasă crimă a unui bărbat, să joace comedia dragostei unei femei urîte! Gîndește-te, Pașa, cît era de dezarmată această față care învățase viața în bibliotecă! Slută și deșteaptă, învățată și lucidă. Dragostea nu exista pentru ea. Într-o zi privirea unui om i-a dat conștiința că și ea e femeie. Închîpuiește-ți, Pașa, că unui lepros cu fața mîncată i-ar întinde cineva o oglindă mincinoasă, în care, în locul feței de cadavru, ar apărea o față de om. Va mai exista altăceva pe lume pentru acel lepros decît oglinda care-i redă imaginea omenească? Logodnicele înșelate de logodnici plîng. Fița Elencu a ucis. A sfărîmat oglinda mincinoasă...

Răsunau pocnete de pușcă și lătrat de cîni. Treceau umbre repezi, pictate cu tuș chinezesc pe zarea apusului. Broaștele tăcură. Se auzea numai palpităția lichidă a iazului.

— Tu ai ucide, Pașa?

— Nu! E oribil.

— E oribil. Eu am ucis.

— Tu?... Pe cine?

— O broască, Pașa, dar am avut senzația că ucid. Omorul e mai mult o stare subiectivă decît un fapt în sine. Cei care ucid în război n-au senzația crimei. Eu am avut-o, împușcînd o broască fioroasă, tot aici, pe iaz. Țăranii pretindeau că-i sufletul Fiței Elencu, reîncarnat. Niciodată n-am văzut o broască atît de mare! Ședea pe un trunchi de salcie, și cînd orăcăia, celelalte broaște tăceau. Un sunet

de gușat, aproape lătrat. O uram, ca și pe Fița Elencu, fiindcă-mi era frică de ea. Am ochit-o lung...

Olguța tăcu. Nu se mai auzeau pocnete de puști. Pe nesimțite, răsărită într-un colț de cer, luna așteptase împlinirea nopții; și, o dată cu întunecarea zărilor, lumina ei intră în noapte ca o spadă în teaca de catifea.

— ...Am ucis-o. Un pîntec alb, găurit, și două labe ridicate-n sus. Gest de blestem. Coșmarul copilăriei mele. În zeci de nopți am visat labele broaștei, ridicate spre mine, amenințându-mă... Pașa, ce umilitor lucru e lașitatea! Am stat de vorbă cu tine și n-am tras nici un foc, numai ca să nu ridic pușca în fața acestui iaz.

— Ce faci?

— Încarc pușca, zîmbi Olguța, ridicîndu-se brusc.

— Lasă, Olguța!

— De ce? Și ție ți-e frică!

Un ciot de salcie răsturnată se ridica diform din argintul apei.

Olguța făcu un pas înainte. Pașa se ridică, urmînd-o. Săltată cu patul în umăr, pușca luci în lună.

Pașa își pregăti urechea.

Tăcerea se prelungi apăsător.

Olguța lăsă țevile-n jos.

— Ce-i, Olguța?

Întoarse spre el o față albă, cu aceeași expresie pe care Pașa o văzuse într-o seară la Paris, cînd pianul amuțise brusc și Olguța-l congediase, întinzîndu-i o mîină rece.

— Hai să plecăm.

Porniră tăcuți. Olguța mergea încet, cu umerii aplecați și picioarele grele.

Se apropiară de focurile aprinse în cîmp. Patefonul cînta înainte, perechile dansau, servitorii pregăteau masa pe pături întinse la pămînt. Frigul de toamnă se lăsa, aburînd suflările.

— Pașa...

Olguța se opri, ridicînd ochii spre Pașa. Glasul era calm; vorbele, clare.

— ...tu trebuie să știi de ce boală a murit bunica mea. Cancer, nu?

— Da. Cancer.

Porniră înainte. O picătură de sudoare înghețată căzu de pe fruntea Olguței, lunecînd de-a lungul nasului.

Plecuse de la masă, fără să anunțe pe nimeni. Încălecase și pornise în galop. Dorea să ajungă mai repede acasă.

Nu vedea nimic, nici stele, nici lună, nici pămîntul tăiat în vaste marmure simple.

Vorbele doctorului Mass erau neclintite în fața ei, pe cer, înainte și-n urmă, în copitele calului, în bătăile inimii și-n zvîcnirea timpelor.

În clipa cînd smuncise pușca, lipindu-i patul de umăr, simțise adînc junghiul în sînul drept.

Apărură spume pe botul calului. Crupa-i lucea de sudoare.

Olguța căscă gura ca să-și desclește fălcile. O dureau pînă-n tîmple.

Luna apăru trist pe vîrfurile unui plop, ca o frunte de oștean rezemată pe spadă.

Calul gifia precipitat. Călcile intrară în burta udă de sudoare. Trecu prin sat, prin spart lătrat de cîini. Intră în curte. Descălecă. Lăsă calul slobod. Intră prin atenanse de-a dreptul în odaia ei. Aprinse lampa. Se dezbracă, smulgîndu-și bluza. Se apropie de oglindă, cu pieptul gol.

Îi tremurau mîinile, înădușite. Pipăi vechea cicatrice a sînului, ușor, ușor, de jos în sus.

Inima fu atinsă ca de un deget rece.

Ascunsă în sînul drept, la capătul cicatricei, o duritate se formase, dureroasă la pipăit.

Făcuse flacăra lămpii prea mare. Fila, cu limbile de funingine ieșind din tubul sticlei. Nu s-auzea nici un zgomot în casă.

Creierul era greu, negru și compact, ca o bucată de fier în ger. O dureau tîmplele, fălcile, și, subt bărbie, adînc subt bărbie, un junghi ascuțit.

Ferestrele erau deschise. Frigul grămădit asupra ei îi înfioră lung spinarea, cutremurînd-o. Ridică ochii. Întîlni în oglindă o față necunoscută, descompusă, cu ochii rătăciți, ca obrazul acelor fete de țărani care în noaptea Sfîntului Andrei, la miezul nopții, cu două lumînări la dreapta și

la stînga, așteaptă în fața oglinzii să apară chipul mirelui și văd nebunia dilatîndu-se în ochii lor.

Sări în picioare, smulgîndu-se din încleștarea apariției din oglindă. Își acoperi sîniile cu mîinile, atît de violent, că durerea sîinului drept răsună în ea ca un țipăt strident. Cancer!

Avea un străin în ea! Intrase un strigoi în trupul ei!

Năvăli spre ușă, smunci de mîner, alergă nebunește pe coridoarele întunecate, lovindu-se de scaune, de mese, trîntind ușile, fugind, fugind prin casa vidă.

— Babă! Babă!

Bătea cu pumnii în geam, gîfîind.

— Ce-i, duduie? Iaca, vin.

Apăru în cămeșă de noapte, c-un șal pe umeri. Olguța-i apucă mîna, ca cineva care se înecă.

— Ce-i, duduie? Vai de mine, ș-ai ieșit în cămeșă!

O acoperi cu șalul de pe umerii ei, o luă în odaie, o așeză pe pat, aprinse lumînarea.

Ghemuită în șal, Olguța tremura atît de tare, încît șalul avea o vibrație de motor. Nu putea articula nici un cuvînt. Dinții clănțăneau, izbîndu-se sacadat.

Baba o luă în brațe, o așeză de-a latul patului, sprijinindu-i spinarea cu o pernă mare, luă oghialul, acoperindu-i picioarele, și scotoci prin dulap. Se apropie de Olguța cu o sticlă de rom. Umplu pe jumătate un pahar mare:

— Bea, duduie.

Olguța întinse capul, cu ochii îndurerăți de muțenia buzelor și neputința trupului de-a face altăceva decît să tremure. Baba îi cuprinse capul cu o mîna, cu cealaltă ducîndu-i paharul la gură. Dinții trepidau pe buza paharului. Jumătate se vărsă pe șal. Cîteva picături de rom alunecară pe limbă, printre gingii, răspîndindu-și arsura. Gîtlejul se descleștă. Un val de rom, înghițit ca un hap, se revărsă violent. Aburii fierbințelii cuprinseră stomahul, ridicîndu-se în sus cu o duduioare zvicnire a inimii.

Baba turnă din nou în pahar. Docil, cu un istovitor efort de a-și stăpîni tremuraturul, Olguța înghiți.

Se stîrnise-n ea un vînt fierbinte de Sahară. Valuri iuți de căldură pulverizată pînă-n creier, și, printre ele, enorm, bubuitul inimii ca un galop de apocalips. Ochii se acoper-

riră de polei, buzele se înroșiră, obrajii ardeau. Somnul venea greu și incandescent ca un metal topit.

Simți că-i ridicată, legănată; simți aer proaspăt pe obraji, apoi se topi, se topi...

Baba o adusesse în brațe în odaie. O așeză în pat, înfășurată în șal, o acoperi cu oghialul, îi potrivi pernele subt cap și se așeză pe un scaun la picioarele ei.

*

Gîndul, întunecat încă de somn, se deșteptă ca un copil într-o casă necunoscută, cu o impresie de durere, de greu, de străin.

Deschise ochii. Se lumina de ziuă. Recunoscu lumina la fereastră. Și înainte ca vreo judecată să se fi format, simți că cineva i-a luat lumina, că o privește fără s-o mai aibă, cum și-ar privi o călugăriță părul tăiat.

Se ridică încet, îngreuiată de-o căldură stranie. Privi. Dormise înfășurată într-un șal care mirosea a rom și a ceapă prăjită. Îl azvîrli.

— ...?

Cineva îi mutase masa, punîndu-i-o la căpătii. Un pahar de limonadă, alt pahar cu o linguriță în el, alt pahar cu ceai, un bilet rezemat de un teanc de cărți.

Dragă Olguța, n-am vrut să te trezim. Baba ne-a spus că ți-ai stricat stomahul. Ia curățenia, bea limonada sau ceaiul și rămii în pat cît mai tîrziu.

Să nu fi răcit cumva la iaz! Ți-am pregătit pe scaun o compresă și alcool; acele de siguranță le-am pus pe masă. Fii drăguță, Olguța, și ascultă pe mama.

P.-S. Și pe papa, care te sărută și-ți dorește să dormi tun și să te scoli veselă și sănătoasă. Îți pregătesc un vin negru, mai bun decît doctoriile.

Papa

...De la iaz pînă la paharul cu rom din odaia babei, întîmplările nopții se refăcurea fulgerător, zvicnind în migrenă.

Își privi trupul cutremurat de spaimă. Să fugă din el... Capul se ghemuise sperios între umeri. Nu îndrăznea să

facă nici o mișcare. Respira iute. Și deodată, celălalt gând, acoperit pînă atunci, se ivi: Vania!

Cască gura larg, lăsînd să țipe tăcerea, respiră înecat, ochii se acoperiră de ceață, capul i se prăbuși în palme, și fără sunet — ca fișititul spumei de val solitar pe mare calmă — plîse.

Tîrziu, în aceeași tăcere, își trase palmele de pe obraji. Fața apăru istovită, ca bătută de grindină. Își rezemă tîmpla de părete, privind lumina cu vidul ochilor.

Cucoșii cîntau, din timp în timp, ridicînd luminii semne de hotar. Începură printre crengi glasuri de argint mărunt. O diră roză, ca zeama de zmeură, coloră pervazul ferestrei, apoi podelele.

Se auzi un scîrțîit de care, mugete de vite.

Începea viața... pentru alții.

*

Nu se deșteptase încă nimeni. Își răcorise obraji cu apă rece, se îmbrăcase încet, cu gesturi de plumb, ca un om foarte bătrîn.

Intră în biroul domnului Deleanu în vîrfurile picioarelor. Mirosea a tutun și a piele. Se așeză la biou. Luă o hîrtie de scrisoare cu *en-tête*-ul profesional al domnului Deleanu, și scrise, imitînd slova bărbătească. Osteneala mișcărilor apleca șirurile, încovoia greoi literile, dîndu-le o fizionomie bătrînească.

Iscăli: „Iorgu Deleanu“.

Luă un plic. Începu să scrie adresa:

*Monsieur Richard Mass
Professeur à la Faculté de Médecine...*

Și o podidi plînsul, cu șiruri atît de dese, încît, lăsînd adresa neisprăvită, își aplecă fruntea, îndepărtînd-o de biou, deasupra covorului, lăsînd să curgă lacrimile în voie, cum singurează căprioarele împușcate în cap deasupra izvorului.

III

Nici unul dintre copii nu era pus la curent cu complotul celor bătrîni. Era în ochii bătrînilor un zîmbitor mister, ascuns sub priviri grave, și ca o presimțire de sărbătoare în casă. Semnalul tainicelor uneltiri fusese sosirea domnului Deleanu de la București, încărcat de pachete și plin de șoapte strecurate la urechea doamnei Deleanu, a cucoanei Catinca și a lui Herr Direktor. Și Pașa fusese informat, cu obligația solemnă de-a respecta secretul.

Domnul Deleanu sosise la amiază. Dacă Olguța n-ar fi fost atît de distrată în timpul vizitei obișnuite în biou tatălui ei, ar fi observat desigur frămîntarea domnului Deleanu, de copil care deține un secret eruptiv. Și l-ar fi aflat. Dar Olguța nu-l întrebese nimic.

Cu brațul în jurul gîtului tatălui ei, mai mult privindu-i părul alb decît ascultîndu-l, auzise vag cronica bucureșteană. În fața spectacolului vieții, domnul Deleanu avea încă prospețimea reacțiilor copilărești. Nici o blazare, nici o amărăciune, nici o oțetire. După viața tihnită de la Medeleni, cele patru zile de septembrie petrecute la București îl înfierbîntaseră ca pe copii întăia seară petrecută la teatru. Văzuse tot. Știa tot. Pe deasupra, fusese angajat într-un spectaculos proces de fraude militare, care-l pasiona. După o simplă lectură a Ordonanței definitive, cu creionul roș în mînă și zîmbetul în ochi, mai expresiv decît ochelarii, aflase întregul mecanism al procesului, găsind și soluția juridică de cîștig.

Ziua trecuse, dominată de verva descriptivă a domnului Deleanu.

Seara, la masă, doamna Deleanu anunțase pe convivi că a doua zi dis-de-dimineată se făcea mare grijitură, rugându-i pe toți să se scoale mai devreme și să dispară de acasă pînă la ora dejunului.

— ...La unu fix vă chem cu clopoțelul.

— Și eu, tante Alice? întrebă Monica, nevăzîndu-se exceptată.

Doamna Deleanu abia izbutise să-și stăpînească năvala rîsului.

— Și tu.

— Și eu? nu se putu ține domnul Deleanu.

Rîs general din pricina accentului școlar al întrebării domnului Deleanu. Doamna Deleanu oftase, ridicînd din umeri, dezolată, ca și cum totul s-ar fi descoperit.

A doua zi de dimineată, după cafea, sub controlul doamnei Deleanu și al cucoanei Catinca, toți fură expulzați, cu interdicția formală de-a reveni pînă la unu. Numai domnul Deleanu fu sechestrat în biuro; doamna Deleanu îl socotea incapabil să păstreze un secret mai mult de douăsprezece ore.

Plecară cu toții în livadă: Pașa, cu pelerina pe umăr și uneltele pictoricești; Herr Direktor, cu un teanc de ziare; Puiu, cu un dosar și un vraf de literatură juridică; Mircea, cu mînilor goale; Monica și Dănuț, cu mormanul de corecturi al volumului lui Dănuț — scrupulos și cuprins de panica debutanților față de cele mai neînsemnate greșale de tipar, Dănuț era la a patra corectură.

Numai Olguța lipsea. Pornise cu mașina lui Dănuț. Din ziua vîntorii de rațe nu mai încălecaseră. Făcea zilnic aceleași drumuri la gară, dar cu automobilul; automat: dusă de motor.

Există un surîs unic al feței omenesti, pe care-l au părinții bătrîni cînd întîmplător evocă amintirea unui copil al lor, plătînd și copilărește înțelept, care-a murit de menengită la șase sau la șapte ani. Copiii morți de menengită sînt cele mai sfișietor de luminoase chipuri ale copilăriei.

Durerea acelor bătrîni e veche, s-a ros; le-a rămas uneori melancolia. Au descoperit într-o casetă o șuviță de păr a copilului lor sau și-au amintit o vorbă de-a lui, abia glu-meată. Îl revăd jucîndu-se liniștit pe covor, cu fruntea gravă și mînuțele potolite ca ale înțelepților. Nu e zvon de risete, nici gamă de vorbe subțiri amintirea aceluși copil: e mai mult o tăcere, o pată de soare. Părea mereu preocupat, ca cei care joacă șah. Era blînd și concentrat. Nu supăra pe nimeni. Se pregătea parcă să intre în mormînt, cu fața lui solemn copilărească și mînuțele lui mici, încă de pe atunci ostenite de viață, ca aripele pasărilor care-au trecut marea.

Bătrîni surîd; îl văd copil, îl știu mort. La fel surîdea și copilul lor cînd se juca pe covor.

Acest surîs al feței omenesti îl avea dimineata de septembrie. Și cerul, și soarele, și frunzele, și iarba, strălucind blînd de aceeași lumină, își aminteau de-o altă lumină a unui april de mult dus, copil rămas în amintire, cu hainele de floare albă și ochii lui gravi de prea mult soare.

Activitățile celor din livadă erau lipsite de concentrare, distrase, diluate în dimineata de toamnă. Pașa privea mai mult decît picta. Herr Direktor, întins pe iarbă, cetea fumul țigării mai mult decît slova ziarelor. Puiu făcea baie de soare, cu ochii închiși și capul rezemat pe două coduri. Dănuț și Monica, așezați la masa de sub nuc, renunțaseră la corecturi, cu ochii pe sus. Mircea se plimba. Peste două zile trebuia să plece de la Medeleni. Sfișșea vacanța cu suflet apăsător. Era numit conferențiar la Universitate. Primise vestea de curînd, fără entuziasm. Viitorul devenise greu pentru el. Nebuneasca speranță că e iubit de Olguța îi dezzechilibrase viața altfel decît la optsprezece ani, cînd renunțarea la Olguța îi dăduse, pe lîngă melancolie, orgoliul puterii lui. Pierduse acest orgoliu tineresc. Simțea covîrșitor nevoia gestului concret de a-și rezema fruntea pe o mînă, de a-și rezema capul pe un umăr — și singura mînă, și singurul umăr, pe care fruntea și capul lui le căutau, erau veșnic depărtate de el, ca o zare de altă zare. Întăia osteneală a tinereții. Vid împrejur. Gustul amar al vieții, care face pe bătrîni să-și întoarne capul spre trecut, și pe tineri să-și aplece fruntea în fața viitorului, cerîndu-i parcă mai curînd pacificarea bătrîneții.

Simțea ca o adversitate a vieții împotriva-i, o voință de a-l micșora, de a-l umili. De când era în liceu, dorise o viață limpede, cu linii sobre și precise, ferită de promiscuitate și echivoc. La optsprezece ani, o dată cu dragostea, paralel cu marele ei elan, apăruse, cu obscurități subterane, sexualitatea. Cedase, tulburându-se adânc. Prima lui metresă fusesse o servitoare, oroare, servitoarea Olguței: Sevastița.

Atunci se desprinsese întâiul gest ostil al vieții. De-atunci își dăduse seama, prin el, că sexualitatea e o putere care nu poate fi ignorată, nici considerată cu dispreț patriotic, așa cum era tratată Germania, în timpul neutralității, de presa francofilă.

De-atunci plătise tributul acelor tineri care neștiind, sau neputînd, să joace comedia sentimentală ca să obție prin ea gratuitatea actului fiziologic, recurg la procedeul comercial: cumpără. Cumpăruse deci ceea ce-i accesibil pungii unui băiat sărac, al cărui ban, numărat, e destinat în primul rînd cărții.

După ce revenise, însă, din Germania, problema comercial rezolvată pînă atunci, luase altă înfățișare. Mircea nu mai era nici student la București, nici doctorand în Germania. Era profesor în orașul Iași. Nu se putea înjosi pînă acolo încît să frecventeze noaptea — cu penibila clandestinitate a funcționarilor sluți și burlaci, a capilor de familie fățarnici și vicioși și a elevilor de liceu, lubrici cum sînt cîinii primăvara — acele lugubre încăperi, adevărate closete publice ale sexualității urbane.

Întîmplarea, nu prudența, îl făcuse să descopere soluția oamenilor prudenți: metresa, nu profesionista.

Un anunț în ziarul ieșan *Opinia* oferea seria complectă a scrierilor lui A. D. Xenopol, cu preț modest. Se dusese la adresa indicată, unde făcuse cunoștință cu tînăra văduvă a unui profesor de istorie, mort în război, care dorea să desfacă o bibliotecă inutilă pentru ea și împovărătoare pentru gospodărie, de vreme ce zilnic ar fi trebuit să scuture praful unor cărți necitite. Casă curată, cu podele ceruite, plăcută ochiului.

Cu părul ei lucios castaniu, descoperind o ceafă luminoasă, cu ochii ei malițioși, zîmbetul ei cărnos și pufos pe buza de sus, și neastîmpărul ei robust, care dădea o tresărire trupească vorbelor, văduva părea mai degrabă o șco-

lăriță de timpuriu împlinită la trup, purtînd uniforma pensionatelor de călugărițe. Îi oferise dulceață, cafea. Cumpăruse volumele lui Xenopol, dar biblioteca mai avea și alte volume interesante. Invitat, revenise. Între timp, văduva se informase despre Mircea. Testamentul defunctului îi interzicea o nouă căsătorie, sub sancțiunea pierderii averii de la el rămasă: casa, un pămînt răzășesc și pensia. Respectase testamentul, căutînd aceeași soluție sexuală pe care o căuta și Mircea, deopotrivă de dificilă pentru amîndoi. Mai întreprinzătoare însă decît Mircea și gospodină ordonată pe deasupra, izbutise să-l ducă și să obție în etac ceea ce apropierea ei îi sugerase lui Mircea în birou.

Raporturi clare, hotărnicite la cele două ore săptămînale de pat. Practică, și totodată puternic femeie, văduva găsisse exact ce-i trebuia: un băiat tînăr, care să n-o exploateze, nici să n-o compromită.

Acum, însă, Mircea se simțea incapabil să mai aibă raporturi cu această femeie. Nu mai putea disocia dragostea în două. Actul sexual îi devenea odios atîta vreme cît se mărginea la contactul fiziologic dintre două trupuri; nu-l mai putea accepta ca pînă atunci, cu titlul de laxativ seminal.

Vedea deschizîndu-se în fața lui ani grei și tulburi. Dispărea din el privirea dreaptă; începeau priviri piezișe. Un dezechilibru din care se naște blazarea timpurie, sau viciul.

Simțea dorința vieții de a-l îndoi sau usca.

De ce?...

— Mircea!

Alexandru Pallă, cu barba în vînt și pelerina atîrnînd pe jos, prinsă numai de un umăr, îl ajunse din urmă, suflînd greu.

— ...trist anotimp e bătrîneța! Lucram la o lumină de toamnă. O desprindeam ușor ca fumul din pipă. Ei și?... Ș-am zvîrlit penelul.

Pe la douăsprezece se auzi claxonul mașinei lui Dănuț. Monica îl ascultă atentă, ridicînd ochi întrebători și îngrijorați. Mai trecu multă vreme pînă cînd Olguța apărui pe poarta livezii. Monica-i urmări mersul încet, cu capul aplecat. De cîtăva vreme, de cîte ori o surprindea pe Olguța

singură, când nu-și supraveghea mișcările, i se strîngea inima.

Plecă ochii din nou pe corecturi. O auzi apropiindu-se.

— Tot corecturi, Monica?

Glasul era aton.

Se așază pe bancă, între Monica și Dănuț, punînd mîna pe gîtul Monicăi.

— Ce ai, Olguța?

— Nimic.

— Ți-s mînile înghețate.

— M-am spălat. Unde-s ceilalți?

— Prin livadă.

— E frumos... Dănuț, când apare volumul?

Dănuț tresări. De ani de zile n-o auzise pe Olguța spunîndu-i Dănuț. Olguța era cea mai necruțătoare adversară a diminutivelor.

Și era ceva în glasul ei, când îi spusese „Dănuț“, asemănător cu lumina dimineții de toamnă.

— Știu eu, Olguța! Poate că peste o lună. Cum vrei să-ți leg exemplarul tău?

— Scoți ediție de lux?

— Știi, chiar de lux nu. Cîteva exemplare pe hîrtie mai bună, pentru voi.

— Om vedea... Lăsați corecturile. E frumos afară.

Se auzi clopoțelul care-i chema la masă.

— Nu-i așteptăm și pe ceilalți? întrebă Monica.

— Lasă-i. Mergem împreună: cei trei mușchetari, zîmbi Olguța, luîndu-i de braț pe fiecare.

Treceau printr-o lumină înaltă și egal aurie. Frunze galbene și pete de soare cădeau din pomii cu fructe coapte. Olguța luase drumul cel mai lung. Era o luminozitate în toate cele, dinlăuntru parcă. Frunzele erau unse cu miere. Livada aștepta din clipă în clipă să devie de cristal sau de metal. Caldă, iarba înălța uneori miros de mîntă și de busuioc.

Trecură pe lîngă un păr cu fructe galbene ca lămiile coapte, dar mai mici, rotunde și netede. Un măr bătrîn era un cor de arome tinere cu obraji dolofani.

— V-aduceți aminte de merele coapte din bucătărie? îi întrebă Olguța, evitînd cuvîntul copilărie.

Zîmbiră toți. Sînt întrebări la care nu răspunzi decît zîmbind.

Ajunseră cei din urmă. Vița pridvorului se înroșise trandafiriu, albăstrind mai răcoros albastrul cerului de deasupra streșinei.

— Hai, copii! îi întîmpină doamna Deleanu.

Șopti ceva către cei din pridvor, și toate capetele apărură. Era armonios grupul lor, cu Olguța la mijloc, cu soare pe obraji și-n păr, tineri, înalți.

— Mama Grahilor! șopti domnul Deleanu. Ce Dumnezeu! Aveau și un tată faimosii Grahi!

— Și-un unchi! sări Herr Direktor, luînd brațul Monicăi.

O exclamație generală se desprinsese când intrară în sofragerie. Flori de-a lungul mesei de gală, o langustă în armura ei stacojie, cupe de șampanie, banane, piersici. Candelaburul din sofragerie era decorat cu viță roșie. Servitoarele aveau șorțuri albe, pantofi lustruiți și ciorapi de-ai fetelor, cîrpiți grosolan.

— Ce sărbătoare-i, mamă?

— ...

— O aniversară?

— ...

Se întrebau unii pe alții, fără să descopere cauza acestui aspect de sărbătoare.

— Se călugărește Herr Direktor! propuse Olguța.

— Da. Intru în ordinul „Benedictinei“, răspunse Herr Direktor, indicînd sticla de benedictină proaspăt adusă de la București.

Se așezară la masă intrigați. În timpul mesei, domnul Deleanu nu-și găsea astîmpăr; privea felurile de mîncare, numeroase, cum privesc copiii la teatru orchestra care întîrzie ridicarea cortinei.

Întăiul dop de șampanie care izbucni, în clipa când sticlele fură aduse, fu domnul Deleanu. Destupă sticlele, umplu cupele, le repartiză.

Herr Direktor se ridică, potrivindu-și monoculul. Măsură în șir pe toți convivii, făcînd parcă un bilanț, verifică pe dinafară, cu vîrfurile degetelor, conținutul buzunarului drept al jiletcei, și, strivindu-și țigara în scrumelniță, după un fum suprem, începu, fumegînd încă:

— Dragii mei, într-adevăr sărbătorim o aniversară. Se împlinesc cincisprezece ani de cînd Kami-Mura a devenit feciorul meu. Slavă Domnului, toți de-atunci sîntem și acum în jurul aceleiași mese. Pe lîngă vechii convivi, mai văd cu plăcere pe cucoana Catinca, glorioasă gospodină moldoveancă, adversara muntenilor și a picturii moderniste; pe Alexandru Pallă, glorios pictor moldovean, adversar al civilizației moderne și aliatul cucoanei Catinca; pe vechiul meu prieten din Pitar-Moșu, Mircea, fiul cucoanei Catinca, admiratorul picturii moderniste și al civilizației moderne; și, în sfîrșit, pe nepotul meu Puiu, viitorul decan al baroului Iași. Vă rog să iertați digresiunea, dar în această casă cu trei avocați nu se putea să nu aduc omagiul digresiunii profesiei atît de bine reprezentată. Dragii mei, acum cincisprezece ani, cînd mi-am botezat feciorul la această masă — botezîndu-mă și eu — cinci oameni erau triști și unul singur era vesel. Cel vesel era noul tată; cei triști, foștii părinți, fiul și... surorile.

Herr Direktor o privi pe Monica.

Monica se roși ușor, plecînd genele.

— ...Una dintre surori, cea de pică, mi-a schițat în linii generale obligațiunile profesiei de tată. Îi mulțumesc acum. Cred că le-am respectat, se adresă Herr Direktor Olguței. Cealaltă soră, fiica soarelui, zîmbi Herr Direktor privindu-l pe Dănuț; n-a spus nimica. Dar vă asigur că era cea mai necăjită dintre toți. Noul tată al fratelui ei o făcea să capete experiența unui sentiment necunoscut pînă atunci: antipatia, grațios exprimată prin culorile obrazilor și palpiția genelor. Așa-i, Monica?

Monica ridică din umeri, roșindu-se mai tare.

— Așadar, urmă Herr Direktor, pentru Monica, ziua de azi e aniversara unui rapt și a unei antipatii.

Dînd scaunul la o parte, Herr Direktor se îndreptă spre Monica.

— Facem pace, Monica?

Din tot sufletul, Monica-i întinse mînile. Cu o abilitate de scamator, Herr Direktor îi trecu verigheta pe deget.

— Ți l-am luat pe Kami-Mura, ți-l restitui pe Dan Deleanu.

Cuprinzînd-o în brațe, o sărută pe amîndoi obrazii fierbinți.

În zgomot de scaune târșite, pași precipitați și zăngănit de cupe, Monica deveni prizoniera grupului adunat în jurul ei. Soarele îi luminează părul înnoindu-i aurul. Singele îi luminează obrajii.

Dănuț își privea zîmbind verigheta de pe deget, pe furiș, închizîndu-și pumnul, deschizîndu-l.

Herr Direktor, cu gestul alarmat al unui director de muzeu, care-și vede periclitată o statuie din pricina năvalei vizitatorilor, îi îndepărtă pe toți, invitîndu-i să-și reia locurile.

— Iorgule, e rîndul tău.

Domnul Deleanu era atît de emoționat, încît efortul stăpînirii emoției îl făcu să ridice fruntea c-un aer sfidător.

— Dragă Monica, acum cincisprezece ani, în anul cînd Grigore ni l-a luat pe Dănuț, te-am căpătat pe tine. Te-am crescut și te-am iubit ca pe copiii noștri, și singura noastră durere era că într-o zi vei pleca din casa noastră, cum pleacă toate fetele de la părinți, măritîndu-se. Viața a hotărît să fim cruțați de această despărțire, căci nevasta lui Dănuț nu poate să plece din casa părinților săi adoptivi. Iată de ce, astăzi, îți spunem din nou, cu inima plină de o îndoită bucurie: bun sosit în casa ta!

Din nou, cupele porniră spre Monica.

— Și acum, copii, urmă domnul Deleanu, să facem itinerarul viitorului... Scoase din buzunar un mare plic galben. ...Am aici două pașapoarte: unul, pe numele Olguței; celălalt, pe numele doamnei și domnului Deleanu. Am anticipat puțin căsătoriei: nu vă supărați?

Un inel de zîmbete se formă în jurul mesei, închizînd mărgeanul oval al obrazilor Monicăi.

— Mai am aici o hîrtie de la Ministerul Instrucției, prin care se acordă Monicăi un concediu de un an de la catedră, pentru perfecționarea studiilor... căsătoriei, vorbi domnul Deleanu cu nasul în hîrtie. Iată acum și vederile noastre. Tu, Dănuț, nu te prea împaci cu profesia mea. Avocatura nu convine temperamentului tău. Cred însă că o catedră la Facultatea de drept nu ți-ar displace. Profesoratul se împacă mai bine și cu temperamentul tău și cu literatura. Din acest punct de vedere, noi toți am dori ca după căsătorie să pleci cu nevasta ta la Paris, să-ți iei doctoratul în drept și să-l lași pe tata să-ți găsească o cate-

dră potrivită cu studiile și preferințele tale. Asta-i prima parte a programului; a doua o privește pe Olguța... Vorbi mai încet. ...Olguța dorește să plece în Franța acuma, în septembrie. O rugăm, noi toți, să amâne plecarea. Căsătoria lui Dănuț va avea loc în noiembrie. Până atunci se vor face pregătirile necesare. Se poate să lipsească Olguța de la căsătoria lui Dănuț? Glasul devenise nesigur. După căsătoria lui Dănuț, plecați împreună în străinătate, toți trei. Fetița tatei, te rugăm cu toții...

Privirile tuturor se îndreptară spre Olguța. Pumnii îi nădușiseră subț masă; fața-i era contractată. Dădu numai din cap aprobativ, izbutind să smulgă un zîmbet slab feței palide.

Aclamații și urale răspunseră gestului Olguței. Izbucnise cu zboruri un cer de primăvară în sufletele tuturor. Amânarea plecării Olguței fu semnalul deplinei bucurii. Disparuse o apăsare, încetase prezența unei melancolii. Era ca o nevoie de dans în toți. Rîdeau de nimicuri, frămîntîndu-se pe scaune. Fiecare obraz avea aerul că aduce o veste bună. Cupe rămase pline fură deșertate dintr-o dată și din nou întinse spre sticlele de șampanie. Domnul Deleanu interpelă evreiește pe servitori, o sărută pe Olguța și dispăru, revenind cu două sticle negre, prăfuite.

— Ultimele, anunță el. Cotnar roznovenesc de la 1848. Una pentru logodnici, alta pentru Olguța.

Olguța băuse șampanie, bău și un păhărel de cotnar. Obrajii i se rumeniseră. Nu vorbea; zîmbea mereu cam somnoros.

Se făcuse fum în odaie și anarhie pe masă. Cucoana Catinca declarase că Pașa-i un mare pictor, dar că portretul Olguței era o regretabilă eclipsă. Pașa convenise. Era atât de vesel, încît ascultase aprobînd mereu lecția de portret servită de cucoana Catinca, oferindu-se chiar să-i facă un portret demonstrativ. Mircea își recăpătase verva, fraternizînd cu Puiu, admițînd că avocatura e o profesie admirabilă, superioară tuturor celorlalte.

Toți aprobau orice. Contradicțiile dispăruseră. Era o totală renunțare la asperitățile și intransigențele persona-

lității. Stăpînea gestul sufletesc de-a face ochi și celorlalți. Nici unul n-ar fi îndrăznit să tulbure prin ceva bucuria generală.

Abia pe la trei se sculară de la masă, congestionați, vociferînd și gesticulînd. Se împrăștiară prin odaie, ducînd fiecare partea lui de bucurie. Dănuț o însoți pe Monica în odaia ei. Olguța îi ajunse din urmă.

— Să trăiești, Monica!

Îi dezmierdă obrazii, sărutînd-o lung.

— Și tu, Dănuț.

Îl sărută pe obraji.

Plecă.

Monica și Dănuț intrară în odaie. Tăceau. Jucau razele de soare aeriene mozaicuri galbene, atât de des, încît își venea să faci mișcări de înot prin valurile lor iluminate.

Se opriră în mijlocul odăii. Cu mîinile întinse, amîndoi își priveau inelele lucind în soare.

— Intră, Olguța.

Cu cafeaua și păhărelul de coniac în față, răsturnat picior peste picior, în fotoliul biuroului, domnul Deleanu fuma, privind plafonul cu expresia fericită a jucătorului de cărți cînd dă pe față un abataj.

Olguța se așeză pe marginea fotoliului.

— Papa, prea mult fumezi!

Îi luă țigarea din gură, zvîrlind țigara în scrumelniță. Ridicîndu-se de pe marginea fotoliului, umblă în saltarul din dreapta, unde domnul Deleanu își ținea uneltele fumatuului, luă o andrea, vată, colonie și începu să-i șteargă țigarea de chilimbar.

— Uite ce iese, papa!

Vata se făcuse cafenie. Printre gene, domnul Deleanu îi vedea profilul aplecat deasupra țigaretii. Cu mișcări îndemînatice, înșuruba vata în vîrf, o muia în colonie, cufundînd-o energic în tubul de chilimbar. Repetă operațiunea pînă cînd vata ieși curată. Privi tubul în zare: nu se mai vedea nici o umbră cafenie.

Un ușor sforăit. Întoarse capul: domnul Deleanu admise cu capul pe speteaza fotoliului.

Somnul îl îmbătrînea. Îl privi lung, îi alintă cu vârful degetelor aburul mătăsos de pe tîmple și ieși în vîrfuri.

*

Mergea încet prin lumină spre căsuța lui moș Gheorghe, în haină ușoară de vară, cu brațele goale și capul descoperit.

Stăruiau în văzduhul toamnei zvonurile verii, nazal, ca zbîrnîitoarea unui zmeu depărtat.

Rîndunelele plecaseră, luîndu-și arabescurile negre, lă-sînd cerului, goală, culoarea tare, albastrul dur.

Întîlni un flutur alb. După cîțiva pași, fluturile devenise o amintire depărtată, ca palpitînd în lumina altor ani. Tot ce vedea, după ce rămînea în urmă, se îndepărta iremediabil în trecut. Nu întorcea capul. Mergea drept înainte. Ajunse lîngă prispa casei numai cu umbra ei. O privi: umbra Olguței. O lăsă în lumina galbenă a după-amiezei de toamnă.

Intră în casă. Închise ușa cu cheia.

Focul din vatră era pe sfîrșite; îl făcuse pe la douăsprezece Oțăleanca, subt privegherea Olguței. Mai puse cîteva lemne. Se așeză pe laviță. Îi era inima grea ca o amforă umplută cu lut.

Ferestruicele căsuței erau atît de mici, încît în lumină păreau două icoane îmbrăcate în aur, cu chipurile șterse, față-n față așezate cu cele de pe părete, posomorîte în umbra lor arsă.

14 septembrie. La far, în fața mării, logodna ei...

Viața ei se isprăvea astăzi, 12 septembrie.

Zilele viitorului, rupte din viață, cîntară, căzînd în lumina lor depărtată.

La munte, printre culmile pădurilor de brazi, spre seară, brazii sînt negri; tăcerea, gravă; cerul, solemn.

Lumina se împarte ca o mulțime în strane. Între doi brazi e o lumină, între alți doi brazi e altă lumină: aceeași lumină, dar despărțită, trup lîngă trup.

Pădurile de brazi sînt pline de trupurile luminii, ca timpul de zile între nopți.

Nalți sînt brazii, drepți și negri, de-a dreapta și de-a stînga luminii dintre ei, care e naltă, dreaptă, limpede și

palidă. Cîte două facle stinse, de o parte și de alta a unui mucenic de argint.

E veselă ca un copil lumina pe cîmpiile cu zări deschise și pe mările fără hotar — dar între brazi, închisă între trunchiuri, cu stinse facle, lumina e tristă, neclintită în moartea ei palidă.

Și de departe se desprinde un acord, altul... Abia le auzi. Cometele, în clipa cînd apar cu razele lor lungi prelinse în azur, dacă, în loc să fie armonii de lumini, ar fi de sunete, așa ar plînge dintr-o zare pînă-n altă zare.

Cîntă un buciom la munte, aerian, lîngă cer, ca aurora boreală, prin imensități pure.

Lumina a murit palidă și dreaptă între brazi, și viața în afară e un buciom care plînge cu acorduri lungi, venind din viitor pînă-n trecut.

Viața plîngea din depărtarea de lumină a viitorului, deasupra sufletului neclintit în gîndul morții, ca lumina în pădurile de brazi.

*

12 septembrie 1922

Dragă Monica,

Tu vei înțelege și vei ști să ierți pe cea mai bună prietenă a ta, care trebuie să întunece întîia zi fericită a viitorului tău.

Am cancer.

Pe scurt: La Paris mi s-a făcut o operație la sînul drept, pe cînd tu erai în Pirinei la Andrée Bertrand. N-ai știut nimic, nici tu, nici Pașa, fiindcă de pe atunci mă temeam. Tumoarea s-a refăcut, progresînd vertiginos. Am scris chirurgului care mă operase la Paris o scrisoare iscălită Iorgu Deleanu. Îl somam, ca tată, să spuie adevărul. I-am arătat că pentru o femeie operația la sîn e o mutilare prea gravă și că numai primejdia cancerului ar justifica-o. A răspuns telegrafic, recomandînd operația imediată: extirparea sînului. Scrisoarea lui, sosită astăzi dimineață, vorbește de sarcom canceros, arată fără înconjur gravitatea, orientîndu-se și după examenul primei tumori, și după scurtul timp care-a trecut de la operație pînă la refacerea tumorii.

Slavă Domnului! Am fost cruțată de minciună și de îndoială.

Scrisoarea chirurgului afirmă evaziv că *mai pot* trăi încă mulți ani. Cum? nu spune. Dar eu știu. Bunica mea așa a trăit, din spi-

tal în spital, din sanatoriu în sanatoriu, de la Viena la Paris, de la Paris la Londra, lăsând pretutindeni bucăți de carne putredă. Urmează mirosul de cadavru, morfina și restul.

Nu-mi simt puterea să duc astfel de viață, *fiindcă iubesc*, Monica. Vania trăiește. E în țară. Mă iubește. Poimîne, 14 septembrie, trebuia să plec cu el în America. Vezi...

M-am gândit, Monica, nopți de-a rândul la voi toți. Veți suferi. Dar rămîneți împreună. Vania rămîne singur. Și totuși, nu pot ezita. De opt zile am primit telegrama de la Paris, de opt zile am certitudinea absolută că am cancer, și de opt zile ezit, deși zi cu zi tumoarea crește. E îngrozitor. Încă două zile, și așa fi plecat, l-aș fi întilnit pe Vania, așa fi fost fericită, așa fi sperat într-un miracol, așa fi trăit mai departe, infirmă, cerșind viață, cerșind dragoste, cerșind milă.

Nu! Sînt suveranul vieții mele. Liberă, v-am sacrificat pe toți lui Vania, dragostii mele pentru Vania; o voi sacrifica și pe ea, acuma, cînd văd că încep să devin robul vieții mele. De opt zile, Monica, mi-e milă de mine, trăiesc din milă. Cînd am primit telegrama de la Paris, am primit și o scrisoare de la Vania: îmi scria zilnic. Am vrut să sar cu automobilul într-o rîpă, să isprăvesc scurt: era atît de simplu și de imediat! Dar a doua zi trebuia să-mi vie o scrisoare de la Vania. Am trăit încă o zi, pentru scrisoarea așteptată. Așa trăiesc de opt zile. În scrisoarea de astăzi Vania mă anunță că e la Constanța, unde mă așteaptă. Nu știe nimic. N-am avut curajul să-i scriu adevărul. Tremuram la gîndul c-ar fi putut veni lîngă mine. El e stăpînul meu. L-aș fi urmat.

Asta-i tot.

Acuma iată ultimele mele dorinți. Prin testamentul pe care-l pun într-un plic separat, îți las toată averea mea, cu următoarele obligații netrecute în testament:

1) Jumătate din avere să fie la dispoziția lui papa.

E hîrțuit de datorii pe care le plătește muncind cum nici un om de vrîsta lui nu mai muncește. După moartea mea, dacă va mai putea să muncească, să-i fie munca o distracție, nu o nevoie. Să vorbești numai tu cu el, după vreo lună de la moartea mea, spunîndu-i în numele meu că-i interzic să refuze această ultimă soliditudine a afecțiunii mele. Îl rog.

2) Să-l trimiți pe Puiu la Paris să-și facă doctoratul în drept, pensionîndu-l lunar timp de doi sau trei ani, în așa fel încît să poată duce o viață decentă, fără de privațiuni. Trebuie scos, acuma, cît e tînar, din mediul avocaturii provinciale. Să se deprindă

la Paris, muncind în alt mediu, fără de mediocrele succese ale avocaturii, să stimeze altăceva decît șmecheria. Într-o măsură, Puiu e copilul meu. Ți-l las ție.

3) Să-i servești babei o mie de lei pe lună, pînă la moartea ei, indiferent dacă rămîne la noi sau pleacă. Și să ai tu grijă să rămîie.

Pe tine și pe Dănuț vă rog să nu mai plecați în străinătate, deocamdată. Credința mea e că Dănuț n-are nevoie de doctorat în drept, nici de profesorat. Spune-i că am toată încrederea în cariera lui de scriitor. Voința, care-i lipsește în viață, o are în scris. Pe el nu l-a alterat nici avocatura, nici viața de provincie, și nu-l vor altera, mai ales alături de tine. Casa noastră nu trebuie să rămîie goală. Cu voi începe o viață nouă. Poate că vor mai răsuna glasuri de copii în casa noastră, dînd și casei, și părinților noștri ceea ce le lipsește. Sărută pe mama și pe tata, roagă-i să mă ierte și spune-le că i-am iubit frumos și drept.

Transmite lui Herr Direktor, lui Pașa, lui Mircea și mamei lui afectuoasa mea îmbrățișare. Caută de-l vezi la Iași pe doctorul Prahul. E bolnav, înăcrit și bătrîn. Ajută-l. Nu-l lăsa în mizerie. E îngrozitor de singur.

Tu mă cunoști, Monica. Am trăit cincisprezece ani împreună. Doresc ca, prin tine, tot ce-a fost afecțiune și sollicitudine în mine să continue. Desigur că uit multe lucruri în această clipă grea. Ți le vei aminti tu, în locul meu, făcînd ceea ce așa fi făcut eu. Vegează, mai ales, să nu se prăbușească nimic din casa noastră. Să îmbătrînească toți, strînși în jurul tău și al lui Dănuț. Fă tot posibilul ca papa să renunțe la neconținutele lui călătorii. Să rămîie cu voi la Iași.

Roagă-l și pe Dănuț să facă în amintirea mea efortul de-a ieși din el, de-a rîde, de-a glumi, între voi, acasă, restaurînd golurile.

Și acum, Monica, o ultimă rugăminte, cea mai grea. În ziua de 14 septembrie, adică poimîne, Vania mă așteaptă, de la patru în sus, la farul din Constanța. Trebuia să ne logodim acolo. Du-te în locul meu, *neapărat*. Am lăsat instrucțiuni imperioase în testament să fiu îngropată la Iași, în cavoul familiei, în ziua de 16 septembrie. Ai timp să te duci și să te întorci.

Monica dragă, mi-e milă de tine, dar ce vrei să fac? Lui nu-i pot scrie altăceva decît că-l iubesc.

Du-te.

Cere-i inelul meu de logodnă. Să mi-l pui pe deget. Am acest drept. Sînt logodnica lui și voi rămîiea logodnica lui și atunci cînd inelul va străluci pe o falangă uscată.

Du-i din partea mea această fâșie de rochie, în amintirea celei mai frumoase zile a vieții mele. Am petrecut-o cu Vania la Bălți. El știe.

Monica, spune-i că nu pot să-i scriu. Va înțelege.

Fii cu el cum ai fost cu mine, când Vania, pentru noi, era mort. Spune-i că strâng în brațe și sărut întreg pământul pe care i-l las pustiu.

Dacă întâmplător mai primesc mine o scrisoare de la Vania, du-i-o.

Olguța

Tremura, tremura. Îi tremura trupul, îi tremurau buzele, îi tremura bărbia.

Dragostea ei! Dragostea ei! Rîndunică aruncată în convoiuri de ghețari!

*

Dragă papa,

Tu ai fost cel mai scump camarad al meu, din copilărie și pînă astăzi...

Nu mai putea. Fără glas, scînci, închizînd ochii, Capul îi căzuse pe măsuta de scris. Respira învîlmășit. Își urni din nou capul greu, cu un abur pe ochi. Se ridică. Se lăsă pe marginea laviței. Ca la cîinii care trag a moarte, capul îi era aplecat; prea greu pentru puterea trupului.

Se ridică din nou, luă scrisoarea și telegrama doctorului Mass, dîndu-le pe foc.

Flăcări iuți izbucniră. Era o căldură înăbușitoare în încăperea mică. Luă scrisorile lui Vania, le strînse în brațe cu toată puterea; durerea sînului răspunse ascuțit. Se așeză pe un scăunăș, la gura vetrei. Cu o mișcare de mamă care ajută primii pași ai copilășului, țînîndu-l cu mînele de umeri, vîrî scrisorile în gura sobei. Flăcările dansară. Închise ochii. Ca un soare de vară, căldura scrisorilor arse îi juca pe obraji.

Se întunecă. Un morman negru ca o haină de doliu. Se ridică. Se duse în tindă.

Descuie ușa.

Să fugă!

Gîndul izbucni atît de violent, încît o zgudui, înălțînd-o dreaptă ca o flacără supremă.

Se îndoii din nou.

Se întoarse în odaie. Luă din valiză revolverul. Se așeză pe laviță, rezemîndu-și coasta de mormanul de perne. Tresărea un spasm de plîns fără lacrimi în mușchii obrazului. Revolverul devenise prea greu, ca tras de-o altă mîna. Își odihni mîna cu revolverul, culcînd-o pe genunchi. Cu mîna stîngă își căută inima.

Era îmbrăcată cu rochia de „Esmeraldă”. Din corsaj smulsese fâșia trimisă lui Vania. Roșeața soarelui din apus o îmbrăca în ape portocalii, de culoarea rochiei, înlocuind fâșia desprinsă. Ca să asculte inima, își ținu respirația. Avea o arsură de ger în toate încheieturile, și fruntea-i nădușea în valuri, lăsîndu-i gust sărat în colțurile buzelor.

Mîna cu revolverul se înalță, îndreptînd țeava spre degetul care marca locul inimii.

Degetul cel gros al mîinii drepte pîndea inert pe trăgaci.

Privi lumina, c-un surfș mirat.

Era ca o tăcere încremenită a unei mulțimi, în preajma panicei sau a uralelor.

În lacătul inimii glonțul intră.

Viața năvăli afară.

Ploaie de stele, zilele viitorului căzură în noapte.

Capul bălăbăni, descumpănit.

Trupul căzu, ca aruncat din galop, cu săgeata în inimă.

Pleoapele se zbătură pe ochii albi.

Tăcerea fu de moarte, în fața icoanelor.

IV

Vînătă și verde, marea își înălțase statura de valuri, tunete și spume.

Ferestrele odăii Monicăi, deschise, aspirau ceața sărată.

Răsună o bătaie în ușă. Stăruie. Jupîneasa intră, aducînd o ceașcă de cafea neagră. Monica tresări, dîndu-se îndărăt; văzu, oftă, mulțumi. Jupîneasa ieși.

De două zile, fiecare om, fiecare mișcare îi dădeau fiori în spate, cutremurînd-o. S-aștepta mereu s-audă un gemăt, o prăbușire, un plîns, un țipăt strident. Așa lăsase Medelenii. Nesomnul de două nopți o chinuia palidă pe marginea coșmarului. Moțăia mergînd și stînd și sărea înfricoșată la orișice mișcare, străbătută de panica aceluiași gemăt de geamandură și de aceeași vedenie de casă prăbușită în întuneric, uși deschise, ferestre date-n lături, umbre alergînd cu lămpi, ochi rătăciți, gesturi demente... Mirosul de tămîie nu-i mai ieșea din nări. Odaia copilăriei lor fusese prefăcută în cameră mortuară. Olguța, întinsă cu fața în sus, în straniu somn de statuie cufundată în apă; două lumînări arzîndu-i la cap; domnul Deleanu, pe marginea patului, scofilit, plîngînd cu gura deschisă și ștergînd cu batista obrazii Olguței, ca și cum ea ar fi plîns; și Herr Direktor, fără monoclu, stînd pe un colț de scaun, cu fruntea plecată și buza răsfrîntă.

În odaia doamnei Deleanu, miros de eter; bocete în bucătărie și o tăcere grea, sfărmată de gemete. Vorbele pieriseră.

Își rezemă capul de marginea patului, simțind cu tîmpla, răceala barei metalice.

Ațipi.

Iar răsună o ciocănitură la ușă. Jupîneasa intră.

— Domnișoară...

O atinse pe umăr. Monica sări.

— Ce-i?

Clipi des, cu mînile pe inimă.

— ...întreabă birjarul dacă nu-i dați drumul?

Își scoase ceasul din valiză: erau patru și zece. Își trecu mîna pe frunte. La patru trebuia să fie la far. Luă scrisorile: a Olguței și a lui Vania, ultima venită a doua zi după moartea Olguței.

Se coborî în goană pe scări, se sui în trăsură.

— La far.

Trăsura porni, cotind pe bulevard. În preajma mării vîntul bătea atît de tare, încît marea părea invizibil prelungită în văzduh, dincoace de țarm.

Își strînse gulerul paltonului. Dădu drumul trăsorii. Sui scările. Începu să alerge. Se opri să respire. Iar alergă. Digul era pustiu; duduia de furtună ca o inimă grea. Cu salturi de pantere îmbălate, valurile săreau, aruncîndu-și spumele pulverizate peste dig, lăsînd ochiuri de apă și bură de ploaie.

Nici un vapor pe mare, nici o pînză. Zare vînătă, mare clocotind de spume sure, nouri ca turme de boi în vijelie.

Ritmice, vaiet de enormă cucuvaie, uuitul geamandurei: Uuu... Uuu... Uuu...

Ajunse la far. Respiră adînc. Trecu înainte. Privi.

— ...?

Nimeni. Pustiu. Marea.

Se răsturnase parcă o statuie al cărei pedestal era întregul pămînt.

— Vania!

Îi răspunse urletul mării cu spumele vîlvoi.

Grea, inima i se scufunda cu fiecare bătaie. Se așeză jos, pe lespede.

Așteptă. Așteptă.

Nimeni.

Marea, marea, marea...

Plîngeau alți ochi prin ochii ei, pe obrajii albi, slăbiți, deasupra buzelor amare.

Scrisoarea lui Vania! Își șterse ochii. Scoase scrisoarea din buzunar. O privi.

— ...?

Avea ea dreptul s-o deschidă?

Da. În această clipă ea era Olguța, ea era dragostea și suferința Olguței.

— Aa!

Monica se repezi, cu brațele întinse. Foia de deasupra zburase pe mare, smulsă ca de o mîină enormă. Cealaltă foaie palpita foșnind în degetele încleștate ale Monicăi.

Se așază din nou pe lespede de piatră, ținînd foaia rămasă, cu amîndouă mîinile, acoperind-o ca pe o flacăra.

...Asta-i viața mea, Olguța.

Ce-am făcut? Pentru ce-am trăit? Ce-am adus eu vieții? Nimic! La o vîrstă cînd dragostea dă culmi tinereții sau ucide, eu am fugit de ea. Gîndește-te bine. Eram tînar, ca tine. Femeia pe care-o iubeam — o iubeam cum la douăzeci și ceva de ani iubești. Erau în mine mai multe biserici înălțate pentru ea decît a înălțat lui Dumnezeu imperiul rusesc. Această femeie m-a îngrozit. Dacă eram viu, mă ucideam o dată cu dragostea sau o iubeam mai departe, cu scîrbă, cu ură, cu revoltă și blesteme — dar o iubeam. Omul viu aduce dragostii cerul și iadul său, și rămîne lîngă ea. Eu am fugit, am suferit, am uitat și am trăit, despărțindu-mă și de dragoste, după ce mă despărțisem de părinții mei, de țara mea, de credințele mele, de tot.

Ce-am făcut? Nimic! Sînt omul care veșnic a fugit de ceva sau de cineva, în altă parte, și de-acolo iar, și iar.

Pe cine căutam? Ce căutam?

Mă întorc îndărăt, în fața vieții mele, și mă îngrozesc. Unde n-am fost? Ca vasul-fantomă, am călătorit mereu, pretutindeni, gonit de-o veșnică neliniște, și am trecut prin toate cele, fără ca nimic să mă atingă, să mă oprească, să mă oprească. Sînt un strigoi. Exist pentru alții ca nourii, dar pentru mine nu există, și nici viața nu există pentru mine. Trec prin ea ca o fantomă. Eu nu cunosc triumful obstacolului care te face să existe, dîndu-ți dorința să înlături ceva, apărîndu-te sau făcîndu-ți loc.

Trec. Sînt abur, neant. Sînt abstract. Trec prin lumea concretă ca mînat de un blestem, fără consistență, fără popas. Odihna și zbuciumul fapțurilor concrete mie nu mi-s date.

Tatăl meu mi-a dat acest trup de uriaș, iar mama mea a aruncat în mine semința de vînt a tătarilor nomazi din care se trăgea — dar suflet nici unul nu mi-au dat. Uriașul moldovean și mica tătăroaică s-au iubit. Dar eu nu sînt copilul iubirii lor; eu sînt blestemul neamului tatar, corcit cu sînge de ghiaur și blestemul boierilor moldoveni corciți cu sîngele neamului care le-a ucis străbunii.

Fug. Asta-i viața mea. De nimic și după nimic, dar fug. Mă tîrăsc pe fața pămîntului, fără să încolțesc nicăieri. Lunec. Viața nu mă acceptă. N-am aderențe la viață.

Pot eu să trec asupra ta blestemul acestor două neamuri încrușate-n mine? Pot eu, la această vîrstă, să cred în miracolul iubirii, cînd în tinereță am trecut prin ea ca aburul prin munți și m-am lepădat de ea fugind mereu?

Nu! În fața ta, mai ales, eu, omul fără suflet, fără consistență, n-am dreptul să înalț cuvîntul iubire. Flacăra lui au avut-o părinții mei; mie mi-au lăsat cenușa și vîntul care-o poartă.

Rupe scrisorile. Uită vorbele mele. Uită-mă. Dacă există pentru tine, alungă-mă, cum mă alungă pămîntul. Sînt o umbră, nu sînt un om. Lumina tinereții tale mă va alunga. Nu pot să te înșel. Iubirea ta pentru mine — mă închin în fața ta — e mai grea decît blestemul lăsat din părinți; e pedeapsa vieții împotriva strigoilor care-au cutezat să privească soarele.

Rămas bun, Olguța. Mîinile mele nu îndrăznesc să te binecuvinteze. Îmi plec genunchii în fața ta. Iartă-mă și uită-mă,

Vania

Scrisoarea era udă de bură marină. Căzu. Spumele o cuprinseseră în clocotul lor. Monica se ridică încet. Era atît de tristă viața, încît marea se deschidea înainte ca un drum de pace și odihnă.

Porni spre viață cu umerii plecați.

EPILOG

Mircea se deșteaptă trist. Prin somn se opriese alt suflet asupra lui, muzicalizându-l, lăsându-i ca o moarte de acorduri dulci și ca dispariția unei suflări de primăvară. O visase pe Olguța, sau poate-și visase sufletul care-o iubise pe Olguța. Vibra încă o atingere a inimii lui, dând sunetul straniu al instrumentelor de coarde, demult necîntate.

Urmă o senzație de pustiu, de îndepărtare, de exil — și se deșteaptă de-a binelea în etacul conjugal.

Era atît de ireal delicată mîhnirea pe care i-o lăsase somnul — fior de stea desprinsă — încît tot ce-i văzură ochii îi păru grosolan și brutal. Zîmbi mirat și amar, cu tulburarea copiilor cînd le vine să plîngă din senin.

Dacă o ciocîrlie transformată prin metamorfoză în rață și-ar aminti de un zbor în soare, pe cînd era ciocîrlie — la fel s-ar mira, privind în jur decorul familiar. Mirosea a oțet de trandafiri, acrit în căldura de etac ermetic închis, cu storurile trase.

Răcise cu o zi înainte la o întrunire politică. Se înapoiase afon, terorizat de aprehensiunea unei pneumonii, plin de exagerări pesimiste.

I se acoperiră obrazii de roșeața rușinii, gîndindu-se că se alintase ca un copil răsfățat, care pentru o simplă tăietură la deget sau un inofensiv gutunar, exploatează afecțiunea alarmată a părinților. Pe cînd trăia cucoana Catinca, n-ar fi îndrăznit niciodată să joace rolul copilului răsfățat.

Mama lui îl iubea, dar cu o energie spartană, care excludea diminutivele și în vorbă, și în faptă.

Și la Berlin, în timpul doctoratului, trăise izolat, îngrijindu-se singur de câte ori era bolnav, cu un optimism întotdeauna robust, bărbătește.

Viața conjugală îl transformase. Bărbat în viața socială, devenea treptat mai copil în viața de acasă.

Se căsătorise după moartea mamei lui cu văduva profesorului de istorie, demult metresa lui. După moartea Olguței o părăsise. Trecuseră câteva luni. Primise într-o zi o scrisoare stângace și tristă, umilă și discretă, care-l înduioșase. În timpul cât o cunoscuse ca metresă nu-i bănuise nici o aptitudine pentru melancolie. Veselia ei era veșnicul ei neastâmpăr, cum risul stupilor nu-i decît răsunetul activității albinelor. Scrisoarea ei îi semnalase prezența unui suflet acolo unde văzuse numai un trup. Își reluase vizitele, sărbătorit ca un stăpîn. Treptat le îndesise, prelungindu-le. Moartea Olguței îl debilitase, dîndu-i nevoia răsfațului feminin. Acolo îl avea.

După moartea cucoanei Catinca — a doua moarte — se îngrozise de singurătatea casei lor.

Cîtăva vreme, dormise dincolo, în casa văduvei. Apoi se căsătorise, aducîndu-și soția în casa lui. Marieta Balmuș era tot atît de activă și bună gospodină ca și cucoana Catinca. Mircea trăia exact în aceleași condiții de curățenie ordonată, confort substanțial și hrană moldovenească ale copilăriei și adolescenței lui.

Trupește, Marieta Balmuș era soția lui, dar sufletește era mama lui, sentimentul maternității, nesatisfăcut în această femeie normală, înlocuindu-l pe acel al dragostii, inaccesibil în puritatea lui înaltă, acestei femei perfect echilibrate, calme, practice, lipsită de orșice romantiozitate. Dar această tardivă maternitate, deviată spre un bărbat, mai puțin nelineștitoare decît iubirea, era mai învăluitoare, mai adormitoare, făcînd din Mircea vasalul suveranității ei. În casa lui era copilul soției lui. Pe nesimțite devenise „Puiule” în gura nevastei lui, în inima ei, în casa lui și, la urmă, în atitudinile lui din viața intimă. Ea ținea banii, dîndu-i cît îi trebuia. Ea îi cumpăra cămeșile, crăvățile, ciorapii. Cu ea se ducea la croitor cînd își comanda haine. Jumătate din personalitatea lui era tutelată, cu depli-

nul lui consințimînt și spre profunda lui satisfacție. Avea sentimentul că nevasta lui se sacrifică exclusiv pentru el, asumîndu-și grijele mărunte — cele care ostenesec mai meschin sufletul — cu un devotament care-l înduioșă. Suma acestor înduioșări zilnice, exaltate de recunoștință, îi dăduse lui Mircea de la o vreme credința că o iubește.

Jumătate de suflet autonomă era gata să accepte tutela. Pînă atunci, Mircea, care în viața casnică se supunea orbește bunului-simț și spiritului practic al soției lui, n-o consulta niciodată asupra activităților lui publice. Continua să facă politică țărănistă, lucra la Universitate cu studenții lui și publica studii acerbe în *Viața contemporană*.

Într-o zi, după un dialog avut pe dormeuză din etac, spre seară — Mircea ședea întins cu capul pe genunchii nevastii lui — Marieta îi zdruncinase credința în țărănism.

Marieta era o veche abonată a *Universului*. Țărănismul era tratat în consecință, dar de gura unei femei cu trup pietros, care adoră capul de pe genunchii ei, dezmiertat după fiecare vorbă, sărutat după fiecare rudiment de revoltă verbală. Marieta îi arătase că hoți sînt în toate partidele politice, dar că fiecare partid politic are și un egal procent de oameni onești, care doresc binele țării pe căi mai pașnice decît acele indicate de partidul țărănesc. Intrînd la liberali, Mircea și-ar fi putut valorifica altfel decît pierzîndu-și sănătatea în întruniri județene inteligența și cultura lui; ar fi putut ajunge deputat, poate ministru, și binele pe care niciodată nu l-ar fi putut face într-un partid de veșnică opoziție l-ar fi putut realiza avînd un rol efectiv în organizarea socială. Pe lîngă aceasta, devenind liberal, viitorul lor ar fi căpătat alte perspective: un voiaj în străinătate, tot felul de înlesniri materiale etc...

După cîteva luni de astfel de convorbiri, Mircea era din nou înduioșat — și altfel decît pînă atunci — de sollicitudinea Marietei pentru viitorul lui. Înscrierea la liberali devenise fapt necesar, ca o răsplată a Marietei. Fusesse felicitat pentru această înscriere de atîția oameni care-i preziceau un viitor strălucit, încît Mircea își dădu semă că oamenii nu sînt atît de răi cum par și că e mai agreabil să trăiești între prieteni, găsind și-n afară atmosfera de acasă, decît să stai mereu la pîndă printre dușmani, venind zilnic acasă ostenit, frînt, amar.

Liberalii îl numiseră profesor universitar. Sărbătoriseră în doi acest succes al Marietei.

— Marieta, uite un volum care merită să fie înjurat. Ce spui?

— De cine-i, Puiule?

Îi spunea numele autorului. Marieta se informa. Dacă autorul n-avea rude sau prieteni care-ar fi putut îngreui cariera lui Mircea, recenzia crâncenă apărea. Altfel, Mircea tăcea, alegându-și alt subiect. Această vamă prealabilă devenise automată.

Treptat, Mircea părașea realitățile artistice, literare, sociale și politice, acut contemporane, îndreptându-se spre idei generale și principii dezindividualizate.

Rărise raporturile cu menajul Dan Deleanu. Atitudinea lui coincidea cu a Marietei, deși cauzele erau deosebite, înălăturând astfel explicațiile penibile. În atmosfera Monicăi și a lui Dănuț, de la sine, fără nici o indelicatețe din partea cuiva, Marieta-i devenise străină. Acest sentiment îl apăsase cu prilejul întâii vizite. Ei trei, Monica, Dănuț și Mircea, erau legați printr-un trecut comun și printr-o înrudire intelectuală care-i făcea egali. Rețetele de gospodărie și prețurile legumelor în piață, vorbite de Marieta în acea atmosferă, sunaseră ciudat, cu toate că Monica abundase în sensul Marietei.

După câteva zile, Mircea simțise o profundă umilire, mai ales din cauza reacției lui de-atunci, defavorabilă Marietei, atribuind Monicăi și lui Dănuț aceeași reacție — natural, ascunsă — ceea ce crea între ei trei o complicitate involuntară și tacită împotriva Marietei.

Pentru Marieta, Monica era prea frumoasă și prea „doamnă”. N-o umilise Monica prin nimic, dimpotrivă, dar o umilise propriul ei sentiment de jenă deferentă, parcă servilă, față de Monica.

De-atunci se vedeau rar.

Uneori numai, când Mircea îl întâlnea pe Dănuț la redacția *Vieții contemporane* sau pe stradă, vorbeau cu aceeași prietenie. Odată, trecând din întâmplare prin fața casei Deleanu, singur, Mircea fusese poftit înăuntru de doamna Deleanu. Întârziase câteva ore în casa cea scumpă amintirilor lui. Marieta nu știuse nimic. Mircea fusese din nou umilit. Întîlnirile cu Dănuț sau cu ceilalți luau treptat un

caracter clandestin, culpabil în ochii lui. Le evita pentru comoditatea conștiinței.

Proeminența Marietei creștea și se afirma zi cu zi. Mircea devenise prizonierul fericit al devotamentului ei. Între ei discuții aprinse nu existau decât atunci când Mircea dorea s-o vadă cu ochii mai aprinși și obrajii mai colorați. Zîmbea lung. Discuțiile se terminau prin sărutări. Altfel, Mircea ceda necondiționat. Se simțea iubit cu solidă onestitate de o femeie tânără și frumoasă în ochii și brațele lui. Formulele: „casa mea”; „nevasta mea”; „nevastă-mea spune”; „nevastă-mea face”; „s-o întreb pe nevastă-mea”; „cum o hotărî nevastă-mea” începură să apară des în vorbele și gândurile lui Mircea, c-un fel de mîndrie ocrotitoare și ocrotită. O considera egală cu el nu numai în fața patului și a vieții mărunte, ci și în fața sufletului. Devenise camarada lui, interlocutorul lui preferat. El îi vorbea cu capul pe umărul sau pe genunchii ei, ea îi alinta fruntea și obrajii, pronunțându-se hotărîtor asupra tuturor problemelor de ordin practic sau cu conțințe practice. De cîteva ori, cuvîntul „fericire” venise pe buzele lui Mircea. Se simțea fericit. Era în el un echilibru, plenitudinea unei stabilități, care-i dădeau încredere în viitor și în viață.

Lucra sistematic. Marieta era foarte cumpătată în cheltuieli. Își făcea cu mîinile ei abile rochiile și lenjeria, avea o singură servitoare, și totuși era bine îmbrăcată, și casa de o minuțioasă curățenie. Astfel, din leafa lui de profesor universitar și din onorariile primite pentru articole și studii, Mircea putea să-și umple biblioteca, ținîndu-se la curent cu tot ce se scria în apus. Marieta îi respecta cu sfințenie odaia și orele de lucru. Niciodată nu-l importuna cu vreun zgomot, cu vreo confidentă futilă, cu vreo întrebare casnică sau cu înțepate chemări la masă. Când ieșea din birou, masa era gata, Marieta, veselă, atentă, plină de solitudine, niciodată rău dispusă, cicălitoare sau enervată, revărsînd asupra lui răsfrîngerea neajunsurilor incidentelor casnice. În casa lui, cum se spune, „totul mergea pe roate”.

Căsnicia era cea mai mare surpriză pe care i-o rezervase viața. Nu-și închipuisese niciodată că fericirea poate avea acest aspect cotidian, cu un mecanism atît de simplu, atît de la-ndemînă tuturor, fără să ceară nici exaltare,

nici eroism, nici sacrificii. Se simțea fericit în orașul lui, în profesia lui, pe strada lui, în casa lui.

Calmul acestei fericiri sedentare îl îngrășase puțin, îndulcindu-i vigoarea agresivă, pe care i-o dăduse războiul. În gesturi și în unele inflexiuni ale glasului, când era cu Marieta, începea să samene cu conu Mihăiță Balmuș.

După moartea Olguței, se deprinsese să fumeze. Nu se mai putea dezbăra de tutun, dar Marieta îi raționase fumatul: zece țigări pe zi. Cu ochi atît de umezi îl rugase să facă acest sacrificiu pentru ea, încît îl făcuse, respectîndu-l. Această dovadă de voință, de stăpînire de sine îi devenise tot atît de necesară ca și cele zece țigări cotidiene.

Aprinse o țigară: a unsprezecea.

Mirosul de oțet îi stăruia în nări, amintindu-i umilitor — acum — scena dinainte de culcare. Participase la o întrunire liberală în județ. Nădușise vorbind. La întors, în automobil, ziua de april se dovedise mai mult luminoasă decît caldă. Răcise. Se înapoiase pe la opt, fără glas, tremurînd. Marieta se transformase în pătimașă infirmieră. Îi făcuse imediat patul, foc în odaie, masaj cu oțet de trandafiri, lapte bătut cu gălbenușuri de ou și rom; îi dăduse aspirină, îl unse pe nas și în nări cu vaselină. Îi puse și ventuze, pe deasupra. Cetluisă ferestrele, condamnase ușile de-afară, ca să evite curențele. Mîncase în goană. Venise la el în pat, alături, dăruindu-i căldura trupului ei viu. Dragostea, cu lampa stinsă, fusese ultimul medicament, administrat cu devoțiune.

Abia acum, în această odaie întunecată, mirosind a închis și a oțet de trandafiri, își aminti că afară, cu luna plină, trecea o noapte de april.

Papucii, la marginea patului, pe covorașul moale; tic-tacul ceasornicului atîrnat de cîrligul unei semilune de alamă cu termometru, cadou util de-al Marietei; respirația calmă a Marietei, al cărei trup, lipit de al lui, nădușise devotat supt cuverturile de iarnă cu care îl acoperise... și dispariția acelu vis, trist, frumos și vag amintindu-i de Olguța și de un alt Mircea...

Își trase piciorul, dezlipindu-și-l de pulpa feminină, își îndepărtă coapsa.

Se trezi pe marginea patului, cu țigara aprinsă, între degete. Era atît de ordonată Marieta, încît, întinzînd mîna

prin întuneric, găsi exact la locul său scaunul cu halatul de noapte, în timp ce vîrfurile picioarelor intrară mașinal în papucii de pîslă.

Deschise ușa, ținîndu-și suflarea: evada. Respiră. Deschise ușa din față. Era în lumină, ca pe țărnul unui basm. Avu gestul de îmbătare al femeilor cînd, răsturnînd capul pe spate, aduc cu mînile o creangă înflorită, încovoidu-i vîrful spre fața lor.

Sute de nopți trecuseră pe lîngă el, fără să le vadă, fără să le presimtă. De cînd se căsătorise, se culca foarte devreme, zidit în fericirea intimă a patului conjugal. Uitase înălțimea nopților, stelele, Calea-laptelui și gestul trufaș al trupului omenesc, în clipa cînd devine tulpina solitară a acestei imensități boltite în corola cerului.

Și noaptea era de april! Înfloriseră atîția zarzări peste noapte, că parfumul lor de sărutări de fete tinere părea al lunii pline, primăvăratic albă în noaptea străvezie. Înflureau mereu alți zarzări, fetițele mirese ale primăverii, cu candoarea lor de muguri rozi și flori albe. Plutea în noapte, printre zarzări, deasupra pămîntului nebulos, înălțat în lună, sfîșietorul vag de melancolie, acordul stins, pe care i-l lăsase visul lui.

Și Olguța murise...

Era în el o chinuitoare dorință de-a se pulveriza în noaptea de parfum și de argint, de-a nu mai fi, de-a dispărea...

Fruntea i se plecase. Și ochii lui întîlniră pe pămîntul de primăvară în care era trupul Olguței o umbră groasă, lată, cu papuci de pîslă și halat de noapte. Intră în casă. Trecu în odaia lui de lucru. Aprinse lampa. Se așeză la biurou. Deschise saltarul de sus. Scoase un pachet de țigări. Aprinse o țigară: a douăsprezecea.

Era în el tristeța fără leac pe care i-o lăsaseră în adolescență ultimele pagini ale *Annei Karenin*.

Olguța, Mircea... Un fel de personagii moarte în paginile unui roman. Existaseră?

Nici ochii, nici mînile nu mai întîlneau nimic. Era singur ca după o lectură tragică. În viață! Exilat din trecut, din tinereță, ca dintr-o carte cetită, după cuvîntul: fine.

Oftă. O amintire surdă îl făcu să deschidă saltarul de jos, în care păstra amintiri din tinereță și de la părinții săi. Scoase o geantă. Geanta lui de licean la Liceul Lazăr.

— Hardtmuth...

Găsise o plumieră plină de creioane Hardtmuth, trimisă de Olguța la București. Pe capac, o inscripție pirogravată:

„Fabrica recunoscătoare“.

Creioanele erau intacte. Năvălea din plumieră, dimpreună cu mirosul creioanelor, râsul de copil vesel al Olguței, râsul cu ochi negri și dinți albi.

Murise. Niciodată râsul acela...

Portretul Olguței, făcut de Alexandru Pallă, tot în geantă era. Marietei nu-i plăcea acea „oroare“.

Oftă.

Scrisori de la Monica. Cerneală veștedă, hîrtie îngălbinită.

O foaie de hîrtie. O desfăcu:

5 iunie 1914

Mă jur pe dragostea mea, mă jur înaintea sufletului meu întreg și clar că dacă într-o zi voi simți că sînt în rîndul tuturor oamenilor, la fel cu ei, acceptînd și propovăduind minciunile lor și trăgînd foloase de pe urma acestei voluntare sau involuntare sclavii; disprețuind sufletul meu din această noapte, sau ironizîndu-l;

tăgăduind că iubirea este singura justificare a vieții, ultimul ei scop, singura și suprema ei frumuseță;

mă jur pe dragostea mea, care în această noapte mi-a adus deplină lumină, să mă sinucid. Și dacă îmi voi călca jurămîntul, dacă voi fi atît de netrebnic, încît să nesocotesc acest sfînt legămint luat față de mine însumi — să știi că sufletul mi-e rupt în două, și că merit să trăiesc înaintea, în rîndul tuturor, la fel cu toți, fiindcă o dată cu jurămîntul acesta, pe care l-aș rupe și l-aș călca, mi-aș rupe și aripele, și zborul.

Mircea Balmuș

Avu înălțarea cutremurată a animalelor tinere cînd adulmecă vînt de primăvară.

— Puiule! Puiule!

Tresări. Marieta intrase fără s-o audă.

Era pe genunchii lui, în cămașă de noapte, desculță, cu capul prăbușit pe pieptul lui. Îi simțea cu pieptul bătăile inimii, și intra în el căldura trupului ei prin batista subțire. O strînse tare. Brațele ei îi încolăciră gîtul. Avea un trup elastic ca piersicele roșii, și părul despletit și răscolot, cu luciri castanii în lumină, răspîndea parfumul său de noapte pe finețe. Pulpele-i atîrnau goale, albe ca miezul perelor.

Bătăile inimii ei îl înduioșau, dar întîlnindu-i pulpele rotunde, dorința-i fulgeră roșu înduioșarea. O strînse. Vibra cald, cu un gemăt slab, în brațele lui tari. O răsturnă jos, pe covor.

Se ridicară congestionați.

— Ne-a văzut luna! se alintă Marieta.

„Mircea Balmuș“

Iscălitura lui de acum zece ani îl privea de pe foaia de hîrtie.

— Puiule, ce arzi? O scrisoare de dragoste?

Foaia ardea, ținută de un colț deasupra scrumelniței.

— Uită-te!

Ochii Marietei văzură subt flacăra, în invazia neagră a carbonizării, iscălitura: „Mircea Balmuș“. Îl strînse în brațele goale, cu recunoștință, lipindu-și trupul de el.

Scrum, numele ars căzu și el în scrumelniță, ca o uscată dungă de doliu.

Plecară, stingînd lampa.

Lumina lunii rămase în odaie, albă, albă.

Intrară în etac. Era cald, ademenitor. Se suiră în pat. Trupurile se lipiră. Mircea căscă, strănută.

— Puiule! Puiule! Îl dojeni glasul Marietei.

Se încrustară unul în altul.

Îl ostenise bine tinereța și Marieta, evitîndu-i o insomnie, prelungindu-i poate un gutunar.

Nemaiîncăpînd în Palatul Roznovanu, secțiunea a treia comercială a Tribunalului Iași fusese instalată în localul Școalei primare Trei Ierarhi. Justiția intrase în acest local ca moliile în blănuri, mîncînd zidurile, măcinînd lespezile.

În această ruină, însă, viața vuia ca o sfadă fără intermitențe. Predominau evreii: negustorii evrei și avocații lor.

Scările intrării, scobite ca băncile, basculau sub loviturile pașilor impetuoși. Sălița din față, care dădea în foasta cancelarie a profesorilor și în fostul cabinet al directorului, demult nu mai auzise pasul pendular al dascălilor primari, nici toaca sfioasă a ciuboțelelor elevului „chemat la cancelarie“. Pașii care-o călcau erau neliniștiți, febrili. Ritmuri sacadate, nervoase, exasperate, târșiri scrișnite, frecări șșișuitoare.

Mucuri de țigară, țigări pe jumătate fumate și sigilii de scuipat frecate cu talpa. Deschizând ușa cu geamlîc din fund, intrai în coridorul mozaicat, ducînd spre sala de ședință. Urlet de urină. Mari dulapuri de lemn gălbui, pline cu dosare acoperite cu reviste judiciare și *Monitoare oficiale*. Fum gros. Geamuri sparte. Curent, mestecînd mirosurile. Oameni grăbiți, făcîndu-și loc cu coatele, ca pe platforma tramvaielor ticsite.

Vocabular special: bani, lei, franci, dolari, lire, valută, citații, procedură, notificare, comandament, cambie, scadență, amînare, incident, „legea timbrului“, taxe, grefier, ipotecă, jude sindic, sediu comercial, procură, misitie, cota-parte, persoană juridică, perimare, jurisprudență.

Ziua de april venise de pe coastele sudice ale Italiei, aducînd în cer culoarea Mediteranei, și pe pămînt, suflarea coastelor de flori și soare. Ochiul s-aștepta să vadă oameni și femei frumoase, rîzînd în haine subțiri, mușcînd cu dinți albi fructe robust colorate. Rodia de marochin cu sîmburi de culoarea pomușoarei; luminoasa portocală; trompa gălbuie și verzuie a bananei și piersicele de Rubens fardate ar fi fost firești în lumina acestei zile de april.

Dar april era afară, și Dănuț era înăuntru, în localul secțiunii a treia a Tribunalului Iași.

Medelenii, scoși în vînzare de creditorii ipotecari, aparțineau doamnei Rodica Bercale, foastă camaradă de școală a Olguței și a Monicăi. Astăzi trebuia să autentifice, în calitate de procurator al soților Deleanu, actul de vînzare al mobilelor de la Medeleni, cu rezerva cîtorva. De cîteva luni, Medelenii erau un nume cu semnificație juridică, înscris în dosare, registre, acte, citații...

Auzise „strigările“ pentru vînzarea moșiei Medeleni, auzise cele trei silabe de clopot florentin în gura judecătorilor, portăreilor, grefierilor, avocaților, misiților.

Cauza acestei vînzări, el, Dan Deleanu, era. Doamna Deleanu, domnul Deleanu și Herr Direktor îl lăsaseră pe el singur să hotărască. Monica îi oferise moștenirea de la Olguța, să răscumpere cu ea moșia copilăriei lor.

Dănuț înclinase fruntea. Medelenii fuseseră vînduți.

De doi ani aproape, de la moartea Olguței, Dănuț avea un nume de scriitor — apăruseră două volume iscălite Dan Deleanu — și era exclusiv avocat. Critica semnalase talentul și fecunditatea tînărului scriitor, fără să știe, natural, că tot ce publica Dănuț era demult scris, într-o epocă de singurătate și anonim, cînd numele Dan Deleanu nu exista în literatură.

De la moartea Olguței nu mai scrisese nimic. Îi era frică să mai privească în sufletul său, umed de ape amare. Domnul Deleanu renunțase la avocatură. Puiu, trimis de Monica în Franța, își trecea doctoratul în drept. Dănuț ascultase rugămîntea Olguței, cercînd să dea casei lor înviorarea care-i lipsea. Reluase el singur activitatea avocătească a domnului Deleanu, simțînd că prin această continuare în avocatură a numelui Deleanu întreținea în sufletul tatălui său un ultim interes pentru viață. Îl consulta pe domnul Deleanu asupra proceselor, îi solicita sfatul, îl pune la curent cu rezultatele, permanentizînd astfel în el o activitate pe marginea vieții, dar activitate. În fiecare seară lucrau împreună în biourul de jos, bînd cafele negre, fumînd, consultînd dosarele, codurile și literatura doctrinară. Aceste cîteva ceasuri petrecute spre seară cu Dănuț erau singurele cînd domnul Deleanu redevenea veșnic tînrul tată al Olguței.

Constrîns de avocatură să se zbată, să vorbească, să combine, Dănuț avea uneori reminiscențe din verva și ritmul Olguței, obținute prin efort nervos și cafele negre. Marea iubire a domnului Deleanu se deprindea să se amăgească, să-l confunde pe Dănuț cu Olguța. Cînd rămînea singur, tăcea ceasuri de-a rîndul, plimbîndu-se prin odăile casei goale, făcînd mereu ordine și noi aranjamente în odaia Olguței, păstrată intactă, sau făcînd lungi pasiențe. Nu se mai ducea nici la club. Evita tot ce-i amintea de

viața lui dinainte de moartea Olguței. Nu vorbea cu nimeni despre Olguța. Uneori numai, se ducea la bucătărie, unde, împreună cu baba, pomenea de vremurile vechi.

De dimineață aștepta orele de seară petrecute cu Dănuț în biroul profesional. Nu primea procese — deși era stăruitor solicitat —, nu acorda nici o consultație. Devenise un fel de mentor-secretar al lui Dănuț.

De doi ani, Dănuț făcea efortul de-a fi avocat. Se căsătorise cu Monica. O căsătorie simplă ca o masă de duminică, la care asistase numai Herr Direktor și Mircea: cucoana Catinca murise, Pașa rătăcea prin străinătate, fără urmă. Masa de nuntă fusese tristă. Doamna Deleanu plînsese; domnul Deleanu, cu paharul de șampanie ridicat, tăcuse, tăcuse, îl pusese din nou pe masă, și plecase din sufragerie fără să se mai întoarcă.

Dănuț și Monica își petrecuseră noaptea nunții pe balcon, strînși alături în același fotoliu, ca după un doliu recent.

Fericirea lor era intimidată, își ținea suflarea, neîndrăznind să-și afirme lumina într-o casă devastată. Lipsită de exuberanță proclamativă, fericirea lor căpătase o sobrietate, o reculegere care-i dădeau ceva religios. Petreceau împreună puține ore. Dănuț era copleșit de activitatea profesională, Monica avea orele de profesorat. Acasă, Monica ședea cu doamna Deleanu; Dănuț lucra cu domnul Deleanu. Când se vedeau noaptea, în etacul lor, foasta odaie a Monicăi, prezența fiecăruia era o răsplată pentru celălalt. De câte ori ochii lor se întâlneau, aveau același zîmbet adînc și grav, în care, dincolo de trup, sufletul tresărea.

Scoaterea în vînzare a Medelenilor înprospătase vechile dureri. Domnul și doamna Deleanu dăduseră procură generală lui Dănuț. Atît. Nici unul, nici altul nu spusese nimic. Vestit de Monica, Herr Direktor îi scrisese lui Dănuț o lungă scrisoare în care-i arăta că numai el trebuie să hotărască bărbătește:

...Părinții tăi nu mai văd în Medeleni decît moartea bieteii Olguța. E natural. Dar tu trebuie să privești cu alt calm și alți ochi vînzarea moșiei alor tăi, pe care la rîndul tău o vei trece urmașilor.

Banul zvîrle-l, dacă știi să-l cîștigi: n-are nici o semnificație. Dar pămîntul păstrează-l. Nu-l consider numai ca un capital so-

lid investit, în zilele de astăzi mai ales, dar ca un semn concret al continuității neamului vostru. Oamenii fără pămînt sînt orfani. Asta o știu bine țărani. Evreii care cumpără pămînt nu urmăresc numai o afacere, ci și o stabilizare profundă a urmașilor lor.

Un copil care vinde pămîntul moștenit se leapădă de străbuni, rămîne singur.

Conștiința de proprietar te face altfel cetățean al țării tale decît limba vorbită și cea scrisă. Ai o bucată din trupul țării. O fracțiune din harta țării tale îți aparține. Orășeanul nu cunoaște acest sentiment. Pentru el iubirea de țară e o sinteză intelectuală și afectivă; pentru proprietar e un fapt concret.

Sfatul meu e să nu vinzi Medelenii. E bine pentru voi și pentru copiii voștri. O anumită energie se formează numai în vacanțele petrecute în copilărie la țară, pe moșia părintească. E altăceva să faci o viligiatură la niște băi oarecare, unde te distrezi, și altăceva e ca din copilărie să cunoști în lunile de vară viața pămîntului, în lăuntru hotarelor moșiei tale. Vacanțele copilăriei petrecute la moșie sînt un remediu împotriva futilității pentru care noi, românii, avem puternice predispoziții.

Păstrează Medelenii, dragă Dan. Luptă pentru pămîntul tău. Efortul pe care ți-l impune această luptă îți va fi de folos. Nu alege soluția moldovenească a melancoliei. Te voi ajuta și eu, punîndu-ți la dispoziție toți banii pe care-i voi putea realiza. Evident, te vei îndatora, vei munci mai mult, dar prin aceasta Medelenii, încorporați din nou familiei prin efortul tău, prin sacrificiul tău, vor fi spălați de durere, redevenindu-ți scumpi, cum ți-au fost în copilărie.

Așa gîndesc eu. Ești om matur. Hotărăște. Alege. Dacă nu te simți în stare să duci această luptă, renunță. Dar nu uita că pierzînd Medelenii îți împuținezi personalitatea ta...

Medelenii aparțineau Rodicăi Bercale, soția bancherului Bercale, recte Bercovici.

După doi ani de avocatură, Dănuț, la capătul puterilor, simțise clar că păstrarea Medelenilor ar fi însemnat o luptă prea grea pentru el. Nici să primejduiască averea lăsată de Olguța Monicăi nu se încumeta, investind-o într-o moșie mare ca Medelenii, pe care nu se pricepea să o lucreze singur.

Pentru părinții lui făcuse sacrificiul de-a profesa avocatura. Mai mult nu putea. În fața acestei lupte, își vedea

numai slăbiciunea, lașitatea, tristeța. Când pe coridoarele cu miros de mahorcă și urină ale secțiunii a treia, auzise răsunînd ultima strigare a Medelenilor, simțise în inima lui țândările vasului în care era trecutul familiei Dumșa și al copiilor Deleanu.

„Import, export.“

*Aceasta era devizia bancherului Bercale. Pe cînd era cerealist la Pașcani, înainte de război, se numea Bercovici. De cînd devenise unul dintre cei mai bogați oameni ai Moldovei, se numea Bercale.

Preocuparea sa de căpetenie, înainte de război, era îmbogățirea. După război, aproape neurastenizat de averea acumulată, dorise să se rafineze. Începuse prin a face un gest „șic“. Se căsătorise cu o fată săracă, divorțată de curînd: Rodica. În tovărășia Rodicăi, bancherul Bercale se rafina.

Casa lor, clădire boierească așezată pe strada Carol, în vecinătatea Copoului, fusese refăcută în întregime de un arhitect de curînd întors din străinătate, în „stil modern“. În această casă, Rodica și soțul ei aveau impresia măgulitoare că trăiesc în decorul unui film executat de o casă germană, cu subiect bizar și rafinat. Tot ce era la modă se conglomeră în această casă. Aveau treizeci de icoane, așezate una lîngă alta pe pereții vestibulului, ca decorațiile pe tunică unui general rus. Covoarele, scoarțele, șalurile, paravanele japoneze, vasele chinezești, narghilelele, tăvile arabe, armele vechi, edițiile rare făceau din această casă un fel de „arcă a lui Noe“ a tuturor modelelor recente. Așteptai și ramura de măslin.

Aveau trei automobile și trăsură cu cai negri. Eleganța Rodicăi, fie iarnă, fie vară, în automobil, trăsură sau lojă, lăsa suspine și oftări. Rarii furnizori ieșeni care aveau onoarea s-o servească se recomandau celorlalți clienți ca furnizori ai doamnei bancher Bercale.

— Nu-mi place pălăria!

— Vaai! Se poate! A luat și doamna bancher Bercale.

Bancherul Bercale era antisemit.

„Un jidan puchios; un perciunat; un român de sîmbătă“ erau expresii curențe ale vocabularului său. Și spiritual, în cercurile românești, vorbea numai de „jidani“.

persiflîndu-i, caricaturizîndu-i, imitîndu-le jargonul, ridiculizîndu-le zgîrcenia și meschinăria comercială. În Iași era socotit ca un om ultramodern, un fel de american autentic, întimplător din tîrgul Pașcanilor.

Avea reputația de bărbat frumos. Nalt, spătos, burtoș cît trebuie pentru prestația noțiunii de bancher sau de mitropolit, avea un profil definitiv individualizat prin nas. O floare de statura bostanului, la butoniera acestui bancher, s-ar fi armonizat cu dimensiunile nasului. I se spunea că are profilul Bourbonilor.

Se fotografia numai de profil.

Poseda două moșii. Medelenii, însă, erau ambiția Rodicăi. O satisfăcuse. Îi aparțineau. Rodica îl informase despre „vacanțele“ petrecute la Medeleni, despre „idolatria“ familiei Deleanu pentru ea și despre „dragostea nenorocită“ a lui Dan Deleanu, care o ceruse în căsătorie, dar fusese refuzat de mama Rodicăi.

— Păcat, domnule, o moșie boierească să încapă pe mîna jidanilor! explicase bancherul avocatului său generoasă hotărîre de-a cumpăra Medelenii.

Prezența Rodicăi în sala secțiunii de notariat adunase pe toți avocații disponibili.

Parfumul Rodicăi domina mirosul sălii; „*Quelques fleurs*“, parfum strident, care are parcă un fond de sudoare sexuală, afrodisiac îndulcită.

Grefierii o priveau răsucindu-și condeiele; copiiștii, făcîndu-și cu ochiul. Avea rochie scurtă și decoltată. Cînd se aplecă pe biuroul judecătorului, un copist oftă. Văzuse gropița sînilor plini. Avocații îi vedeau ceafa plină. Cei din lături îi vedeau coapsele pline, profilul pulpelor metalice în ciorapii de mătăasă și pantofii cambrați, cu călcîie roșii, care dădeau o notă picantă, de fard parcă, piciorului. Era înconjurată de sexualitate. Îndreptați spre ea, ochii bărbaților deveneau antropofagi. Se aplecase atît de tare, încît avea aerul că vrea să sărute buzele judecătorului care privea insistent actul de vînzare, puțin congestionat.

— Cunoașteți, doamnă, conținutul actului?

— Ba bine că nu!

Avocații zîmbiră. Le mergea la inimă femeiușca ale cărei picioare neastîmpărate dansau subț biuroul judecătorului.

Dănuț întoarse capul. Se sfîrșise cu Medelenii. Actul fusese autentificat.

Plecă repede.

— Domnule Dan...

Bancherul și Rodica îl ajunseră din urmă.

— ...sper că ne vei face plăcerea să vii la Medeleni, zîmbi Rodica, privindu-l stăruitor, cu o palpitație a nărilor.

— *Venim* mîine să luăm lucrurile noastre.

— Nu-nu! Asta-i vizită de afaceri. Mă gîndeam pe la vară.

— Mulțumesc, nu.

Îi salută cu o înclinare a capului și porni precipitat spre automobilul lui.

— E cam moșic junele! vorbi domnul Bercale.

— *Chagrin d'amour!*

— „...*dure toute la vie...*“ fredonă galant bancherul, pus la curent de cînd se căsătorise cu o fată cultă și cu muzica „modernă“.*

*

Dănuț opri automobilul la poarta externatului de fete. Se isprăvise ziua școlară.

A doua zi era duminică. Afară, primăvară. Fetele năvăleau rîzînd, glumind, vorbind subțire. Unele aveau buchete de viorele, duse mereu la nas, respirate cu pasiune, aproape sărutate. Cele din cursul inferior săreau într-un picior. Cele mari mergeau în grupuri, sau cîte două, ținîndu-se de talie, cu fața gravă în fața primăverii. Ritmul tuturor era alegru, pe pămîntul elastic, uscat, avînd aroma de pămînt a primăverii.

Toate defilară prin fața automobilului oprit la poartă: unele, șoptindu-și cîte ceva și rîzînd înfundat; altele, măsurîndu-l pe Dănuț cu o impertinență afectată, grațioasă totuși, din pricina gurei și a năsucului copilăresc; altele, privindu-l cu coada ochiului și întorcînd capul; altele, trecînd demne, cu bărbia în piept; altele vorbind prea tare, franțuzește...

Ieșise din rîndul școlarilor. În fața externatului de fete revărsate în sîmbăta de primăvară n-avea impresia bărbatului în fața femeilor, ci sentimentul altei tinerețe, altor generații, mai proaspete, mai recente, cu mai mult viitor în față și mai puțin trecut în inimă. Simți sfiala melancolică, înfricoșată oarecum, a omului încă tînăr, față de cei mai tineri decît el. Întăiul accent grav al vrîstei.

Ultimele șiruri de fete se pierdură la vale. Ograda externatului se golise. Alt val izbucni. Dănuț zîmbi. Înconjurată de școlărițe, Monica apăruse, c-un teanc de caiete subț braț. Îl zărise și ea. Venea repede, sprintenă ca și fetițele din jurul ei, diferențiată de elevele ei numai prin înălțime și atitudinea lor respectuoasă față de ea.

— M-aștepți de mult, Dănuț? Am avut teză...

Automobilul izbucni. Trecură pe uliți singuratece, pline de vrăbii și de soare.

Zarzării înfloriți păreau prea tineri în orașul ruinat, ca fetițele gătite cu rochii de sărbătoare, venite să-și felicite bunicii de ziua lor.

Dănuț tăcea, apăsător. Motorul avea o grabă febrilă.

— Ce-i, Dănuț?

— Mergem mîine la Medeleni.

Silabele sunară trist. De cîteva luni, toți evitau cuvîntul Medeleni. Devenise tăcere, ca numele morților.

Dănuț surîse umil.

Monica-i dezmierdă mîna, plecîndu-și fruntea.

*

Automobilul viră, intrînd în ograda casei. În treacăt, zărîră în grădină, așezați în jurul unei mese, pe doamna și domnul Deleanu stînd de vorbă cu cineva. Lăsară automobilul la scară, intrînd în grădină.

— Cine-o fi, Monica?

Se uitară din poarta grădinei. Vedeau numai spatele musafirului. Spinare îndoită de bătrîn. Palton gros. Pălărie neagră, cu boruri late.

— Nu-i Pașa?

— Pașa? Nu! protestă energic Monica.

Se apropiară.

— Vin copiii, anunță domnul Deleanu, ridicându-se cu fața zîmbitoare în întîmpinarea lor.

Bătrînul de pe scaun se ridică țapăn, sprijinindu-se cu mâinile de marginea fotoliului de pai. Ca și cum numai întorcînd trupul și-ar fi putut întoarce și capul, viră încet, cu spinarea adusă, utilizînd bastonul înfipit în pămînt.

— Monica!

— Pașa!

Mai mult spaimă decît bucurie în glasul Monicăi. În trupul unui străin cu barba postișă a lui Pașa, răsunase glasul postiș al lui Pașa, cu efort, aton, cavernos. Ca un copac bătut de grindină, cu frunzișul secerat într-o singură noapte, Pașa de acum era scheletul celui de odinioară. Înainte era gros cu amploare și fast, acuma era slab, parcă prost împăiat. Paltonul învelea moaște. Barba crescuse în dezordine. Ochii ardeau în fundul orbitelor. Umerii obrazilor, proeminenți. O paloare albă de malaric. Și o rigiditate a mușchilor feței care dădea clipiri și ticuri celor care-l priveau pe Pașa.

Se așezară în jurul mesei.

Pașa se uita la Monica, dînd din cap, mecanic parcă.

— Am aflat... la Paris... acum... două săptămîni... exact, două săptămîni... că te-ai căsătorit...

Articula cu efort, răspicînd vorbele, insistînd asupra fiecăreia, dîndu-le o solemnitate de oracol. Frazele lui aveau astfel durata încetinită a mișcărilor descompuse într-un film. După fiecare vorbă urma ca o panică întrebătoare: se va mai forma următoarea? Cînd vorbea Pașa, gîndul celorlalți se enerva, așteptîndu-l pe loc, cum se întîmplă cu tinerii, cînd merg alături de un moșneag.

Cînd privirile celorlalți se întîlneau, se întorceau brusc în altă parte.

— Am călătorit mult...

Silabele răsăreau în efortul cuvintelor, reliefate dure-ros, cum sînt coastele trupului slăbit de boală.

Cu inima strînsă, Monica observă altă schimbare. Pe subt pantalon, îi cădea un ciorap, răsfrîngîndu-se pe gheata neglijent încheiată, cu șireturile rupte. Manșetele erau negre și deșirate. Gulerul paltonului, unsuros, în contrast cu părul de argint, rărit și el, atîrnînd mort.

— ...Am revăzut apartamentul vostru de la Paris... Rue... Rue...

Își mușcă buzele, încrunțat.

— De l'Observatoire, șopti Monica.

— Cum?

— De l'Observatoire.

— Aha! Rue de l'Observatoire, silabisi el satisfăcut numele regăsit. Da-da! În fața grădinii Observatorului, Rue de l'Observatoire...

Mușchii feței i se crispară. Ochii se stinseră. Viața încetă, ca într-o păpușă cu mecanismul stricat.

Se ridică. Porni, rigid. Se opri. Cu o mișcare țapănă, ca în somn hipnotic, vîrî mîna în buzunarul paltonului, scoase o seringă... Tuși.

O tăcere lungă, de gheață. Cineva oftă, tușind imediat.

Aruncînd o privire bănuitoare și culpabilă capetelor întoarse ale celorlalți, Pașa își făcu injecția de morfină în brațul stigmatizat de cicatricile neconținutelor înțepături.

Primăvara reînflori; cerul apăru albastru; soarele străluci cald. Fața lui Pașa se înviorase ca după cîteva cupe de șampanie. Trupul își recăpătase elasticitatea, ochii străluceau.

Se așeză din nou în fotoliu. Și, ca dintr-un gramofon cu resortul atunci învîrtit, cu ac nou și placă nouă, glasul răsună iară, reluînd cuvintele, cu bucuria de-a le auzi sunînd în lumină de primăvară.

Sufletul murise. Bucuria cuvintelor era ultima, cum-părată de la farmacie, în fiolele de morfină.

*

Livezile înflorite aveau o grație arhaică. Vedeai ca în oglinzi întoarse spre trecut serbări la curtea Regelui Soare, din veacul al optsprezecelea.

Peruci pudrate, revărsate-n bucle lungi; jabouri de dantelă; mari evantalii cu penajuri albe, cochet desfășurate.

Zvon de risete. Mișcări de menuet în legănarea moalelui vînt. Aur de soare. Suflet ușor de april.

Automobilul lui Dănuț se opri în sat, în fața casei Oțălencii. Claxonul cîrii. Copiii lui Gheorghită a Marandei apărură, cu ochi mari. În urma lor se grăbi Oțăleanca.

— Sărut mîna, sărut mîna! Bine-ați venit!
— Bună ziua, Oțăleanco, unde-i Gheorghîță?
Oțăleanca oftă. Fața i se întunecă.
— Slugă la jîdan.

Porniră înainte. Curtea boierească se ivi. Se făceau reparații, suspendate din cauza duminicii. Schele de jur împrejur, acoperămîntul de tablă, scos. Casa părea așezată pe masa de operație. În fața curții se oprise camionul angajat de Dănuț pentru transportarea lucrurilor nevîndute.

Lăsară mașina la poartă. Intrară pe jos.

Îmbrăcat în haine orășenești, cu musteața răsucită și părul cosmeticat, Gheorghîță le ieși înainte, demn. Dănuț îi întinse, cu o mîna tremurătoare, un bilet și o listă:

Domnul Dan Deleanu, avocat din Iași, are dreptul de-a intra în casa moșiei Medeleni, ridicînd obiectele specificate în alăturata listă.

Carol Bercale

Cu acest pașaport, Dănuț și Monica intrară pentru ultima oară în casa copilăriei lor.

*

Arătare antideluviană, imensificată de colb, camionul porni, ducînd rămășițele gospodăriei de la Medeleni. Dănuț și Monica îl urmăriră din pridvor.

Intrară în casă. Pașii sunau prea tare, și inimile la fel — a gol.

— Cîte ceasuri, Dănuț?

Abia atunci, Dănuț auzi tăcerea de doi ani a tuturor pendulelor și ceasornicelor de la Medeleni. Se uită la ceasul lui: erau patru. Trebuiau să plece și ei. Nu mai aveau ce căuta în casa Rodicăi Bercale, printre mobilele Rodicăi Bercale.

Totuși, intrară amîndoi în foasta odaie a copilăriei lui Dănuț, vecină cu foasta odaie a Monicăi și Olguței. Ferestrele erau deschise, ușile date-n lături. Mirosea a colb, a var și a moloz umed.

Se așezară pe marginea patului.

Dănuț avea în mîna o carte luată din podul cu vechituri: *Robinson Crusoe*. Pe întăia foaie, o iscălitură caligrafică: Dan Deleanu, elev, clasa IV-a primară.

Monica luase o păpușă tunsă, cu rochiță de mătasă albă, zdrențuită.

Amintiri atît de vechi, încît și în suflet icoana lor era acoperită cu surul tremur al ațelor de paianjen.

Ședeau pe patul din odaia lui Kami-Mura, ca pe banca unui peron de gară, unul cu *Robinson Crusoe*, celălalt cu păpușa, și tot nu plecau.

Mărul de la fereastra odăii avea frunzulițe verzi și noduri trandafirii. S-auzea murmurul livezii. Ochiuri de soare se clătinau galeș pe podele.

Dănuț aprinse o țigară. Începu să se plimbe prin odaie, de la ușă pînă la fereastră.

Răsunetul pașilor lui era ca o bătaie de inimă a zidurilor vechi.

De la întăia țigară aprinse alta, apoi alta, plimbîndu-se tot mai repede. Apoi se așeză pe marginea ferestrei, sub crengile de flori, în murmurul albinelor, cu profilul în soare.

— Alți Medeleni...

Monica plînsese. Ridică ochii spre el. Avea lucirea umedă a lacrimilor pe obraji ovali și luminoși. Subt ochii ei întristați, fața lui Dănuț apăru alta decît cea de pînă atunci, înviorată, energică, venind parcă din soare, ca o veste a livezii despre fructele viitoare.

— Vin aici, Monica. E bine pe fereastră.

Se sui lîngă el, pe pervazul cald de soare.

.....
În vremurile vechi, cînd năvăleau tătarii sau turcii, străbunii își luau avutul în care și se retrăgeau la munte: așa spun cronicarii. Nu-și luau numai avutul, luau și sufletul caselor părăsite. Năvălitorii găseau ziduri moarte. Viața acelor ziduri fugise în munți.

Sufletul Medelenilor, viața Medelenilor erau în inima lui Dănuț. Rodica Bercale nu cumpărase nici viața, nici sufletul Medelenilor.

Dănuț vînduse Medelenii, prin el vor trăi.

Simțea cu fiecare bătaie a inimii cum se ridica trecutul ca o insulă scufundată cu palatele ei. Toți trăiau în el. Copilăria lor, tinereța lor, casa lor, prietenii lor, căsuța lui moș Gheorghe, Iazul Mînzului, via, livada, cîmpiile, toate, toate erau în el. Nu vînduse nimic, nu uitase nimic.

Trecutul era în el, viu, proaspăt, ca un viitor. Va scrie romanul Medelenilor, luându-și astfel revanșa asupra vieții. Olguța va fi din nou alături de ei...

.....
Dezmierdă capul Monicăi.

Zîmbiră trist, c-un gol între ei.

Din fundul livezii se stîrnise un vârtej de vînt. Trecu nebunește printre pomii înfloriți, revărsîndu-le florile, trecu peste capul lui Dănuț și al Monicăi, risipindu-le șuvițele de păr, și se pierdu prin ușile deschise în adîncul casei, cutremurînd tăcerea, neliniștind perdelele, înfiorînd pustietatea încăperilor.

— Olguța...

Mîna lui Dănuț flutură prin lumină un gest ca spre depărtări.

— Olguța era un vînt de larguri...

Și toată odaia se umpluse de parfumul florilor tinere.

NOTE ȘI COMENTARII

1. ULIȚA COPILĂRIEI

Culegerea de povestiri *Ulița copilăriei* reprezintă debutul editorial al lui Ionel Teodoreanu, urmînd după *Jucării pentru Lily*, acestea din urmă fiind răspîndite în paginile *Însemnărilor literare* (1919, nr. 13, 14, 15, 16, 22, 23, 25, 28, 30, 32, 43, 44, 45), în *Viața românească* (nr. 6, 1920), în *Gîndirea* (I, 1921—1922) și în *Gîndul nostru* (I, 1921, nr.1).

Deci, după ce debutul lui Ionel Teodoreanu în *Viața românească* se produce o dată cu publicarea unora dintre „jucăriile” destinate lui Lily (*Un cerșetor*, *Cocorii*, *Despărțire*, *Basmul toamnei*), să menționăm că toate cele patru piese ale volumului au fost mai întîii tipărite în revista ieșeană. Povestirea titulară, *Ulița copilăriei*, apare în *Viața românească*, nr.7, anul VII, 1920, p.51—58. În sumar, ea este încadrată între două sonete ale lui Mihai Codreanu (*Uraganul*, *Mesagiu*) și bucata în proză *Amintirile Caterinei State*, de Constanța Marino-Moscu. De remarcat mai este și faptul că în cuprinsul acestui număr apare dominantă prezența tinerilor colegi de generație ai lui Ionel Teodoreanu, care vor constitui așa-zisa generație postbelică a cercului *Vieții românești*; în afară de „veteranii” C. Stere (*O voce engleză despre Tratatul de la Versailles*), G. Topîrceanu (cronica literară la *Sfinxul* de Hortensia Papadat-Bengescu), Mihai Codreanu (cu cele două sonete citate), Artur Gorovei (*Amintiri literare*) și, bineînțeles, P. Nicanor & Co. („Miscelaneea”), întîlnim, așadar, numele lui Demostene Botez (cu poemele *Pescari* și *Destin*), al lui Al. A. Philippide (la rubrica „Note pe marginea cărților”) și al lui Al. O. Teodoreanu, care, împreună cu Adrian Maniu, publică povestea în trei acte *Rodia de aur*.

Dintre toate povestirile volumului, *Ulița copilăriei* are, fără îndoială, cel mai pronunțat fond autobiografic.

Cum am mai spus (v. studiul introductiv), Ionel Teodoreanu, aici, plasează în ficțiune lirico-epică chipul fratelui său mai mic, Puiu, mort, la vârsta ce îi încheia adolescența, în primul război mondial, în Franța.

În memoria scriitorului, fratele său va rămâne un adolescent cu fața superb luminată și de o energie — dublată de gustul pentru actul îndrăzneț — niciodată istovită, ceea ce și explică gestul temerar al înrolării ca voluntar în aviația franceză. În *casa bunicilor* (1938), prima sa carte de amintiri, Ionel Teodoreanu îl rememorează astfel pe Puiu:

„Cel mic, care are păr de aur creț și graseiază, rîzînd cu toată fața — ca și cum mereu l-ar bate soarele în ochi — e bătăuș, trage cu pușca în ciorile de pe crucea bisericii Sfîntul Ion Gură de Aur, dă cu praștia nu numai în vrăbii și în gutuile Năoaiei, dar și în ferestrele oamenilor răi, cum ar fi popa Tachi și dascălul Ghiță-Sughită, și merge cu bicicleta — fără număr, ca și uniforma — cu mîinile la spate, printre tramvaie și trăsuri, scoțînd limba și făcînd schime necuviincioase birjarilor, sergenților și oamenilor serioși.“

A doua povestire a volumului, *Vacanța cea mare*, e publicată prima dată în *Viața românească*, nr.11, 1921, p. 205—217. În intervalul ce trecuse de la publicarea povestirii titulare pînă acum, Ionel Teodoreanu mai fusese prezent în revista ieșeană cu *Două povești* (nr. 10, 1920, p.51—58) și cu scurta narațiune *Ș-atunci* (nr. 4, 1921, p.44—51). Cele „două povești“ (subintitulate, una, *Pentru copii*, iar alta, *Pentru visători*), cam naive și cam artificioase, n-au mai fost tipărite în volum. *Vacanța cea mare* apare încadrată, în sumarul revistei, între o încercare în proză a cunoscutului autor de manuale de limba franceză, dicționare francezo-române și invers, Charles Drouhet, *Cavalerul Stamati*, și un pastel de Demostene Botez, *Toamna*. În același număr proză mai publică Mihail Sadoveanu (povestirea *Neculai și prietenul său*), Gala Galaction (*Caligraful Terțiu*, nuvelă), Cora Irineu (*În Țara Birsei*, note de călătorie) și Constanța Marino-Moscú (din aceleași *Amintiri ale Caterinei State*).

A treia piesă a volumului, ampla nuvelă *Cel din urmă basm*, se publică în două numere consecutive ale *Vieții românești*. Prima parte apare în nr.10, 1922, p.21—45, încheindu-se cu pasajul următor:

„Scutură, scutură cireșe coapte, cad grindeni, grindeni de mărgean: să aibă toate buzele cireșe și toate bucuriile cercei.

Zorii! Zorii!

Soarele! Cercelul dimineții!“

Scriitorul este încadrat între C.Stere, cu *Din Carnetul unui solitar*, III, *Supremația legii*, și Dragoș Protopopescu, care semnează trei poezii (*Confesii*, *Pe apele Domnului* și *Romanță saxonă*). În acest număr, sectorul de proză mai este susținut de povestirea *Însemnarea lui Pafnutie* de Ion Agârbiceanu și de nuvela *Laguna* de Joseph Conrad, traducere. A doua parte din *Cel din urmă basm* e publicată în nr. 11 din 1922, p. 192—214, al *Vieții românești*. Este încadrată între studiul *Originea democrației române*, semnat de Ioan C.Filitti, și deja citatele însemnări *Din Carnetul unui solitar* ale lui C. S[tere]. Sumarul revistei se deschide cu povestirea *Fîntîna dintre plopi* a lui Mihail Sadoveanu, care, împreună cu a doua parte din nuvela lui Ionel Teodoreanu, asigură sectorul de proză al acestui număr.

Vacanța cea mare și *Cel din urmă basm* se poate spune că marchează momentul deplinei cristalizări a personalității de prozator a lui Ionel Teodoreanu, în egală măsură, atît în ceea ce privește originalitatea stilistică, după cum și universul problematic, implicit viziunea asupra acestuia. De data aceasta, spre deosebire de povestirea titulară a volumului, experiența directă de viață a autorului (existentă, fără îndoială, și aici) este total asimilată ficțiunii narative, Ionel Teodoreanu luîndu-și deplin zborul în sferile prozei de invenție, ceea ce îl va duce firesc la tentativa românească din trilogia *La Medeleni*. De altminteri, este caracteristică împrejurarea că, aproape fără excepții, critica va porni în examenul asupra respectivului roman de la datele oferite de cele două nuvele.

Cum mai arătam, povestirea *Ș-atunci*, ultima piesă a volumului *Ulița copilăriei*, a apărut în nr. 4, 1921, p.44—51 al *Vieții românești*. În sumar ea este plasată între *Primăvară* și *Romanță*, poemul Al. A. Philippide, și eseul *Definiția revoluției* al lui Mihail D.Ralea. De data aceasta, proză mai semnează Lucia Mantu, *File rupte*, un soi de amintiri convertite în narațiune. Dincolo de notațiile pătrunzătoare, privind psihologia adolescentină a celor patru personaje — Mira, Mircea, [Dan] și Radu —, povestirea *Ș-atunci* este prea puțin semnificativă pentru viitorul creației lui Ionel Teodoreanu. Genul de conflicte abordat aici — frica mistică de necunoscut, „usă față în față cu luciditatea ateistă — nu-l va

solicita pe prozator în chip deosebit și personajele tinere din epica sa, în general, vor fi departe de a se defini în cadrul unor asemenea confruntări. Nici în ceea ce privește latura demonstrației narrative lucrarea nu atinge o treaptă prea ridicată, tinărul scriitor alunecând în portretizări exterioare, forțate. De altfel, această povestire nu apare în prima ediție a *Ulișei copilăriei*. Autorul o introduce în edițiile ulterioare (a II-a, 1929, și a III-a, 1938), pentru ca în edițiile IV, 1941—VII, 1947 să renunțe la ea. Așa se explică de ce și din ediția noastră este exclusă.

Volumul *Ulișa copilăriei* a apărut în 1923 la „Cultura națională”, București. Cartea a atras de îndată atenția criticii, succesul de public fiind de asemenea remarcabil. Am reținut în *Studiul introductiv* cu totul pătrunzătoarele aprecieri ale lui Pompiliu Constantinescu (*Mișcarea literară*, 26 sept., 1925) și ale lui G. Bogdan-Duică (*Societatea de mâine*, anul I, nr. 9, 1924), prezente în articole apărute nu prea târziu după tipărirea cărții. În afara disocierilor și a filiațiilor fine, după cum și a aprecierilor de valoare directe, raportate la text, nu mai puțin semnificative sînt, în aceste articole, pasajele menite să fixeze poziția tinărului scriitor în ansamblul prozei produse de tinăra generație postbelică.

Îndeosebi, caracterizarea lui Pompiliu Constantinescu e semnificativă. Criticul, care nu ezită încă de pe acum să releve în scrișul lui Ionel Teodoreanu și o seamă de „izbitoare scăderi”, e de părere că acesta, cu primul său volum, se situează în rîndul celor mai valoroși scriitori ai generației sale:

„Prin *Ulișa copilăriei* s-a situat printre cei dintii scriitori tineri ce s-au manifestat după război, deși fondul operei nu reflectă nimic din preocupările conștiințelor agitate ale vremii, rupt din trecutul azuriu, ne oferă imaginea unei lumi liniștite, patriarhale, în care umilele amănunte domestice constituiesc elemente de armonie între mediu și sufletele personajilor, astfel proza d-lui Teodoreanu sfîșie vâlul ce întunecă un colț al vieții noastre proprii, peste care am trecut în pripă, mînați de biciul aspru al nevoilor ce aduc o maturizare prematură.

Bucuriile mărunte, alternarea între vis și realitate, născocierea suferințelor imaginare și voluptatea amăgitoare a iluziei ce plutește peste proza cotidiană, *poezia unică* dintr-o etapă a vieții și-au găsit în d-l Ionel Teodoreanu pe cel mai distins poet în proză al generației actuale.”

În cele mai de seamă studii de sinteze, după cum și în istoriile literare ce apar de-a lungul anilor după tipărirea *Ulișei copilăriei*, aceasta, de regulă, nu este trecută cu vederea, cînd este vorba

de întreaga operă a scriitorului. În diferite împrejurări, în *Studiul introductiv* am citat pe G. Ibrăileanu (*Scriitori români și străini*, Ed. „Viața românească”, 1926, p. 176—199), E. Lovinescu (*Istoria literaturii române contemporane*, IV, *Evoluția prozei literare*, „Ancora”, 1928, p. 143—157, și *Istoria literaturii române contemporane*, 1900—1937, Socec, 1937, p. 209—213) și G. Călinescu (*Gîndirea*, VIII, 1, 1928, p. 32—35, *Ionel Teodoreanu*, și *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Fundațiilor, 1941, p. 666—673), așa că aici nu mai insistăm. Să mai adăugăm doar că nici Nicolae Iorga (*Istoria literaturii românești contemporane*, II, *În căutarea fondului*, Buc., Ed. Adevărul, 1934, p. 311—315), care, cum se va mai vedea, a primit nefavorabil opera lui Ionel Teodoreanu în ansamblu, aderă, cel puțin în parte, la cartea de debut a acestuia. Istoricul literar fiind nemulțumit de ceea ce el numește prezența unor scene „de un senzualism bizar” sau de fondul narativ, „în care plutesc numai urme de mediu artificial”, se arată încîntat de faptul că *Ulișa copilăriei* reprezintă o valoroasă tentativă de a descoperi noi urme de inspirație în lumea copilăriei.

„Un tînăr scriitor ieșean — scrie N. Iorga — crezu că a descoperit în lumea copiilor o altă inspirație. Fiul avocatului Oswald Teodoreanu și al fiicei mai mari a compozitorului Muzicescu, d. Al. Teodoreanu (dacă nu e vorba de o greșeală de tipar, e clar că autorul confundă numele lui Ionel Teodoreanu cu acela al fratelui său, Al. O. Teodoreanu, *n.n.*) începea la 1920 cu povestiri din lumea boierilor moldoveni vechi mai noi, în care, ca la un N. Beldiceanu, se simțea puternica pecete a d-lui Sadoveanu. *Ulișa copilăriei* era însă cu totul altceva: imagini duiioase din primii ani se legau cu o logică particulară, foarte delicată.”

Ulișa copilăriei nu scapă atenției criticii și istoriei literare nici în ultimele decenii; este cazul lucrărilor *Curs de istorie a literaturii române între cele două războaie mondiale*, 1920—1944, parte a întii, Editura didactică și pedagogică, 1964, p. 484—493, de Ov. S. Crohmălniceanu, și *Ionel Teodoreanu*, de Marin Bucur, *Viața românească*, nr. 6—7, 1964, p. 390—403. În sfîrșit, în cuvîntul său introductiv la volumul *Ulișa copilăriei*, Editura tineretului, 1966, Demostene Botez, cu multă căldură, relevă în primul rînd inalterabila tinerețe artistică a acestei cărți.

2. LA MEDELENI

Surprinzător, punctul de plecare în elaborarea trilogiei l-a constituit încercarea lui Ionel Teodoreanu de a realiza o năvelă pe tema vieții de licean. Este vorba de năvela ce trebuia să se numească *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*, devenită fără modificări unul din capitolele volumului al II-lea al romanului. În *Masa umbrelor*, mărturisind cum a ajuns să scrie suita de secvențe ce dau conținut respectivului volum („Într-adevăr, mă sileam mereu să fiu din București, din Bucureștiul ăstui timp, în actualitate, cum se spune, și iată că pana mă trăgea neconținut spre timpul dus, încovoidându-mă spre amintire, acoperindu-mi ferestrele dinspre stradă și aprinzându-mi lămpa priveghiului“), Ionel Teodoreanu intercalează o paranteză explicativă cu referire directă la geneza *Medelenilor*: „Așa am pățit cu *Medelenii*. Am pornit să scriu o năvelă intitulată *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*, ai cărei protagoniști erau: Dan Deleanu, un licean din București, și Monica, o fată de la o moșie din Moldova. Năvela începea bifurcat: în trenul care-l aduce, de vacanță, pe licean, la moșia părintească; și la moșia din Moldova, unde Monica îl aștepta pe Dan. Scriam conștiincios și cu spor, dar fără *convingere*. Tot ce se întâmpla, în prezentul narativ, mi se părea o aluzie la un trecut copleșitor de bogat, după care parcă oftam și eu, împreună cu protagoniștii, deși nu-l cunoșteam. Până când, după câteva zile de efort, care a devenit canon, mi-am spus, rezemându-mă în pană ca într-un băț, când schimb drumul: Dar năvela pe care o scriu nu e decât un capitol al romanului pe care-l voi scrie. Căci în acea clipă am avut certitudinea *Medelenilor*, care erau scriși în mine. Și, într-adevăr,

năvela a devenit, la timp, un simplu capitol *valabil*, deși scris anticipat, în volumul al doilea al *Medelenilor*.“

De altfel, manuscrisul autograf al romanului (păstrat la B.A.R., Arhiva Ionel Teodoreanu, ms. 1, 2, 3), manuscris asupra căruia vom mai stăruî în notele de față, confirmă cele de mai sus. Al treilea caiet din arhiva scriitorului (I, ms. 3) care reprezintă prima variantă a volumului I din roman (*Hotarul nestatornic*) conține la sfârșit (p.142 și urm.) o serie de file dispărate. Unele dintre ele sînt fragmente din diversele părți ale vol. I, altele conțin simple notații și exerciții ale autorului, din timpul lucrului, probabil, iar altele pasaje (însoțite de titlu) din proiectata năvelă *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*.

Totodată, să mai notăm că însuși titlul celui de al doilea volum al romanului (*Drumuri*), inițial este împrumutat de la aceeași năvelă. În arhiva citată (ms. 2, p.250), pe o filă întregă, stau scrise următoarele: *La Medeleni*, vol. II, *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*, Partea I, cap. I, *Sfârșitul unui an școlar*, și în josul paginii, la mijloc, numele autorului: Ionel Teodoreanu.

Adevărul este că „trecutul copleșitor de bogat“ după care el însuși mărturisește că ofta, nu-i era atât de necunoscut lui Ionel Teodoreanu, căci numai așa se explică chemările în acest trecut de care era cuprins. Operă de ficțiune în accepția superioară a cuvîntului, *La Medeleni* valorifică, pînă la anularea deplină a originar-concretului, nu numai un anumit tip de experiență social-umană proprie într-o bună măsură biografiei scriitorului; romanul este susceptibil de raportări și mai directe, în special cînd este vorba de modelele reale de la care s-a pornit în plămăuirea unora dintre personaje. Sigur, nu se pune problema unor calchieri nici pe această latură, dar cum rezultă și din cercetarea biografiei scriitorului — operație mult facilitată de excepționala bunăvoință a doamnei Ștefana Velisar-Teodoreanu —, este limpede că, în planul tipologiei, „împrumuturile“ sînt numeroase. Iată-le pe cele mai de seamă și mai evidente: Dănuț este proiecția în ficțiune romănescă a însăși figurii lui Ionel Teodoreanu; doamna Deleanu are drept model din viață pe mama scriitorului, Sonia Teodoreanu, fostă Sonia Muzicescu, cunoscută prin spiritul ei superior, prin sensibilitatea maternă și prin pasiunea pentru muzică, fiind o înzestrată interpretă la pian; domnul Deleanu, în jovialitatea și bonomia sa, avocat de profesie, „copiază“ și el pe Oswald Teodoreanu, tatăl scriitorului, despre care toți cei care l-au cunoscut spun că, în ceea ce privește structura de caracter, în *La Medeleni*, e re-

memorat cu o izbitoare fidelitate; Herr Direktor porcede din figura inginerului Laurențiu Teodoreanu, unchi, din partea tatălui, al scriitorului; Vania Dumșa — ne-a mărturisit doamna Ștefana Velisar-Teodoreanu — are drept model pe unul din frații mamei scriitorului, Colea Muzicescu, profesor de matematici; Fița Elencu împrumută cite ceva din firea bunicii dinspre tată, cunoscută prin firea ei aprigă și din volumul *În casa bunicilor*; în sfârșit, s-a zis că Mircea Balmuș exprimă anumite trăsături ale lui Mihai Ralea adolescent, fostul coleg de liceu al scriitorului, cît despre conducătorul revistei *Viața contemporană*, e prea elocventă trimiterea la personalitatea lui G. Ibrăileanu spre a mai insista.

Ne oprim aici în această operație de confruntare, fiindcă, estetic vorbind, prea multe foloase de pe urma ei nu putem avea. Precizările de mai sus n-au tins decît doar să sugereze că romanul *La Medeleni* poartă pecetea unei organice împlîntări într-un anumit tip de realitate social-umană, pe care prozatorul a fixat-o artistic în esențialitatea sa, nefiind nici un moment animat de dorința de a realiza ceea ce numim un roman cu cheie. De altminteri, în ciuda valabilității similitudinilor semnalate, încercarea de a duce mai departe unele posibile confruntări ar eșua de îndată, fiindcă „infidelitățile” s-ar ține lanț. Ceea ce dovedește încă o dată cită dreptate avea, bunăoară, Camil Petrescu, care, presupunînd eventualitatea că s-ar ivi inadvertențe în raport cu realitatea strictă — e vorba de romanul *Un om între oameni* — considera reproșurile de această natură inutile:

„Aici nu este loc pentru argumente istorice. Nimic din ceea ce ar putea aduce viitorul nu poate constitui un argument în această regiune de ardere și zbuțiu dialectic. E o regiune rezervată vederii scriitorului. Care poate fi acceptată ori nu, firește” (*Opinii și atitudini*, E.S.P.L.A., 1962, p.276). Observația lui Camil Petrescu este cu atît mai valabilă în cazul de față, dacă ne gîndim că *La Medeleni* e un roman căruia sîntem cu totul departe de a-i pretinde să se conformeze rigorilor narațiunii de inspirație istorică, atunci cînd avem în vedere raporturile sale cu realitatea nemijlocită.

Conchizînd, trebuie spus că direcția în care scriitorul obține cel mai mare cîștig de pe urma preluării modelelor pentru personajele sale din realitate este aceea a caracterologiilor diferențiate, latura anecdotică propriu-zisă fiind într-o măsură considerabilă produsul unei fantezii artistice dintre cele mai prodigioase. Într-un loc, autorul romanului *La Medeleni* ține să-și exprime ast-

fel punctul de vedere relativ la prioritatea personajului în munca de elaborare a operei narative:

„Invitat să vorbesc despre creațiunea literară, am împărțit romancierii în două categorii: Într-o primă categorie am pus pe aceia care purced în compunerea unui roman creînd întîi subiectul și apoi personajele — ceea ce este fundamental greșit, după părerea mea, fiindcă de la Adam și Eva, creațiunea, în logica ei firească, mai înainte de a da naștere conflictelor a zămislit eroii; și în a doua categorie de romancieri intră tocmai acei scriitori cari, în primul rînd, își fixează eroii, îi determină și apoi îi pun să acționeze“ (I. Teodoreanu, *Omul cu mîrtoaga*, Vasile Bodescu, Ed. „Viața românească“, Iași, 1931, p. 7).

Să nu ne grăbim însă și să nu absolutizăm, fiindcă pregnanța caracterelor din epica lui Ionel Teodoreanu, în ciuda celor de mai sus, nu rezidă neapărat întotdeauna în existența unui model din realitate, de la care scriitorul să fi pornit. Prima abatere strălucită de la regulă ne-o oferă însăși trilogia *La Medeleni*, prin prezența a două din cele trei personaje centrale, Olguța și Monica, a căror plămuire pare a fi produsul exclusiv al imaginației scriitorului.

Din fericire, s-a păstrat o foarte mare parte din manuscrisul romanului. În fapt, avem de-a face cu două rînduri de manuscrise ale întregii trilogii. Este vorba de manuscrisul autograf, care, neîndoios, reprezintă prima variantă a scrierii, pe de o parte, și de dosarele ce conțin — cum se va vedea, cu multe lacune — forma definitivă a acestuia, pe de alta.

Prezentarea succintă a ambelor rînduri de manuscrise va fi, credem, edificatoare pentru procesul de elaborare a romanului.

Aminteam mai spre începutul notelor de existența (B.A.R., Arhiva I. Teodoreanu, I, ms. 1,2,3) unui număr de trei caiete. Fiecare din ele conține manuscrisul autograf a cîte unui volum din roman.

Primul volum (*Hotarul nestatornic*) este redactat pe caiete mici de dictando, care, împreună, adună 169 pagini. Este scris cu creionul și, în general lizibil, deși literele sînt extrem de mărunte. Manuscrisul acestui volum are cel mai accentuat aspect de ciornă, dintre toate trei. E o dovadă a faptului că, fiind vorba de primul volum, scriitorul, adesea, întîmpina greutăți în redactare, greutăți venite fie din insuficienta elaborare a planului general, fie din nesiguranța legată de semnificația unor episoade sau personaje de plan secundar, fie, pur și simplu, din nu îndeajunsă in-

trare în atmosfera și în ritmul narațiunii. De altfel, în acest sens, nu e întâmplător că 27 pagini din cele 169 (p.142—161), cite însumează întregul manuscris păstrat al volumului, conțin, pe lângă unele fragmente din nuvela *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*, o serie de fragmente dispartate, ciorne cu aspect de exercițiu, note etc.

Că prozatorul, în faza redactării întiiului volum, se afla în fața unor neclarificări față de el însuși o demonstrează și alte aspecte.

Pe prima pagină a caietului (avem în vedere, așa cum va fi cazul și cu celelalte două volume, caietul rezultat din strângerea la un loc a tuturor micilor caiete folosite de scriitor) stă scris: *Cele șase vacanțe*, Partea I-a. După toate probabilitățile, pornind de la ideea axării întregii acțiuni a romanului pe motivul vacanțelor școlare, acesta trebuia să fie titlul întregii scrieri. Printr-o deducție pe deplin logică, pornind tot de aici, dacă avem în vedere constatarea că, imediat după respectivul titlu, urmează indicația „Partea I-a” și apoi prima frază din capitolul I al primului volum, putem afirma că, totodată, scriitorul nu era fixat nici asupra următoarelor aspecte: împărțirea în volume a romanului, titlul celui dintii volum și titlul celui dintii capitol al acestuia.

Din primul capitol al volumului I — capitolul ce va fi intitulat *Potemkin și Kami-Mura* —, în acest caiet, s-a păstrat mai puțin de jumătate din întregul manuscris, pînă la pasajul ce se încheie cu fraza: „Chipiul peste-amiralului rus tresări rămînînd cu o groșiță întunecată în fund”.

Lipsește, de asemenea, în întregime, cap.II al primei părți, care avea să poarte titlul *Căsuța albă și rochița roșie*.

Al treilea capitol s-a păstrat în întregime. Este primul care are un titlu ce va fi definitiv: *Herr Direktor*, ceea ce probează că, pe parcurs, în timp ce înaintează cu lucrul, lui Ionel Teodoreanu romanul i se definește mai clar în aceste detalii. În partea de sus a întiiii pagini din acest capitol stă scris: „*Vacanțele*, vol. I, Ionel Teodoreanu, Plaja Eforiei, Vila Meia, Tekir-ghiol, jud.Constanța, Oficiul Carmen-Silva”. Prin urmare, vechiul titlu al romanului (*Cele șase vacanțe*) devine *Vacanțele*; autorul notează că e vorba de un prim volum și, totodată, avem indicat pentru prima dată locul unde este elaborat acesta.

Manuscrisul capitolului I din partea a II-a a volumului este lacunar într-un sens aparte. Anume, din el lipsesc pasaje ce vor fi scrise o dată cu elaborarea manuscrisului pregătit pentru tipar.

Astfel, după ce la început parcurgem cîteva notații de ciornă extrem de încurcate, prima frază complet inteligibilă este următoarea: „Monica desprindea boaba, o dezbrăca de cojiță, între buze” etc. În forma definitivă, capitolul, de fapt, debutează cu această frază: „Ca dintr-un cantalup ținut la gheață, de laolaltă cu lumina soarelui, intra răcoarea prin fereastrele deschise: venise toamna”. După aceea, pînă la fraza de debut din manuscris, urmează încă două scurte pasaje de descriție introductivă în capitol. Manuscrisul capitolului continuă pînă la pasajul ce se încheie cu propoziția: „Și adierea toamnei de afară, învăluind suflarea toamnei din Cotnar, se umplu de amintiri...” După ce, pe o filă întregă, stă scris: „cap. IV, *Mediul moldovenesc*, continuare”, textul continuă pînă la această replică exclamativă a doamnei Deleanu: „— Săracii! Bieții copii!”. În forma definitivă, capitolul se încheie cu replica de mai sus, sensibil modificată însă, la care se mai adaugă încă o frază, după cum urmează: „Bieții copii! Îngînă pentru ea mama lui Dănuț. Cu mișcări nesigure și albe cădeau petalele unui trandafir de pe măsuta de noapte: cum se dezvelesc copiii mici prin somn, cînd visează...” Completarea — este evident faptul — subliniază în chip deosebit, prin intermediul sugestiei metaforice, ideea de ansamblu a capitolului: scurgerea ineluctabilă a timpului cu consecințele ei iremediabile în planul psihologiei în devenire a micilor eroi, hărțuiți nemilos de simptomele noii vârste: adolescența.

În sfîrșit, legat de manuscrisul aceluiași capitol, mai notăm că de fapt el va deveni capitolul I din partea a II-a a volumului. Ceea ce probează că prozatorul, deocamdată, nu se gîndise la o asemenea împărțire, în două, a *Hotarului nestatornic*.

Nu este mai puțin adevărat însă că, în caiet, după trei pagini goale, la p. 95, pe verso, se află cîteva note răslețe, fiind însoțite de titlul *Marea*, partea II. Ipotetic, de aici, s-ar putea trage concluzia că scriitorul, în acel moment, se gîndea să dea titlul respectiv întregului volum și, totodată, să-l împartă în două.

Se pare însă că este vorba doar de un gînd răsleț, fiindcă în următorul caiet școlar se continuă numerotarea inițială a capitolelor, fiind deci vorba de capitolele V și VI, în loc de capitolele II și III, cum ne-am fi așteptat.

În ansamblul volumului I al trilogiei, partea de manuscris al acestor două capitole prezintă cele mai izbitoare diferențe față de textul definitiv. Deși este vorba de peste 40 de pagini, acestea, în cea mai mare măsură, dau impresia unei ciorne asupra căreia

prozatorul va trebui să revină temeinic. Din această cauză, confruntările cu textul definitiv ar fi de-a dreptul fortuite și, în definitiv, inutile. Avem de-a face cu două etape radical deosebite ale elaborării, textul definitiv nu mai este, ca în toate celelalte părți ale volumului, o transcriere revizuită a primului manuscris.

Cîteva constatări de interes mai general, pe marginea respectivei părți a manuscrisului, se impun totuși. Astfel, înainte de a trece la așternerea textului pe hîrtie (care începe cu propoziția: „Plouă cu fum și cu pustiu“..., devenită, în textul definitiv: „Plouă...“), prozatorul tatonează asupra titlurilor, notînd următoarele: *Robinson în podul cu vechituri* și, respectiv, *Monica aime Dănuș de tout sa coeur... Nu te supăra, Dănuș*, la care se mai adaugă *Căsuța păpușelor*. De aici s-a ajuns la titlurile definitive: *Robinson Crusoe* și, respectiv, *Păpușa Monicăi*.

Comparativ cu manuscrisul primului volum, cel reprezentînd al doilea volum, *Drumuri*, este mult mai apropiat de textul definitiv. Întrucît însă — așa cum se va vedea — textul definitiv în manuscris s-a păstrat cu multe lipsuri, credem că este util să prezentăm și cel de al doilea caiet (I, ms. 3) cît mai amănunțit.

Este vorba de un caiet masiv, cuprinzînd 266 file neliniate, de mărime mijlocie, adică între dimensiunile unui caiet școlar și acelea ale unui dosar comercial. Textul este redactat cu creionul negru. Încă de la început, ne întîmpină un fapt inedit, în comparație cu manuscrisul volumului I: apare titlul general și definitiv al trilogiei: *La Medeleni*; ceea ce este pe deplin explicabil, întrucît vol. I al romanului era deja publicat, în acest timp, întîi în *Viața românească* și apoi la editura Cartea românească. După aceea, este inserat titlul celui dintîi volum — *Hotarul nestatornic* — pentru ca acesta să fie tăiat și înlocuit cu titlul nuvelei *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*, pe care autorul a intenționat multă vreme să-l împrumute volumului II (*Drumuri*).

Dacă, în ceea ce privește titlul celui de-al doilea volum, scriitorul va opera cunoscuta schimbare (de la *Dacă vecinii îmi omoară hulubii* la *Drumuri*), structurarea pe părți a acestuia este încă de pe acum hotărîtă. După titlul volumului, urmează indicația: „Partea întîia, cap. I, *Sfîrșitul unui an școlar*“. Deci este notat și titlul întîiului capitol.

Textul începe cu fraza:

„Deși plină de școlari, vasta clădire a Liceului Lazăr amuțise într-atît încît din ea nu s-auzeau decît zvonurile de-afară“. Re-

luată, fraza, în textul definitiv, va avea următoarea înfățișare: „Deși plină de școlari, vasta clădire a Liceului Lazăr din București amuțise. Din ea nu auzeau decît zvonurile de-afară“ etc. Ceea ce indică, încă de la început, existența unor atente reveniri de detaliu asupra textului de la prima redactare la definitivare.

Deocamdată, titlul *Sfîrșitul unui an școlar* — cum se va vedea, ca și în cazul textului copiat pentru publicare în *Viața românească* — înglobează aproape în întregime prima parte a volumului. El însoțește în continuare capitolele II (p. 29 ms.) și III (p. 57 ms.), care se vor numi *Il était un petit pommier* și, respectiv, *Escapada Olguței*.

În manuscris, cap. III începe astfel: „Abia se stinseseră stelele. Sergenții de noapte dormitau“. Cele două propoziții, în textul definitiv, vor cunoaște următoarea alcătuire:

„Ultimele stele se stinseseră vibrînd clar în paloarea viorie.

Străzile și trotuarile erau albe ca de argint mat. Sergenții de noapte dormitau, lăsînd să se deschidă și să vegheze singuri ochii inocenți ai zorelelor“. Dezvoltarea, în sensul transfigurării poetice, este izbitoare. În același scop, al plămuirii unei atmosfere de mare pregnanță, în textul definitiv, prozatorul adaugă la începutul capitolului următoarele două alineate:

„Orgiacă, dragostea pisicilor răsunase de-a lungul nopții de vară, modulînd subt tremurul stelelor uuitul vîntului de pustă, scîncetul primordial al pruncului, gemătul gutural al femeii cu dinții încheștați, bocetul solitar al geamandurii, și furtunile melodice ale violinelor.

Apoi, ca din milenii, cu creste roșii, trîmbișaseră cocoșii“.

Și fraza de încheiere a capitolului III cunoaște cîteva revela-toare intervenții, după cum urmează:

În manuscris:

„În etacul lui Dănuș, cu trupul destins, în pijama băiețească, cu figura netedă, doar cu pumnii strînși, Olguța dormea tun“.

În textul definitiv:

„În etacul lui Dănuș, într-o dezordine crîncenă, cu fața netedă, trupul destins în pijama băiețească, dar cu pumnii strînși, Olguța dormea tun“.

Între textul manuscris al primei părți și acela al celei de a doua părți a volumului se află o filă pe care stă scris: „Lui Lily, întîiul volum care merită să-i fie închinat“. Este prima formulare a dedicației care va însoți volumul *Drumuri* și care, în forma defi-

nitivă, va fi redactată astfel: „Lui Lily, întiiul meu volum pe care-l socot vrednic de-ai fi închinat“.

O dată cu trecerea la a II-a parte a volumului (p. 89 ms.), pe o pagină întreagă, citim următoarele: „*La Medeleni*, vol. II, *Drumuri*, Ionel Teodoreanu“. Deci scriitorul renunță la vechiul titlu (*Dacă vecinii îmi omoară hulubii*), și-l adoptă pe cel din urmă care, fără îndoială, exprimă deosebit de convingător ideea centrală a întregului volum, aceea potrivit căreia, la noua vîrstă, eroii se află într-o febrilă prefigurare a propriilor destine.

Pe următoarea pagină a manuscrisului (p. 90), stă scris: „Partea II-a, *București-Medeleni*, *Două nopți și o zi* (titlul din urmă tăiat, n.n.), *O noapte, o zi și o noapte*.“

Sînt aici trei încercări de titlu pentru întreaga parte a volumului. Prima i-a fost sugerată autorului de faptul că acțiunea ce va urma se desfășoară în trenul ce-i duce pe Dan Deleanu și pe Mircea Balmuș, în vacanță, de la București la Medeleni. A doua și a treia formulare sînt sugerate de timpul cît durează respectiva acțiune.

În cele din urmă, Ionel Teodoreanu va renunța la ideea unui titlu pentru o întreagă parte — ca de altfel pe întregul cuprins al trilogiei. Din ultimul titlu, despărțit în trei, vor rezulta titlurile capitolelor din a doua parte a volumului *Drumuri*: I. *O noapte*, II. *O zi*, III. *O noapte*. Deocamdată, în manuscris, despărțirea pe capitole a acestei părți nu este indicată.

În schimb, este foarte vizibilă dorința unei cît mai riguroase organizări pe capitole a părții a III-a din *Drumuri*. Astfel, la pagina 196 a caietului, pe o pagină întreagă, după ce este indicat începutul părții respective, se încearcă formularea titlurilor pentru primele trei capitole, după cum urmează: pentru cap. I trei proiecte de titlu (*Ioana Pallă*, *Castelana de la Sălcii*, *Caietul cu foi albe*), pentru cap. II două proiecte (*Monica* sau *Caietul cu foi albe*), și pentru cap. III un singur titlu (*Adina*). În dreptul titlurilor propuse pentru cap. I și II, scriitorul pune cîte un semn de întrebare; de asemenea, toate cele șase formulări sînt încadrate într-o acoladă însoțită de un alt semn de întrebare. E un indiciu al faptului că scriitorul căuta febril, neputînd încă să se decidă. Se știe că în textul definitiv cap. I se va numi *Ioana Pallă*, al II-lea *Rodica* și al III-lea *Monica*. E lesne de observat că s-au produs și unele schimbări în ceea ce privește ordinea capitolelor; cap. II nu mai este cel intitulat în manuscris *Monica* sau *Caietul cu foi albe*,

ci *Rodica*, iar al III-lea (în ms. *Adina*), la rîndul lui, suprimîndu-se titlul inițial, devine *Monica*, fiind vorba, de fapt, de permutarea precedentului.

Dar faptele nu se opresc aici, căci în interiorul lui, manuscrisul invederează încă multe alte situații demne de a fi luate în seamă.

Într-adevăr, cap. I (*Ioana Pallă*) nu mai suferă schimbări, după ce se rămîne la primul din cele trei proiecte de titlu, nici în substanța lui arhitectonică. Cap. II (*Rodica*), ca text, același ca și în forma definitivă, poartă deocamdată titlul *Sînt fratele moțanilor* sau *Caietele cu foi albe* (p. 193 ms.). Cap. III, în manuscris, este împărțit în două. Din numerotarea paginilor din caiet, rezultă că mai întii a fost scrisă partea a doua din textul definitiv, anume aceea de la locul de unde începe scrisoarea lui Mircea Balmuș către Monica pînă la pasajul final al capitolului: „Deasupra Medelenilor, cu lente pogorîri de frunze, toamna de aur binecuvînta pămîntul în care odihneau primăverile și toamnele de odinioară“. De-abia după aceea se pare că a fost scrisă prima parte a capitolului, parte ce se încheie cu această replică a Olguței, adresată lui Puiu Deleanu: „— Facă-se voia ta!“

În această fază de lucru, romancierul se gîndește să dea cap. III (*Monica*) titlul *Copilul care a sărutat un zarzăr* (p. 223 ms.).

În fine, cap. IV și cap. V din partea a II-a a volumului, în manuscris, sînt împreună, numindu-se *Titlul romanului*.

În textul definitiv se va proceda la ruperea în două: cap. IV (*Titlul romanului*) și cap. V (*Tînărul romancier*).

După ultimul pasaj al volumului („Slavă Domnului! Era încă elevul Dan Deleanu dintr-a opta modernă“!), urmează indicația „Fine vol. II“ și această însemnare: Tekir-ghiol, 3 august 1925 — Tekir-ghiol 3 septembrie 1926“ (p. 249 ms.). Cum se va vedea mai încolo, datarea din manuscrisul definitiv este și mai precisă, suferind, totodată, și unele modificări.

Caietul cu manuscrisul volumului *Drumuri* mai conține cîteva file pe care apar fragmente de la începutul respectivului volum, și altele pe care întîlnim diverse notații răslețe, legate de profesiunea de avocat a scriitorului.

Manuscrisul vol. III este alcătuit dintr-un număr de opt caiete format mare, hîrtie dictando, însumînd împreună 94 pagini.

Volumul III (*Între vînturi*), în forma definitivă, este compus din patru părți și un epilog. Dintre cele patru părți, numai ultima este organizată pe capitole, numerotate de la I la IV, fără titluri

deci. Confruntarea volumului cu manuscrisul, deosebit de interesantă, impune o seamă de constatări demne de reținut.

Comparând manuscrisul cu textul definitiv, în ceea ce privește partea întâia, situația este următoarea:

Pe prima pagină a caietului I sînt însemnate următoarele: *La Medeleni*, vol. III, *Ultima vacanță*, *Vînt*, *Între vînturi*. Avem, așadar, în față, procesul de definire al titlului, după ce, în prealabil, autorul renunșase la unul asupra căruia se fixase anterior (*Olguța*). Dacă titlul la care se renunșase, deja, pornea, fără îndoială, de la realitatea că Olguța, în acest volum al trilogiei, cum s-a observat adesea, este personajul central, ideea următoare de titlu (*Ultima vacanță*) este cît se poate de explicabilă; exprimă însăși finalitatea volumului, care se vrea un ultim act al amplei elegii închinată trecerii iremediabile a vîrstelor de început ale vieții. Dar de vreme ce și în cazul volumelor precedente romancierul renunță la titlurile ce-ar fi trebuit să transcrie direct leit-motivul vacanțelor, spre a evita impresia de inconsecvență, se pare că procedează la respectiva schimbare. Totodată, structura metaforică a titlurilor acordate primelor două volume îl constrînge pe Ionel Teodoreanu la consecvență cu el însuși, așa încît titlul *Între vînturi* pare a-l fi satisfăcut din toate punctele de vedere.

Tot pe aceeași pagină sînt notate unele nume de străzi, parcuri și cartiere ale Parisului, despre care este vorba în prima parte a volumului.

Primul caiet conține textul primei părți pînă la pasajul ce se încheie cu fraza: „Astfel decorurile aveau iluminarea fragmentară, dură, zvicnitoare a luminilor de fulger“. Caietul II continuă textul aceleiași părți (pasajul ce începe cu propoziția: „Lîngă Vania nu puteai concepe somnul“). Este însă demn de reținut că prima pagină a caietului conține următoarele: „*La Medeleni*, vol. III, caiet II, *Elegie*, Ionel Teodoreanu“. Titlul *Elegie* indică faptul că autorul s-a gîndit pentru moment la un capitol distinct; interesul lui stă însă în altceva: explicația fătîșă a tonalității fundamentale a narațiunii, avînd în centru iubirea sublim dramatică dintre Olguța și Vania.

Textul din caietul II se încheie cu fraza: „În dreptul soarelui, ședea drept un om din larg clădit, ca o poartă închisă cu lacăt de veci, prin care trecuse Dumnezeu“.

Caietul III continuă textul („Vîntul dă mării bucla des lucind a huilei“ etc.), pînă la pasajul ce se termină cu fraza: „Așteptai cortina și aplauzele“. Restul textului din prima parte, de altfel

foarte scurt, se află în caietul IV, caiet în care se continuă textul din partea a II-a a volumului (începînd cu fraza: „Înainte ca ochiul s-o vadă, mult înainte, cataracta Niagarei“ etc.) pînă la această frază, întreruptă după cum urmează: „Procesele încep la unu, dar pe citații ora judecăților e douăsprezece, așa că țărani, încrezători în cuvîntul scris, așteaptă...“ De reținut însă că pe pagina 61 a caietului însumînd întreg manuscrisul vol. III, respectiv la locul de unde începe textul părții a doua, scriitorul indică începutul cap. II, care a devenit partea a doua.

Fraza de mai sus, întreruptă o dată cu terminarea caietului IV, se continuă în caietul V („...de la unsprezece judecata anunțată la douăsprezece, principalul începînd la unu, și efectiv la unu jumătate“). Textul din caietul V se încheie cu fraza: „Continua desigur și cînd era singur să-și flambeze cartonul țigărilor, dar mirosul și gustul de ars, nu distrugerea microbilor, fi deveniseră, încetul cu încetul, tot atît de necesare ca și tutunul“.

Prima pagină a caietului VI, în afara obișnuitei inserări a titlului (*La Medeleni*, vol. III, *Între vînturi*, Ionel Teodoreanu), mai conține următoarele notații răzlețe, deosebit de interesante: „Lily către Ionel: «Ca mata, bobocule, mai rar!» 1 septembrie 1927, Agapia (zi mahmură), Sonata în la bemol — opus 110 — pentru pian, a lui Beethoven, Preludiul și Fuga în mi bemol pentru orgă de Bach“.

Notațiile nu reclamă, credem, un comentariu amplu, fiindcă este limpede în fiecare caz despre ce este vorba: doamna Teodoreanu admiră, parafrazînd pe Caragiale, sporul cu care scrie romancierul, în ciuda acelei zile mohorîte de septembrie de la Agapia; cît despre titlurile celor două capodopere ale muzicii, prozatorului poet anticipa tonalitatea tragică a textului din următoarele părți ale volumului, consacrate în cea mai mare parte Olguței.

Așadar, caietul VI continuă textul din partea a doua a volumului („Iașul are o grădină, Copoul, repurtată frumoasă, prin decret municipal și cor civic“).

Caietul VII (p.134) duce mai departe textul părții a III-a de la fraza care începe astfel: „Pentru întâia oară în viața lui, Dănuț participase total la o bucurie exterioară“ etc. pînă la sfîrșit.

De reținut însă că aici autorul notează următoarele: „Fine partea I-a“. Așadar, deocamdată, Ionel Teodoreanu se gîndea probabil să împartă întregul volum *Între vînturi* în două părți, urmînd, cum s-a mai arătat, ca ceea ce pînă la urmă a devenit partea întâia, partea a doua și partea a treia să fie capitole ale respectivei prime părți.

De altfel, pe același caiet (p.139) citim următoarele: „*La Medeleni*, vol.III, *Între vânturi*, Partea a doua, cap. I“. În realitate, textul care urmează aici va fi cap.I din partea a patra. Așadar, încă de pe acum cap. I de aici este definitiv stabilit (începutul: „Așteaptă liniștită vești de la mine“). Capitolul se află în întregime în caietul VII, încheindu-se și prin replica dată de către Olguța lui Vania: „— Jeni-Validé-Giami, murmură Olguța silabele muzicale, neștiind că-și murmură numele în fața căruia îngenunchiau anii nomazi“.

După aceea, în același caiet este marcată succesiunea cap. II („Înainte de-a cădea galben, cu frunzele, toamna“ etc.), pînă la fraza următoare, ce se întrerupe astfel, în momentul în care se termină caietul respectiv: „Tînărul doctor în litere fusese victima unui banchet...“ (p. 157). Evident, capitolul, exact de la locul unde se întrerupsese fraza (... „a doua zi, după acest banchet, Olguța...“ etc.), se continuă în caietul următor (VIII), pînă la fraza finală, perfect asemănătoare cu cea din textul definitiv: „Și o podidi plînsul, cu șiruri atît de dese, încît, lăsînd adresa neisprăvită, își aplecă fruntea îndepărtînd-o de birou, deasupra covorului, lăsînd să curgă lacrimile în voie, cum sîngerează căprioarele împușcate în cap, deasupra izvorului“.

După aceea, este marcată începerea cap. III, care debutează cu fraza: „Nici unul dintre copii nu era pus la curent cu complotul celor bătrîni“. Textul acestui capitol se încheie cu fraza următoare, rămasă aidoma și în textul definitiv: „Porni spre viață cu umerii plecați“. În fapt, aici se află și textul cap.IV, care, neindicat nici în manuscrisul pregătit pentru tipar, va fi fost structurat de către autor de-abia în ultimul moment, pe cînd volumul se tipărea deja. Operația a fost cu totul inspirată, fiindcă astfel s-a procedat la o și mai stringentă subliniere a celor două momente finale privind destinul tragic al Olguței: moartea și apoi drumul făcut de Monica la Constanța spre a-i comunica lui Vania (plecat fără urme în vagabondajul său iremediabil) întîmplarea.

În același caiet (VIII) se află și textul epilogului deja marcat de autor (p. 176) pînă la această frază din scrisoarea lui Herr Direktor către Dănuț: „Vacanțele copilăriei petrecute la moșie sînt un remediu împotriva futilității pentru care noi, românii, avem puternice predispoziții“. Epilogul se continuă exact în următorul și ultimul caiet (IX), după ce pe o pagină răzleață de caiet (p. 181) stau scrise următoarele: „*La Medeleni*, vol. III, *Olguța (?)*, Ionel

Teodoreanu“ și într-un colț însemnarea: „1927, 18 iunie Tekirghiol“. Semnul de întrebare din paranteză este, se înțelege, al autorului. Semnificativ este deci că Ionel Teodoreanu, chiar și în această fază finală a elaborării volumului, se mai gîndea să revină la vechiul proiect de titlu, dovadă că el însuși era conștient de poziția net dominantă a Olguței în această carte a trilogiei sale. Alături de fila răzleață de mai sus, în caietul general, la acel loc, mai sînt cîteva file cuprinzînd unele fragmente din cap. I al părții a patra, iar altele — goale.

După aceea urmează caietul IX care (p.189—194) conține restul epilogului, ce se încheie cu aceeași frază din textul definitiv: „Și toată odaia se umpluse de parfumul florilor tinere“.

Tot la B.A.R. în ms. 5984 se află și o bună parte din textul definitiv al romanului *La Medeleni*. După toate indiciile, ceea ce se află aici rezultă din pregătirea pe fragmente a textului în vederea publicării cărții mai întii în revistele *Viața românească* și *Adevărul literar și artistic*. Textul este cînd dactilografiat, cînd scris cu mîna, fapt la care se mai adaugă existența unor capitole sau fragmente paralele, strînse în dosar. Totodată, adesea numerotarea paginilor este dublă: cea inițială, raportată la întregul scrierii, și cea pe fragmente sau capitole, de unde rezultă că e vorba nu o dată de detașări dintr-un text complet. Este de presupus că de cele mai multe ori scriitorul desprindea direct capitole din romanul aflat în faza de definitivare, pe care le încredința revistelor, de unde îi reveneau (dovadă, frecvențele amprente în tuș), și că numai de puține ori copia în mod special pentru o publicație sau alta. Mai ales în ceea ce privește manuscrisele volumelor I și II par a releva asemenea stări de lucruri.

Oricum, în continuare, compararea manuscrisului respectiv cu textele din revista *Viața românească* poate conduce spre constatări și rezultate edificatoare.

Extrem de semnificative sînt primele două pagini ale manuscrisului, în ceea ce privește drumul parcurs de romancier pînă la fixarea titlului atît al întregii trilogii, cît și al primului volum, după cum și al celui dintîi capitol din acest volum. Aceste două pagini au însoțit probabil manuscrisul primului capitol publicat în *Viața românească*, nr.10, oct.1924.

Rezultă din aceste pagini de manuscris, în faza respectivă, că mai întii trilogia trebuia să se intituleze *Trei copii*, apoi *Copiii Deleanu*, pentru ca, în sfîrșit, autorul să se decidă pentru *La Me-*

deleni. În ceea ce privește titlul celui dintâi volum, e cel ce va rămâne: *Hotarul nestatornic*. În schimb, capitolul I din *Hotarul nestatornic* mai întâi este intitulat *Zmeul lui Dănuț*, pentru ca apoi să se opteze pentru cel definitiv: *Potemkin și Kami-Mura*.

Extrem de semnificativă — și de data aceasta, în faza definitivării textului — este și nota explicativă din josul paginii a doua, cu privire la primele idei de titluri pentru volumele II și III ale trilogiei. De aici rezultă că al doilea volum, inițial, trebuia să poarte titlul nuvelei de la care a purces romanul *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*, iar al treilea să împrumute numele eroinei centrale de aici: *Olguța*.

Capitolul I din *Hotarul nestatornic* — *Potemkin și Kami-Mura* — a apărut în *Viața românească*, nr. 10, oct. 1924, p. 5—34 și nr. 11, noiembrie 1924, p. 196—217. Prima parte a capitolului este însoțită la subsolul paginii de nota de pe pagina a doua a manuscrisului, cu unele modificări însă, făcute probabil în redacție, fie de autor, fie de redacție, cu consimțământul acestuia. Pentru comparare, le reproducem aici, în întregime, pe ambele:

În manuscris:

„*La Medeleni* (titlu ce apare deasupra vechiului titlu *Copiii Deleanu*, care e tăiat de autor, n.n.) e titlul unei trilogii de romane închinată evoluției unei generații de moldoveni a căror copilărie a început pe vremea demodată a valsului și a căminului patriarhal și a căror tinerețe, după ce s-a înfruptat din *marele război*, a reînceput viața în ritmurile *jazz-band*-ului.

Întâiul volum, *Hotarul nestatornic*, cuprinde copilăria; al doilea, *Dacă vecinii îmi omoară hulubii!*..., cuprinde adolescența, iar al treilea, *Olguța*, cuprinde tinereța.“

În revistă:

„*La Medeleni* e titlul unei trilogii de romane închinată evoluției unei generații de moldoveni a căror copilărie începe în vremea demodată a valsului și a căminului patriarhal și a căror tinerețe e contemporană cu pacea, bolșevismul și *jazz-band*-ul.

Întâiul volum, *Hotarul nestatornic*, cuprinde copilăria; al doilea, *Dacă vecinii îmi omoară hulubii*, adolescența; iar al treilea, *Olguța*, tinereța.“

Manuscrisul textului definitiv din capitolul I al volumului I s-a păstrat foarte incomplet, fiind vorba de o serie de fragmente disparate, scris când de mână cu cerneală, când la mașină, cu tăieturi și adăugiri, din care lipsesc, pe sărite, mai mult de jumătate din pagini.

Partea întâi din capitolul *Potemkin și Kami-Mura* deschide sumarul revistei, fiind urmat de trei sonete ale lui Mihai Codreanu: *Candela*, *Otrava* și *Răzbumarea*. În același număr, la proză, se mai publică un fragment din romanul *Voica* de Henriette Yvonne Stahl și un fragment tradus din *Oblomov* al lui Gonțarov. Partea a doua a aceluiași capitol, în sumar, este încadrată între poemul *Stigmata diavoli* de Mihai Codreanu și paginile publicistice *Printre tomuri brăcuite* (*Biblia mea englezească și traducerea Noului Testament*) de Gala Galaction. Proză mai publică Jean Bart, note de călătorie: *Pittsburg*.

Al doilea capitol din *Hotarul nestatornic*, *Căsuța albă și rochița roșie*, se publică integral în *Viața românească*, nr. 12, dec. 1924, p. 358—382. Manuscrisul este și el integral (p. 29—49, în dosar), scris de mână, precedat de aceleași titluri ca și în revistă (*La Medeleni*, *Hotarul nestatornic*, partea întâia, cap. II, *Căsuța albă și rochița roșie*), încheindu-se cu semnătura autorului și cu mențiunea, în paranteză: „Va urma“. În sumarul *Vieții românești*, în acest număr, Ionel Teodoreanu este încadrat între Alexandru N. Naum (*Cîntec urît*, versuri) și G. Bogdan-Duică (*Multe și mărunte despre Eminescu*, studiu critic). La proză se mai publică *O inspecție*, de Al. O. Teodoreanu, și un nou fragment din *Oblomov*.

Al treilea capitol din *Hotarul nestatornic*, *Herr Direktor*, se publică în *Viața românească*, nr. 1, ianuarie 1925, p. 5—40, în întregime. Ionel Teodoreanu deschide sumarul acestui număr, fiind urmat de Andrei Oțetea, care publică studiul *Teatrul lui Pirandello*. Proză mai publică M. Sadoveanu (*Cealaltă Ancuță*), Gala Galaction (*Madona din port*), împreună cu un alt fragment din *Oblomov*. Manuscrisul capitolului este integral fiind numerotat de autor de la 1, dovadă, probabil, că a fost copiat special pentru revistă. La sfârșit, ca și în revistă, se află, alături de semnătura scriitorului, mențiunea în paranteză „Va urma“. Capitolul, în manuscris, are 20 de pagini (p. 51—70 în dosar).

Cu capitolul *Herr Direktor* se încheie prima parte din volumul *Hotarul nestatornic*.

Capitolul I din a doua parte a volumului a apărut în două numere consecutive ale *Vieții românești* (nr. 2, 1925, februarie, p. 179—200, și nr. 3, martie, 1925, p. 333—352). Prima parte a capitolului deschide sumarul respectivului număr. Urmează Otilia Cazimir, cu poemele *Crai-nou*, *Ianuarie*. În afară de un alt capitol din *Oblomov*, la proză se mai publică *Berzele din Boureni* de Al. O. Teodoreanu. Și a doua parte a capitolului deschide sumarul ur-

mătorului număr al revistei, după care urmează poezia *Floarea vieții* de M. Codreanu. La proză aflăm un alt fragment din *Oblomov* și *Fericita Cecilia* de M. Sadoveanu.

Manuscrisul capitolului este complet, are 21 de pagini, numerotate de la 1 (p. 72—92, în dosar), scrise cu mîna, copiate de autor pentru revistă. De altfel, inserarea titlurilor la începutul p.1 (*La Medeleni, Hotarul nestatornic*, partea doua, sfîrșitul cap. I — de fapt, urmează întreg capitolul, *n.n.* — *Mediul moldovenesc*) și semnătura autorului de la sfîrșit sînt indicii sigure în această privință.

Capitolul II din partea a II-a a volumului *Hotarul nestatornic* — *Robinson Crusoe* — se publică în *Viața românească*, nr. 4, aprilie, 1925, p. 9—30. În sumar, Ionel Teodoreanu urmează după M. Sadoveanu, a cărui scriere, *Sfintele amintiri*, împreună cu capitolul din *La Medeleni* și cu un alt fragment din *Oblomov*, asigură proza acestui număr. Manuscrisul capitolului s-a păstrat, fiind în 9 pagini compacte, scrise cu mîna, numerotat de la 1 (p. 94—103, în dosar). Este evident, deci, că avem de a face și de data aceasta cu o copie pentru revistă.

Capitolele III și IV din partea a II-a a volumului — *Păpușa Monicăi* și *Moș Gheorghe nu tragi din lulea?* — au apărut împreună sub titlul primului, în *Viața românească*, nr. 5—6, mai-iunie 1925, p.175—209. S-a procedat astfel fiindcă era un număr dublu de revistă, așa încît întreg textul a apărut sub un singur titlu. La sfîrșit, se face, în paranteză, următoarea mențiune: „Sfîrșitul volumului I“. Textul lui Ionel Teodoreanu este încadrat între poemul *Pelerinaj sentimental* de Otilia Cazimir și eseu *Disociații* de Mihai D.Ralea. În acest număr se mai publică la proză *Căpitan Mavromati* de Panait Istrati.

Manuscrisul acestor două capitole s-a păstrat sub forma a două fragmente, numerotate, primul, de la 1 la 7, iar al doilea de la 1 la 5. Ambele, la sfîrșit, sînt semnate Ionel Teodoreanu, al doilea avînd și mențiunea privind încheierea volumului I.

Așadar, în acest număr dublu al revistei ieșene se încheie publicarea integrală a volumului I din romanul *La Medeleni*. Din prezentarea noastră rezultă că volumul a fost tipărit în intervalul de timp ce începe cu luna octombrie 1924 și se încheie cu lunile mai-iunie 1925. Se poate deduce de aici că scrierea acestui volum, paralel cu definitivarea lui, a început cel mai tîrziu în vara anului 1924, încheindu-se înainte de vara anului 1925.

De altfel, în același număr dublu, la *Miscelaneca*, p. 345—346, semnată Nicanor & co., apare nota intitulată *Romanele noastre*, cu referire la publicarea lui *Oblomov* de Goncearov și a *Hotarului nestatornic*.

În legătură cu acesta din urmă, redacția, prin condeii lui Ibrăileanu, probabil, scrie următoarele:

„*La Medeleni*. — În numărul de față se isprăvește prima parte a trilogiei *La Medeleni*. După vacanță, probabil, d-l Ionel Teodoreanu va începe publicarea părții a doua — *Dacă vecinii îmi omoară hulubii!* — a cărei acțiune se petrece șase ani mai tîrziu, cuprinzînd adolescența micilor eroi din *Hotarul nestatornic*.

Acest al doilea roman va prezenta un nou interes: intriga care într-o operă de observație și de poezie — și nu de senzație — nu putea avea loc între copii de zece ani — eroi principali ai romanului — căroro autorul nu le-a atribuit precocități patologice.

În noul roman Olguța va avea șaisprezece ani! Și — împreună cu eroina sa — autorul va putea să-și ia zborul de care e capabil.

Mai tîrziu, în romanul al treilea, eroii d-lui Teodoreanu vor fi oameni formați și atunci, dar înștiințările sînt indiscreții de prisos...

Așadar, romanul publicat pînă acum e temelie clădirii, o temelie în dimensiuni grandioase, proporționată cu edificiul.

În acest prim roman d-l Teodoreanu a realizat virtuozitatea de a interesa pe cetitorii săi cu măruntele evenimente ale unor copii de-a lungul unei vacanțe de vară.

Interesul cu care a fost urmărit — din cîte știm — acest roman dovedește că arta adevărată are și alte rezerve, în afară de «subiect», pentru a putea capta pe cititor. Pictura vieții și poezia acestei picturi au fost de ajuns ca cititorul să aștepte cu nerăbdare capitolele *Hotarului nestatornic*.

Dar romanele viitoare — cînd eroii vor fi «mari», cînd vor începe romanul vieții lor — vor satisface și pe puținii (dacă sînt) care vor fi făcut o rezervă sau o obiecțiune din lipsa intrigii celui dintîi roman.“

Indiscutabil, această notă nu face decît să accentueze convingerea că redacția *Vieții românești*, conducerea acesteia au privit publicarea primului volum din *La Medeleni* ca pe un eveniment literar deosebit de important. Numai așa se explică marea cinste acordată de prestigioasa revistă tînarului prozator de a-i publica integral primul roman, înscriindu-i adesea numele în fruntea su-

marului și fiind vecin de pagină cu scriitorii deja stăpîni ai unei sigure reputații.

Hotarul nestatornic, primul volum al trilogiei, este editat de către „Cartea românească” în toamna anului 1925.

Previziunea notei — cum că după vacanță Ionel Teodoreanu își va relua lucrul, scriind la cel de al II-lea volum al trilogiei — se adeverește. *Viața românească*, cu nr. 9, septembrie 1925, începe publicarea primei părți a volumului *Drumuri*, titlu ce ia locul celui proiectat și anunțat de atîtea ori.

Întreagă această primă parte e publicată în revista din Iași sub titlul primului capitol, *Sfîrșitul unui an școlar*.

În nr. 9, septembrie 1925, p. 305—344, se publică capitolul care și în roman se va intitula *Sfîrșitul unui an școlar*, deci primul din această parte a volumului. Ionel Teodoreanu deschide sumarul, fiind urmat de C. Bărgăoanu, cu poezia *Basmul fierului*. La proză se mai publică *Închisoarea* (din *Poarta neagră*) de Tudor Arghezi și sfîrșitul romanului *Oblomov* de I. Gonțearov.

Manuscrisul definitiv al acestui capitol s-a păstrat parțial. Fiind numerotat de autor de la 1 la 12, p. 2—13 în dosar, lipsesc paginile 3, 4.

Capitolul II, în volum intitulat *Il était un petit pommier*, apare în *Viața românească*, nr. 10, octombrie 1925, p. 33—67, tot sub titlul *Sfîrșitul unui an școlar*, însă cu precizarea: „cap. II”. Autorul nu se fixase nici în faza copierii textului la titlurile acestor capitole, și de aceea apelează la al primului, dîndu-le acestora doar numere. Așa se va întîmpla și cu capitolul III (*Escapada Olgutei*). Capitolul II e inserat în sumar între poezia *Moartea lui Buda* de Mihai Codreanu și fragmentul de proză *Moartea Tincușii* de Demostene Botez. Proză mai semnează Gib I. Mihăescu — *Între porțelanuri*, nuvelă. Manuscrisul s-a păstrat integral, numerotat de autor de la 1 la 8 (p. 13—20, în dosar), primele paragrafe conținînd sublinieri cu creionul roșu și unele mici schimbări, făcute, evident, de Ionel Teodoreanu.

Ultimul capitol, III, al primei părți se publică în *Viața românească* în două numere: nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1925, p. 188—222, și nr. 1, ianuarie 1926, p. 5—26.

Prima parte a capitolului este plasată în sumar între studiul *În jurul tehnicii lui Tolstoi* de Ion Gherea și bucata în proză *Mici satisfacții* de Al. O. Teodoreanu. În acest număr dublu, în afară de cei doi frați Teodoreanu, proză mai publică Tudor Arghezi, un alt fragment, intitulat *Poarta*, și Mihail Sadoveanu, *Județ al sărmănilor*.

A doua parte a capitolului, purtînd mențiunea: „Cap. III, urmare și sfîrșit”, deschide sumarul numărului respectiv, fiind urmat de poezia *Înseverare* de Demostene Botez. Aici, la proză, se mai publică *Negustor lipscan* de M. Sadoveanu și *Instantanee* de Lucia Mantu. La sfîrșitul textului lui Ionel Teodoreanu se face, în paranteză, precizarea: „Sfîrșitul părții întîia”. Manuscrisul definitiv al acestui capitol nu s-a păstrat în întregime. Din prima parte a capitolului s-a păstrat aproximativ jumătate, un fragment numerotat de la 24 la 38 de autor. Fragmentul începe cu un pasaj trunchiat („... teroriza pe amîndoi. Mai că n-am recunoscut-o! Nu știu de unde vine schimbarea. E tot așa de veselă — chiar acum o aud mergînd în odaia de baie...”) și se termină cu pasajul ce coincide cu acela din *Viața românească* („În urma corului care rîdea cîntînd în sufragerie, Nae își frecă ochii și, încruntîndu-se, intră demn în infern”). La sfîrșit, ca și în revistă, se află mențiunea, în paranteză: „Va urma”. Din partea doua a capitolului lipsesc paginile de la sfîrșit, manuscrisul numerotat de autor de la 1 la 12 încheindu-se cu următoarea frază:

„Astfel, albinele aduc primăvara în faguri, culegînd-o treptat din floare în floare, din a piersicilor, din a teilor, din a salcîmilor...”

Partea a doua a volumului *Drumuri* nu s-a publicat de loc în *Viața românească*. Din a treia s-au publicat doar două capitole. Este vorba de capitolele *Rodica* și *Ioana Pallă*, apărute în nr. 10, octombrie 1926, p. 5—43, și respectiv nr. 11, noiembrie 1926, p. 185—208. Primul capitol cu care se deschide sumarul revistei, urmat de notele de drum *La mare și la munte* ale lui I. Petrovici, ce completează sectorul de proză, este însoțit de următoarea notă explicativă, de la subsolul paginii: „Fragment din romanul *Drumuri*, seria *La Medeleni*, în curs de tipărire la editura «Cartea românească»”. Al doilea capitol, încadrat în sumar între poemul *Convalescență* de Otilia Cazimir și bucata în proză *Domnul Leon* de Demostene Botez, este și el însoțit de o notă: „Fragment din romanul *Drumuri*, seria *Medeleni*, care va apare la finele lunii noiembrie, în Editura «Cartea românească», București”.

Așa cum rezultă din însemnarea de pe ultima filă a manuscrisului acestui volum, *Drumuri*, a fost scris și definitivat în două etape. Conținutul respectivei însemnări e următorul: „Tekir-ghiol, 3 august — 1 septembrie 1925; Tekir-ghiol, 15 iulie — 15 septembrie 1926”. Ceea ce a fost scris în prima etapă reprezintă partea întîia a volumului, publicată, cum s-a văzut, integral în *Viața ro-*

mânească. Partea a doua și a treia a volumului au fost scrise în cel de al doilea răstimp. Aceasta explică de ce n-au putut fi date mai devreme, pentru lunile din primăvară și de vară ale anului 1926, noi capitole spre publicare, la revistă. Manuscrisul a mers direct la editură, și cele două capitole, prin notele lor, dovedesc din plin că scriitorul aștepta de la o zi la alta să apară volumul. Ceea ce se și întâmplă la sfârșitul anului 1926, când *Drumuri* e lansat de Ed. „Cartea românească“. Totuși, dată fiind periodicitatea săptămînală a revistei *Adevărul literar și artistic*, Ionel Teodoreanu încredințează acesteia fragmente ce vor apare nu cu mult timp înainte de editarea volumului. Primul fragment apare în nr. 308 din 31 octombrie 1926, p. 1, al revistei mai sus amintite și poartă titlul *Femeia roșie*. Fragmentul începe cu fraza: „Mircea dormea în aerul tare al bucuriei amăgitoare“ și se încheie astfel: „Zărilor se ridicară în aur. Răsărirea soarelui: suverana poruncă.“ În nr. 310 din 14 noiembrie 1926, p. 1,2, al revistei bucureștene apare un al doilea fragment, intitulat *Printre caisele din vîrfuri*, însoțit de această notă: „Fragment din romanul *Drumuri*, seria *La Medeleni*, care va apărea la finele lui noiembrie în editura «Cartea românească»“. Fragmentul începe cu fraza: „Caișii îl cunoșteau bine pe Puiu și-l răsăfătau“ etc. și se încheie după cum urmează:

„— Da' la ce-ai mai închis-o? zîmbi Sevastița.

— Nu-i treaba ta!

Și-i trînti ușa în nas“.

În fine, al treilea fragment apare în *Adevărul literar și artistic*, nr. 313, din 5 dec. 1926, semn că tipărirea romanului mai întârziase la „Cartea românească“. Fragmentul este intitulat *Monica*. El debutează cu fraza: „La Medeleni, cel mai însemnat eveniment nu era nici toamna...“ etc., încheindu-se astfel: „— Călărire!, izbucni Puiu mai mîndru să călărească alături de Olguța, chiar pe mărunțelul Titi-Bighi, decît să nu-i poată răspunde la nici o minge“.

În ceea ce privește manuscrisul definitiv al celor două părți ale volumului *Drumuri*, pe scurt, situația este următoarea:

Partea a doua: Cap. I (*O noapte*), manuscris integral, numerotat de autor de la 1 la 29.

Cap. II (*O zi*), manuscris lacunar, numerotat în continuare de la 30 la 95, lipsesc p. 35—41, fragmentul care începe cu dialogul: „— Ce cîntă? se informă Rodica. — Debussy...“ și se încheie cu frazele: „Pietros, trupul era rotund. În curbe dulci, sîinii erau tari.“

Cap. III (*O noapte*), manuscris complet, numerotat în continuare de la 96 la 118.

Partea a treia: Cap. I (*Ioana Pallă*), se păstrează fragmentul din capitolul publicat în *Viața românească*, minus câteva file, pînă la fraza, neterminată aici: „Ioana Pallă răsfoi un maldăr de fotografii, pe care le privi amănunțit, așa cum se privește...“ Fragmentul este numerotat de la 1 la 16. Același fragment se păstrează într-o altă copie, fiind numerotat de la 1 la 18 (este deci ceva mai mare) și încheindu-se și el cu următoarea frază neterminată: „Motivul? Schimbarea mediului. Ce-ai iubit la Văratec, la București, după...“

Cap. II (*Rodica*) a rămas integral, fiind numerotat de la 39 la 75, cu precizarea că între p.63—64 este introdusă o filă albă pe care stă scris „*Sint fratele motanilor*, Ionel Teodoreanu, fragment — partea treia, cap. II — din romanul *La Medeleni* — *Drumuri* în curs de tipărire la Editura «Cartea românească»“.

Și acum, deci, autorul rămîne la titlul din manuscrisul original pentru capitolul *Rodica*, încredințat *Vieții românești*. Din cap. III (*Monica*) nu s-a păstrat decît fragmentul în care e conținută scrisoarea lui Mircea către Monica (p. 252 și urm. în dosar). S-a mai păstrat manuscrisul conținînd cele două capitole de la sfârșit ale volumului *Drumuri*, acum însoțite și de titlurile definitive (*Titlul romanului și Tînărul romancier*), numerotate de autor de la 94 la 126.

Volumul III al trilogiei, *Între vînturi*, care va primi deci alt titlu decît cel pe care și l-a propus romancierul inițial (*Olguța*), a fost elaborat, cum s-a văzut, la finele anului 1926 și în prima jumătate a anului 1927.

Din acest volum, în *Viața românească* nu s-au publicat decît două fragmente, de fapt partea I și partea a III-a, parțial (v. ms.), în numărul dublu 8—9, 1927, p. 5—59, și, respectiv, în numărul triplu 10, 11, 12, 1927, p. 79—116.

Cum s-a arătat, acest volum al trilogiei e alcătuit din patru părți și un epilog. Doar a IV-a parte e împărțită în capitole numerotate de la I la IV, celelalte părți fiind compacte. Nici părțile, nici capitolele n-au titluri. De aceea, fragmentele din *Viața românească* poartă, ambele, titlul întregului volum. Primul e însoțit de următoarea notă explicativă: „Fragment din volumul al III-lea al ciclului *La Medeleni*, care va apărea în cursul acestui an“. În legătură cu al doilea, se spune: „Fragment din volumul *Între vînturi*, al treilea volum din ciclul *La Medeleni*!“.

Primul fragment deschide sumarul revistei, fiind urmat de studiul *King Lear în concepția dramatică a teatrului shakespearean*,

de I. Botez. În acest număr, la proză, mai întâlnim: A. Cehov, *Despre iubire*, schiță, M. Sadoveanu, *Demonul tinereții*, fragment, și I. Petrovici, *Note de drum* (Veneția).

Al doilea fragment, în sumar, poartă, totuși, subtitlul *Ochii verzi* și este încadrat între două studii: *Cunoștințele lui Montesquieu despre valahi* de Petre-Marcu Balș și *Probleme monetare din trecutul economiei noastre* de G. Zane. La proză mai întâlnim: *Demonul tinereții*, alt fragment, și *Istorișirea Zahariei fântânarul* de M. Sadoveanu, *Iarmarocul metehnelor* de Dragoș Protopopescu și *Amintirile Caterinei State* de Constanța Marino-Moscu.

Înainte de a fi editat volumul, în afară de fragmentele de mai sus, se mai tipăresc încă alte trei ample fragmente în *Adevărul literar și artistic*. Cu indicațiile de rigoare, în nr. 360 din 31 octombrie 1927, p. 1—3, al revistei bucureștene se publică un fragment intitulat *Procesul*, fragment ce debutează cu fraza: „Dănuț pledase înfiu proces” etc. și se încheie cu pasajul ale cărui ultime cuvinte sînt: „efigia micimii lui”. În nr. 367, 18 decembrie 1927, p. 1—2, se publică cel de al doilea fragment, intitulat *Cheful*. Acest fragment începe cu fraza: „Involuntar, Dănuț se îndreptă spre pavilion” etc. și se încheie după cum urmează: „...dar scripca lui Huduba avea alte cîntece pentru noii contemporani, pe cînd scripca lui Dănuț avea un singur cîntec pentru toți”. De notat că revista bucureșteană mai publică un fragment, după ce volumul este deja tipărit (*Între vînturi*, IX, nr. 377, 26 februarie 1928, p. 7, col. 1-4), cu evidentul scop de a atrage atenția cititorilor.

Manuscrisul definitiv al volumului *Între vînturi* s-a păstrat, deși într-o mare măsură, fragmentar. Partea I, unul din cele două fragmente publicate în *Viața românească*, lipsește. Din partea a II-a s-a păstrat aproximativ două treimi din manuscris, de la început pînă la pasajul ce se încheie cu acest dialog: „Și eu sînt tînăr, domnul meu. Așa sînt eu”. Urmează, apoi, partea de manuscris numerotată de autor de la 103 la 121, din care lipsește p. 115, parte care conține finalul aceluiași capitol, începînd cu pasajul următor: „În clipa cînd se naște, porecla definește stringent și plastic pe cineva” etc. Manuscrisul părții a II-a s-a păstrat integral (p. 122 — 153 în ms.), cu excepția p. 148. E manuscrisul conținînd cel de al doilea fragment publicat în *Viața românească*.

Situația manuscrisului părții a IV-a este următoarea: cap. I (p. 1 — 31 în ms.) este complet, în dosar urmează o pagină albă pe care scrie: „*La Medeleni*, vol. III, *Între vînturi*, partea a patra,

capitolele II, III și *Epilog*” (p. 122, în dosar), după care se află partea de manuscris ce conține integral cele două capitole și epilogul (p. 32 — 96 ms.). Așadar, manuscrisul părții a patra și al epilogului din ultimul volum al trilogiei s-a păstrat complet.

Volumul al treilea al trilogiei, *Între vînturi*, se editează la „Cartea românească” la sfîrșitul anului 1927.

Medelenii sînt ceea ce numim un *Bildungsroman*, și, fără îndoială, unul din cele mai bune din cîte a produs proza românească. De aceea, cercetarea critică se cuvine — în primul rînd — orientată în direcția urmării procesului de formație a eroilor centrali, fără ca prin aceasta — e de la sine înțeles — să ne închipuim că putem face abstracție de diversitatea implicațiilor de alt ordin ale scrierii. Înseși explicațiile autorului demonstrează că *Bildungsroman*-ul trebuie să se infiltreze puternic, organic, în însăși materia timpului istoric și social. Cele trei volume sînt structurate tocmai în funcție de criteriul dublu al vîrstelor eroilor și al etapelor social-istorice specifice cu care se confruntă aceste vîrste. Mai mult decît atît, romancierul, adeptul unui punct de vedere distinct în legătură cu raporturile dintre cei doi termeni, nu ezită de la bun început să fixeze cadrele morale și sociale în cuprinsul cărora se vor circumscrie destinele personajelor. Semnificația opoziției dintre ceea ce el numește „vremea demodată a valsului și a căminului patriarhal”, de dinainte de război, și aceea în care viața se consumă „în ritmurile *jazz-band*-ului”, adică după război, este, prin urmare, cu totul explicită.

Mai trebuie spus că trilogia lui Ionel Teodoreanu, în datele ei fundamentale, în ciuda relativei autonomii a celor trei părți, nu poate fi judecată pe volume, și cu atît mai mult, așa cum s-a procedat nu o dată, nu e cu puțință să considerăm, luîndu-l în sine, *Hotarul nestatornic* (vol. I) ca roman de sine stătător, romanul copilăriei.

Îndreptățit, G. Ibrăileanu preciza că „*Medelenii* nu sînt romanul copilăriei, ci al unei generații”. Și mai departe: „Roman al copilăriei e numai *Hotarul nestatornic*, pentru că... este primul volum al epopeii acestei generații”. „*Hotarul nestatornic* — mai observă criticul — e tot atît de mult sau de puțin romanul copilăriei, ca și *L'Aube* și *Le matin* a lui Romain Rolland”. Aceasta deoarece „*Le matin* este hotarul nestatornic al unui om; *Hotarul nestatornic* este *Le matin* al generației care avea douăzeci de ani la începutul războiului nostru” (*op. cit.*, p. 176).

TABLA ILUSTRĂȚIILOR

Ionel Teodoreanu, în perioada <i>Medelenilor</i>	160—161
Acasă.....	160—161
Cu G. Ibrăileanu	160—161
La Agapia, în perioada celui de al treilea volum din <i>La Medeleni</i>	160—161
Ionel Teodoreanu, în 1922	224—225
Ionel Teodoreanu, copil, împreună cu familia	224—225
Împreună cu mama, Sofia Muzicescu-Teodoreanu	224—225
Bunicul Alexandru Teodoreanu.....	224—225
Facsimil din vol. III, ms. 5986, B.A.R.....	336—337
Ionel Teodoreanu, la Agapia, scriind ultimele pagini din vol. III al trilogiei <i>La Medeleni</i>	336—337
Ionel Teodoreanu într-un grup de scriitori și prieteni, la Iași.....	336—337
Facsimil — sfârșitul vol. III al trilogiei <i>La Medeleni</i> , ms. 5986, B.A.R.....	336—337
Casa în care s-a născut I. Teodoreanu, în stînga	384—385
Proiect de titlu la vol. I al trilogiei <i>La Medeleni</i> , ms. 5984, B.A.R.	384—385
Coperta primei ediții a <i>Uliței copilăriei</i> ,	
„Cultura națională“, Buc., 1923	384—385
Pagină din <i>Ulița copilăriei</i>	384—385

CUPRINS

LA MEDELENI * 3
ÎN TRE VÎNTURI

Partea întâia	11
Partea doua	85
Partea treia	207
Partea patra	259
I	261
II	300
III	329
IV	346
Epilog	351
<i>Note și comentarii</i>	375
<i>Tabla ilustrațiilor</i>	406

Redactor responsabil : AURELIA RUSU
Tehnoredactor : MINA CANTEMIR

Dat la cules 05.01.1968. Bun de tipar 16.05.1968. Apărut 1968. Tiraaj 20 180 ex. 1/4 legate. Hîrtie scris I A de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 23,16. Coli tipar 25,5. Planşe tipo 8. A. nr. 19 150/1967. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 859—0.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”, Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România, comanda nr. 80 015